

Kārlis Kārklīņš

RŪDOLFA BLAUMAŅA DARBU ĀRĒJĀ FORMA

Disertācija

I e v a d s.

Šā apcerējuma priekšmets - R. Blaumaņa darbu ārējā forma. Ārējā forma ir dzīva organisma kontūra, dabiskās vienības ierobežojums un izteiksme. Tanī ietelp rakstnieka darbu stils un uzbūve. Aplūkoju raksturīgās Blaumaņa stila savādības; centos noskaidrot svarīgākās pazīmes, kas raksturo viņa darbu stilu. Darbu uzbūve aptver kompozīciju, motīvāciju, raksturojumu un noskaņu notēlojumu. Tomēr Blaumaņa ārējā formā izpaužas nevien paša gūtais, bet arī no priekštečiem mantotais. Tāpēc uzskatījos arī pie svešām ietekmēm, kas sastopamas Blaumaņa darbu stilā un uzbūvē. Apskatīju to rakstnieku darbus, kas ietekmējuši viņa stilu un uzbūvi vai vismaz noderējuši viņam par paraugu. No priekštečiem mantotais un paša iegūtais cieši savijas kopā Blaumaņa stilā un uzbūvē. Tā darbā dabiski izveidojušās trīs daļas: ietekmes, stils un uzbūve.

S A T U R S.

.....

lapp.

I e t e k m e s.

Ērglēniešu izlokšnes pēdas Blaumaņa rakstos.	1.
Leksika	18.
Tautas tradīciju ietekme Blaumaņa rakstos.	36.
Garīgo rakstu ietekme Blaumaņa rakstos	47.
Zinģu ietekme Blaumaņa darbos.	51.
Ādolfs Alunāns	55.
Juris Neikens.	58.
Apsīšu Jēkabs.	62.
R.Blaumanis un cittautu rakstnieki	69.

S t i l s.

Morfoloģijas katēgorijas un stils.	75.
Poētiskā sintakse.	78.
Vārdu gleznas.	84.
Kustību gleznas.	92.
Epitets	94.
Metaforiskā izteiksme.	98.
Metonimiskā izteiksme.	107.
Figūras Blaumaņa darbos.	112.
Stila vienkāršība un dabīgums.	119.
Stila noteiktība un koncentrācija.	120.
Pantmērs un atskaņas	125.
Prōzas ritms un numers	129.
Blaumaņa valodas kōmika.	131.
Stila labojumi	138.

U z b ū v e.

Drāmas kompozīcija	145.
Noveļu kompozīcija	152.
Lirisku dzejoļu kompozīcija.	158.
Motīvācija	163.
Raksturojums	167.
Personu valoda	174.
Noskaņu notēlojums	175.
Blaumaņa personība un viņa darbu ārējā forma	180.
Blaumaņa darbu ārējās formas nozīme latviešu literātūrā	183.

I E T E K M E S.

Ērglēniešu izlokšnes pēdas Blaumaņa rakstos.

Rūdolfs Blaumanis dzimis Ērgļu muižā; savu bērnību pavadījis Ērgļu pagastā. Viņa tēvs bijis īsts ērglēnietis. Kad darba apstākļi viņu aizveduši projām no Ērgļiem, viņš vaļas brīžos tur labprāt atgriezies. Ērgļos viņš sarakstījis lielāko daļu savu darbu. Tāpēc ērglēniešu izlokšnes elementi skaidri atspoguļojas Blaumaņa rakstos

Blaumanis savos skolas laikos kādus gadus uzturējies kaimiņu Ogres pagastā, kur mācījies Rubīnu Annas privātskolā. Tur viņš pie-savinājies dažas ogrēniešu izlokšnes savādības, kas arī atspoguļojas viņa rakstos. Viņa māte gan dzimusi Suntažu pagastā, bet ilgāku laiku uzturējusies Ogres pagastā. Tā Blaumaņa darbos sastopamas ērglēniešu un ogrēniešu izlokšnes savādības. Vairāk tomēr tanīs atspoguļojas ērglēniešu izlokšnes elementi. Izlokšnes savādības izpaužas Blaumaņa fonētikā, morfoloģijā, sintaksē un leksikā.

FŌNĒTIKA.

Vokālisms.

Ērglēniešu vokālisma savādības Blaumaņa rakstos atspoguļojas diezgan vāji. Rakstnieks tās samērā reti izmanto savos darbos. Reizēm viņš tās izlieto tikai kōmiskajos sacerējumos, lai modinātu lasītājos smieklus. Pie tādiem rakstiem pieder Izpušierēta laime, Filozofiska saruna, Koķi u.c.

Patskaņu pārskaņa.

Ērglēniešu izlokšnē novērojama patskaņu pārskaņa, kas sastopama arī ogrēniešu izlokšnē; tikai Ērgļos šī pārskaņa labāk sadzirdama nekā Ogrē. Minēsim te zīmīgākos gadījumus, kas sastopami Blaumaņa rakstos.

a pārvēršas par o uzsvērtās zilbēs, ja nākamā zilbē seko vai agrāk sekojis a, ā, u /arī ū, au, ai/:

olu, šņopstu, skotu, golam, noma, gods, kokts;
soltu, soltas, boltas, smolkas, oklas;
sovam, kotrā, kos, tos;
soku, soka;
lobāk, okal.

a pārvēršas par o prepozīcijās:

por, po, or;

a pārvēršas par o konjūkcijās:

tod, to';

o pārvēršas par a aizņemtos vārdos:

graka, zarta, žarta /J.pieb./, kalnistu /N.s.p./;

vārda beigās skaņu kopa -aris ērglēniešu izlokšnē skan kā -ers:

kamberīti /N.z./, kamberītē /N.z./ /Balss 1889/;

ai pārvēršas par oi:

loika, spoinīts, nomoitāt;

au pārvēršas par ou:

ļounu, klousas.

Dažkārt vecāku i-skaņu sastopam rakstu valodas e-skaņas vietā:

dibinam /Šūp.I,270.Dr./, bezdibinam /Raud.I,242.Dr./,
akmini /Ļ.g.V,54/.

Palatālā pārskana.

Ērģļu izloksnē sastopama arī palatālā pārskana, kas atspoguļojas Blaumaņa rakstos. To rakstnieks apzīmē šādi:

a^e apzīmē ar ä,

ā^e " " ae,

uⁱ " " ui,

u^e " " oe, ue.

a pārvēršas par a^e, ja starp to un sekojošās zilbes i, ī, e, ē, ie stāv b, p, dz, s, t, r, l, n /arī v, m, c, z un d/ vai to savienojumi:

Gäbrijels /jābūt ā^e:Gä^ebrijels/, Krāstiņš, Ästi,
Ästītēm, bālsīm;
vādi, vāri, skāties, ätnesīšu, prāsījš, pälikysi,
äpēdis, läbi.

ā pārvēršas par ā^e, ja starp to un sekojošās zilbes i, ī, e, ē/arī ie/ stāv l, n, r, v, d /arī b, p, dz, s, v/:

zā^ele, Jā^eni, Jā^ens,

pā^ervērties, rā^edīju, vā^erītu.

u pārvēršas par uⁱ, ja starp to un sekojošās zilbes i, ie /arī ē, e, ī/ stāv r, s, c, d, n /arī l, v, b, dz, t/:

Juⁱri, muⁱni, druⁱsciņ, nuⁱdie.

uo pārvēršas par u^e, ja starp to un nākamās zilbes i /arī ie, e, ē, ī/ stāv m, v, s /arī r, c, d, n, l, b, dz, t/:

buemīšiem, gues.

uo pārvēršas par u^e priedēklī nuo, ja pēc tā nākamā zilbē seko i /arī ei, ie, ē, e/:

nuemirs, nuetics.

E - skaņas izruna.

Blaumaņa rakstos sastopam norādījumus uz e-skaņas izrunu.

Ar platu e izrunā negāciju ne vārdos: nāvajag, nābūtu, nāskātījies.

Platu e sastopam personālā vietniekvārdā: ģs /P.pam.m.VIII,118/.

Blaumanis savā dzejā parasti lieto precīzas atskaņas. Viņš cenšas atskaņot plato e ar plato e. Tādēļ, ja vienā ziņā atrodams platais e, tad ar to atskaņotā ziņā arī sagaidāms platais e.

Platais e infinitīvā: iedzārt.

Ņemt - kremt /3.persona/. /Dzejn.IX,198/.

Pērt - cērt /3.persona/. /Rīkstes, IX, 119/.

Dažreiz e vietā sastopam pat a: blamierāt - klāt /Cūku Mad. gaud.IX,63/.

Platais e īsten.izt.tagadn.2.pers.: lēc /2.pers./ - brēc /3.pers./ /Maldu cer.X,98/.

Platais e īsten.izt.nākotnes 3.pers.: grēks - lēks /Vecā dz./.

Šauri e izrunā substantīvu o-celmu daudzskaitļu nōm.:

svelmi - celmi /Mežu rij.IX,135/, dēli - mēli /Vecā dz.VIII,158/.

Šauro e sastopam arī adverbos: reši /Pērķ.X,14/, jēļi /J.Pieb. IX,58/.

Konsonantisms.

Palatālizācija.

Ērglēniešu izloksnē skaņu savienojumi pj, rj, bj, mj, vj pārvēršas par p, r, b, m, v;

šņabus, šņabu, šņaba, cirva, mūra, klēpa, skalbu, drapu, ziepu, kaļva, dumš, arī dums, dumu, kop, atstum.

Tomēr blakus minētajām formām Blaumanis lieto arī formas ar j: cirvja, glābju, kāpju.

Šinī ziņā rakstnieks nekad nav pilnīgi atsvabinājies no ērglēniešu izloksnes formām.

Disimilācija.

Melmenes, melmeņu /Andr.III,194/, arī melleņu /Nel.Nin.purv./.

Balvas /N.zek.Balss 1889.g.10.num./, kas vēlāk izlabots: baļļas.

Asimilācija.

Cecumi /Ģenijs IX,51/, arī sekumi /Pašportr.IX,182/.

Līdzskaņu iespraudums.

K-skaņu iesprauž vārdos: smilkšu /Indr./, iksas /Svari/, mašķi /Nāv.ēnā/.

Nesastopam k-skaņas iesprauduma vārdā pirsts /Hug.D.prec.brauc. Latv.lit.piel.1906.g./.

Līdzskaņu zudums.

L-skaņa zūd vārdā liesaišķi /Smilt./; sastopama arī forma lielsaišķi.

K-skaņa zūd vārdā plāsteris /Pot.nams VI,151/; sastopama arī forma plāksteris.

T-skaņa zūd vārdā daiku /Ģen./, kontraks /Indr./, sastopams arī kontrakts /Andr.III,184/.

Sastopama forma dašķes /B.p.I,150/, arī dakšas /Slim.un ļaun. IX,137/.

Garžas vārdu Blaumanis raksta ar vecāku ž: garžas /Vec.dz.VIII, 157/.

Vārdu bizot viņš raksta ar ž: pabižo /No s.pud.VI,252/, izbižoja /No sald.pud.VI,259/.

Vārdu rūgts Blaumanis viscaur raksta ar k agrākās literatūras ietekmē: rūkts /Sp.II,118/, retumis sastopam arī ar g - rūgts /M.pr. IV,161/.

Rakstu valodas b-skaņas vietā Blaumanis runā p-skaņu vārdos plakts, pakas.

MORFOLOĢIJA.

Piedēkļi.

Blaumanis savos rakstos lieto piedēkļus, kas zināmā mērā atšķiras no rakstu valodas piedēkļiem vai arī taniņ nemaz nav sastopami. Tie ir šādi.

- aina-: sprēgainu, pušainais, mušains;
- āja -: ņēmājs, izēdājs;
- avē -: sētavi;
- ena -: palsens;
- /e/nīca-: Marenīca, Edenīca, Ilzenīca;
- /e/nieka-: grēcenieks, precenieki, bet: liecinieki un burtinieki;
- /e/niecē-: gaitenieču;
- īga -: raizīgs, alkatīgs, negaisīgs, saimīgs, piktīgs, brucīgs, varīgs, dažreizīgs;

- īgā -: miedzīga;
- īna -: tālīns, tuvīns;
- īnā -: pušīnas;
- īšā -: dakterīša, lielmaniša, prāvestīša;
- ienē -: Slavitiene, Krūmiņiene;
- na -: nātnām, dulns;
- nēja -: balsnēji, glītnējs, saltnējiem;
- /ik/snēja -: melnīsnēji, smagīksnēji;
- uota -: smilktots, puķots, miegots, rūtots.

Vārda Indrāns piedēklī sastopam a-skaņu, kas daudzskaitļa nōminātīvā galotnes i priekšā pārskanojas: Indrā^eni. Profesors Endzelīns Latvijas vietu vārdos I Cēsu apr. Vestienas pag. min Indrānu krogu. Vestienas pag. atrodas Ērgļu pag. kaimiņos. Indrānu kroga nosaukums Blaumanim bija pazīstams. No šejienes viņš arī nēmis Indrāna vārdu. Drāmas Indrāni manuskripta fragmentā Blaumanis rakstījis vecā saimnieka vārdu ar ē piedēklī: Indrēns. Bet viņš vēlāk sapratis, ka ē šī vārda piedēklī sastopams tikai daudzskaitļa nōminātīva galotnes i priekšā. Tāpēc viņš drāmā pareizi rakstījis piedēkli ā: Indrāni, Indrānu tēvs, Indrānu māte.

Vārds Kaukēns īstenībā rakstāms ar ā piedēklī: Kaukāns. Tikai daudzskaitļa nōminātīva galotnes i priekšā sastopam piedēklī pārskan: Kaukā^eni, no kuņas, acīmredzot, radusies prof. J. Endzelīna Latvijas vietu vārdos I Rīgas apr. Aderkašu pag. minētā forma Kauķēni. Šis māju vārds Blaumanim bija labi pazīstams no tiem laikiem, kad viņš mācījās Rubīnu Annas privātskolā Rīgas apr. Ogres pagastā. Acīmredzot, rakstu valodas forma ir Kaukāns. Blaumanis tomēr izvēlējies formu Kaukēns, kas viņam, laikam, šķitusi daiļskanīgāka.

Priedēkli.

Priedēklis a i z-.

Priedēklis aiz- savienojumā ar substantīviem un adverbjiem apzīmē vietu vai laiku, kas atrodas aiz tā, ko apzīmē nesaliktais vārds: aizpakšķi, aizgaldē, aizgore, aizklēts, aizcitsvētdien, aizaižpērn.

Ar aiz- saliktie verbi apzīmē

1. darbības ierobežojumu: Zaglīs aizvaidējās. /Viņa ceļi II, 50/;
2. kāda šķēršļa radīšanu: Aizlija ciemi /M. prec. IV, 159/,
Aža stenēja, aizsmakuse no bailēm
/Zirgs... I, 105. Dr./;
3. attālināšanos: Savu dvēseli uz elli ar to būtu varējis aizēst
/St. par c. II, 272/.

Priedēklis a p-.

Priedēklis ap- savienojumā ar substantīviem apzīmē to, kas atrodas apkārt tam, ko izsaka nesaliktais vārds: apvārsnis /Spij. II, 116/, aprobece /B. p. I, 188. Dr./.

Ar ap- saliktie verbi apzīmē

1. darbības pamazinājumu: Meitenei... apbira asaras /Šūp. I, 279. Dr./;
Tika... zivis... apvārītas /Nē. IV, 17/;

2. darbību, kas attiecas uz daudziem subjektiem: Uz reiz abiem braucējiem uguns vien apšķīda ap acīm /Aizv.l.I,4/;
3. darbības pastiprinājumu: Še ieņem tu arī no sūrā, redzēsi, siltums vien tūliņ apjuks /B.p.I,115.Dr./.

Priedēklis a t-.

Priedēklis at- salikumos ar substantīviem apzīmē atpakaļēju virzību: attirgsdiena /B.p.I,155.Dr./.

Ar at- saliktie verbi apzīmē

1. attālināšanos: Bet Pēteris atvirzījās nost no tās /B.p.I,196.Dr./.
2. atpakaļēju virzību: Meitene savu galvu atsita atpakaļ /B.p.I,200.Dr./,
Sieva iesaucās, atkrita krēslā.../Aizv.lillā I,17/,
Krustiņš... atšļuka atpakaļ /P.neg.I,57/;

Priedēklis d a-.

Priedēklis da- apzīmē kaut kā pievienošanu citam: Skāde, ka nav cukura, ko damest /Skrod.Silm.VI,293/, Kad daliktu medu? /Skrod.Silm.VI,293/, Še - daliec? /Skrod.Silm.VI.293/.

Priedēklis i e-.

Priedēklis ie- savienojumā ar verbiem apzīmē

1. darbības virzīšanos uz iekšu: Jānītis iesitis ķēķa lodziņu /Nez.II,6/;
2. iekļūšanu kādā stāvoklī: Jānis... arvien vairāk sāka ietvīkt /M.prec.IV,151/,
... galva jau drusciņ bija iesiluse... /B.p.I,213.Dr./;
3. darbības ierobežojumu: ...iebučo nu tu ar, Mildiņ,cienīgtēvam rokā /Ug.VII,148/,
Madala iekungstējās /Aizv.lillā,I,16.Dr./,
Jāniš parupji iejautājās /Šūp.I,267/.

Priedēklis n o-.

Ar no- saliktie substantīvi cēlušies no prepozīcijas no savienojumiem ar locījumu formām: nostūrī /St.p.c.II,261/.

No- salikumos ar verbiem izsaka

1. virzīšanos no augšas uz leju: Pēteris nolaida acis /B.p.I,115.Dr./;
2. pabeigtu darbību: ... un es nozvērējos /Šūp.I, 278.Dr./;
3. īsu darbību: Bērtulis pie sevis noņurdēja /B.p.I,124.Dr./.

Priedēklis p a-

Ar pa- saliktie adjektīvi iegūst pamazināmo nozīmi: paauksta, pastīvu, pasirdīgu, parupji.

Ar pa- saliktie verbi apzīmē

1. ierobežotu darbību: ...jaunākie ļaudis... drusku padancojās /Nez.II,17/,
Bērtulis pasmējās īsi... /B.p.I,160.Dr./;
2. pabeigtu darbību: Viņš paplikšķināja ar pātagu... /B.p.I,183.Dr./,
Sausnors pasmīnēja /B.p.I,121.Dr./.

Priedēklis p ā r-

Ar pār- saliktie verbi apzīmē

1. virzīšanos atpakaļ: ...izdienējis zaldāts pārnāk mājā /B.p.I,
209.Dr./;
2. pārmērīgu darbību: Bet dusmas viņu par daudz spēji bija
pārņēmušas /Šūp.275.Dr./;
3. darbības atkārtojumu: ...par tām viņai Jēkabam bij jāpārstāsta
/B.p.I,125/.

Priedēklis p i e-

Ar pie- saliktie verbi apzīmē

1. darbības pilnību: Ko tie šodien te nav piekļieguši un pielēkuši
/Ļ.g.V,112/;
2. ierobežotu darbību: ...pārtikt vēl varēja, kad pielāpīja
/Zirgs I,83/;
3. tuvināšanos: Jēkabs pievirzījās Ievai tuvāki klāt /B.p.I,98/.

Priedēklis u z-

Priedēklis uz- apzīmē

1. darbību attiekmē uz kādu personu: Uzmīlo tevi kādreiz
/Skrūd.Silm.VI,292/;
2. virzīšanos uz augšu: Līze brēca sadusmota un uzlēca stāvu
/Šūp.I,197/.

Substantīvu dēklīnācija.

Substantīvu dēklīnācijā Blaumanis dažreiz lieto Ērgļu izloksnes formas.

/i/o-celmi.

Visumā /i/o-celmus Blaumanis loka tāpat kā rakstu valodā. Pie /i/o-celmiem Blaumaņa rakstos pieder arī vārdi: sejs, sejš, brokasts, piks, iedoms, važos, suts, mašiņš, kļavs.

/i/o-celmu viensk.nōm. senākas a-skaņas vietā radusies i-skaņa, kas sastopama arī Blaumaņa rakstos: rutkis.

/i/īo-celmi.

Blaumaņa rakstos viensk.nōm. i-skaņa galotnes s priekšā parasti zūd: Roplains, pulkstnes, celīts, zvirbuls, skurstans.

Tomēr g, k priekšā un piedēkļos -li-, -kli-, -sni- i-skaņa neizzūd: kakis, zāgis, zaglis, ločeklis, kukulsnis.

Viensk.dat.Blaumanis lieto galotni -am un -im: mēnešam, zaglam, cirvim. Tā kā ērgļu izloksnē sastopam tikai datīva galotni -am, tad Blaumanis galotni -im aizņēmis no rakstu valodas. Viņa rakstos pārsvarā ir galotne -am.

Viensk.vokātīva galotni J.Zariņš apzīmē ar á 1/, K.Kurcalts - ar á 2/; Blaumanis to raksta ar o: Karlo? Karlo? /Skrod.Silm./, Jānīt? Jānīto? Kārlīti? Kārlīto? /Andr./, Gaigalo? /Dz.ūd./. J.Zariņš savā rakstā aizrāda, ka /i/īo-celmu viensk. lokātīvs ērglēniešu izloksnē beidzoties ar galotni e vai ie. Liekas, ka šeit sajauktas ērglēniešu un ogrēniešu /i/īo-celmu lokātīva galotnes. M.Ozoliņa par to raksta šādi: "Citādi katrēnieši - esmu gan sastapusi tikai 2 iedzīmtus - runā vienādi ar ērglēniešiem un šķiras no ogrēniešiem 1/ ar /i/īo-, -i-celmu un līdzskaņu celmu viensk.lokātīva, -i- un -s- celmu daudzsk. dat., instrumentāla un lokātīva galotnes -iē, -iēm, -iēs izrunu ogrēniešu -ē-, -ēm-, -ēs- vietā; piem., ogrēniešu pāgelvē, kletē, klētēm, klētēs, ru¹denē, debesēs vietā saka ērglēnieši un katrēnieši pāga^{el}viē, klētiē, klētiēm, klētiēs, ru¹deniē, debesiēs" 3/. Tā tad Blaumanis lietojis blakus ērglēniešu vokātīva galotni -ie: kēkie /Izp.l.VIII,106/ un ogrēniešu gal. -ē: kamberītē /N.z./. Blaumaņa darbos sastopam vecas /i/īo-celma formas: Krancos /S.p./, Līcos /Pot.nams VI,158/.

u-celmi.

Vecais u-celmu viensk.lokātīvs beidzas ar uo: dienvido/Labrīts/. Pie u-celmiem pieder vārdi: līts, tirgs, krogs, vīds, Formas pelus, dzirrus, ragus Blaumanis nepazīst, to vietā viņš lieto formas pelavas, dzirnavas, ragavas.

ā-celmi.

Zariņš min ā-celma viensk.vok.formu sieva. Blaumanis te lieto galotni -o: Iev? Ievo? /No sald.p./.

1/ J.Zariņš. Ērgļu un Ogres pagasta izloksne FBR XI sēj.Rīgā,1931. 16.lapp.

2/ K.Kurcalts. Par Ērgļu izloksni Fil.mat.Rīgā,1933. izd.Latv.Univ. fil.un fil.stud.Ramave. 101.lapp.

3/ M.Ozoliņa. Piezīmes par ērglēniešu, ogrēniešu un katrēniešu izloksni FBR XIV, Rīgā, 1934. 120.lapp.

ē-celmi.

ē-celmi Blaumaņa rakstos visumā palikuši negrozīti. Pie ē-celmiem pieder vēl šādi vārdi: nātres, balķes, niedre, kārbe, traces, pagires, skudres. Viensk.vok.beidzas ar galotni -o: māto? /Arno Holcs VIII,50/.

i-celmi.

M.Ozoliņa minētā rakstā aizrāda, ka i-celmi pāriet e-celmos bieži ogrēniešu, reti ērglēniešu un katrēniešu izloksnē. i-celmu pāriešana ē-celmos Blaumaņa rakstos izskaidrojama ar ogrēniešu izloksnes ietekmi. Viensk.nōm., gen.un lok. i-celmi reti pāriet ē-celmos: zose /Z.IX,214/. Turpretim i-celmu viensk.dat. parastā galotne ir -ei: sirdei, ausei, acei, pirtei, kārtei, naktei. Daudzsk.nōm. Blaumanis parasti nepatur i-celma galotni: klētes, rūtes. Daudzsk.gen.galotnes u priekšā sastopam mīkstinātu līdzskani vārdā auss: nosarka līdz aušu galiem /Raudup.230.Dr./, kaut gan pēc J.Zariņa liecības vārdā auss daudzsk.gen. līdzskani ērglēnieši nemīkstina. Daudzsk.lok.beidzas ar galotni -ies: nakties. Vīriešu kārtas i-celms ir sāls: Sāls visdrīzāk pieciešams /Sp.II, 168/. Blaumaņa darbos sastopami daudzsk.gen. govu, durvu.

Līdzskaņu celmi.

Blaumaņa rakstos en-celmi paglābuši savu īpatību viensk.gen.: daudz ūdens /Indr./; blakus sastopama arī forma ūdeņa. Tāpat paglābusies Blaumaņa rakstos vecā lok.forma rudenie.

Adjektīvs.

Rakstu valodas /i/o-celmu vietā Blaumanis retumis lieto o-celmus: dums /Skrod.Silm.VI,299/, rups /Dr.Kr.taisn./.

Bieži vien rakstnieks izvēlas atvasinātas adjektīva formas, kas vīriešu kārtas viensk.nōm.beidzas ar

- īns-: tuvīns, tālīns, pušīns;
- nējs,-/ik/snējs: glītnējs, saltnējs, smagiksnējs;
- uots-: smilktots, puķots, miegots, rūtots.

Numerāļi.

Blaumanis saliktenos lieto nesaīsināto formu - desmit saīsinātās formas -dsmit vietā: divpadesmit /Aus,Riet.un Sārt./, trīspadesmit /Bail.no laimes/, piecpadesmit /Balt./. Šādas formas ērglēniešos tagad vēl lieto. Blaumaņa rakstos sastopamas pamatskaitļu vārdu formas: vienai, divai, kas lietotas rakstu valodas formu: vienēji, divēji vietā:

Šai istabai bija tikai vienai durvju/Purv.br.III,157/
Divai darba vāgu /Andr.Jaun.raž.II,5/.

Lietojot numerāli aptuveni, substantīvu parasti nostāda tā priekšā: Tā tas gāja gadus divus. /Zirgs I,91.Dr./.

Pronōmeni.

Blaumanis savos rakstos dažreiz lieto pronōmenus ar noteikto galotni: ... visi putni mēģināja noslēpties, kur katrais varēdams /Kā Kaupēns-Krupis/.

..tikai reti kādais grib ļauties ārstēties /Ug.VII,90/.
Man nav nekāda stāvokļa pret šo problēmu, kas pavisam ar nav
nekādais /Liel.vienr.v.VIII,665/.
Bet patronātam valdēt,
Nenotiks šāds grēks /Dz.par patr.IX,96/.

Un šāds, tāds pleika
Vistrekno vietu gūst /turpat/.

Pronōmens kuŗš Blaumaņa rakstos dažreiz lietots ikkatrs
nozīmē: Sava kuŗam, divas Juŗam /Tr.gr.VI,18/.
Aizgājām savu malu kuŗš /Ug.VII,86/.

Pronōmens pats, patē Blaumaņa rakstos lietots substantīva
nozīmē: Pate /saimniece/ nu mani no mājām tūliņ projam dzīt
/Kā šo vas.pav.? IX,68/.

Nostādot īpašības vārdam ar nenoteikto galotni priekšā
norādāmo pronōmenu, tas parasti nepieņem noteikto galotni:
Šai baltai dienai /Indr./, šim brīvam cilvēkam /Indr./.

Blakus formām ar nenoteikto galotni pēc norādāmiem vietnieku
vārdiem lietotas arī formas ar noteikto galotni rakstu valodas
ietekmē: tam jaunajam zirgam /Indr./.

Nereti Blaumanis lieto norādāmos pronōmenus šitā, šitāds,
šitas, kas tomēr labi neiederas augsta stila darbos. Tā drāmā
Dzīvais ūdens sastopam izteicienus: šitā ūdens, šitā bērna acis,
šitas vainadziņš.

Un rokas nav, kas viņu ārā vestu
Iz šitās šaušalīgās nakts! /Dz.ūd.VII,289/.

Ak, kur palikuši
Tie laiki, kad no šitās vietas
Ar vezumiem bij balvas jāizved /Dz.ūd.VII,289/.

Bieži vien Blaumanis lieto pie substantīviem norādāmo pro-
nōmenu tas: tās naudiņas, tas Kārlis, tām nastām, ar to Noliņu,
tam zirgam tā vaina /Indr./. Ar šo pronōmenu Blaumanis piešķir
substantīvam siltumu, mīlīgumu, maigumu.

Ja pronōmens visi lietots substantīva nozīmē, tad tam Blau-
manis palaikam pievieno vārdu noļi. Tad prieks ir visiem noļiem
/Kv.IX,33/. Un visus noļus vakariņās sauc /Pie pagr.1.X,60/.

Verbs.

Blaumaņa verba formās arī atrodamas ērglēniešu izloknes
savādības. Rakstnieks dažus verbus ievieto citās celmu grupās.

Tagadne.

-no-celmi.

aun /Labr.IX,31/,
aunas /1902.g.v.IX,39/,
bļauņ /Labr.IX,31/,
nōraun /ļauņ.gars II iesp.8.lapp./,

raunu /Sp.II,110/,
šaun /Skrod.Sihm.VI,299/,
šūn /Indr.VII,9/.

-āio- celmi.

noslogāt /Indr.VII,48/,
izdzeltā /1902.g.v. IX,39/,
stīpā /No sald.pud.VI,202/, apstīpāt,
rāpā /Ug.VII,157/.

-īio- celmi.

jākrustī /Šūp.272.Dr./,
lielī /Šūp.264.Dr./,
pestījot /Dz.ūd.VII,307/,
pētījoši /P.g./,
svētīj /Kokī/.

Indikatīvs.

Blaumaņa rakstos tagadn.daudzsk.II pers.skan šādi: sakiet, valdiet, esiet, bet sastopam arī gribat. Rakstnieks indikatīva galotņu vietā lieto imperatīva galotnes.

Aiz verbiem sākt, stāties, Blaumanis infinitīva vietā dažreiz lieto ~~galotni~~ ar galotni -in.

Jau mākoņu rozes sāk plaucin un kvēlot /Neg.vak./.

Jau priekš pulksten četriem tā snaudin stājās /Hug.D.pr.br./

....nelaime man jau sāk brucin virsū /St.par c.II,273/.

....un paraugies, vai maiss nav sācis gruzdin /Gult.IX,55/.

Imperatīvs.

Imperatīva daudzsk.II pers.formas ir šādas: nāciet, palieciet /Indr./, parādiet /Ug./, laidiet. Blakus tām sastopam formas:nākat, strādājat, saimniekojat /Indr./.

Tā Blaumanis imperatīva galotņu vietā nereti lieto indikatīva galotnes.

Apstīpājiet no jauna sabrukušās zara kannas,
Pildiet tās ar miestiņu, ar bairīšu dzejiskos kausus,
Vijiet rozes ap galvu un tad iztrumpojiet tos sausus,
Līgojiet, līgsmojiet /ar Jurjanu/, laidiet blāvienus
gaisā,
Jo nu vairs latviešiem patiesību nepārdos maisā?
/Laiks IX,115/.

Pagātne.

Dažreiz Blaumanis pagātnē lieto ē-celmu formas: nāču, sāču /Ī.pam.m.VIII,18/, nobāžu /Skrod.Silm./, triece /Vaj.dz.IX,75/, teice /Koki/.

Nākotne.

Nākotnes daudzsk.I pers.Blaumanis parasti lieto piedēkli -si-: raksim, norūkēsim, bet metīsamies.

Daudzsk.II pers.piedēkļa -si- vietā sastopam piedēkli -sa-, retumis -sie-: redzēsāt /Tr.gr./, pabeigsāt /Indr./, būsat /Tr.gr./, dzersāt /Pam./, atbildēsāt /Dz.ūd./, bet pabeigsiet /Indr./, dabūsiet /Ug./.

Kondicionālis.

Kondicionāļa galotne ir -tu: nāktu, sāktu, apgrauztu, kostu, ostu /Es lūdzu IX,209/.

Ērglēniešu izloksnes aprakstītāji savos rakstos nav minējuši daudzsk.I pers.galotni -tum un II pers.galotni -tut. Blaumaņa darbos šīs galotnes tomēr sastopamas.

Daudzsk.I pers.forma Blaumaņa rakstos bieži sastopama: dzīvotum /Ļ.g./, nesaderētum /Spij./, cieštum /Aizv.l./;

Mājas pārdotum saimniekiem par visu lētākām cenām, palīdzētum nabagiem un visiem trūcīgiem pagastā, nebūtum nemaz lepni - es saku, mēs dzīvotum tā, ka mūs abus ar Jāni mūsu apakšnieki turētu kā nezin ko /Ļ.g.V,71/.

Daudzsk.II pers.forma atrodama retāk: būtut, dabūtut; dažreiz -tut vietā sastopams -tat: negribētāt.

Kondicionāļa III pers.galotne ir -tot, vid.kārtā -toties: nebūtot, būtot, nevarētot, liegtoties, bārtoties.

Atematiskie verbi.

No verba būt Blaumaņa rakstos sastopama tagadnes viensk.I pers. ešu /Izpuš.l./, esu /Rātnā Miķ./, Blaumanis lieto arī III pers.formu iraid /Hug.D.prec.br.VIII,206/, ira /B.p.I,158/ un nava /Šūp.257.Dr./.

No verba iet viensk.I pers. ejmu /Raud.234.Dr./.

Divdabji.

Darāmās kārtas tagadnes nelokāmais divdabjis Blaumaņa rakstos beidzas ar galotni -ot: dzenot, esot, vidējā kārtā -oties: vārtoties, taisoties /Kas aizs? IX,166/.

Atskaņu dēļ Blaumanis tomēr lietojis tagadnes nelokamā divd. formas tiekus /Kas aizs.IX,166/, krītus /Hug.D.pr.br.VIII,211/, slīcināšots /Koki/, kas uzskatāmas par vecākām.

Darāmās kārtas pagātnes divdabjiem vīriešu kārtā galotnē izkrīt i: noetics, nuemirs, lics, prāsījš, dābijš. Blaumaņa rakstos darāmās kārtas pagātnes divdabjiem sievietes kārtā galotne -use: sprauduse, skrējuse, lējuse, gribējuse.

Tam pašam divdabim vidējā kārtā galotne -usēs: plēsusēs, pārvērtusēs.

Tikai retumis divdabja galotne ir -usi, kas radusies rakstu valodas ietekmē. Reizēm Blaumanis izmet dar.kārt.pag.divdabī zilbi -ju: saniknose.

Adverbi.

Ērglēnieši stingri šķir adverbis no adjektīviem. Šo izšķirību nopietni ievēro arī Blaumanis.

Adjektīvi.

taisni
reti
glīti
īsi
gausi
plāni
mīksti
jēli
gausi
dīvaini

Adverbi.

taišņi
reši
gliši
īši
gauši
plāni
mīkši, mīkšķi
jēli
gauši
dīvaini.

Blaumaņa rakstos sastopami vēl šādi adverbis: tejo, nevilšus, pamazītām lēnītām, citod, nomalš, sānš, jauši vai nejauši, naiki, no nejauši, kaut cik necik, nudie, šur, pirmin, vienādin, vaļām, brizdu brazdām, šļaubāk, retumiem, turplikām, kuši, limku lemku, ačgārni, telderu telderiem, pēšņi, paslepšus.

Prēpozīcijas.

Prēpozīcijas Blaumanis visumā lieto pēc rakstu valodas parauga. Rakstnieka darbos diezgan bieži sastopama prēpozīcija iz: iz kausa, iz kešas, kas ērglēniešu izloksnē pēc J.Zariņa aizrādījumiem nav sastopama.

Konjunkcijas.

Ir vietā Blaumanis pēc ērglēniešu paražas dažreiz lieto i,ij: kas i būs, kas i nebūs /Indr./. Uztraukušas i nogurdinājušas ij /Hug.D.pr.br./.

Negāciju ne izrunā ni, nei: Nav jau viņa ni slikta, ni neglīta /Skrod.Silm.VI,112/, Nei uguns, ūdens mūs var šķirt /B.p.I,128/.

Ar vietā sastopam a'.

Lai vietā Blaumanis dažreiz lieto formu leid,laid /Kundr.And./.

SINTAKSE.

Substantīva lietošana teikumā.

Blaumanis diezgan bieži lieto no verbiem atvasinātus substantīvus ar -ājs, -tājs, kas izsaka dzīvu darbību.

Esmu jaunu laiku dzejnieks,
Nabadzības uzrādītājs,
Netikumu iztēlotājs,
Dzīves trumu apkoklētājs /Jaun.laikm./.

Blaumanis dažreiz lieto substantīvu citā kārtā: kavēkles /P.g./, klubas /P.g./, balķes, apvārsnes, kļavs, mašīnš /No sald.pud./, bābiets, nagas /P.p.mīt./, Līgabas, līkopas /No sald.pud./, meitēns /Skrod.Silm./, suts /Skrod.Silm./, cilpiņš, sievietis, aizdomi /B.p./, tabaks /B.p./, stadols, sejs /Nauda z./, grūžām /N.z./, āra /Pot.n./, salašņi /Pot.n./, pavasara /Nez./.

Adjektīva lietošana teikumā.

Blaumanis dažreiz lieto par subjektu vecu nekatras kārtas adjektīvu.

Tici man, nekāds ļauns pasaulē nepaliek neatriebts
/Spij.II,152/.
Un kāds labs tev no tā tika? /B.p.110.Dr./.

Rakstnieks lieto par objektu vecu nekatras kārtas adjektīvu.

/Maz-upmalietis/ padarījis viņam tādu labu, kādu pat
brālis brālim liegtoties darīt /Rom.un Jūl.III,48/.
Es vaicāju, kādu labu viņš no tā sagaida /Balt.III,24/.

Locījumu lietošana teikumā.

Ģenitīvs.

Ģenitīvu Blaumanis lieto pēc verbiem: vēlēt, atminēties, gaidīt, atcerēties, meklēt, saukt, apnikt.

Te viņš atminējās Urgas un līdz ar to arī tā apstākļa
/Šūp.260.Dr./.

Tu atminēsies skaistā zēna /Jeta IV,188/,
Šāda mīļa laiciņa māte jau veselu nedēļu gaidījusi
/K.Sk.IV,116/.

Pagājušās laimes cilvēks labprāt atceras /Pot.n.
VI,97/.

Tad milža vēders vienmuļīgā ēdiena likās būt ap-
nicis /St.p.c.II,269/.

Un tad viņa aiztek projām un tu dzirdi, ka viņa sauc
tava zenķa un tava meitēna un ganu Kārļa /Gult.IX,57/.

Ērglēniešu izloksnē sastopam dažus īpašus ģenitīva veidus, kas ieviesušies arī Blaumaņa rakstos.

Dalāmais ģenitīvs, kas apzīmē dalāmu vairumu.

Tur bija melleņu - ēd vai atēzdamies /Andr./.

Pastiprināmais genitīvs, kas pieder pie dalāmā genitīva.

Esmu domu domas izdomājis, bet iemesla neesmu atradis
/Paz.dēls V,151/.

Izsaukuma genitīvs, kas pamatojas uz dalāmā genitīva.

Ak tāda bendeš maisa! Ak tāda turka! /Rikstes/,
Tāda žīda /Skrod.Silm.VI,324/,
Ak, tādas nelaiimes... /Paz.d.V,155/,
... tāda Edvarta! /Indr.VII,42/.

Objektu genitīvs.

Un nu viņam gluži nedzejiskā kārtā bij jābrauc sievas
lūkoties /M.pr.IV,150/.
... tevis taču nevar laist sievas meklēt /Īstā līg.II,177/.
... viņam bij jābrauc līgaviņas lūkoties /Īstā līg.II,178/.

Genitīvs noliegtos teikumos.

Suns spalvu met, tikuma nemet /Pot.n.VI,158/.
... tad neaizmirsti mātes padoma /Nauda z.75.Dr./.

Datīvs.

Datīvu Blaumanis lieto pēc verbiem mīlēt, vilties, satikt,
apsmieties. Bet dzejniekam nemīl zelta vidus lielceļš /Ode X,40/.
Kad tad man jau ir vīlies /Tr.gr.VI,26/.
Tiem abiem laikam labi satiek /B.p.I,112/.
Laudis tai apsmejoties un grūžot viņu pēdējā negodā
/B.p.172.Dr./.

Akuzātīvs.

Izsaukuma akuzātīvs.

Ne, tavu lielu brīnumu! /B.p.209.Dr./.
Ak tu tavu neapdomīgu meitēnu /B.p.153.Dr./.

Instrūmentālis.

Blaumaņa rakstos sastopami dažādi instrūmentāļa veidi.

Īpašības instrūmentālis.

Un pārbrauc mājās stīvu mēli /Vecā dz.VIII/.
Un redz, ka jaunie jautru seju
Ar urrā saimnieko uz leju /Vecā dz.VIII/.

Vietas instrūmentālis.

Guliet tad nu nešķirti vienu vietu /M.V.lit.p.1895.34.n./.

Līdzekļu instrūmentālis.

Pakalīdzinēji tam sākuši zvecēt pātagu kātiem /V.c.II,50/.

Lokātīvs.

Blaumanis lokātīvu lieto pēc verbiem skatīties, klausīties,
atdzerties, iemācīties.

Nu arī Ieva Jānī sāka noskatīties /Laim.kl.IV,93/.
Tādēļ, meit, klausies manos vārdos /Nauda z.I,60/.
Vai nu pienā var atdzerties /Indr.VII,18/.
...lai ejot un iemācoties kalēju amatā /Kā Jānis...VIII,107/.

Prēpozīciju lietošana teikumā.

Prēpozīcija a i z.

Prēpozīcija aiz izsaka

1. vietas aizstāvēšanu: Kamēr tu aiz manis atpūtīsies, tamēr es atkal aiz tevis nodzeršos /B.p.I,143/.
2. bieži iemeslu: Tiltiņš aiz bēdām par krusttēva nāvi un aiz prieka par kuplo mantojumu nekā labāka nezināja darīt kā precēties /Aizv.l. I,12/.

Madaļa uzsāka aiz žēlabām, dusmām un greizsirdības gandrīz aizsmakušā balsī /Aizv.l. I,14/.

Tiltiņš aiz sāpēm un dusmām sievai ar dūri iesita taisni gīmī /Aizv.l. I,16/.

Prēpozīcija a p.

Prēpozīcija ap apzīmē

1. vietu: Un ātri tas apskrēja ap grēdas stūri /Šūp.278.Dr./.
2. laiku aptuveni: Gandrīz ap veselu stundu atpakaļ /Kā vec.Z.27,Dr./.
Ap tirgiem, svētdienās, krodzeniekam vislielākā peļņa no abiem Pupulakstiem.../Zitgs 106,Dr./.

Prēpozīcija a r.

Prēpozīcija ar apzīmē attieksmes personu starpā: Viņš ar mani dusmīgs /B.p.I,115.Dr./.

Prēpozīcija b e z.

Prēpozīcija bez apzīmē trūkumu:

Kādi pāri sāka dancot... bez mūzikas /Raud.224,Dr.

Blaumanis dažreiz lieto prēpozīciju bez ar daudzsk.gen.:

Bij to pārvitējis un tad bez baiļu un kauna

"Vērotājā" kā savu nodrukājis no jauna/Pašportr./.

Pazīstu vīru bez roku un kāju /Visl.br.VIII,68/.

Prēpozīcija n o.

Prēpozīcija no apzīmē

1. kustības izejas vietu: Viņš nostūma Ievas roku no elkoņa /B.p.195.Dr./.
2. iemeslu: ...no saltuma viņas zobi dzirdami sasiņās kopā /B.p.209.Dr./.

Prēpozīcija p a.

Prēpozīcija pa nozīmē

1. pēc ar akuzatīvu: No svētdienas pa nedēļu /Šūp.270.Dr./,
2. piemērību ar datīvu: Tie abi vienādiņ iet pa saimniekam/B.p.112,
Dr./,
Puišiem jāturas pa puišiem /B.p.112.Dr./,
3. laiku ar akuzatīvu: ...tas pa vasaru mēdza gulēt /Nez.II,19/,
4. vietu ar akuzatīvu: ...pa pagalmu jaunie ļaudis staigā apkārt
/Raud.224.Dr./.

Prēpozīcija p a r.

Prēpozīciju par Blaumanis lieto

1. temporālā nozīmē: Par sešām, septiņām dienām viņam tā jādabū
/B.p.125.Dr./,
2. vērtības nozīmē: ...meža kungs tos 100 rubļus par velti vis
neiebāza kulē un mums par skādi mežu nenotak-
sierēja /Aizv.l. I,9/.

Prēpozīcija p r e t.

Prēpozīcija pret apzīmē attieksmes personu starpā: Bērtul, kam
tu pret mani, vecu cilvēku, tā melo /B.p.I,121.Dr./.

Prēpozīcija p r i m š.

Blaumanis prēpozīciju primš lieto vārda pirms nozīmē:
Primš kāzām /Skrod.Silm.VI,279/.

Prēpozīcija u z.

Prēpozīcija uz apzīmē

1. virzīšanos uz zināmu mērķi ar akuzatīvu: Labāk jau arī izskatās,
kad viņš nāk uz tevi, nekā tu ej uz viņu
/P.n.I,41/.
Uz viņu! Uz Latīņu! /Šūp.276.Dr./.
... Tu reiz uz mani esi atnācis /Šūp.278.Dr./,
2. laiku ar akuzatīvu: Zemītene savas jau uz mūžu bija slēguse
/Kā vec.Zem.I,20.Dr./,
3. vietu ar genitīvu: Saime visa uz pļavas /Vīnd.dr.būs kāzas
II,220/.

Redzam, ka ērglēniešu izloksnes pēdas Blaumaņa rakstos ļoti
skaidri manāmas. Ērglēniešu izloksne ir dzejnieka rakstu valodas
pamats. Ērglēniešu fonētikas savādības Blaumaņa valodā neizpaužas
visai spilgti. Tās sastopamas tikai dažos komiskos sacerējumos, kas
uzrakstīti ērglēniešu izloksnē, lai modinātu smieklus. Te ērglēnie-
šu fonētikas savādības izlietotas komiskos nolūkos. Ērglēniešu mor-
fologijas īpatības jau lielākā mērā sastopamas Blaumaņa rakstos.
Tās piešķir viņa valodai savdabīgu nokrāsu. Visvairāk ērglēniešu

izloksnes savādības atspoguļojas Blaumaņa sintaksē. Varam apgalvot, ka dzejnieka sintakse dziļi sakņojas ērglēniešu izloksnē. No ērglēniešu izloksnes izaug daudzas raksturīgas Blaumaņa sintakses savādības, kas piešķir tai savdabīgu svaigumu. Vispār jāsaprot, ka ērglēniešu izloksne ir tas dzīvais avots, no kura rodas Blaumaņa valodas spēks.

LEKSIKA.

Savos rakstos Blaumanis lietojis dažādus vārdus. Retumis viņš atjauno archaismus, dažreiz rada neologismus. Diezgan plašā mērā viņa darbos sastopam dialektismus. Reizēm viņš izvēlas arī barbarismus. Aplūkosim tuvāk viņa leksiku.

Archaišmi.

Blaumanis savos rakstos lieto modernu latviešu valodu, kas saņiegusi augstu attīstības pakāpi. Tā rāda mūsu dienās latviešu valodas kultūru, kas tālu pavirzījies uz priekšu. Tomēr tanī zināmu vietu ieņem archaismi. Dažas rakstnieka valodas parādības pieskaitāmas pie archaismiem. Archaismus Blaumanis ņēmis no katēchisma un bībeles.

1. archaismi no katēchisma: Par visu, kas pēc ceturtās lūgšanas pie miesas uzturēšanas un vajadzības pieder - par visu to Roplaiņu saimnieks Dievam varēja patekties /P.neg.I,32/.

Ak tu žēlīgais tētiņ, kāds briesmīgs brāķis viss nevalkāja meitas vārdu!
/Br.zāl./.

2. archaismi no bībeles: Tēv, tēv, mitējies, mana sirds trūkst pušu /V.c.II,52/.

Zinu, meit, ka grēkoju un zaimoju
/V.c.II,46/.

Kaps savus vārtus bij atdarījis /V.c.II,53/.

Jūsu ceļi nav mani ceļi, saka tas Kungs
/V.c.II,53/.

Kungs, nevedi mūs kārdināšanā, bet atpestī mūs no visa ļauna /V.c.II,52/.

Minētie archaismi ņēti no Blaumaņa religiskajiem sacerējumiem. To nolūks rādīt reliģiozu cilvēku dvēseles pārdzīvojumus, kas izpaužas attiecīgā stilā. Tie piešķir stilam nopietnu, svinīgu noskaņu.

Neologismi.

Blaumanis savos darbos sevišķi netiecas pēc neologismiem. Tomēr viņš radījis dažus neologismus. Tos viņš darinājis kōmiskos nolūkos, lai modinātu lasītāja smieklus. Blaumanis tā pārmaina parasto vārda formu, ka tas iegūst kōmisku nokrāsu. Šiem neologismiem nav paliekamas nozīmes. Tie savā būtībā ir laikmetīgi. Tādēļ tie izzuduši līdz ar savu laiku. Tos mūsu dzīvē vairs nelieto. Minēsim te dažus Blaumaņa jaunvārdus.

Agari, agri

Pēc manām domām gan tā drusciņ agari /Pašp.IX,81/;

gulaine, gulētāja

Ja nu arī Marija bij pret Šampas guļamistabas otru gulaini, tad tomēr tā nepretojās, kad tas taisījās pieņemt sulaini /Žan.Šampa IX,154/;

gīmulis, gīmis

Ej, nofografierē ar savu zīmulī

Tur vienu tādu: spārnus, kājas un gīmulī /Balt.id.IX,178/;

jutināt, ierosināt jūtas

Sis fluidums jūtas tā savādi jutina

Un dvēseli tā saldi tvanīgi kutina /H.Ditr.pr.br.VIII,193/;

kuši, no kuš, klusi

Un spožā rindā sēdēja rāmi un kuši /H.Ditr.pr.br.VIII,199/;

līrīgs, līrīks

Z pērnkumelš līrīgi dūc /Fallio Egliada IX,192/;

lūpīgi

Izzīda viņu sava paša lūpīgi,

Varonīgi un teicami rūpīgi /Nel.Nīn.purv.IX,149/;

rīmogs, rīmējums

Autoram par godu es sarakstu šo mazo rīmogu.

"Svaru" mākslinieks tam zīmējis un dāvā jaunu zīmogu /Die lett.Rev.IX,184/;

sēderis, sēdamā vieta

Pie kam Grossvalds un biedri nesēdējuši vis uz sava sēdera, Bet Zinovjeva priekšā gulējuši uz vēdera /Die lett.Rev.IX, 183/;

Slipuslepkavīb', slepkavība

Lai paklausās, kas zināt grib,

Par šādu slipuslepkavīb' /Lubu ziņas IX,125/;

šausmīks

Bezdibeņi. Tilti pār šausmīsku /Kā es no Momb.kunga... IX,208/.

Vairums neologismu radīti atskaņu labad: zīmulī - gīmulī, rīmogu - zīmogu. Viena daļa ir pārgrōzīti latviešu vārdi: lūpīgi, agari, gulaine. Otra daļa ir pārmainīti svešvārdi: zapata, līrīgs, rīmogs. Nereti tie ir aplami atvasināti: kuši, lūpīgi, līrīgs, šausmīks.

Dialektismi.

Dialektismi Blaumaņa rakstos ieņem svarīgu vietu. Ar lielu rūpību viņš savos darbos iepin tos, lai piešķirtu valodai vietas no-krāsu. Lielā rūpība izskaidrojama ar viņu reālismu, kas cenšas attēlot dzīves īstenību. Lielais vairums Blaumaņa dialektismu ņemts no Ērgļu apvidus, tomēr daži ņemti no citiem apvidiem, piem. Vālmieras.

Dialektismi, kas atrodami Milenbache-Endzelīna latviešu valodas vārdnīcā.

Blaumaņa raksti.

Latviešu valodas vārdnīca.

- ačka, aklais; ačka, der Blinde /I,10/.
...tāds ačka kā tu ni prot pazīt ni glabāt /Balt.III,23/.
ādenīca, ādas pātaga; ādenīca, ādainīca /I,236/
Miķelis...sajuta ādenīcu sev dancojam pa muguru un ap kājām /Dz.Miķ.IV,54/.
atmetums, vecaine, kas pārvērstā ganībās; atmetums /I,177/.
...gribējās kādu atmetumu pārvērst par tīrumu /Mīl.Krauj.IV,128/.
aizgaita, nelaime; aizgaita, aizgaita, Hindernis, Unglueck /I,25/.
Aizgaitas diena /No sald.pud.VI,215/.
alkatība, veltīga runāšana; alkatība, Gier /I,67/.
Ak nesāc nu alkatību runāt /No sald.pud.VI,184/.
alkatis, veltīgs runātājs; alkata, alkatis, ein ungenuegsamer, unersaettlicher Mensch /I,67/.
Alkatis, kas nelaimē kritušu izsmej /Balss 1888.g.51.nr./.
alogs, avots; aluôgs, der Quell /I,69/.
Viņš /purvs/ aptvēra sūnainas, purvīgsnējas vietas, vairāk alogu... /Andr.III,193/.
apkrīst, nomirt; apkrīst, sterben in grosser Menge /I,96/.
Te apkrīta vecais /Skrod.Silm.VI,275/.
aptaisīt, uzkopt; aptaisīt, herummachen /I,130/.
Kapa kopa aptaisīta.

ārļaudis, ārpagasta ļaudis;

ârļaudis, die zu einer fremden
Gemeinde gehoerigen Menschen
/I,243.

Visus preciniekus, to starpā pašu pagastu un ārļaužu bagātākos
saimniekus, viņa atraidīja /Kā vec.Zem.I,18/.

ārtecis, sivēns, kas vēl nav
ielikts aizgaldā;

ârtecis, ein Schwein, das im Freien
umherlœuft und da seine Nahrung
findet /I,244/.

Ieliec ārteci aizgaldā /Ļ.g.V,133/.

atkautrīgs, kautrīgs;

atkautrība, die Scheu /I,165/.

Jau no dabas pret sieviešiem drusku atkautrīgs /Al.IV,169/.

atkrava, vecas grabažas;

atkŗava, alter Kram /I,168/.

Pilna māja atkravas /Indr.VII,17/.

Kam jūs tādu puisiešu atkravu esiet sapēmuši mājās: viens jau
desmit gadu ar nāvi parādā, otrs nabagu mājas rentnieks /Stulb.
IV,108/.

atslāpēt, apmierināt;

atslâpt, atslâpêt, den Durst ver-
lieren /I,193/.

...savas dusmas un nepatikšanas atslāpē pie saimnieka un viņa lietām
/Nep.st.IV,203/.

attikties, izveseļoties;

attikties, sich erfuellen, besser
werden /I,204,205/.

Redzēsi, kā attiksies /Skrod.Silm.VI,327/.

attirgsdiena, otra diena
pēc tirgus;

attirgus, der Nachmarkt /I,205/.

No tiem sešiem rubļiem vēl iet nost 40 kapeiku par divām attirgs-
dienu pusdienām lielā darba laikā... /B.p.I,115/.

augšbaznīca, lukta;

augšbaznīca, Emporkirche /I,218/.

Nākošā svētdienā baznīcā iegājis viņš nekāpa augšbaznīcā /N.z.I,63/.

baroknis, baroklis;

baŗuôklis, baŗuoksnis, baruoksnis
/I,265/.

...baŗokņū cūkas vairs negribēja nobaroties /Br.z.II,84/.

bāšļi, lietas, kas noliktas burvības nolūkā; bāslis, ein Zauberer /I,275/.

...visstiprākiem pūšļošanas vārdiem un bāšļiem par spīti /St.p.c.II,261/.

bauska, lamas vārds; bauska, eine schlechte Wiese, ein geschwaetziger Mensch /I,268/.

...ka tev mēle vēl šodien no mutes izkristu, vecā ragana, vecā bauska /Ļ.g.V,77/.

bīsteklis, krāsns rakājamais koks; biksteklis, bīstaklis, Die Ofenkruoecke /I,295/.

Tas bīsteklis tev tak jāaizbāž.../No sald.pud.VI,239/.

bizuls,krāsns rakājamais koks; bizuls,bizulis,die Ofenkruoecke /I,382/.

...tiklīdz viens vai otrs galvu kārs pa durvīm laukā, tūliņ tam rādīšu savu bizulu... /Zagļi V,27/.

brauktuve,linu kulstāmais rīks; brauktuve /I,236/.

Vārdi tam bira kā zem brauktuves spaļi /L.l.piel.1906.271/.

būdzīšanās, noslēpumaina, klusa saruna;

Kas jums tur pirmiņ pa ķēķi bij par būdzīšanos? /No sald.pud.VI,225/.

būdzīties, burties; būdzīt, Zauberei treiben /I,357/.

Še pie šķūņa laikam arī kāds būdzījies /St.p.c.II,266/.

daglis,deglis; bērza izaugums, deglis /I,451/.
ko pēc izkaltēšanas lieto
uguns uzšķilšanai;

Mute sausa kā daglis.

daiga, muša; daīga, eine Fliegenart /I,430/.

Bet lai gan Izaka zirgs gāja kā daiga... /Tr.Iz.II,33/.

dančka, pančka; dānčka², widrige Unannehmlichkeit /I,437/.

Tā viens otru tai dančkā velk iekšā /St.IV,113/.

delgt, vienu un to pašu runāt; dēlgt, viel unnuetzes Zeug reden /I,454/.

Šādas valodas viņa tikām deldza... /St.IV,113/.

drāvēt, brīdināt; drāvēt, schelten, bedrohen /I,494/,
Velti arī šogad drāvēs Māmuļiņa stipendiātus.

duka, sitens; duka, Faustschlag /I,511/.
...bet zenķis... sāka to spēcīgi kniebt un tai dukas dot sānos
/St.IV,105/.

dukāt, sist ar dūri; dukāt /I,511/.
Ede dukāja pretim /St.IV,105/.

dvanums, tvans; dvans, dvanums, Dunst /I,245/.
Te dvanumā, uz lāvas guļot esmu gluži saslimus /Veln.II,245/.

glābene, glābiņš; glābenis, die Rettung, Hilfe, Zuflucht
/I,623/.
Kad tam pie mums vairs nav glābenes, kur tad lai viņš iet! /Sp.II,143/.

glunda, lišķis, līdējs; glunda /I,630/.
Un sulainis, tas glunda /Purva brid.I,145/.

grābšķis, grābējs; grābšķis /I,643/.
Tāds kā grābšķis /Skrod.Silm.VI,302/.

graule, sieviete, kas graule, ein grobes, unsauberes Weib
nespēj ēdienu saēst; /I,639/.
Vai es tevi tādai vecai graulei esmu glabājuse un audzējuse
/St.IV,113/.

izava, nonēsāts apavs; izava, ein alter abgetragener
Bastschuh /I,713/.
Vai tad nu... liktos vazāties no vienas mājas uz otru kā veca izava?
/Ļ.g.V,68/.

izleksēt, izēst; izleksīt, izleksēt, ausfressen
/I,763/.
Šie visu /putriņu/ izleksējuši /Skrod.Silm.VI,273/.

izpaurētis, izbadētis; izpaurētiēs, heiss hungrig werden
/I,778/.
Rītu pēc dievgalda būs izpaurējušies /Sestd.vak.VII,335/.

izvalkas, nolietoti izvalka, Abgetragenes /I,826/.
priekšmeti;

Es labāk palikšu mājā nekā iešu citu izvalkas piekopt /Nep.st.IV,218/.

iezvilu, ieslīpi; iezvilu, ziemlich schraege /II,92/.
Svece... stāvēja iezvilu /P.n.I,57/.

jērīte, aitīņa; jēre, ein Jahr altes Schaf /II,114/.
Man tik vēl divas jērītes pārdodamas /Īstā līg.II,182/.

kaikums, liels cilvēks; kaika, eine veraechtliche Bezeichnung
eines Menschen von hohem Wuchs mit
langem Halse /II,132/.

Cilvēks kā kaikums /No sald.pud.VI,243/.

kaitavāt, par vienu lietu kaitavuôt, kaitavât, sich launisch
ilgi īgnam būt; gebaerden /II,135/.

... tu tūliņ nokar lūpas vai kaitavā cauru nedēļu /Nep.st.IV,199/.

kaķētis, pa jokam strīdētis; kaķēt, kaķētiēs, sich zanken /II,139/.

... nu viņi tikai tāpat kaķējas /Skrod.Silm.VI,341/.

kanka, degvīna glāze; kanka, ein Schnaps /I,154/.

Pēter, iemet vienu kanku /B.p.I,91/.

kāptuves, kāpnes; kāptuves, kāptuvas /II,194/.

Viņš stāvēja kādus pakāpienus augstāk uz sadzīves kāptuvēm nekā
viņa... /Kāpēc... II,212/.

karcenēt, ķepuroties; kaŕcinât, zappeln /II,161/.

Mopsis... sāka karcenēt /Mopsis...IV,40/.

klipa, nelaime; klipa, klipata, klipe, das Malheur,
Pech, der Unfall /II,229/.

Viņa bailes no kaut kādas klipas agrāk neatstāja /Bail.no laimes
III,78/.

klīrīgs; klīrīgs, gefallsuechtig /II,231/.

... jo biju tajās klīrīgās domās /Mīl.Krauj.IV,126/.

klumpata, klumpa, liels klumpis, ein ungeschickter Mensch
kumoss, gabals; /II,235/.

Un viņu kā klumpatu uz dibinu rija /Hugd.pr.br.Latv.lit.piel.1906./,

...nazi iegriež sierā un nogriež biezu klumpu /Īstā līg.II,172/.

knitināt, diedzēt; knitināt, keimen machen /II,247/.
... priekš Marijas jauns iesals būs jāknitina /No sald.pud.VI,268/.

kosa, mugura; kuōsa, der Nacken, Buckel /II,348/.
Jo lai gan tev jau droši vien būs savi 28 vai visi 30 gadi uz kosas... /B.p.I,89/.

krimilda, sēņu suga; pārgrozītā krimelde, eine Art Pilze /II,279/.
nozīmē veca cepure;

Tu jau to apnēsāto krimildu tikpat vairs neliksi galvā /Ļ.g.V,93/.

ķenķis, kroplis; ķenka, ein Stab, Stock mit einem
krummen Griff /II,345/.

Labāk būtu par kaut kādu ķenķi izaudzis, nekā par šitik taisnu
cilvēku /B.p.I,96/.

ķimpas, errastības; ķimpa, das Malheur, Pech, Unglueck
/II,391/.

Kam jums vajag visa tā naida, to nepatikšanu un ķimpu /Tr.gr.VI,38/.

ķists, stāvs uz četrām kājām; ķists, ein Gestell auf vier Fuessen
/II,386/.

Skat, kāds esi sadilis, kā ķists /St.IV,108/.

ķulķītis, kalķītis; ķulkis, eine kleine Kalkpfeife
/II,391/.

... ķulķīti omulīgi kūpinādams... /St.p.c.II,270/.

lāga, laba; lāga, adj.lāgs, gut /II,437/.

Viņi saimei nedodot lāgas ēšanas /Īstā līg.II,194/.

lampāt, krietni sapērt; lampāt, schlagen, pruegeln /II,418/.

Salampāšu abas divas, ka skrandas vien apjuks /Skrod.Silm.VI,365/.

lamži, drēbes gabals; lamži, lamžas, ein Weiberkamsol
/II,419/.

... zilganpelēki lamži... /Ļ.g.V,61/.

līgabas, līkaupi; līkaups, der Leikauf /II,485/.

...nodzersim līgabas /No sald.pud.VI,219/.

liekš, lieki;	liekšus, liekš, darueber hinaus /II,496/.
... vecais Rozīts sargājās runāt par liekš dabūto labumu /St.IV,103/.	
līšņa, staigna vieta;	līšņa /II,491/.
... un viņš pa purvu un līšņu sāka brist.	
līkāties, bieži locīties;	līkātiēs, sich wiederholt buecken /II,485/.
... tā viņa saulainā vasaras dienā līkājās pa ķēķa priekšu /D.pa trim III,86/.	
mūriķis, mūrnieks;	mūriķis, der Maurer /II,678/.
To teicis, vecais mūriķis teicējam atgriezta muguru /Šūp.I,184/.	
nāvcirte, čūska;	nāvcirte, die Kupferschlange /II,703/.
Nāvcirtes tur kā veci valgi ap ciņiem vārtoties /Nel.Nīn.p.IX,147/.	
neglītēlis, neglīts cilvēks;	neglītēlis, neglītēns, der Abscheuliche /II,713/.
Ko tu, neglītēli, vairs nezini /Nep.st.IV,240/.	
nodrīksnāt, noberzt;	nūodrīksnāt, abschrammen /II,777/.
... kāju stipri nodrīksnājuse	1904 .
noliesties, apšķēbināties;	nūoliēstiēs, schwach, matt werden /II,813/.
Man šos pāri acūmirkļus skatoties dūša tīri noliesusēs /P.d.V,194/.	
nomalš, atsevišķi;	nūomalš, abgelegēn /II,816/.
Nomalš stāvēdams.	
nomiegt, nokaut;	nūomiēgt, erwuergeu, toeten /II, 821/.
... es pats to sivēnu nomiegtu /No sald.pud.VI,186/.	
nosovarot, nopērt;	nūosuovarāt, durchpruegeu/II,863/.
Un tad ^{hā} es viņu tad nosovarošu! /Ļ.g.V,110/.	
ņagāties, rokām grābstīties;	ņagātiēs, herumwuehlen /II,895/.
Ūjā, ūjā, neņagājies nu ap jauniem kungiem! /Sestd.vak.VII,343/.	

... atradu viņas ap sviesta spaini ņagājoties /Īstā līg.II,187/.

ņāka, neaugoša puķe;

ņāka, eine nicht gedeihende Pflanze / II,896/.

... cik podu kapijas tā vecā ņāka apstrēbuse /Smilt.III,77/.

ņirva, mazs gabaliņš,
mazs cilvēks;

ņirva, etwas Kleines /II, 904/.

Vai tas ņirva domā, ka Eda viņam par draudzību kaut ko parādā?
/St.p.c.II,273/.

... par ko tik maza nauda tiek kalta kā šāda sudraba ņirva /Latv.
lit.piel.1906./.

paisītava, linu kūstāmais
rīks, pārgrozītā nozīmē veca
sieviete;

paisītavas, die Flachsbreche
/III,35/.

Ni tā vecā paisītava /Stulb.IV,114/.

palāpiņš, vīžu pinamais rīks;

palāps, ein Instrument, mit dem
man die zweite Sohle den Bastschu-
hen anbringt /III,57/.

Ieviņ, meit, vai nezini, kur savu palāpiņu dažkārt esmu likuse?
/Ļ.g.V,80/.

pamaša, stipras vēdersāpes;

pamaša /III,66/.

... tā jau ir pamaša /No sald.pud.VI,238/.

panaras, paniņas, paniņas;

panaras /III,75/.

Jā, nu tās pašas panaras /Sestd.vak.VII,345/.

Viņš ir kā sviests, kas vēl pilnīgi no panijām nav atdalījies
/M.prec.IV,155/.

paparkste, paparde;

papaŕde /III,80/.

Miets... nogrieza apdomīgi lielu paparksti... /Aizv.l.I,7/.

pazvilu, ieslīpi gulēt;

pazvili, pazvilu, schief /III,144/.

Viņš kučieru redzēja gultā atsēdušos, pazvilu, ar muguru pie sienas.
/Pūrva brid.III,164/.

pārsmauga, pāržņaugta vieta;

pāršmauga, eine engere Stelle
/III,181/.

... čaulīte pārsmaugā pārplīsuse pušu /Al.IV,175/.

- pēčam, vēlākam laikam; pēčam, spaeter /III,205/.
Jānoliek pēčam, kad vairāk būs iegribējies /Ļ.g.V,75/.
- pieklētiņa, piebūve pie klēts; pieklēte, pieklēts /III,257/.
Pieklētiņa /Tr.gr.VI,37/.
- pleika, vieglprātīgs cilvēks; pleika, ein Saeufer /III,334/.
Tāds pleika /D.p.tr. III,90/.
- pluta, ādas krāsa; pluta, die Hautfarbe /III,359/.
Viņa gīmis izkritās un dabūja melnīgnēju plutu.../Purva br.III,175/.
- plūznīties, šķiest naudu; plūznītiēs /III,363/.
Laikam atkal kaut kur kādu nocirpuši gluži pliku, ka tā var plūznīties /Paz.d.V,94/.
- prekoties, nenoteikti atbildēt; prekuotiēs, sich im Benehmen ziēren /I,386/.
Prekojas kā daždien brūte /Balt.Vēstn.1899/.
- pirsts, pirksts; pirsts /III,227/.
Pie kam, uz apdomu mādams, pacēlās viņa rādāmais pirsts /Hugd.pre.br/
- priekšdrēbe, priekšauts; priekšdrebe, Die Schuerze /III,395/.
... aizsedza ar priekšdrēbi gīmi /Balss 1888/.
- puncāt, kult drēbes; puncāt, mit dem Bleuel schlagen /III,412/.
Marenīca... sāk savīstītu kreklu puncāt /Sestd.vak.VII,342/.
- puszvilu, ieslīpi gulēt; puszvilu, halbliegend /III,437/.
... pieceļas grūti puszvilu /Vērotājs 1904/.
- runka, krunka; runka, die Falte /III,562/.
Nezināju, ka runkas tavā gīmī laimes mātes pirksts izvilcis /Spij.II,118/.
- sabailis, piepeša nobīšanās; sabailis, der Schreck /III,591/.
Šis miedzīņš tev jāsamaksā ar mazu sabaili /Zagļi V,29/.

sadrāzt, sabārt;	sadrāzt /III,612/.
Šitādu valodu dēļ viņš Krišu sadrāza /No sald.pud.VI,231/.	
sapauksnīt, iepērt ka skan;	sapauksnīt, durchpruegeln /III,697/.
Mārtiņš Krišu sapauksnījis /No sald.pud.VI,241/.	
sapleitēt, sapērt;	sapleitēt, durchpruegeln /III,72/.
... es viņu arī no savas puses sapleitēju /No sald.pud.VI,232/.	
satraucis, piepešs uztraukums;	satraucis, die Aufregung /III,735/.
Šitais satraucis tev bija gluži veselīgs /Balt.Vēsts.1890/.	
savilgt, kļūt valgam;	savilgt, feucht werden /III,787/.
Piebaldzēniem savilgst bričkas /Latv.lit.piel.1907/.	
sātne, sāts;	sātne /III,808/.
... par viņa nevainību un sātni neliecināja nekā laba /Nep.stē IV,197/.	
slaucinieks, slaucene;	slaucene, slaucenieks, der Melk-eimer /III,918/.
snauška, snauža;	snauška /III,974/.
... tā neņem snauškas /Īstā līg.II,186/.	
snāt, ātri iet;	snāt, eilig gehen /III,974/.
snaicīties, sniegties;	snaicīt, snaicīties, zu erreichen suchen /III,971/.
... zirgs sāka pēc tā ošņāt un snaicīties /Veln.II, 237/.	
sloga, slogs;	sluōgs, Bezeichnung fuer einen schwerfaelligen Menschen /III,944/.
... guļ kā sloga /Paz.d.VI,149/.	
spitkiņa, spitka, rīkstīte, rīkste;	spitka /III,100/.
... pa jokam ar spitku iesita pa biksēm /Dz.Miķ.IV,50/.	
sprēgans, ļoti auksts;	sprēgans, seht kalt /III,1017/.
Cik laiks bija sprēgans /Balt.Vēstn.1890/.	
sprēgoņa, auksts laiks, kad lausks spēr;	sprēguoņa, das Prasseln /III,1017/.
Ieva priekš manis tik salta kā ledus gabals sprēgoņā /Indr.VII,41/.	

stapāns, cilvēks ar resnām
kājām, kas nevar lāga paiet;

stapāns /III,1044/.

... tas stapāns jau nedzird /Br.z.II,89/.

stirta, ķirpa;

stirta /III,1075/.

Caurai stirtai līdzīgā salmu būdā spīdēja uguns /Purv.br.III,167/.

suļķēt, smēķēt;

suļķēt /III,1120/.

Puišam... nebūs pastāvīgi suļķēt /Nep.st. IV,212/.

svēls, karsts;

svēls, die Glut /III, 1153/.

Uzpūš svēlu bēdu liesmu /Te te nu b.IX,20/.

šķaids, dziļš strīdus;

šķaids /IV,21/.

... cik labs un mīļš viņš pēc tā šķaida pret viņu bija palicis
/Mājas Viesis 1897./.

šķēlis, auns;

šķēlis, der Schafsbock /IV,32/.

Šim esot smalkās vilnas šķēļa vajadzīgs /Īstā līg.II,182/.

šļaubāk, vaļējāk;

šļaub, schraeg /IV,64/.

Tad viņš palaida grožus šļaubāk /Br.z.II,70/.

tejo, te;

teju, tejuo /IV,157/.

Un viņš palicis viens pats tejo /Bailes no 1.III,85/.

tenclava, tenkotāja;

tēnclava², ein liederliches
Frauenzimmer /IV,163/.

Tāda tenclava, tevi pret mani tā sakūdīdama /Nep,st.IV,210/.

telderu telderiem, tā braukt,
ka rati lēkā;

tēlderu tēlderēm², kollernd
/IV,160/.

... telderu telderiem pa meža ceļu skriedami /Br.z.II,95/.

tēst, sist;

tēst, behauen /IV,175/.

Mani arī tēvs dūšīgi tēsa /No sald.pud.VI,210/.

timāk, tikmēr;

timāk /IV,190/.

Slinkākie viņu vajā, vajā un timāk nemitējas /Nep.st.IV,215/.

Trausties, ar pūlēm celties;

tràust, tràustiês, muehsam stei-
gen /IV,226/.

Nu tad trausties tik augšā /Skrod.Silm.VI,321/.

trupēt, slinkot;

trupēt, liegend oder sitzend
faulenzen /IV, 247/.

Un tad gultā trupēt /Sestd.vak.VII,334/.

tupērklis, sēdamā vieta;

Tupērklis, das Sitzfleisch/IV,267/.

Cel vien pats savu smago tuperkli augšā /Slepk.IV,141/.

uzčuidīt, uzmusināt;

uzčuidīt, aufwiegeln /IV,322/.

Kur tev Ernests bija jāpierāj, tur tu viņu vēl vairāk uzčuidi
/Balss 1888.g./.

vildēties, cerēt;

viīdēt, vildētiēs, sich Hoffnungen
machen aur etwas /IV,586/.

Uz to prieku neviens lai nevildas /Purv.br.III,169/.

... jo uz sevišķu pateicību viņš nebija vildējies /Aleks.IV,169/.

Vārdi, kas nav atrodami Mīlenbacha-Endzelīna latviešu
valodas vārdnīcā.

aizdakstīt, aizbakstīt.

Šur tur cauros juntus aizdakstīt... /Sp.II,105/.

aizgreclēt, sabojāt kaklu tā, ka jākrešķ.

Vaicāja balsī, kuŗu gandrīz pilnīgi uztraukums bij aizgreclējis.

belzējiens, sitiens.

... ar apreibušu belzējienu nosperta gar zemi /St.p.c.II,265/.

budis, uzbudinājums.

Kāds tad tur nu drīkstot būt uztraukums jeb budis /Pav.IX,144/.

džerkste, matu samezglojums.

Cik modīgā džerkstē viņa matus uz pakauša bija sadžerkstējuse
/Br.z.II,92/.

izdakstīt, izdalīt.

Tā kā priekš visiem grāmatīņu un tamlīdzīgu "lielāku" lietu
neiznāca, tad izdakstīja tās pie dažādiem numuriem /Sark.j.IV,68/.

krušļi, neizkultas nezāles.

.... bet ne krušļus vai sīko labību, bet tīrus rudzus /Īstā līg.
II,181/.

ļudne, slinks cilvēks.

Slinkā ļudne... /Br.z.II,87/.

nočviruļot, nodzēidāt.

Kāda bezdelīga nočviruļoja savu dziesmu /Viņa c.II,41/.

plickiņa, jaunava ar vienu kārtu drēbju.

... trīs, četras plickiņas un pāris kundziņu no Rīgas /Pot.n.VI,
157/.

pluncka, slikta sieviete.

Es jau bēdājos, ka mūsu vienīgais brālis nepaņem kaut kādu
pluncku /Ļ.g.V,94/.

rīma, rijējs.

Rīma, vairāk nekas /Sestd.vak.VII,335/.

sazutēt, iepērt.

Sazutēšu krietni ar šķestu /Skrod.Silm.VI,270/.

sūkas, suliņas.

Vai var būt... skābu sūku? /No sald.pud.VI,258/.

svelmējiens, svelme.

Vārds viņam bij kā liesmas svelmējiens ģimī /M.pr.IV,157/.

tēnīte, plāns riecieni, gabaliņš.

... tikai tādu plānu tēnīti vien nogriež /Īstā līg.II,172/.

Bet ap sirdi viņam apvilcās kā ledus tēne... /Aus.Riet.un S.II,257/.

vidustrops, vēders.

Bumbiers dažreiz savu īso vidustropu neviļot locīja līdz /St.IV,
107/.

vīkšnis, vīšķis.

Kad tev tāds vīkšnis ķešā /Bail.no l. III,81/.

žīkstēšana, džīnkstēšana.

Aizmidzinoša mušu žīkstēšana atskanēja sirmgalvja ausīs /Viņa c.
II, 41/.

Pie dialektismiem pieder arī tautas etimoloģijas, kas sniedz dažādus svešvārdu iztulkojumus, kuri nereti modina kōmismu. Blaumanis savos darbos diezgan bieži izmanto tautas etimoloģijas kōmisma modināšanai. Tā joku lūgā Pēc pirmā mītiņa hulīgāns nosaukts par žulīgānu /VII, 172, 173/ un ulīgānu /VII, 173/. Turpat melnā sotņa pārdēvēta par melnām sutņēm /VII, 172, 173/. Birojs ļaužu mutē skan birijs /VII, 173/, birojš /VII, 173, 175/. Skatu lūgā ļaunais gars hospitālis nosaukts par vašpitāli /V, 68/. Joku lūgā No saldenās pudeles vārds centrifūga pārdēvēts par centerpūgu /VI, 186/, centerpusku /VI, 206/. Turpat protokols nosaukts par pratakuli /VI, 218/.

Pie dialektismiem, kas pamatojas uz valodas sakropļojumiem, pieder latviešu valodas imitācija, kuru lieto cittautieši. Visvairāk sastopam vārda fōnētiskas un morfoloģiskas pārmaiņas. Tēpat iederas arī cittautiešu leksikas iepīšana latviešu valodā. Šādus dialektismus lieto Blaumaņa rakstos žīdi. Tā žīds Abrams joku lūgā Skroderdienas Silmačos dzied:

Es jau atkal, Joske, teve
Redze tur, kur vine ir,
Un tu man tāks vārde deve,
Ka jūs liele naide skir.
Sog, was sind das for a Sachen,
Was soll Tatte mit dir machen /VI, 298/.

Tēpat pieder arī pretēja parādība - svešas valodas kropļošana latviešu mutē. Tā Apsēnu Andžs raksturo savu mīlestību pret ūevu šādos vārdos:

Kein Feuer, kein Kohl kann nichts brennt so eiss
Hals einliche Lieb' von das man nich weisst.
/Par. II, 70/.

Šie vārdi skan tikpat aplam, cik neīsta ir Apsēnu Andža mīlestība.

Barbarismi.

Blaumanis savos rakstos iepin arī vārdus, kas ņēmti no citām valodām. Aplūkosim barbarismus rakstnieka darbos. Vienkāršākais barbarismu veids ir svešu vārdu lietošana nemainītā formā. Tā Blaumanis jaunu ļaužu satikšanās apzīmēšanai lieto franču vārdu. Darbā Īsa pamācīšana mīlēšanā viņš saka: "Pēc šīs pirmās sagatavošanās nokļūstam pie satikšanās. Tā ir tāda smalka lieta, tādēļ viņu gandrīz pastāvīgi apzīmē ar franču nosaukumu "rendez vous" /izrunā ar aizkniebtu degunu randq-wuh/. Šinī gadījumā barbarisma iepīšanu darbā Blaumanis motivē ar tā smalkumu. Tā Blaumanis rada kōmismu.

Parasti barbarismus Blaumanis iepin valodā nevis tīrā veidā, bet latviskā fōnētiskā un morfoloģijā: svešas valodas skaņas viņš

apmaina pret latviskām skaņām /priša, peins, blaške/, svešus sufiksus - pret latviskiem sufiksiem /šneideriene, lērums, bodīte/.

Bieži vien Blaumanis barbarismus lieto, lai piešķirtu valodai vietas un laika kolorītu. Tādu paņēmienu sastopam novēlē Andriksons, stāstā Mopsis jeb Nelaine Tērbatas ielā. Dzejolī Jaunais laikmets Blaumanis raksturo šādi laikmeta kolirītu:

Viens to darīs dramatīgi;
Sensitīvi, simbolīgi,
Jauniedeāli citi -
Un tā projām, un tā projām /IX,16/.

Šeit Blaumanis imitē tipisku laikmeta valodu, sajaukdams barbarismus ar latviešu vārdiem. Viņš panāk kōmisku efektu ar necerētiem vārdu sakopojumiem.

Blaumanis savos rakstos lieto germanismus un rusismus. Pirmo vairāk, otru mazāk. Kā germanismi, tā rusismi vairāk sastopami rakstnieka pirmajos darbos, vēlākajos rakstos to mazāk. Blaumanis pamazām atsvabinājās no barbarismiem, apmainīdams tos pret īstiem latviešu vārdiem. Piegriezīsimies vispirms germanismiem Blaumaņa rakstos. Germanismi sastopami leksikā un frazeologijā.

Andele /Skrod.Silm.VI,309/,	ancugs /Skrod.Silm.VI,309/,
beirīts /Tr.gr. VI,139/,	blaške /Tr.gr.VI,64/,
bodīte /Skrod.Silm.VI,304/,	brūte /Tr.gr.VI,131/,
elsiņš /Ļ.g.V,62/,	gaņģi /Skrod.Silm.VI,274/,
gifts /Tr.gr.VI,46/,	jābrūķē /Tr.gr.VI,17/,
lērums /Skrod.Silm.VI,303,323,338,334,346/,	
nāburdzes /Tr.gr.VI,9/,	pakses /Ļ.g.V,94/,
palšs /Ļ.g.V,100/,	provēt /Pēc p.mīt.VII,176/,
peins /Tr.gr.VI,11.57/, arī feins /Ļ.g.V,103/,	
pīpe /Tr.gr.VI,13,17/,	plinte /Pēc p.mīt.VII,170,
175,178,179/,
priša, arī friša /Tr.gr.VI,22/,	pruntelīga /Skrod.Silm.VI
341/,
riktīgs /Pēc p.mīt.VII,175,176,178/,	
skāde /Pēc p.mīt.VII,174/,	smeķe /Tr.gr.VI,46/,
smuks /Skrod.Silm.VI,296/,	stellēt /Tr.gr.VI,133/,
sturmēšana /Tr.gr.VI,9/,	šķēres /Skrod.Silm.VI,289/,
šneideriene /Skrod.Silm.VI,297,320,321,323/,	

vakts /Tr.gr.VI,8/.

Germanismi liecina, ka vācu valodas ietekme Blaumaņa laikā latviešu valodā diezgan stipra. Lauku ļaudis lietoja germanismus, lai apzīmētu priekšstatus, kurus latviešu valodā vēl trūka vai kuriem nebija piemērota latviešu nosaukuma /šķēres, gifts, plinte/. Nereti Blaumanis germanismus lieto, lai modinātu lasītājā smieklus. Tāpēc tos diezgan bieži sastopam joku lugās. Tos lieto arī cittauti šī, piem. žīdi, vācieši. Beidzot germanismi liecina par pašu Blaumaņa valodu, kas zināmā mērā izveidojusies vācu valodas ietekmē.

Germanismus sastopam arī prēpozīciju lietošanā.

Priekš. Kāds kauns priekš viņa /M.pr.IV,152/.

Taisni priekš tevis /M.pr.IV,140/.

Tev jāpirk priekš mums abiem /Tr.gr.VI,13/.

... ne priekš manis, bet priekš viesiem /Tr.gr.VI,19/.

Zāles priekš tam nu gan esot dabūjamas /B.p.133,Dr./.

Ieva iedevuse priekš pastalu nopirkšanas /B.p.131,Dr./.

Caur. ... caur to ticis vaļā /B.p.138,Dr./.

Ko caur to panākšu? .../Zīrgs... 92,Dr./.

Caur ko tapa /Zīrgs... 92,Dr./.

Pie. Liela daļa no vainas pie mūsu nelaiemes.../P.d.V,175/.

Blaumaņa valoda bija attīstījies vācu valodas ietekmē. Vācu valodu viņš labi prata, viņš pats tulkojis savas noveles vācu valodā. Krievu kultūra viņam bija sveša, krievu valodu viņš vāji prata. Tāpēc rusismus rētāk sastopam Blaumaņa rakstos. Tomēr daži krievismi Blaumaņa darbos ir sastopami. Tie iekļuvuši viņa rakstos no tautas valodas.

Banščiks /Beķ.Banšč.IX,41/, hulīgāns /Pēc p.mīt.VII, 169,170,172,173/,

jāstarājas /Pēc p.mīt.VII,177/, jāuzpravī /Skrod.Silm. VI,39/,

klapata /Skrod.Silm.VI,314/, kupcis /Beķ.Banšč.IX,41/,

kušīt /Pam.VII,188/, makurka /Zag.V,13/,

mundieris /B.p.139,Dr./, mužiks /Pēc p.m.VII,172/,

padimāt /Aizv.l.I,10/, pa kraīnei /Skrod.Silm. VI,352/,

palkavnieks /+ + IX,74/, spičkas /Pam.VII,185/,

stoika /P.d.V,171/, stupāt /Skrod.Silm.VI, 267/,

šuma /Skrod.Silm.VI,299/, uradņiks /Pēc p.m.VII,174/,

vot /Pēc p.mīt.VII,173/, znaks /M.pr.IV,153/.

No krievu valodas ņemti vārdi, kas apzīmē latviešiem svešus priekšmetus /makurka, hulīgāns, uradņiks, kupcis, banščiks, palkavnieks/ vai arī pazīstamas lietas, kam piešķir komisku nokrāsu /kušīt, mužiks, jāstarājas, znaks, stupāt, padimāt, pa kraīnei/. Tāpēc tos nereti sastopam joku lugās.

TAUTAS TRADĪCIJU IETEKME BLAUMAŅA RAKSTOS.

Ērgļos Blaumanis iepazinās ar tautas tradīcijām: tautas dziesmām, pasakām, sakāmiem vārdiem, parunām u.c. Tās viņam stāstīja māte. Rakstnieka brāļa sieva A. Blaumane liecina, ka viņa māte pratusi no galvas daudz tautas dziesmu, sakāmu vārdu, parunu, ko tā bieži iepinusi runā. Tās viņš dzirdējis arī no citiem cilvēkiem. Interesi par tautas tradīcijām atbalstīja tautas atmodas laikmets, kurā iekrita Blaumaņa literārās darbības sākums. Tad tautas dziesmas labprāt rakstnieki ievietoja savos darbos. Tāpēc Blaumaņa rakstos jūtama diezgan stipra tautas tradīciju ietekme. Rakstnieks ievij savos darbos tautas dziesmas, pasakas, sakāmvārdus, parunas; dažreiz viņš raksta sacerējumus tautas dziesmu garā. Noskaidrosim to saturu un nozīmi.

Blaumanis stipri interesējās par tautas dziesmām. Viņš pats tās ar prieku vāca un ierosināja arī brāli Arvēdu uz tautas dziesmu krāšanu. Tāpēc tautas dziesmas rakstnieks savos darbos iepin diezgan bieži. Tās sastopamas viņa novelēs. Tās ir dzejiskas formulas, kas apzīmē dažādus āvēselēs stāvokļus. Tā novelē Zirgs, trīs govīs un simts rubļu ievietota tautas dziesma, kas no kōmiskā viedokļa raksturo novelēs personas Natāles slinkumu un nabadzību:

Pūru ved, pūru ved,
Pakaļ pūru kuņa tek.
Kā tā kuņa netecēja,
Kucens pūra dibinā.

Dziesma vēlāk izlaista.

Tanī pašā novelē sastopam tautas dziesmu:

Man sajāja precenieki,
Es gulēju aizkrāsne.
Slēp māmiņi manu godu,
Teic man' rozēs ravējam /I,79/.

Šī tautas dziesma kōmiski raksturo Natāles dabu, kurā mīt vienaldzība, tūlība un lēnums.

Stāstā Aizvien lillā Blaumanis liek Tiltiņam dziedāt tautas dziesmu:

Dzērājs puika bēdājāsi,
Bēdā-a-jās,
Kur būs ņemti līgaviņ',
Līgaviņ... /I,3/.

Tā raksturo Tiltiņa aušīgo un vieglprātīgo dzīvi. Tiltiņa mīlas sakarus ar skaisto saimnieci izsaka cita tautas dziesma:

Cibu ribu ripam!
Kas kaiš citam,
Ka mēs mīļi dzīvojam! /I,4/.

Tiltiņa lepošanos ar savu dzeršanu izteic tautas dziesma:

Suņi rej, gaiļi dzied,
Man no kroga pārejot.
Sieviņ, mīlā, nebaries,
Kad es dzēru krodziņā! /I,4/.

Cik var spriest, tad minētās tautas dziesmas ir Blaumaņa paša tautā noklausītas. Tautas dziesmu iepinumi sastopami tikai rakstnieka pirmajās novelēs un stāstos. Vēlākajos sacerējumos to vairs neatrodam. Šī parādība izskaidrojama ar to, ka, tautas atmodas laikmetas izbeidzoties, arvien vairāk mazinājās interese par tautas dziesmām. Jaunā strāva pat apkaņoja vispār tautas tradīciju vākšanu. Tāpēc Blaumaņa vēlākajās novelēs vairs nesastopam tautas dziesmu.

Blaumanis labprāt mīl iepīt tautas dziesmas arī savās lugās. Sevišķi tas sakāms par viņa joku lugām. Tā joku lugā Zagļi Maijas mīlestības laimes tuvošanos rakstnieks izsaka šādā tautas dziesmā:

Meitiņ' sēdēj' aiz ūdeņa,
Puisīts ļoti bēdējās:
"Vai būs bristi vai peldēti,
Vai palikti sētiņā?"
"Brīv tev bristi, brīv peldēti,
Brīv palikti sētiņā.
Es pie tevis gan neiešu".
"Saki, meitiņ, kas man vain's?"
"Es pie tevis gan neiešu,
Kamēr sava sagaidīš';
Kamēr savu sagaidīšu:
Patīkamu tēva dēla". /V,46/.

Liekas, ka arī šī dziesma noklausīta tautas mutē.

Joku lugā Skroderdienas Silmačos iepītas Jāņa dziesmas, kas raksturo šo svētku līksmību.

Par gads kārtu Jānīts nāca, līgo, līgo,
Savu bērnu apraudzīt, līgo, līgo!
Vai tei ēda, vai tie dzēra,
Vai Jānīti daudzinaja? /VI,236/.

Tā ņemta no Aronu Matīsa tautas dziesmu krājuma 4/. No tā paša krājuma ņemtas vēl šādas dziesmas, kas sastopamas minētajā lugā:

Alu lēju kaņniņā,
Sieru sēju ritēnī;
Pate savu istabiņu
Rozītēm izspraudīju /VI,354/.

Blaumaņa dziesma Alu lēju kaņniņā ir tautas dziesmas pārstrādājums. Tā radusies no diviem tautas dziesmas variantiem.

4/ Mūsu tautas dziesmas. Pa tēviņas kalniem un lejām lasītas un vainagā vītas Aronu Matīsa, Rīgā, 1888. Pūcīšu ģederta un biedra apgādībā. 1553.dziesma.

Labvakari, Jāņa māte:
Vai gaidīji Jāņa bērnu? -
Vai būs' nama istabiņu
Ziedīņiem kaisījusi? -

Jeb: Mīkstu sieru sasējusi,
Saldu alu darījusi? /1555.Ar./.

No šiem diviem variantiem Blaumanis radījis jaunu dziesmu. Mākslinieciskā vērtība Blaumaņa pārstrādājumam lielāka nekā tautas dziesmas variantiem, no kuriem viņš ņēmis vielu.

Visas bija Jāņa zāles,
Ko plūc Jāņa vakarā;
Visi bija Jāņa bērni,
Kas Jānīti daudzinaja /VI,354/ /1583. Ar./.

Kas godīga Jāņa māte,
Atver logu gaidīdama;
Kas jau tāda netiklīte,
Cisiņās vārtījās /VI,355/ /1557.Ar./.

Jāņa dienas mīlestības prieku izsaka tautas dziesma:

Ar puķīti laivu īru
Pretim savu līgaviņu:
Lai nāk mana līgaviņa
Kā puķīte ziedēdama.

Sudrabiņa grožu vijū,
Zelta kalu kamanīņas:
Lai brauc mana līgaviņa -
Kā saulīte vizēdama /VI,359/ /885.Ar./.

Minētās tautas dziesmas raksturo Jāņa liksmību un atsevišķo lugas personu laimes nojausmu.

Joku lugā Trīnes grēki Blaumanis raksturo Jaņuka un Annules mīlestības prieku tautas dziesmas vārdiem:

Divi divi, kas tie divi,
Kas miedziņa negulēj'?
Divi divi u.t.t.
Puisīts miega negulēja,
Par meitiņu domādams.
Puisīts miega t.t.t.
Meitiņ' miega negulēja,
Puišam cimdus adīdam.
Meitiņ' miega u.t.t. /VI,49/.

Šķiet, ka dziesma uzrakstīta no tautas mutes.

Daudz tautas dziesmu iepinumu sastopam Blaumaņa skatu lugā Jaunais gars. Andrievs iecerētās Ievas mīlestību raksturo ar tautas dziesmu:

Gan zināju to meitiņu,
Kurai kāzas šoruden';
Ni dziedāja, ni runāja,
Domādama vien strādāja... /V,63/.

Blaumaņa dziesma ir tautas dziesmas pārstrādājums. Tā darināta no diviem tautas dziesmas variantiem:

Es pazinu to meitiņu,
Kurai kāzas šoruden';
Domādama vien staigāja -
Vai ir visi gabaliņi.
Jeb: Ne dziedāja, ne runāja -
Domādama vien staigāja 5/.

Priecādamās par vīra lielo laimestu, Cīruļu saimniece Anna sarīko mājās dzīres, kurās viesu koris dej un dzied rotaļu, kas izteic līksmību un prieku:

Zvejnieks mani aicināja:
Nāc, meitiņi, laiviņā!
Zvejnieks mani aicināja:
Nāc, meitiņi, laiviņā!

Es neiešu zvejniecīni,
Tevi vējiņš tālu pūš!
Es neiešu zvejniecīni,
Tevi vējiņš tālu pūš! /V,88/.

Blaumaņa laikā minētā rotaļa bijusi labi pazīstama Ērgļos, no kurienes P. Blaus to iesūtījis Jūrjanu Andreja krājumam Latvju tautas mūzikas materiāli /1912/. Domājams, ka Blaumanis rotaļas tekstu uzrakstījis tieši no tautas mutes.

Tanīs pašās dzīrēs saimnieks Vilks iereibis dzied tautas dziesmu: Apsegloju melno kuili, ai, melno kuili, un dziedādams iekrīt grozā. Šī dziesma piešķir situācijai kōmisku nokrāsu: Vilks ar grozu jā jē kā ar melnu kuili. Kad ļaudis nes Vilku grozā pa vārtiem projām, tas, rokas rakstā mētādams, sāk dziedāt dziesmu: Līgo laiva uz ūdeņa, uz arāja meitiņām. Šeit Vilka nešana grozā modina kōmiskas jūtas: Vilks grozā atgādina braucēju laivā, kas pieminēts tautas dziesmā.

Tādā kārtā joku lugās tautas dziesmas cenšas raksturot personu dvēseles stāvokli, modināt svētku noskaņu, veicināt kōmismu. Turpretī rakstnieka drāmās tautas dziesmas notēlo varoņa nopietno dvēseles noskaņu, dzīves smagumu. Drāmā Ugunī viņš Kristīnes ironiju par savām attieksmēm pret Akmentiņu izsaka tautas dziesmas vārdos: Teku, teku, nepanāku.

Drāmā Pamāte Blaumanis mazās meitiņas Martas dvēseles stāvokli pēc ziņas dabūšanas par pamātes ieņemšanu mājās tēlo ar tautas dziesmu

5/ Mūsu tautas dziesmas. Pa tēvijas kalniem un lejām lasītas un vainagā vītas Aronu Matīsa, Rīgā, 1888. Pūcišu Ģederta un biedra apgādībā. 120.lapp.piezīme.

Mana balta māmuliņa
Cietu miegu aizmiguse,
Ne dzirdēja vēj' pūšami,
Ne bērniņa gaudojam.

Kaut zinātu to kalniņu,
Kur guļ mana māmuliņa,
Es neļautu to kalniņu
Cūciņāmi rušināt.

Es apsistu to kalniņu
Ar ozola dēlīšiem,
Ar ozola dēlīšiem,
Ar sudraba nagliņām /VII.192/.

Dziesma ņemta no L.Hērvāgena lasāmas grāmatas 6/. Blaumanis Hērvāgena tekstū mazliet pārgrozījis. Tā "vēja pūšam" pārļaboti "vēj' pūšami", saskaņojot ar tautas dziesmu metrikas prasībām.

Drāmā Sestdienas vakars Blaumanis raksturo darba dzīves grūtības ar tautas dziesmu Ej, saulīte, drīz pie Dieva, kuŗu dzied puisis Lauris. Tautas dziesma izsaka Bungatiņa darba dzīves vakara tuvošanos.

Apvienojot sacīto par tautas dziesmu iepinumiem Blaumaņa darbos, dabūjam šādu ainu. Dzejnieks ar tautas dziesmām raksturo varoņa dvēseles pārdzīvojumus: jaunu ļaužu mīlestību, bāriņu likteni, darba grūtumu u.c. Reizēm Blaumanis ar tautas dziesmām izsaka svētvakara mieru, svētku noskaņu, piem., aprakstot sestdienas vakaru, Jāņus u.c. Dažreiz rakstnieks ar tautas dziesmu iepinumiem modina kōmiskas situācijas, kurās tautas dziesma neatbilst patiešam lietas stāvoklim. Retumis Blaumanis izlieto tautas dziesmas par motto savām novelēm, dodams to pamatnoskaņu /Zirgs.../. Vispāri tautas dziesmu iepinumi Blaumaņa rakstos liecina, ka dzejnieks atradies tautas atmodas laikmeta rakstniecības ietekmē. Tie ir ziedi, kas nolikti uz tautas atmodas laikmeta altāra. Šinī ziņā par Blaumaņa priekšgājēju var uzlūkot Ad.Alunānu, kas arī iepinis lugās tautas dziesmas.

Šinī pašā sakarā jāaplūko Blaumaņa dzejoļi, kas sacerēti tautas dziesmu garā. Rakstnieks mēģinājies tautas dziesmu stilā un metrikā. Tāda tautas dziesmu garā sacerēta dziesma ir Pienenītes, kas ievietota drāmas Pamāte II cēliena sākumā. To skaita Kārlis, kad viņu pārklaušina Dzenīšu jaunkundze.

Pienenītes, pienenītes
Sēd uz zaļas pakalnītes,
Tek gaŗām mīļa saule,
Dod visām laburītu.
Pienenītes, pienenītes,
Mums tā labi radoties,
Visa esmu tīra zelta,
Jums zeltīti lindraciņi /VII,196/.

6/ Skolas maizes I daļa, ko ar draugu palīdzību skolniekiem apgādājis Ludvig Heervagen, vecs Gaujenes draudzes mācītājs /desmitā driķe/. Rīgā, 1886. Driķēta pie bilžu un grāmatu driķētāja un burtu lējēja Ernst Plates, pie Pētera baznīcas. 185.lapp.

Dzejolis sacerēts parallēlisma formā. Tas ieturēts tautas dziesmu trochajos ar cēzūru rindas vidū. Blaumanis stingri ievērojis dipodijas trešās un ceturtās zilbes kvantitātes likumu: ceturtā zilbe ir vienmēr īsa, turpretim trešā zilbe ir gara vai pieļauj pagarinājumu par vienu zilbi, ja ceturtās trūkst.

Joku lugā Skroderdienas Silmačos Blaumanis ievietoja tautas dziesmu garā sacerētu dzejoli, kuŗu dzied Antonija pie Auces puisīša šūpuļa.

Uz kalniņa mēnestiņis, aija, žūžu,
Ripu rāpu uzrāpāja, žūžu.

Mēnestiņi, baltsvārcīti,
Nenāc mūsu lodziņā.

Uz upīti pakalnē
Teci, teci klusiņām.

Tur stāv divi bārainīši
Zvaigžņotām actiņām.

Sēstaties laiviņā,
Mēnestiņis vizinās.

Mēnestiņis vizinās
Aiz sudraba pavediena /VI,325,326/.

Arī šī dziesma ieturēta tautas dziesmu trochajos ar cēzūru rindas vidū.

Tanī pašā joku lugā ievietots tautas dziesmu garā sacerēts dzejolis, ko dzied skrodeŗa mācekļis Rūdis, gludinot uzvalkus.

Jūdzu savu pletīzeri
Pīņgerota ratiņos,
Ņem' adatu, pātadziņu,
Braucu sievas lūkoties.

Brīnas ciema zeltenītes:
Zāle degi, zeme kūp!
Tur tek manis kumeliņis,
Simtu jūdžu skrējējiņš.

"Aja manu baltu dienu,
Kas par dižu precinieku?
Ņem, kundziņi, kuŗu gribi,
Ņem ir pašu pastarīt".

"Paga, paga, māmuliņa,
Ļauj meitiņas noskatīt,
Ļauj man viņu tikumiņu
Ar olekti pamērīt" /VI,316-317/.

Visai zīmīgi, ka Blaumaņa tautas dziesmu garā sacerētie dzejoli ir bērnu dziesmas. Dažreiz tautas dziesmu atdarinājumiem piešķirta kōmiska nokrāsa. Nopietnas domas tautas dziesmu stilā un pantmērā rakstnieks visai reti ietērpis.

Tā dzejolī Tautas dziesma ievērota tautas dziesmas tematika, metrika un stilistika.

Kalējiņi, bālēliņi,
Apkal manu kumeliņu
Ar veciem dālderiem,
Ar dimanta nagliņām.
Meitu mātes istabiņa
Ledus kalna galiņā.
Apkārt kalnu, garām kalnu,
Nekaustītu kumeliņu?
Man kaustīts kumeliņis,
Es kalniņa galiņā!
Saskaldīju ledus kalnu
Deviņos gabalos.
Meitu mātes istabiņa
Uz devīta gabaliņa!
Stili stāvi, kumeliņi,
Uz tā ledus gabaliņa?
Lai es varu parunāti
Ar to meitu māmuliņu.
Es aizvedu tautu meitu
Ar visām vilnainēm /X,96/.

Dziesmas temats ir tautu dēla jājiens precībās pie tautu meitas. Tā sacerēta trochajos ar cēzūru rindas vidū. Dipodijas ceturrtā zilbe ir īsa. Ja dipodijā ceturrtās zilbes trūkst, tad trešā zilbe ir gara vai pieļauj pagarinājumu par vienu zilbi. Dzejolis skaidri liecina, ka Blaumanis ļoti labi izpratis tautas dziesmu tematiku, metriku un stilistiku.

Blaumanis savos darbos retumis arī iepin pasaku motīvus. Tā drāmā Pamāte pieminēta pasaka par lielo Klāvu un mazo Klāvu, kas ievēd skatītājus bērnu pasaulē. Pasaka par lielo Klāvu un mazo Klāvu ir dāņu pasaku meistara Andersena darbs. Blaumanis pats aizrāda, ka tās pārstrādājums ievietots Lercha-Puškaiša krājumā 7/. Novelē Pērkona negaiss Krustiņa un Paula saruna par tā naudas lādi ieturēta pasaku garā. Pauls vaicā Krustiņam, vai naudas lāde "aiztukšīta" vai pustukšīta". Uz to Krustiņš atbild, ka "iztukšīta" līdz pat dibenam. Šī saruna ieturēta pasakas Kā kaķis ar peli māju valda garā 8/. Pasaku Blaumanis lasījis Hērvāģeņa Skolas maizē. Nopietnā brīdī tāda pasakas motīva iepīšana novelē izskaidrojama ar to, ka pasakains tukšums valda arī Krustiņa naudas kulē. Jāaizrāda, ka pirmajā iespiedumā pasakas motīva trūkst, tas parādās tikai otrā iespiedumā.

Drāmā Indrāni iepīta pasaka par Gudro vectēvu. Kaukēns, gribēdams

7/ Latviešu tautas pasakas. Sakrājis Anss Lerchis-Puškaitis. Pirmā daļa. Jelgavā, 1891. Apgādājis H. Allunāns. 58. num. Gaušs, 1891.

8/ Skolas maizes I daļa, ko ar draugu palīdzību skolniekiem apgādājis Ludvig Heervāģen, vecs Gaujenes draudzes mācītājs /desmitā driķe/. Rīgā, 1886. Driķēta pie bilžu un grāmatu driķētāja un burtu lējēja Ernst Platēs pie Pētera baznīcas. 15. lapp.

Indrānu tēvam rādīt, kādas briesmas draud no māju atdošanas vecākam dēlam Edvartam, stāsta viņam pasaku par gudro vectēvu.

Paklausies: Vienreiz bij tāds vectēvs, tas atdeva visu mantu saviem bērniem, iesēdās aizkrāsne un sacīja: "Nu es te sildīšos!" Bet bērni viņu tur aizmirsa. Tad šis poda lauskā sabēra stiklus, pažvadzināja tos pa reizei, un bērni domāja, ka nauda skanot. Un uzreiz tiem aizkrāsne palika par mīļāko vietu visā mājā /VII,15/.

Ja pirmā pasaka ieturēta kōmiskā noskaņojumā, tad otra uztverta nopietnā tonī. Ar pasaku, kas šinī gadījumā izteic pārbaudītu dzīves gudrību, Kaukēns brīdina Indrānu tēvu no iespējamām briesmām, kas tam var celties, atdodot mājas Edvartam. Pasaka nēma no vecā Stendera krājuma Stāsti un pasakas, kur otrā izdevumā tā ir 151.lapas pusē: "Tēvs, kas saviem bērniem mantu izdalījis".

Drāmā Sestdienas vakars Vecais tēvs, pārnācis no pirts, turpina pasaku par Gaŗo pupu, ko tanī iesācis. Viņš stāsta no pasakas to vietu, kur vecītis pārbauda pameitas sirdi. Pameita pārbaudījumu iztur un iegūst laimi: tā kļūst bagāta. Šī pasaka sagatavo Vecīša ierašanos pie Bungatiņa drāmas beigās. Vecītis dara Bungatiņu tīru un šķīstu, un tas iegūst savas dzīves piepildījumu un attaisnojumu. Bez tam pasaka pārceļ drāmas notikumus no reālās pasaules irreālā. Bungatiņš mirstot pārkāpj reālās pasaules slieksni un ieiet irreālā pasaulē. Pasakas iepinums drāmā liecina par lielo garīgo spēku oikonomiju. Pasaka Gaŗā pupa atrodama Lercha-Puškaiša krājuma Latviešu tautas pasakas III daļā 33.num., no kuŗas Blaumanis smēlies ierosinājumu.

Drāmā Indrāni jāpiemin mazs norādījums uz vecā Stendera pasaku par Sauli un vēju. Edvarts saka Ievai: "Saulīte tas gudrākais kungs pasaulē. Atņem tev ar laipnību beidzamo spēka lāsīti". Šī vieta atiet uz vecā Stendera fābulu par Vējū un sauli, kas Edvartam kļuvusi pazīstama no Stendera krājuma Stāsti un pasakas. Šī pati pasaka pieminēta arī novelē Andriksons, raksturojot barona sadursmi ar Andriksonu: "Viņš bij turējis prātā līdzību, kuŗā stāstīts par saules un vētras derību un bij atnācis un sava tēva pili ar uzvarētāja apziņu. Nu viņš cīņu redzēja iesākamies" /Andr.III,185/ Barons šo pasaku, bez šaubām, lasījis vācu valodā, no kuŗas tā tiešām pārtulkota latviski.

Tā pasakas Blaumaņa darbos apgaismo kādas lietas īsto stāvokli, noder par sagatavotāju motīvu tālākai darbībai un ietaupa garīgo spēku.

Reālists Blaumanis stāv tuvu tautas valodai. Tā kā tai visai raksturīgi sakāmvārdi, tad arī rakstnieks bieži tos lieto savos darbos. Sakāmvārdi Blaumaņa valodu tuvina tautas valodai.

Sakāmvārdi ir tautā sastopami īsi, kodolīgi izteicieni, kas izsaka kādu dzīves gudrību. Tie ir formulas, kas īsos vārdos gleznaini izteic kādu domu. Tādā kārtā sakāmi vārdi sabiezina, kāpina parasto izteiksmi, piešķirot tai spriegumu un vingrumu. Sakāmvārdi Blaumaņa valodai dod lielu noteiktību un stringrību. Tie liecina par ievērojamu valodas līdzekļu oikonomiju. Rakstnieks raksta tā, lai vārdiem būtu pēc iespējas mazāk telpas, toties domām plašāks lidojums. Sakāmvārdi sniedz latviešu valodas kultūras sasniegumu ainu. Valoda pamazām

attīstās, sasniedzot aizvien lielāku noteiktību un vijību. Šīs īpašības visspilgtāk izpaušas Blaumaņa valodā, kuru varam uzskatīt par tautas valodas kāpinājumu un pilnīgu izveidojumu. Sakāmvārdi Blaumaņa rakstos sniedz arī latviešu dzīves ainu, kurā atspoguļojas tautas kultūra.

Minēšu te dažus Blaumaņa sakāmvārdus.

Bērns rāda, kāds vīram būs tikums /Zagļi V,15/.

Divi kaķi vienā maisā nesader /Indr.VII,22/.

Darat tā, ka vilks paēdis un kaza dzīva /Kā ved.Zem.I,21/.

Jo kaķi glauda, jo kupri ceļ /Tr.gr.VI,78/.

Katram tak sava āda jāšargā /No sald.pud.VI,204/.

Kaķi maisā nevar pirkt /Skrod.Silm.VI,303/.

Kas uz sirds, tas uz mēles /Indr.VII,19/.

Kam ir, tas grib /Līze IV,84/.

Kad vadzis par daudz pilns, tad tas lūst /Dz.Miķ.IV,51/.

Krauklis kraukļam jau arī neknābj /Spij.II,166/.

Kam tā nauda, tam tā tiesa /Paz.d.V,195/.

Kam spēks, tam tiesa /Maija V,222/.

Klusu ciest - tas esot zelts /Paz.d.V,255/.

Kā mežā sauc, tā atskan /Indr.VII,36/.

Kad nav naziņ, ēd ar naziņ /B.p.I, 141/.

Krietnākais cilvēks jau var paklupt /Balt.III,32/.

Labāk zem veca vīra bārdas, nekā zem jauna puīša maizes pātagas /Salna pav.III,120/.

Lielība naudas nemaksā /Purva br.III,164/.

No kā sirds pilna, no tā mute iet pāri /Purva br.III,129/.

Nepateicība ir pasaules alga /Spij.II,132/.

Nauda grib, lai to skaita /B.p.I,111/.

Parāds nav brālis /Spij.II,105/.

Rokai roka jāmazgā /Tr.gr.VI,13/.

Silts ar sildīšanu, labs ar gaidīšanu /Tirgš I,80/.

Solīts makā nekrīt /Tr.gr.VI,50/.

Viena galva, viena bēda /Ug.VII,120/.

Zivs meklē kur dziļāks, cilvēks kur labāks /Tr.gr.VI,27/.

Sakāmvārdus Blaumanis ņēmis no dažādiem avotiem. Tos viņš dzirdējis no savas mātes, brāļa un mājas puisiem; tos viņš noklausījies no citiem ļaudīm un smēlis no grāmatām. No Meikena stāsta Vai pamātei nav grūti aizgūts sakāmvārds Vai nav labāk apakš veca vīra bārdas nekā apakš jauna pātagas, kuŗu Blaumanis pārtaisījis šādi: Labāk zem veca vīra bārdas nekā zem jauna puisa maizes pātagas. Vairāk sakāmvārdu viņš ņēmis no Hērvāgena Skolas maizes:

Jo kaķi glaud, jo kupru ceļ.

Kad nau naziņ, ēd ar nadziņ.

Kam spēks, tam gods.

Kad vadzis piekārts, tad tas lūst.

Kāda ciņiņa, tāds vāciņš.

Parāds nav brālis.

Roka roku mazgā, abas baltas tiek. /VII,130/.

Retumis Blaumanis savos rakstos izmanto arī buŗamos vārdus. Tā joku lugā Skroderdienas Silmačos Tomuliša spaida Bebenes galvu, pielikdama roku pie pieres, pakauša un deniņiem, un skaita: "Pret rītiem, pret vakariem, pret tukšajiem ziemējiem melns krauklis skrej pa jūru, skreju es tam pakaļ. Miļā Laima, ņem to slotu, atslauki viņu atpakaļ. Lai Bebu māte... lai Made paliek pie savas veselības. Apin kurpiņ, apin sprodziņ - kas Madē nemierīgs, lai paliek mierīgs.. /VI,327,328/. Šinī gadījumā buŗamiem vārdiem nav piešķirta nopietna, bet gan kōmiska nokrāsa. Buršanu Blaumanis izlietojis par līdzekli, kas modina skatītājos smieklus.

Blaumanis savos rakstos iepinis arī dažādu tautas ticējumus. Tā bēdu lugā Pazudušais dēls vājprātīgā Aža pret nelabiem sapņiem grib likt pagalvī sērmūksli ar trejdeviņiem krustiem. Ažas nelabie sapņi norāda uz viņas slimo dvēseli /V,139/. Drāmā Indrāni Līze atrod Ievas mutautiņu, ko viņa taigiztulko par labu zīmi /VII,18/. Tā pati Līze lūdz Noliņu, lai tas šaujot uz Ievu, ja tam šautenē sudraba lode, jo ar to ļaunajam varot pieklūt /VII,65/. Kad Indrānu tēvs lugas bēigās pūlas paklāt zemē ciskas, tad tas norāda, ka viņš drīz mirs. Tā tautas ticējums sagatavo Indrāna tēva dzīves beigās /VII,77/. Tāpat, kad Sestdienas vakarā pēdējais kukulis iekrīt pelnos, tas norāda, ka Bungatiņš drīz mirs. Tā kukuļa iekrišana pelnos uzskatāma par drāmas darbības ierosinājumu /VII,337/. Pie tautas ticējumiem pieder arī Bungatiņa uzskats, ka pirts tikpat svēta kā baznīca /VII,341/. Kad Bungatiņš apgalvo, ka viņam jāeļoj uz kāzām, tad arī tādas domas ir tautas ticējums, jo neprecējušies vīrieši svinot savas kāzas nāves stundā /VII,341/. Tāpat Bungatiņa lūgums Laurim, ka tas viņu varējis ar balot zirgu aizvest, norāda uz tautas parašu, pēc kuŗas mirušos Ērgļos veduši uz kapsētu ar baltiem zirgiem /VII,341/. Uz to norāda Kr.Barons Latv.dainās Ērgļu bēŗu ierašu aprakstā. Viņš raksta: "Zirgus, ar kuŗiem liķi veda uz kapsētu, apsedza baltiem deķiem un iepina tiem krēpēs lielus saišķus. Loku aptina ar drēbi... Pieminams vēk, ka tagadējās melnās krāsas vietā senāk bēŗēs lietoja baltu krāsu" /III, 865,866/.

Novelē Raudupiete Raudupiete izsakās par savu vārgo dēlu, ka Dievs vārgulīšus cietāk apsargājis nekā veselos /I,171/. Kad Raudupiete iet otrreiz bildināt Kārli, viņai nāk no istabas pretī veca sakrupusi sieviete. Viņai iešaujas prātā, ka gaita neizdodoties, kad sievieti pirmo sastopot ceļā /I,175/. Raudupiete lād Kārli šādiem vārdiem: "... lai tev mēle sakalst par taviem meliem, un lai tā bērna gars māc tavu dvēseli dienu un nakti, kamēr tu nosprāgsi!" /I,178/. Tanī pašā novelē bēriniēki, pārbraukuši no kapsētas, saka jaunajiem: "Nemirstiet, nemirstiet, vairs nav vietas kapsētā!", bet vecajiem: "Mirstiet, mirstiet, vēl ir vietas kapsētā!" To sakot, viņi sit tiem ar skujām /I,158/. Zirņi nozīmē bērēs asaras /I,158/. Novelē Pērkoņa negaiss Roplaiņa māte domā, ka nakti būšot pērkonš, jo bezdelīgas vakarā skrējušas ļoti zemu un vālodze kliegusi ataugā /I,49/. Stāstā Īstā līgaviņa māte grib iedot dēlam siera gabaliņu, lai dzeguze neaizkūkotu /II,178/. Stāstā Kā vecais Zemīts... kāda meita pastāsta, ka gadu maiņā, ap pusnakti stāvot uz istabas mēslu gubas, varot uzzināt nākotni /I,25/. Turpat kalējs aizrāda, ka gadu maiņā ap pusnakti tukšā istabā skatoties spogulī, redzot tā cilvēka seju, ar kuŗu nākamā gadā saprecoties /I,25/.

Viss sacītais skaidri liecina, ka Blaumanis labi pazinis tautas ticējumus. Viņš tos izlietojis savos darbos dažādos nolūkos. Viņš raksturojis dažādus varoņu dvēseles stāvokļus: ārprātu, ļaunumu, nāvi. Tautas ticējumus viņš izlietojis arī par lugas darbības ierosinājumiem un atrisinājumiem.

Retumis Blaumanis savos darbos iepin anekdotus. Tā anekdotu sastopam novelē Bērtuļa pirksts. Tanī Pēteris Bērtulim dod anekdota veidā padomu, kā izvairīties no kara dienesta.

"Redz, Bērtulīt, lieta ir gluži vienkārša: tev tikai labās rokas rādāmais pirksts jāsaliec līks un jāsaka, ka tas tev jau no mazām dienām tāds ir. Stiprs tu diezgan esi, pirkstu tu i tad noturēsi līku, kad tev to ar varu gribēsizliekt taisnu. Tikai sārgies no viltus, ka tev neiziet tāpat kā tam nabaga puikam, kas uz gudro jautājumu, kāds viņa pirksts agrāk bijis, atbildējis: "Tāds!" Pie šiem vārdiem Pēteris izstiepa labo roku, salieca rādāmo pirkstu līku un tad to atkal izstiepa gluži taisnu".

Daži Blaumaņa stāsti satur anekdotisku sižetu. Tā stāstā Atriebšanās aprakstīts notikums, kuŗā Jurim Kalējam Līza Austiņa iecirtusi plīķi, bet Līza Fēgleine Georgam Smitam nobučojusi kāju.

No visa sacītā izriet, ka Blaumanis savos rakstos tautas tradīcijas plaši izmantojis, jo labi pazinis. Ar tautas tradīciju palīdzību viņš modinājis nepieciešamo noskaņojumu varoņu dvēselē. Plašāka apraksta vietā viņš sniedz pazīstamu tautas tradīciju vielu, kas zināmus dvēselēs stāvokļus izteic saprotami un spilgti. Rakstnieks izlieto tautas tradīcijas motīvajā un kompozīcijā. Beidzot viņš izlieto tautas tradīcijas garīgo spēku oikonomijā.

GARĪGO RAKSTU IETEKME BLAUMAŅA RAKSTOS.

Tautas tradīciju ietekme Blaumaņa rakstos skaidri redzama. Tā jūtama kā viņa agrākajos, tā vēlākajos darbos. Blakus tautas tradīciju ietekmei novērojam garīgo rakstu ietekmi Blaumaņa rakstos. Pēdējo ietekme tomēr nav tik spēcīga kā pirmā. Tā vairāk jūtama vecu ļaužu valodā. Tie savus dvēseles pārdzīvojumus mīl izteikt bībeles un dziesmu grāmatas vārdiem, kas viņiem tuvi. Tā Indrānu tēvs vientulību, vienaldzību pret pasaules labumiem, ilgas pēc labākas pasaules izsaka dziesmas vārdos:

Sirds vēlas saraut saitu
Ar nikno pasauli
Un viņas viltus gaitu
Jo nepatīk man šī.
Uz spožo debess ēku
Stāv ilgodamies prāts,
Kas šeitān nīda grēku,
Tas tur tiks godināts /VII,76/.

Tas ir Valerija Herbergera /1562-1627/ dziesmas Bez bēdām labu nakti pārstrādājums. Šo dziesmu latviski tulkojis B.V.Bīnemanis. Pirmais pantiņš Bīnemaņa tulkojumā skan šādi:

Bez bēdām labu nakti
Tev nikna pasaule,
In tavai grēku jakti,
Es domu, paliec še!
Tur ir tās īstas mājas,
Kurp cenšos debesīs,
Kur tam it labi klājas,
Kas Dievam kalpojis 9/.

Herbergera dziesma sacerēta Franštātē, Polijā, kur viņš bija par mācītāju. 1613.gadā tur izcēlās briesmīgs mēris, kas ilga 13 gadus. Raudzīdamies ik dienas nāvei acīs, Herbergers sacerējis dziesmu Bez bēdām labu nakti. Dr.K.Beldavs par šo dziesmu raksta: "Šai dziesmai Herbergers licis šādu virsrakstu: "Valerija Herbergera ardievas, kuŗas tas deva pasaulei 1613.g.rudenī, redzēdams ik stundas nāvi acu priekšā, bet tomēr jo žēlīgi un brīnišķīgi pasargāts, kā tie trīs vīri Babeles uguns ceplī" 10/. Indrānu tēvs šo dziesmu skaita, juzdams sava grūtā mūža beigās.

Bīnemaņa tulkojums ar niecīgiem grozījumiem valodā /nikna-niknā, in-un, īstas-īstās/ bija lietošanā latviešu draudzēs arī Blaumaņa laikā. Vācu oriģināls tanī pašā laikā skanēja šādi:

9/ Jelgauas Jauna in pilnīga Latviešu Dziesmu Grāmata Jelgava Anno 1727.

10/ Dr.K.Beldavs "Dziedat tam Kungam jaunu dziesmu!" Vēsturiski skati mūsu dziesmu grāmatā. I. Rīgā 1938. Izdevēja Ev.Lut. Baznīcas virsvalde. 68.,69.lapp.

Valet will ich dir geben,
Du arge falsche Welt!
Dein suendlich boeses Leben
Durchaus mir nicht gefaellt.
Im Himmel ist gut wohnen,
Hinauf steht mein Begier;
Da wird Gott ewig lohnen
Dem, der ihm dient allhier 11/.

Blaumanim, šķiet, bijis pazīstams kā latviskais, tā vāciskais teksts. Dziesmas pirmās 4 rindas, liekas, V. Bīnemaņa tulkojuma pārlabojums. Turpretī dziesmas pēdējās 4 rindas liek drīzāk tās turēt par jaunu brīvu Blaumaņa tulkojumu, bet nevis par Bīnemaņa teksta jaunu redakciju.

Par jaunu rediģētajā latviešu ev.lut.draudžu dziesmu grāmatā šai dziesmai jauns numurs 643 un jauna redakcija.

No tevis vaļā raisos
Tu, niknā pāsaule,
Uz citu vietu taisos,
Man nepatīk vairs še.
Tur ir tās īstās mājas,
Kur dzenos: debesīs,
Kur tam it labi klājas,
Kas Dievam kalpojis 12/.

Dziesmas vecais numurs ir 512.

Dziesma liecina par Blaumaņa smalko spēju dzejot reliģiskās lirikas žanrā. Bez tam tā dod skaidru liecību par rakstnieka dziļo reliģiozitāti.

Reliģiski noskaņotā stāstā Viņa ceļi sastopam stipru pielāgošanos bībeles un dziesmu grāmatas valodai. Sirmgalvis kurn uz Dievu, ka tas viņam laupījis acu gaismu. Viņš nenojauž, ka noziedznieks, ko ved cauri mājām, ir viņa pazudušais dēls Mārtiņš. Tāpēc Dievs, tikai žēlodams, viņam atņēmis acu gaismu. Beigās viņš pazemīgā rezignācijā skaita dziesmu:

Dievs labi dar', ko darīdams,
Ir taisnis savā varā;
Lai sāk ar man', kā domādams,
Es ciešu klusā garā.
Viņš ir mans Dievs,
Kaš man' paties'
Neatstās manās bēdās;
Tam ļaujot, kaš sirds ēdās 13/.

11/ Ev.-Lut.Gesangbuch fuer Kirche, Schule und Haus, VI Auflage.
Riga und Mitau, Verlag von W.F.Hecker in Riga. 1888. Dziesmai 486.n

12/ Dziesmu grāmata Ev.Lut.Draudzēm, Rīgā, 1937.g. Izdota no ev.lut. bazn.virsvaldes.

13/ Dziesmu grāmata evang.tic.Lut.draudzēm Vidzemē. II pārraudzīts izdevums, Rīgā, 1905. Izdota no grāmatu pārdevēja J.Deubnera. Dziesmai 500.num.

Dziesmas teksts pilnīgi saskan ar dziesmas grāmatas tekstu. Tā lej sirmgalvja dvēselē mieru. Stāsts nobeidzas ar bībeles vārdiem: "Jūsu ceļi nav mani ceļi, saka tas kungs". Šie vārdi ņemti no pravieša Jezajas 55, 8-9, kas skan tā: "Jo manas domas nav jūsu domas un jūsu ceļi nav mani ceļi, saka tas Kungs".

Bēdu lugā Pazudušais dēls Blaumanis ar Mikus tēva muti raksturo Krustiņa likteni, likdams bērniem skaitīt no Stendera Mazās bībeles pantīņu par Dāvīda dēla Abzaloma dzīvi:

Nākat, bērni šurp ar bariem,
Skatāties uz ozoliem,
Redziet tur pie kupliem zariem
Abzalonu pakārtu.
Mācāties tur visi klāt
Tēv un māti godināt /V,203/ 14/.

Roplaiņu māte vēlāk smagi nožēlo, ka nolādējusi savu dēlu Krustiņu. Viņa vaicā Mikus tēvam, vai Dievs klausoties cilvēku lāstos. Uz vaicājumu Mikus tēvs dod atbildi: "Tā tēva svētība uz ceļiem tiem bērniem namus, bet mātes lāsti tos noplēš līdz pamatiem", kas ņemta no Zīraka gudrības grāmatas III,11.

Daži izteicieni no bībeles sastopami arī nepabeigtajā drāmā Genoveva. Tā Benno aizrāda Bertai, ka viņa tā Golo ārstējot "kā Dāvīds Zaulu. Tu viņam jau otras dziesmas dziedī priekšā" /VII,232/.

Drāmas Indrāni IV cēliena 8.skatā Līze saka Ievai: "Ja es cietīšu klusu, tad jau tie akmeņi sāks raudāt". Tie ir mazliet pārgrozīti Kristus vārdi, kas atrodami Lukasa evaņģelija 19,40: "... es jums saku, ja šie cietīs klusu, tad tie akmeņi brēks. Līze pielāgojas bībeles valodai, lai piešķirtu savai runai lielāku svaru. Kad Indrānu māte liek tēvam piekāpties Edvarta priekšā, tas viņai atbild: "Tam jāpazemojas, kas nepatiesi paaugstinājies", kas ņemti no Mateus evaņģelija 23,12, kurš skan: "Un kas pats paaugstināsies, tam būs tapt pazemotam, un kas pats pazemojies, tam būs tapt paaugstinātam".

Daudz vārdu un teicienu no bībeles un dziesmu grāmatas sastopam Blaumaņa joku lugā Zagļi, kas ir pirmā rakstnieka luga. Tā, kad Ješka aizrāda, ka vīrietis ģimenes dzīvei nekad neesot par vecu, Kārklēns viņam jautā: "Gribētu zināt, kurā apustuļa grāmatā tas stāv rakstīts?" /V,10/. Šinī teicienā redzama pamatošanās uz bībeles. Tad Namnieks saka Ješkam: "Dievs, piedod' man grēkus" /V,31/, kas cēlušies no garīgiem rakstiem. Ješka aizrāda Ilzei: "Tā sieva ir - ē - ir - tās laimes kopēja laulībā un tas vīrs ir tās sievas galva. Tas vīrs ir tās sievas galva, vai saproti?" /V,38/. Šie vārdi ņemti no laulības noteikumiem. Maija mīlestības laimi izsaka vārdos: "Man tā liekas, kā kad pasaule uz reiz būtu palikuse daudz, daudz skaistāka un labāka nekā bija, kā kad šī istaba būtu pilna puķu smaržas - man tā ir /svētlaimīgi/, kā kad es eņģelus debesīs dzirdētu

14/ Maza Bībele. Tas irr: Svēti Stāsti, no Dieva vārdiem izlassīti, un ar izskaidrotām un spēcīgām Mācībām un svētām domām iztaisīti no tā vecca Sērpilles mācītāja Stendera Jelgavā, pie Jāņa Vridriķa Steffenhagen un dēla 1839. 174.lapp.

dziedam /slauka asaras. Pacel rokas uz augšu/. Mīlais Debesu tēvs, šai laimīgajā acumirkļī, ko tu man esi ļāvis piedzīvot, es tev apsolu, ka būšu ar visiem, visiem cilvēkiem laba, ka Pēteri no visas sirds mīlēšu un tam būšu līdz mūža galam uzticīga un paklausīga sieva" /V,48,49/. Jāaizrāda, ka pat žīds dievojas, lietodams izteicienu: "Lai sunes manes asines lok, ja es melosane runāje", kas pamatojas uz pirmās Kēniņu grāmatas 21,19.

Religiskā noskaņa izpaužas arī vienā no Blaumaņa pēdējiem tēlojumiem Tur, kur neviens nav bijis. Tas ieturēts bībeles valodas garā. Tanī sastopami vārdi, kas aizņemti no bībeles: Atzīšanas koks, uguns liesma, svētā roka. Turpat Kristus saka rakstnieka tēvam: "Tu pie mazuma esi bijis uzticīgs, es tevi iecelšu pār daudzumu", kas ņemti no Mateus evaņģelija 25,21.

Visos minētos gadījumos religiskai noskaņai nopietns, svinīgs raksturs, jo to pārdzīvo reliģiozs cilvēks. Turpretī nereliģioza cilvēka mutē dievbijīgi vārdi un teicieni dabū kōmisku nokrāsu. Tādu kōmismu sastopam Blaumaņa stāstā Aizvien lillā. Miets briesmu brīdī lūdz zem lielas egles Dievu un pamudina arī Tiltiņu darīt to pašu. Viņš skaita dziesmas vārdus:

Es dziļās bēdās nosaucos,
Kungs, manu lūgšan' klausī! ... /I,4/ 15/.

Ar vienu teikumu viņš griežas pie Dieva pēc palīdzības, ar otru - pie Tiltiņa, lai tas ar viņu kopā lūdz Dievu. Pretstats starp abām runām rada kōmisku iespaidu. Šo paņēmienu Blaumanis aizņēmis no brāļiem Kaudzītēm, kas romānā Mērnīeku laiki tāpat tēlo Kēnča lūgšanu.

Vispār jāliecina, ka bībeles un dziesmu grāmatas ietekme Blaumaņa darbos ir spēcīga. Tas sevišķi manāms Blaumaņa pirmajos darbos, kur gan tai vairāk ārējs raksturs. Bet arī vēlākajos rakstnieka darbos bībeles un dziesmu grāmatas ietekme skaidri jūtama. Tur tā ir siltāka, dziļāka. Dziesmu grāmatas un bībeles ietekme visvairāk manāma reliģiozu cilvēku valodā. Tā parādās viņu reliģijas, mīlestības, skaidrības jūtu notēlojumā. Zīmīgs ir fakts, ka agrākos darbos Blaumanis vairāk ņem piemērus no Vecās derības, bet vēlākajos darbos no Jaunās derības. Tas norāda uz rakstnieka reliģisko uzskatu attīstību. Bībeles un dziesmu grāmatas ietekme piešķir personu runai svinīgu, nopietnu, dziļu nokrāsu. Tā raksturo tautas garīgo dzīvi un rakstnieka reliģiskās izjūtas.

15/ Dziesmu grāmata evaņģ.ticīg.Lutera draudzēm Vidzemē ar pielikumu Dieva kalpošanai baznīcās un mājās. Otrs pārraudzīts izdevums. Rīgā, 1905. Izdota no grāmatu pārdevēja J.Deubner. 314,I.

ZIŅŅU IETEKME BLAUMAŅA DARBOS:

Blaumanis maksājis meslus tautas tradīcijām un garīgajiem rakstiem. Tomēr viņš piegriezies arī sentimentālai dzejai. Ziņu sākums saistās ar vecā Stendera vārdu. Pēc vecā Stendera ziņu skaits latviešu literatūrā arvien pieaug. Tās ieņēma tanī redzamu vietu līdz pagājušā gadusimteņa deviņdesmitajiem gadiem. Redzēdams ziņu lielo izplatīšanos latviešu tautā un literatūrā, Blaumanis iepin tās savos darbos. Ziņas rakstniekam bija svešas, jo to salkanība viņam stāvēja tālu. Lai raksturotu savas personas, viņš tomēr iepin ziņas savos darbos.

Liela daļa ziņu Blaumaņa rakstos ir tulkojumi no vācu valodas. Tā vācu ziņģe ir Viens kungs pa vārtiem iejādams, kas iepīta drāmā Indrāni. Noliņš savu vieglprātību un bezbēdību izsaka ziņas vārdos: "Fidrā, fidrā, fidralalā! Un noņem savu cepurīt!" /VII,28/. Ziņģe Es grib' rītā mežā braukt iepīta joku lugā Skroderdienas Sīmačos.

Es grib' rītā mežā braukt
Un pie apses pieķerties,
Vai, vai, vai man' dienīņ?,
Un pie apses pieķerties.
Iet tas cirvis šņikt un šņakt,
Lūzt tā apse brikt un brakt,
Vai, vai, u.t.t.
Meža kungs to sadzirdēj's:
Tūliņ balto nokīlā!
Vai, vai, u.t.t. /VI,267/.

Šo ziņģi dzied mājas ļaudis, izteikdami ar to savu prieku un sajūsmu. Dziesma ar niecīgiem pārlabojumiem ņemta no J.Cimzes Dziesmu rotas 16/.

Skatu lugā ļaunais gars meitas un puīši dejo Kas dārzā, kas dārzā:

Kas dārzā, kas dārzā?
Bitīt' rožu dārziņā.
Kā tai vārds, kā tai vārds?
:,: Jūle vārds, Jūle vārds.
Lai ar būtu Jūle vārds,
:,: Nebūs kāzu šoruden'.
:,: Ja būs kāzas, tad būs kāzas
:,: Par deviņas vasariņ's.
Ložņā, bitīt', pa zaru zariem,
Ja citu atrodi, liec to i vietā. :,:
:,: Nu būs kāzas, nu būs kāzas
Nu deviņas vasariņ's! :,: /V,110,111/.

Rotaļu sastopam jau J.Cimzes Dziesmu rotā; tā atrodama arī A.Alunāna lugā Seši mazi bundzinieki. Tā kā teksti nesaskan, tad, liekas, ka Blaumanis ielicis savu tekstu, kuŗu noklausījies tautā. Minētā rotaļa bija

16/ J.Cimze Dziesmu rota jaunekļiem un vīriem. II daļa Lauku puķes.
2.pārlūkots driķējums, Rīgā, 1875.

labi pazīstama Ērgļos, no kurienes P. Blaus to iesūtījis Jurjanu Andreja rakstu krājumam Latvju tautas mūzikas materiāli. Droši ticams, ka Blaumanis rotaļas tekstu uzrakstījis no tautas mutes.

Bēdu lugā Pazudušais dēls Blaumanis iepinis vecā Stendera ziņģi Indriķa gaudas, no kuŗas ņemti šādi panti:

Jau visi ciemi priecājas
Pie rudens bagātības.
Viss gaviļē un lustējas
Un uzdzer veselības.

Man' vien nekas neiepriecē,
Man troksnis dara raudas;
Man riebj ikkatra stabule,
Man patīk klusas gaudas.

Ak, man trūkst manas meitiņas,
Kā es to aizmirst spētu!
Tābbija zelta meitiņa,
Bij krons pār visu sētu /V,161/.

Ar šo ziņģi dzejnieks raksturo puisi Mikus mīlestību pret Ilzi un Ilzes mīlestību pret Krustiņu. Ilze šo ziņģi uzlūko par savu mīlāko dziesmiņu. Viņa aizrāda Mikum, ka dziesmiņas "sacerētājs papietriekšu būtu manā sirdī ieskatījies un tad rakstījis" /V,161/. Un Mikus par to nosaka: "Cik patiesi vārdi!" Ziņģe atrodas vecā Stendera krājumā Ziņģu lustes 17/.

No krājuma Ziņģu lustes ņemta vēl otra ziņģe:

Gārdi smeķē ūdentīņš,
Kad sirds dzēsties prasa;
Saldī bišu šuvumiņš,
Ko no ziediem lasa.

Vēl daudz saldāk mutīte,
Ko dod meitenīte,
Manu sirdi iepriecē -
Ak tu zeltenīte. /V,159/.

Šo ziņģi lasa Gusts, nosaukšams to par jauku pantiņu. Turpretī Andžs pārbauda tā patiesīgumu, nobučodams Līziņu. Šinī gadījumā ziņģe iepīta lugā, lai raksturotu lauku puisi tikumus. Tā ir trešais pantiņš no ziņģes Ak tu zeltenīte 18/.

17/ Stendera Ziņģu lustes. I daļa. Jelgavā, 1849.

18/ Turpat 41.lappusē.

Sadzīves skatos Skroderdienas Silmačos Blaumanis piemin ziņģi Antonijus, viens bārainis. Antonija min šīs rindiņas, griezdamā uzmanību uz to valodu.

Emīlij liek to šleier krist
Sāk savā sirdī izsamist.

Tām Kārlēns pievieno vēl rindiņas:

Kad šleiera vairs nebija,
No vaigiem gaisma spīdēja /VI,269/.

Antonija šo ziņģi nosauc par blēņām, kas iet pa 35 pantiem, kurus Kārlēns pārtaisā par 44.

Ziņģe Bāriņš Antonius tēlo kāda bāreņa likteni. Kēniņš Antoniju izmāca visādās gudrībās. Viņā iemīlas kēniņa meita Emīlija, kas noklausījusi viņa spēlē. Tad Antoniju aizsūta karā. Atgriezies no kara mājā, viņš redz, ka Emīliju grib izprecināt princim. Viņš slepeni satiekas ar Emīliju un nodur savu sāncensi. Tad viņš ar Emīliju aizbēg Kaukāza kalnos, bet kēniņa karapulki bēgli sagūsta. Antoniju ieliek cietumā, no kurā viņš izbēg. Viņš pulcina no biedriem lielu karaspēku, kas ieņem pilsētu. Tagad kēniņš viņam princesi vairs neliedz, bet Emīlija briesmu brīdī solījusi viņu nemīlēt, kamēr vien dzīvo. Tad pilī iesper zibens, un princis zaudē dzīvību. Bet viņu ātri atdzīvina. Nu nekas vairs nestāv ceļā, lai Antonijs un Emīlija laimīgi apprecētos.

Ziņģe ir vāsai sentimentāla. Tā bija plaši pazīstama tautā pagājušā gadsimta septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados. Pantīņu skaits ir daudz lielāks, nekā to noteic Antonija un Kārlēns. Blaumanis citē Stefenhāgena V izdevuma 16.pantu, kurā pirmā puse mazliet pārgrozīta:

Emīl'jai nokrīt šleīteris,
Tai sirds un prāts tāds izmisis;
Kad šleiera vairs nebija,
No vaigiem gaisma spīdēja 19/.

Pirmās divas rindas Blaumanis pārtaisījis augšā minētā kārtā. Šinī gadījumā ziņģe aplūkota kōmiski: tā lugā izsmieta.

Šinī pašā joku lugā pieminēta ziņģe par grāfu Plāteru, poļu revolucionāru. Ziņģē tēlots poļu revolucionārs grāfs Plāters, kas šausmīgā cietumā gaida pēdējo stundiņu. Kad viņu ved no cietuma uz soda vietu, spēlē mūzika, priekšā jau rēgojas briesmīgā bedre. Grāfs garā atvadas no bērna, sievas, Viļņas pilsētas un beidzot visas pasaules. Kareivjiem ieroči gatavi uz šaušanu, jau skan virsnieka pavēle. Ziņģe nobeidzas vārdiem:

Jau vairāk neko nespēju,
Kā vai, vai, šaujat uzsaucu 20/.

19/ Bāriņš Antonius. Ziņģe V druka Jelgavā, 1877. Stefenhāgens un dēls.

20/ Grāf Plāters. No cenzūras atvēlēts Rīgā, 5.IV 1871. Drukāts pie Stefenhāgena un biedriem Jelgavā.

Ziņģē izpaužas sentimentālisms, kas stipri saistīja lasītāju. Tā tika tautā pēc noteiktas meldijas dziedāta septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados visā Vidzemē un Kurzemē. Ziņģē iznākusi vairāk izdevumos.

Vairāk reižu Blaumanis piemin savos rakstos ziņģi Ak, Puķīt, tavu noskumšan'.

Ak, puķīt, tavu noskumšan'
Tā manu sirdi grauž;
Kad es par tevi domāju,
Tad sirds man pilna skumjības,
Ak, sirsniņ, tevis dēļ,
Ak, sirsniņ, tevis dēļ!

Es esn jau biju ilgojies
Ar tevi satikties,
Kad ļaudis bija teikuši,
Ka tu vairs mana nebūšot;
Ak slikta valoda,
Ak slikta valoda!

Nu liksim roku rociņā
Uz jaunu laimību.
Nej uguns, ūdens mūs var šķirt,
Ne pate baltā nāve ne,
Ko Dieviņš savedis,
Ko Dieviņš savedis /I,127,128/.

Šo ziņģi Blaumanis ieliek Jēkaba vēstulē, ko viņš raksta Ievai. Tā labi raksturo sentimentālo mīlētāju Jēkabu, kas tanī atrod savu jūtu izpauzumu. Tā ņemta no Cimzes Dziesmu rotas 21/.

Ja aplūkojam ziņģu nozīmi Blaumaņa rakstos, redzam, ka viņš tās iepin dažādos nolūkos. Dažas no tām ir rotaļas, kas tautā bija labi pazīstamas, piem.: Viens kungs pa vārtiem iejādams, Es grib' rītā mežā braukt, Kas dārzā. Tad minamas vecā Stendera ziņģes, kas ap to laiku bija jau pārgājušas tautā. Tauta tanīs atrada savu jūtu izpauzumu. sevišķi mīlestības noskaņas. Tā ir salkana mīlestība, kas tajās izpaužas. Bet tā toreiz patika latvietim, viņš tai piegriezās. Ziņģe par bāreni Antoniju atspoguļo bāriņu dzīvi, bet ziņģe par grāfi Plāteru pieskaņas politiskiem notikumiem. Ziņģes vispār raksturo sentimentālo literātūru, kas latviešu dzīvē pagājušā gadusimtena astoņdesmitajos gados sasniedza savu virsotni. Blaumanis sentimentālai literātūrai nejuta līdz, viņš ar to raksturoja tikai tautas uzskatus. Tā Blaumanis reālajā literātūrā iepin sentimentālu slāni, rādīdams ar to sev svešu, bet raksturīgu tautas gara dzīves virzienam. Blaumaņa ziņģes ir mesli sentimentālai literātūrai.

21/ Dziesmu rota jauktiem koņiem IV daļa. Lauku puķes. Latviešu tautas dziesmas. Uz balsīm no J.Cimzes, nelaiķa zemināra direktora un viņa brāļa DC Rīgā, 1874. 65.lapp.

Blaumaņa negatīvā izturēšanās pret sentimentālismu spilgti izpaužas dzejolī Aiziet, kurā aprakstīta sentimentālisma vadoņa Lapas Mārtiņa aiziešana no Balss pensijā. Viņa darbību Blaumanis novērtē šādi:

Ak veco laiku salkanība:
Tai Lappa bij viens riktīgs zōns.
No kēkšām nāks tam pateicība,
No "Balss" turpretim spinzions /IX,142/.

Tāpat par Blaumaņa negatīvo izturēšanos pret sentimentālismu liecina ziņge Ak, pukīt, tavu noskumšan', kas devusi vielu parodijām Ak Jancīt, tavu noskumšan' un Māsas gaudu ziņge, kas skan tā:

Ak, "Viesīt", tavu sabrukšan',
Tas manu sirdi grauž!
Kad es par tevi domāju,
Tad birst man gaužas asaras,
Ak, "Viesīt", tevis dēļ,
Ak, brālīt, tevis dēļ!

Stāvēdams tālu sentimentālajai literatūrai, Blaumanis toties piegriežas reālai rakstniecībai. No tās viņš mācījās pats savus darbus veidot. Tā viņam bija paraugs saturā un formā. Tuvu Blaumanim stāvēja Neikens un Apsīšu Jēkabs, kas ar saviem stāstiem viņu stipri ietekmējuši.

ĀDOLFS ALUNĀNS.

Latviešu teātra tēvs A.Alunāns zināmā mērā ir arī ietekmējis Rūdolfu Blaumaņu. Viņš sagatavojis ceļu Blaumanim drāmas laukā. Viņš gan apstrādājis nelatviskus tematus joku lugā Icīgs Mozes, dziesmu lugā Šneideriene, sadzīves ainā Arī pīlārs u.c. Bet arī lugās ar latviskiem tematiem viņš neskata dziļāk latviešu dzīvi, piem. skatu lugās Kas tie tādi, kas dziedāja, Lielpils pagasta vecākais u.c. Turpretī Blaumanis cieši pieskaņas latviešu dzīvei, apstrādādam pilnīgi latviskus tematus bēdu lugā Pazudušais dēls, drāmās Indrāni, Sestdienas vakars u.c. Kopēju tematu Blaumanim ar A.Alunānu nav. Tas izskaidrojams ar to, ka A.Alunāns ir sentimentālā romantisma pārstāvis, turpretī Blaumanis ir reālisma aizstāvis.

A.Alunāna lugas ir stipri ārišķīgas, teātrālas; Turpretī Blaumaņa drāmas visai sirsnīgas, dabiskas. Blaumanis cenšas savām lugām dot psihologisku pamatojumu, kurā trūkst Alunāna lugās. Tā Joku lugā Paša audzināts Heinrichs lieto šādus vārdus: "Es Līziņu mīlu, no visas sirds mīlu, Līziņa mani mīl - jūs varat iedomāties, kādas jūtas manu sirdi pārņēma, kad dzirdēju, ka Līziņai precinieki sabraukuši. Asinis dzīslās nostājās, sirds man gribēja pušu sprāgt. Prasat no manis, ko gribēdami, pavēliet man priekš Līziņas caur ugunīm skriet, - es skriešu, ņemiet visu, visu, kas man ir, bet tikai Līziņu, manu mīlo Līziņu dodiet man!" 22/. Šie vārdi vairāk atgādina

22/ Paša audzināts. Joku luga 1 cēlienā no Adolfa Alunāna /II druka/ Jelgavā 1888. Apgādājis H.Allunāns. 26.lapp.

tukšu deklamāciju, bet neizsaka dziļu iekšēju cīņu. J. Alunāns lugu varoņiem liek gan saldeni runāt par savām jūtām, bet nerāda tās mīnikā, dvēseles darbībā. Tā skatu lugā Lielpils pagasta vecākie Graudiņa kundze saka: "Runā jel, - es nogībstu aiz bailēm", kaut gan patiesībā viņa nemaz netaisās gībt.

Piegrieždamies sentimentālam romantismam, A. Alunāns tēlo latviešu senatni gaišās krāsās, piem. skatu lugā Kas tie tādi, kas dziedāja; reālisma pārstāvis Blaumanis senatni neidealizē, piem. drāmā Dzīvais ūdens. A. Alunāns bagātīgi iepin savās lugās kuplejas, kas aizskar dažādus dienas notikumus. Blaumanis zināmā mērā min A. Alunāna pēdās; tomēr kuplejas viņš ievieto retāk, bet biežāk iepin dzejoļus, kas raksturo lugu personas.

Lugu kompozīcijā, motīvācijā un raksturojumā Blaumanis zināmā mērā pieslienas A. Alunānam, kas darina savas lugas pavisam vienkārši. Darbība kāpj apmēram līdz lugas vidum, tad tā krīt; darbības virsotne nepaceļas visai augstu. Tā viencēliena dziesmu luga Šneiderienes satur 12 skatu. Darbība kāpj līdz 6. skatam, kurā sasniedz virsotni; pēc tam tā krīt. Viencēliena joku lugā Bagāta brūte, kas aptver 24 skatus, darbība kāpj līdz 12. skatam, kurā sasniedz virsotni; pēc tam sākas krītoša darbība. Piecēlienu skatu lugā Kas tie tādi, kas dziedāja darbība kāpj līdz 3. cēliena beigām, kur sasniedz virsotni; tad tā krīt. Šai skatu lugai vijas cauri vadmotīvs Kas tie tādi, kas dziedāja, kas tai piešķir lielāku vienību. A. Alunāna lugās bieži mainās dialogi ar monologiem, kuŗos trūkst dzīvas darbības. Nekādu smalkāku kompozīcijas paņēmienu A. Alunāns savās lugās nelieto. Lugu kompozīciju ziņā Blaumanis paceļas stipri augstāk par A. Alunānu.

Darbības motīvācijai lugās A. Alunāns piegriež niecīgu vērību. Viņa lugu notikumi visai vāji pamatoti. Aina seko pēc ainas, notikums pēc notikuma bez kāda stingrāka pamatojuma. Tikai retumis sastopam A. Alunāna lugās atsevišķus motīvācijās paņēmienu. Skatu lugā Kas tie tādi, kas dziedāja Skaidrīte atņem Ģedertam indes pudelīti, lai pati vēlāk ar to noindētos. Indes pudelīte ir sagatavotājs motīvs. Skatu lugā Lielpils pagasta vecākie ārsts Briedis brīdina krustdēlu Ausekli, lai viņš ir uzmanīgs, kāpelējot pa stāvo kalnu, kuŗa pakājē tek strauja upē. Nejauši varot paslīdēt kāja, un viņš varot ievelties upē. Brieža brīdinājums ir sagatavotājs motīvs, jo Auseklis tiešām nogāžas no kalna un ievēlas upē. Vispār jāsaprot, ka A. Alunāna lugu motīvācija vāja. Rakstnieks ar savām lugām necenšas skatītāju iekšēji pārlicināt, bet tikai ārēji pārsteigt. Notikumu motīvācijā Blaumanis sasniedzis daudz lielākus panākumus nekā A. Alunāns.

A. Alunāna personu raksturojumi vienkārši. Rakstnieka skats netiecas varoņa dvēselē, bet slīd pār to ārēji. Viņu vairāk interesē raibi notikumi, jocīgi gadījumi, bet nevis spilgti raksturi. Personu raksturojumā Blaumanis krietni pārspēj A. Alunānu.

Retumis A. Alunāns modina skatītājā zināmu noskaņu ar apkārtnes notēlojumu. Tā skatu lugā Kas tie tādi, kas dziedāja 3. cēliena sākumā skatuves vidū atrodas liels, kupls ozols, zem kuŗa stāv milzīgs

akmens; kokos pakārtas puķu vītnes un vainagi. Šī apkārtne harmonē ar Jāņuvakara noskaņu, kuŗu izjūt skatītāji.

Visvairāk Blaumani ietekmējusi A.Alunāna valodas kōmika. Tā lūgās sastopam dažādus valodas kōmikas veidus, kas pārgājuši arī Blaumaņa darbos. Tā A.Alunāns rāda vienas personas iekrišanu otras runā. Joku lugā Bagāta brūte Marija saka: "Pirms es viņam vēl ko teikt varēju, viņš iesaucās: "Ir mana dzīvība ko vērts" - Tanī brīdī Krumpēters iekrīt viņas runā ar vārdiem, ko tas lasa avīzē: "Ne 5 kapeikas es par tādām blēņām nedotu!" Marija turpina runu: "Ir mana dzīvība ko vērts, Jums par labu es viņu upurētu". Šādu iekrišanu runā lieto Blaumanis stāstā Aizvien lillā, kur Tiltiņš iekrīt Mieta runā: "Mēs joprojām būsim abi labi..." ar vārdiem: "Bāz maisā..." /I,6/..

A.Alunāna lugu personas dažreiz stipri pārgroza svešvārdus. Tā sadzīves ainā arī pīlārs Lindemanis lieto vārdu penseneja, kuŗu Karlīne pārlabo par pensionātu. Tādi paši pārgrozīti svešvārdi ir konversācija /konservi/, bilans /balanss/. Šādu svešvārdu pārgrozīšanu izmanto arī Blaumanis. Joku lugā No saldenās pudeles centrifūga personu izrunā pārvēršas centerpuskā, centerpogā u.t.t.

Reizēm A.Alunāns tēlo blakus divus dažādus domu ritumus. Joku lugā Bagāta brūte Marija risina savu domu pavedienu, trupretī Krumpēters savu. Saskaņoties abas domu gaitas rada kōmiku. Līdzīgu paņēmienu Blaumanis lieto joku lugā Zagļi.

Retumis A.Alunāns liek vīriešu personām sarunā ar sievietēm uzrunāt tās dažādiem vārdiem. Šī parādība ceļas no tam, ka zināma persona, pielabinoties ik dienas citām sievietēm un visu to vārdus sajaucot. Blaumanis šo parādību piemin sacerējumā Pirmā pamācība mīlēšanā.

Kōmismu modina A.Alunāna varoņu sentimentālais stils, kuŗu tie dažreiz lieto. Tā joku lugā Bagāta brūte Veindorfs saka: "Ak, cik jauka būs mūsu dzīve vientulībā! Tu puķītes aplaistīsi un es kartupeļus stādīšu un kas būs uzaudzis, to mēs rudenī sviedros apēdīsim. Ak, kas tā par dzīvi būs!" Šādu puķainu valodu Blaumaņa Trīnes grēkos lieto Trīne.

A.Alunāns dažreiz lieto vārdu samainījumu. Tā drāmatiskā pasakā Džons Neilands Neilands tur runu par "tiem varas darbiem, kuŗus esam šogad savā biedrībā pastrādājuši". Vēlāk izrādās, ka Neilands nav gribējis turēt runu par varas darbiem, bet gan par varoņa darbiem. Šo paņēmienu Blaumanis lieto reti.

A.Alunāns sniedz aplamu vācu valodu, kas rada skatītāja smieklus. Dziesmu lugā Šneiderienes Lavīze lieto šādu vācu valodu: "Murgin, murgin! Gesinde nok ganz an dieselbe lielceļš, wie in priehere Jahren! Nu, wie geht denn Miniņ? Wie ast Du sie gelebt su lang? Immer ibsch sunting? Wie is denn an Sie gegangen, Err Kalniņ? Piel ausgedrescht in Rije un alle apcirknī pull?" Šādu aplamu vācu valodu Blaumanis liek runāt lauku donžuānam Apsēnu Andžam novelē Paradīzē.

Dažreiz A.Alunāns sadala svešvārdu divos vārdos, kas skan tīri latviski. Šis paņēmieni tuvojās tautas etimoloģijai. Tā dziesmu lugā Šneiderienes Lavīze lieto vārdu manieres, kuŗu Jānis pārvērs divos latviešu vārdos: man nieres. Līdzīga parādība sastopama Blaumaņa darbos.

A.Alunāna lugās sastopam aplamu tulkojumu. Tā dziesmu lugā Šneiderienes Jānis runā par cūku saimniecību, kuŗu vāciski tulko ar vārdu Schweinerei. Tādu paņēmieni lieto Blaumanis lugā Skroderdienes Silmačos.

Dažreiz A.Alunāns piešķir zināmais lugas personai kādu pievārdu, lai modinātu kōmismu. Dziesmu lugā Šneiderienes Minna saukā Jāni par lākturi. Šo paņēmieni retumis lieto arī Blaumanis. Joku lugā Skroderdienes Silmačos Dūdārs pats sevi dēvē par klibzaķi, aizrādīdams ar to uz savu klibo kāju.

Vispār jāsaķa, ka A.Alunāns ir bijis Blaumaņa priekštecis drāmas uzbūvē. Ierosinājumus viņš ir saņēmis arī no Alunāna valodas kōmikas. Tomēr A.Alunāns šinīs lietās ir tikai mācekļis, kamēr Blaumanis jau īsts meistars. Ko A.Alunāna lugās redzam dīgli, to Blaumaņa drāmās sastopam jau augļi. Turklāt jāaizrāda, ka A.Alunāna ietekme ir stiprāka Blaumaņa agrākajos darbos, turpretī vēlākajos sacerējumos tā ir visai niecīga.

JURIS NEIKENS.

J.Neikens ir latviskā stāsta nodibinātājs. Viņa darbi izauģuši tieši no latviešu dzīves. Viņš ir Blaumaņa priekštecis kā saturā, tā formā. Novele Salna pavasarī attēlo to pašu tematu, ko Neikens stāstā Vai pamātei nav grūti. Neikens stāstā Bāris aplūko pazudušā dēla problemu, kam vairāk darbos pieskaŗas arī Blaumanis. Blaumaņa drāmā Indrāni aplūkotī zemes jautājumi, ko Neikens apstrādā stāstā Vai devītais bauslis vēl spēkā? Tāpat arī noveles formā vērojama Neikena stāsta formas ietekme. Noskaidrosim īsumā Neikena stāstu uzbūvi un stilu.

Neikena stāstu uzbūve ir īpata. To skaidri rāda stāsts Vai pamātei nav grūti? Stāsta sākumā viņš notēlo grūtības, kuŗās nokļuvis Vanags pēc sievas nāves: "Ak bēdu biķeris, cik dziļš, cik rūģts!" Šinīs vārdos rakstnieķs sniedz raksturotāja akordu, kas sniedz pamatnoskaņu, kuŗa vijas cauri visam stāstam. Neikens darina savus stāstus pēc drāmas likumiem. Drāmatisms skaidri izpauģas darbības kāpinājumā. Neikens kāpina darbību apmēram līdz stāsta vidum. Pēc tam ļauj tai krist. Stāstā Vai pamātei nav grūti? darbība kāpj līdz Strazdu Līzes kāzām. Pēc sarunas ar Pīrts Kaču Strazdu Līze pārdzīvo dziļu iekšēju nemieru, kas arvien pieaug. Viņas nemieru pavairo audģu mātes mēģinājums atrunāt no precībām. Tomēr Vanags precības ar Līzi nodzeŗ. Jaunu šķērsli ceļā uz saimnieķes mantu un godu Līzei rada mācītāja brīdīnājums. Mācītājs Līzi sagatavo uz nāķamām ciešanām, tomēr viņas pēdējais vārds paliek: "Laikam jau jāiet". Kāzu ainā stāsta darbība sasnieģ virsotni. Līze savu laimi

panākusi; nu sākas viņas ciešanas, Pameita Grieta rupji izzobo jau-
no pamāti. Strazdiene uztraucas par Vanaga vārdiem, ka Līzes pūrs
esot par mazu, un dūsmās nosauc to par vecu kraķi. Kāzas izjūk.
Sākas krītoša darbība, kurā izšķiņam vairāk posmu. Cietais un bar-
gais Vanags stipri ierobežo Līzes rīcību saimniecībā; bērni to ne-
mīlo, Grieta pat ved palaidnīgu dzīvi. Pamāte dūsmās grasās padēlam
Prīdim sist. Viss tas sarūgtina Līzi un pamudina griezties atpakaļ
pie audžu mātes Strazdienes. Mācītājs tomēr nopūlas pretējās puses
samierināt. Viņš to arī uz laiciņu panāk. Bet kad Vanags ar Līzi
no mācītāja pārbrauc mājās, Pirts Kača izsaucas: "Atgriezts riece-
nis vairs nepielīp". Tā stāsts Vai pamātei nav grūti? ir dziļa
drāmatisma pilns. Stāsta drāmatisms pa daļai izpaušas ārējā formā:
Neikens dažreiz pārtrauc savu stāstu un liek pašām personām saru-
nāties. Viņš pāriet no monologa uz dialogu. Pēc drāmas likumiem
darināti arī Blaumaņa stāsti un noveles.

Neikens savus stāstus nobeidz drūmi. Stāsts Vai pamātei nav
grūti? nobeidzas ar Pirts Kačas vārdiem, ka atgriezts riecenis vairs
nepielīps, kas norāda uz Līzes grūto dzīvi pie Vanaga. Stāstā Vai
devītais bauslis vēl spēkā? Puriņš aiziet Judasa ceļu. Stāsts Bāris
beidzas ar Pēča aiziešanu uz silto zemi un galīgu panīkšanu sve-
šumā. Drūmās beigas izskaidrojamas ar Neikena reālisto dzīves ska-
tījumu. Viņš liek darbības sekām izaugt no personas rakstura. Viņa
varoņi nes likteni savās rokās. Bieži vien drūmi nobeidz savas no-
veles arī Blaumanis.

Motīvācijas tīkls Neikena stāstos ir vaļējs. Rakstnieks viegli
saista stāsta notikumus vienu ar otru. Viņš sadala stāsta dar-
bību īsos posmos, kas seko viens pēc otra bez stingras motīvācijas.
Tomēr atsevišķi motīvācijas paņēmieni sastopami Neikena stāstos.
Neikens lieto sagatavotājus un slēptus motīvus. Stāstā Vai pamātei
nav grūti? sagatavotājs motīvs uz Vanaga kāzām ir daudzās grūtības,
kas jāpārdzīvo viņam pēc pirmās sievas nāves. Uz nelaimīgo Vanaga
un Līzes dzīvi sagatavo nesaskaņas, kas norisinās kāzās: kā kāzās
nav saskaņas, tā viņu dzīvē nebūs prieka. Sagatavotājs motīvs
ietverts Pirts Kačas vārdos, ka atgriezts riecenis nepielīp. Tas
norāda, ka Līzei ar Vanagu arī turpmākajā dzīvē nebūs laimes. Stā-
stā Vai devītais bauslis vēl spēkā? sagatavotājs motīvs ir Kalniņa
saimnieces sapnis, kurā Puriņu āzis laužas Kalniņu ābeļu dārzā.
Sapnis norāda uz Puriņa nodomu ar viltu atņemt Kalniņam mājas. Stā-
stā Bāris Kalējienes žēgi un auss skanēšana sagatavo uz Pēcīša ne-
veiksmēm. Tanī rītā, kad Pēcīšam Kaķīšos uzbruka briesmas, māte
stāstīja citām sievietēm, ka sapnī vilks triecis un ķēris viņas balto
auniņu. Tas ir sagatavotājs motīvs, kas paredz Pēcīša postu. Nei-
kens lieto arī slēptus motīvus, kurus nozīme atklājas pamazām. Tā
stāstā Vai pamātei nav grūti? Strazdiņi novēro pārmaiņu, kas noti-
kusi ar Līzi pēc sarunas ar Pirts Kaču, bet nespēj to noskaidrot,
jo tā viņiem nekā nestāsta. Tikai vēlāk Strazdiņi saprot, kāpēc
Līze slēpusies un sargājusies no viņiem. Līzes sargāšanās ir slēpts
motīvs. Tāpat slēpts motīvs ir arī Līzes saraudātās acis, ar kurām
tā pieceļas nākamā rītā pēc kāzām un uzņemas saimnieces gaitas.
Stāstā Bāris slēpts motīvs ir Pēterīša aiziešana uz krogu un neat-
griešanās. Tikai vēlāk noskaidrojas, ka Pēterītis ir apcietināts un

ievietots cietumā. Notikumu motīvācijā Neikens ir Blaumaņa tiešs priekštecis, kas to izkopis tikai daudz pilnīgāk.

Personu raksturojumā Neikens lieto netiešo un tiešo metodi. Pa priekšu viņš sniedz īsu tiešo raksturojumu, kurā iepazīstina ar personas dabu un dzīves apstākļiem. Stāstā Vai pamātei nav grūti? rakstnieks tiešā raksturojumā aizrāda, ka Līze ir Strazdiņu audžu meita, kas izaugusi stalta un daiļa un uzdziedējusi kā rozīte. Viņa glīti gērbjas un staigā smiedamās un dziedādama; viņa mīl savus audžu vecākus. Pēc tiešā raksturojuma rakstnieks piegriežas plašākam netiešam raksturojumam, rādot zināmu personu darbībā, žestos, mīmikā. Stāstā Vai pamātei nav grūti? Neikens pēc īsā Līzes tiešā raksturojuma sniedz plašu netiešo raksturojumu. Viņš rāda Līzes dvēseles nemieru, priekus un šaubas žestos un mīmikā. Netiešam raksturojumam Neikens ierāda galveno vietu savos darbos.

Neikens mēdz raksturot stāsta personas ar vārdu, kurā aizrāda uz rakstura īpašībām, nodarbošanos u.t.t. Skrandiņš ir lūpatlasis, Žūpu Bērtulis - dzērājs, Tēraudiņš - kalējs, Kilda - nesaticīgs, Vērmele - rūgts. Dažreiz Neikens izlieto arī personu raksturu vadmotīvus. Tā stāstā Bāris Neikens Jēcim piedēvē nejaukus smieklus. "Tā runādams nebēdnieks vēl dikti nosmejas, un ar tādu smējienu, ka Pēcim drebuļi pārgāja..." Šis nejaukais smējiens pieminēts vairāk reiz stāstā. Dažreiz Neikens rāda stāstu personas tapšanas gaitā. Tādi mainīgi raksturi ir Pēcis, Puriņš u.c. Citreiz sniedz tās pilnīgi gatavas. Tādi nemainīgi raksturi ir Kalniņš, Andriņš u.c. Personu raksturojumā Blaumanis stāv tuvu Neikenam.

Neikena stils ir verbāls. Viņš lieto īsus teikumus, kuŗos nereti sastopam vairāk predikātu, kas izteikti ar verbu: "Kalējiene ar Pēci skolā ienākusi nosēdās pakalējā beņķī un noklausījās mācību". Šinī teikumā vairāk verbālu predikātu, kas piešķir rakstnieka stilam vairāk spēku un sparū.

Neikena stils ir lietišķs un vienkāršs. Tas sakņojas tautas valodā. No tautas valodas ņemti daudzi sakāmvardi un parunas.

Teļš nav slaucams un kumelš nav braucams /B.16/.

Vilks spalvu met, ne amatu /B.27/.

... ola vistu sāk mācīt /B.22/.

Epitetu rakstnieks lieto pavisam reti. No metaforas paplašinājumiem pārsvarā salīdzinājumi. Neikena salīdzinājumi ņemti no tautas valodas un bībeles.

... miegs gan vēl kā smiltis bira acīs /B.10/.

... te Pēcis kā šāviens pa durvīm laukā /B.14/.

... katru vārdu no lūpām lasīja, kā iztvīkusi puķe debess rasū /B.20/.

Neikena salīdzinājumi pa laikam ir postpozitīvi.

No figūrām biežāk sastopam atkārtojumu, pretstatījumu, uzrunu u.c. Atkārtojumu Neikens lieto, lai pastiprinātu iespaidu. Tā veidi rakstnieka stāstos ir dažādi.

Uzliešu gan, cālīt, uzliešu /B.4/.

Tēta ar zaļas negribēja.

Tiesa gan, Pēcīt, tēvs ar zaļas negribēja /B.4/.

Man gauži gribas ēst.

Man atkal dzert gribas /B.11/.

Vai, vai! Man bailes, bailes /B.14/. 23/.

Citi: Kalniņam taisnība? Krietns padoms.

Puriņš: Krietns padoms? - Ticat vējam? /K.u.P.12/.

Pretstatījumu Neikens lieto, lai spēcīnātu iespaidu.

Agri vai vēlu, man vienalga. Taisnību sakot, jo tukšāks ceļš, jo drošāka gaita /K.u.P.4/.

Lielskungs ņemas pasmieties, bet acis zvēro un vaigi sarkst no dusmām /K.u.P.13/.

Tāpat arī uzruna bieži sastopama Neikena stilā.

Jums, Andriņ, visai mīksta sirds /K.u.P.20/ 24/.

Minētie tropi un figūras bieži sastopami arī Blaumaņa darbos, kur tie veidojušies Neikena ietekmē.

Blakus tautas valodas ietekmei Neikena stāstos stipri jūtama bībeles un dziesmu grāmatas ietekme. Rakstnieks nereti izvēlas citātus no bībeles un dziesmu grāmatas. Tā, raksturojot Kalniņu saimnieci, viņš piemin Zālamana sakāmvārdu 31.nod.10-31.p. Rīta lūgšanā Kalniņš lāsa 23.Dāvida dziesmu un dzied pantiņu Dievs augstais man ir žēlīgs.

Blaumanis atradies stiprā Neikena ietekmē. Stāstu kompozīcijā, motīvacijā un personu raksturojumā Neikens ir Blaumaņa priekštecis. Tikai Blaumanis Neikena stāstu uzbūves paņēmienus izkopis līdz iespējamai pilnībai. Arī stilā Blaumanis ņēmis Neikenu par paraugu. Sakāmvārdu un parunu iepīšanā, salīdzinājumu izlietošanā, atkārtojuma un pretstatījuma izmantošanā Blaumanis ir Neikena skolnieks. Tikai epitetam Neikens ierāda savos stāstos niecīgu vietu; turpretī

23/ Minētie piemēri ņēmti no J.Neikena stāsta Bāris, Rīgā, 1936. Izdevēja Ev.Lut.baznīcas virsvalde.

24/ Minētie piemēri ņēmti no Neikena stāsta Vai devītais bauslis vēl spēkā? /K.u.P./ . 1933. Izdevniecība Rakstu avots.

Blaumaņa darbos tie diezgan bieži sastopami. Bībeles un dziesmu grāmatas iespāids Blaumaņa darbos mazāks nekā Neikena stāstos. Vispār Blaumaņa stils modernāks par Neikena stilu.

APSĪŠU JĒKABS.

Rakstot par Apsīšu Jēkabu, jāuzkavējas pie viņa rakstu tematiem, kurus noteic literārā tradīcija un dzejnieka individuālitate. Pa daļai viņš izvēlas tematus, kurus izlietojuši jau viņa priekšgājēji. Tā J. Neikens apstrādājis tematu par pazudušo dēlu savā stāstā Bāris. Apsīšu Jēkabs piegriež šim tematam sevišķu uzmanību. Vairākos darbos viņš tēlo pazudušo dēlu, piem. stāstos Pie pagasta tiesas, No mazām dienām, Pazudušais dēls u.c. Pazudušā dēla tematu noska literārā tradīcija. Tāpat tā noteic šķīstsiržu ļaužu tematu, ko rakstnieks apstrādā stāstos Bagāti radi, Vecā baznīciņa u.c. Tos latviešu literatūrā priekš Apsīšu Jēkaba jau tēlojuši brāļi Kaudzītes /Anuža un Ilze romānā Mērnieku laiki/, J. Neikens /Kalniņš un Andriņš stāstā Kalniņš un Puriņš u.c./. Literārā tradīcija nosaka vēl ārprātības tematu, kurū Apsīšu Jēkabs aplūko savā stāstā Ārprātīgais. Šo tematu jau agrāk apstrādājuši brāļi Kaudzītes savā romānā Mērnieku laiki, tēlojot Lienas ārprātu.

Pa daļai Apsīšu Jēkabs izvēlas toreizējā literatūrā vēl maz apstrādātus tematus. Pie tādiem pieder pilsētas un lauku sadursmes temats stāstā Uz pilsētu, tēvu un dēlu nesaskaņas temats stāstā Svešos ļaudīs u.c.

Tā redzam, ka Apsīšu Jēkabs, piesliedamies tematu izvēlē zināmā mērā literārai tradīcijai, rada arī jaunus tematus. Ar to rakstnieks paplašina latviešu stāstu tematiku. Sekodams Apsīšu Jēkabam, Blaumanis savos stāstos aplūko pazudušā dēla un šķīstsiržu ļaužu tematu novelē Pērkona negaiss, bēdu lugā Pazudušais dēls, drāmās Indrāni un Sestdienas vakars u.c.

Apstrādājot izvēlētos tematus, Apsīšu Jēkabs domā par lasītājiem. Vairākos stāstos viņš griežas pie lasītājiem un sarunājas ar tiem. Tādas sarunas sastopam tēlojumos un stāstos Krusttēvs Adams, Kaimiņi, Iegātnis, Svešos ļaudīs, Vecā baznīciņa, Meža ērģeles, Bagāti radi, No mazām dienām u.c. Piemēri: "Lasītājs lai man neņem ļaunā...", "Ja lasītājs man tā vaicātu...", "Atvadīdamies kopā ar lasītāju no tās dzimtas...", "Kas par Dumbrājiem? Kur šie ir? Nāc man līdz, es tevi, ja patīk, turp aizvedīšu! Bet ievēro, ja gribi tikt Dumbrājos, tad tev vajag būt labam nācējam, vai arī labam gājējam, tas tas pats, - ja esi braucējs, tad tev tik viegli vis neklāsies aizsniegt Dumbrājus, kā to jau viņa vārds rāda. Braukt brauksim citu reiz, kad vairs par ceļa mērķi nebūs Silmuižas Dumbrāji. Iesim!"

Tādas sarunas ar lasītājiem parasti sastopam Apsīšu Jēkaba stāstu sākumā jeb beigās, bet nereti arī vidū. Šis paņēmieni modina lasītāja interesi un piešķir stāstam sirsnīgu, draudzīgu, intīmu noskaņu.

Tagad rakstnieki reti šo paņēmienu lieto, uzsvērdami savu objektīvitāti. Šis paņēmiens ir stipri vecs. Blaumanis to lieto ļoti reti.

Apsīšu Jēkabs nopietni interesējas par stāsta kompozīcijas jautājumiem. Viņa darbos nereti aizkartinās kompozīcijas problēmas. Tā, piemēram, stāstā Krusttēvs Ādams autors šādos vārdos mūs iepazīstina ar sava darba plānu: "Sniegdams krusttēva Ādama dzīves aprakstu, gribu turēties pie šādas kārtības: vispirms aprakstīt Ādamu kā cilvēku un laulātu draugu un vispēdīgi Ādamu kā patriotu" 25/.

Apsīšu Jēkaba lielā interese par kompozīcijas jautājumiem literārās darbības sākumā liecina, ka rakstnieks nav apmierināts ar pastāvošiem un meklē labākus stāsta kompozīcijas paņēmienu. Tādus viņš tiešām arī atrod. Viņš spēš krietnu soli uz priekšu latviešu stāsta kompozīcijā.

Apsīšu Jēkaba darbos valda miers. Mieru mīl pats rakstnieks, pēc miera cenšas viņa varoņi. Rakstnieka darbi ir slavas dziesma mīlestībai, skaidrībai, sirdsšķīstībai, mieram, laimei. Tā stāsts Kaimiņi, kas tēlo divu kaimiņu naidu, nobeidzas vārdiem: "Kaimiņi bija mācījušies, ka miers un satiecība nekrīt no gaisa zemē, tie ir grūti kopjami un audzējami. Bet jo grūtākas pūles, jo skaistāks zieds un auglis. Šās pūles ir pacietība, panesība un lēnprātība. Bet viņas nav veltīgas. Viņu auglis ir miers. Un kur miers, tur labklājība un laime" 26/. Miera domas Apsīšu Jēkaba darbos stāv sakarā ar latviešu dzīvi un reliģiju. Klusā, mierīgā latviešu dzīve, kurā rakstnieks tēlo, atrod savu apskaidrojumu reliģijas baltajā mierā. Svēts miers lido pār Apsīšu Jēkaba tēloto dzīvi.

Miers izpaužas arī Apsīšu Jēkaba stāstu kompozīcijā. Viņš ir statīķis, ne dinamīķis. Mierīgi viņš tēlo ainu pēc ainas, zīmē gleznu pēc gleznas. Lēni plūst viņa stāsts kā upe līdzenumā. Viņa stāstos episkais elements stipri pārsvarā par drāmatisko. Nav tanīs straujas darbības, spēcīgu sarežģījumu, nesamierināmu pretstatu. Lēni darbība virzās uz priekšu, tikko jūtami kāpj, tad atkal mierīgi krīt. Vienkāršie sarežģījumi atšķetinās, vieglie pretstati izlīdzinās. Stāstu plūdums kluss, lēns, mierīgs.

Piemēra dēļ aplūkosim stāsta Bagāti radi kompozīciju. Tas aptver 4 nodaļumus. Pirmais nodaļums sniedz ieskaņu. Otrs nodaļums satur ekspozīciju un kāpjošu darbību. Trešajā nodaļumā ietelp virsotne un krītoša darbība. Ceturtais nodaļums sniedz atrisinājumu.

Divi vadmotīvi vijas cauri stāstam Bagāti radi. Viens no tiem tēlo Andra tēva un Andra mātes smago dzīvi, otrs rāda rakstnieka sapņu pasauli. Pirmais vadmotīvs izpaužas Juŗa dienā, otrs gāršas sapnī. Juŗa dienas vadmotīvs pirmo reizi parādās stāsta ieskaņā.

25/ Apsīšu Jēkaba raksti I. A. Gulbja apgādībā. Rīgā, 1924. Krusttēvs Ādams. 43. lapp.

26/ Apsīšu Jēkaba raksti I. A. Gulbja apgādībā. Rīgā, 1924. Kaimiņi. 114. lapp.

Tas sniedz vienu no stāsta pamatnoskaņām. Otrreiz Jura dienas vadmotīvs atskan otra nodalījuma sākumā, Andra tēvam un Andra mātei atnākot jaunajā dzīves vietā. Abi viņi gājēji, abi dzīvo grūtos apstākļos, abus sit dzīves krusa un sniegs. Šis vadmotīvs, pastiprinot ieskaņas iespaidu, dod visam otram nodalījumam pamatnoskaņu, kas ir skumja, drūma. Trešo reiz Jura dienas vadmotīvs parādās trešā nodalījuma sākumā, Andra tēvam un Andra mātei ieejot nabagu mājā. Šī nodalījuma pamatnoskaņa ir vēl skumjāka, vēl drūmāka nekā iepriekšējā. Abas pēdējās Jura dienas notēlotas pretstatā viena otrai: otra nodalījuma Jura dienā Andra tēvs un Andra māte ir vēl spēka gados, trešā nodalījuma Jura dienā viņi ir nabagi, kas dzīvo no pagasta žēlastības. Pretstats pastiprina iespaidu. Jura dienas vadmotīva uzdevums stāstā rādīt Andra tēva un Andra mātes skumjo un drūmo dzīvi. Skumjas un sāpes viņi visdziļāk pārdzīvo, ieejot nabagu mājā: tālāk viņiem vairs nav kur iēt. Tāpēc tagd arī pārrunājamais vadmotīvs izbeidzas. Tā mēs redzam, ka Apsīšu Jēkabs Jura dienas vadmotīvu Andra tēva un Andra mātes skumju un sāpju notēlošanai izlietojis meistariski.

Gāršas sapņa vadmotīvs ieved stāstu otrā pamatnoskaņpjumā. Šī otra pamatnoskaņa izteic gara pasaules lielumu un skaistumu. Gāršas sapņa vadmotīvam reliģiska nokrāsa. Tas atskan pirmo reiz otra nodalījuma sākumā. Te gāršas sapnis ir rakstnieka bērnības pārdzīvojums kā smaršīgs sapnis. Otrreiz gāršas sapņa vadmotīvs atskan gandrīz trešā nodalījuma vidū, kad Andra tēvs un Andra māte ieiet nabagu mājā. Šeit gāršas sapņa vadmotīvs parādās kā smaršīga atmiņa, kas saistās ar Andra tēvu. Tas kā sapnis aizved rakstnieku gara pasaulē, kurā valda daiļums, miers, laime un pilnība. Trešo reiz gāršas sapņa vadmotīvs atskan ceturtā nodalījuma beigās. Šeit tas atkal parādās kā smaršīga atmiņa, kas saistās ar Andra tēvu. Tagad tas pauž mūžības balsi: "Mīlējiet, mīlējiet! Esiet brāļi!" Tā aizvien atkārtodamies, abi vadmotīvi arvien pastiprinās un sasniedz ievērojamu spēku. Jura dienas vadmotīvs atskan pirmajā, otrā un trešajā nodalījumā, ceturtajā tā trūkst; turpretim gāršas sapņa vadmotīvs atskan otrā, trešajā un ceturtajā nodalījumā, pirmajā tā trūkst. Tā Andra tēva un Andra mātes dzīves gaitas sākas ar skumju un sāpju notēlojumu un beidzas ar daiļuma, pilnības un nebeidzamas laimes nojausmu. Andra tēva un Andra mātes ceļš ved no laicības mūžībā.

Vadmotīvus, kas rāda darba pamatnoskaņu, Apsīšu Jēkabs izlieto arī citos stāstos, piem. Pazudušajā dēlā, Meža ērgelēs u.c.

Blaumanis lieto vadmotīvus pēc Apsīšu Jēkaba parauga. Tie sastopami novelēs Raudupiete, Pie aizbiruša avota, stāstā Aizvien lillā u.c. Tie biežāk sastopami agrākajos Blaumaņa darbos, retāk vēlākajos.

Vispār Apsīšu Jēkaba stāstu kompozīcija ir teicama. Nodalījumu iekārtošanā, vadmotīvu izlietošanā, nodalījumu sākumu un beigu instrumentācijā rakstnieks ir sasniedzis lielu meistarību. No Apsīšu Jēkaba stāstu kompozīciju mācījies Blaumanis, kurā nodaļu iekārtojumā, vadmotīvu izlietošanā, nodalījumu sākuma un beigu instrumentācijā skaidri jūtama viņa ietekme.

Apsīšu Jēkabs notikumu motīvācijai piegriež sevišķu vērību, katru notikumu stāstā viņš nopietni pamato. Tuvākais notikums norāda uz tālāko, iepriekšējais motīvs paredz nākamo. Tādus motīvus, kas norāda uz nākamiem notikumiem, sauc par sagatavotājiem motīviem. Dažreiz tie ir vienaldzīgi teikti vārdi, kas izsauc vēlākos notikumus.

Citreiz tie sniedz noskaņas, kurās vēlāk ieraugām nojausmas; nereti tie ir sapņi. Sagatavotājus motīvus bieži sastopam Apsīšu Jēkaba rakstos. Lai redzētu, kā viņš tās izlieto, aplūkosim stāstu Pie pagasta tiesas.

Jēkabs un Made iet uz pagasta tiesu. Viņi iesūdzējuši Mades dēlu Pēterīti, ka tas nedod mātei maizes. Abu sarunā ieskaņas netaisnas tiesas motīvs. Tiesas vīri spriež taisnību tikai tiem, kas viņus krogū dzirda. Šis motīvs sagatavo lasītājus uz nākamās tiesas darbības notēlojumu. Tas ir sagatavotājs motīvs. Minēto personu sarunā izpaužas arī ļauna sprieduma motīvs. To izteic Mades sapnis, kas pareģo netaisnu tiesas lēmumu. Arī tas ir sagatavotājs motīvs. Jēkaba un Mades prāvas izteisāšanas laikā plosās bargs pērkons, kas it īpaši pieaug, kad Jēkabu ieliek cietumā. Pērkonā negaiss trako ar tādu spēku, ka tiesāšanai jāmet miers. Drīz tomēr negaiss pāriet, un izklīstošo mākoņu ainā paspīd taisnības uzvaras pareģojums. Tas tāpat sagatavotājs motīvs.

Apsīšu Jēkabs savos stāstos lieto arī slēptus motīvus. Rakstnieks it labi zina, ka pilnīgi atklāta motīvācija modina neīsta, mākslota darba iespaidu. Tāpēc viņš nereti svarīgus motīvus izteic ar žestu un vaibstu valodu, lai tie savā turpmākajā darbībā kļūtu skaidri un saprotami. Tā stāstā pie pagasta tiesas Made un Jēkabs atstāj darbu tīrumā un dodas ceļā. Viņi baidās no nokavēšanas, runā par tiesāšanos, par tiesas vīriem, par viņu dzirdīšanu, par Mades nelabo sapni, kamēr beidzot noprotam, ka abi iesūdzējuši Mades dēlu Pēterīti tiesā, ka tas nedod mātei maizi vecumdienās. Tā darbība lasītājam sākumā ir apslēpta, bet vēlāk noskaidrojas. Tas ir slēpts motīvs. Tāpat Pēterīša aplamā audzināšana nojaušama tikai no Jēkaba aizrādījuma, ka Made viņu lutinājusi. Pēc šī aizrādījuma Made apklus: viņa sāpīgi sajūt savu vainu. Tas ir slēpts motīvs. Tālāk rakstnieks aizrāda, ka Pēterītis aiz nezināmiem iemesliem aizvien slēpjoties no Mades un Jēkaba. Iemesls šai parādībai ir tas, ka Pēterītis kaunas no Mades un Jēkaba. To lasītājs tomēr nojauš.

Sagatavotāji un slēpti motīvi visbiežāk sastopami Apsīšu Jēkaba stāstos, kuŗos abas grupas izmantotas ar lielu prasmi. To izlietošanā rakstniekam krietni nopelni latviešu literātūrā. Tāpat kā kompozīcijā, arī motīvācijā Apsīšu Jēkabs pāraug savu priekšteci J. Neikenu. Sagatavotājus un slēptus motīvus plaši izlieto arī Blaumanis savās novelēs un stāstos pēc Apsīšu Jēkaba parauga.

Savos stāstos Apsīšu Jēkabs galveno vērību piegriež personām, iziedams radīšanas procesā no tām. Tās viņš ieliek sižetā. Savos pirmajos stāstos rakstnieks personas iepin tanī pavisam vienkārši, ceļot tās pēc kārtas lasītājam priekšā. Tā tas ir stāstos Krusttēvs Adams, Arprātīgais, Kaimiņi u.c. Turpretim vēlākajos stāstos viņš tās iepin sižetā daudz veiklāk, rādot runā, gaitā, darbā. Tā stāstā Bagāti radi Apsīšu Jēkabs piemin Matveju Grumbu jau otrā nodalījumā, bet rīkoties viņam liek tikai trešajā. Tā kā rakstnieku vairāk interesē stāsta perspnas nekā sižets, tad viņš arī sniedz plašus to raksturojumus. Personu raksturojumā viņš izkopis noteiktu tehniku. Papriekšu viņš sniedz lasītājam redzes, tad dzirdes gleznas; pēc tam iepazīstina ar priekšvēsturi; beigās aplūko ētisko cilvēku. Tā

stāstā Pie pagasta tiesas rakstnieks lasītājam vispirms rāda Mades ārējo izskatu. Tad lasītājs dzird viņas runu, pēc tam uz- zina viņas priekšvēsturi, beigās iepazīstas ar Mades ētisko dzīvi. Raksturīga Apsīšu Jēkaba īpašība ir tā, ka viņš ar sevišķu patīku atkārto vienas un tās pašas formas. Rakstnieka personas lieto kādu zīmīgu vārdu, vaibstu, žestu, vai tām piemīt kāda cita sevišķa pa- zīme. Šīs pazīmes kļūst par personu raksturu vadmotīviem. Tā, piemēram, stāstā Bagāti radi mīlā, baltā māte vienmēr atkārto "mīlā, baltā", Andra tēvs turpat arvien piemin bagātos radus. Tanī pašā stāstā Andra mātei "dusmīgas acis". Stāstā Pie pagasta tiesas priekšsēža Blāķa smiešanās atgādina klunkšķēšanu, kas ceļas, steigšus lejot no pudeles ar tievu kaklu glāzē. Turpat skrīverim Klucē piemīt svīpsnāšana, kas rodas, mazliet vienu lūpu pie otras piesitot. Tas pats Klucē lieto runā izteicienu "lūgtu ienākt gribēt", kuŗu no viņa piesavinājies arī pagasta kazaks. Šis paņēmiens ir ļoti vecs un atiet atpakaļ uz tautas tradīcijām. Tautas pasakās karalim ir vienmēr zelta kronis, kalponei slota, skroderim adata, kurpniekam ilens. Šādu motīvu atkārtošana tos padziļina.

Apsīšu Jēkabs lieto divi personu notēlošanas metodes: tiešo un netiešo raksturojumu. Pirmā metode rakstnieka darbos sastopama biežāk, otra retāk. Tā, piemēram, stāstā Bagāti radi, tēlojams An- dra tēvu, Apsīšu Jēkabs sniedz lasītājam tiešu raksturojumu. Šinī tiešajā raksturojumā viņš aizrāda, ka Andra tēvs nekurn un nežēlo- jas par savu likteni. Viņš priecājas par saviem bagātajiem radiem, mīl tos, nejut pret tiem skaudības, bet gan pateicību par palīdzību. Bez naida viņš domā par tiem, kaut gan tie viņam jaunībā daudz rūg- tuma sagādājuši.

Blakus tiešajam Apsīšu Jēkaba lieto netiešo raksturojumu. Tā, piemēram, stāstā Krusttēvs Ādams viņš sniedz netiešu krusttēva Āda- ma pagiru raksturojumu.

Personu grupējumi Apsīšu Jēkaba stāstos ir vienkārši. Parasti viņš tēlo vairāk personu, no kuŗām viena nostājas pirmajā vietā; pārējās personas grupējas ap to. Tādu paņēmienu rakstnieks lieto stāstā Bagāti radi, kuŗā pirmā vieta ierādīta Andra tēvam. Tādu pa- šu paņēmienu sastopam stāstā Pazudušais dēls, kuŗā galveno vietu ieņem Gustiņš. Stāstā No mazām dienām pirmo vietu patur Spricēns. Minētās personas savu labo vai slikto īpašību dēļ izceļas no savas apkārtnes.

Dažreiz Apsīšu Jēkabs stāstā nostāda blakus divas personas, kuŗas tēlo vienādi spilgti. Tā viņš rīkojas stāstā Kaimiņi, kuŗā nostājas viens pret otru divi saimnieki Prātiņš un Irbe.

Personu raksturojumā Blaumanis stāv tuvu Apsīšu Jēkabam.

Savos stāstos Apsīšu Jēkabs lielu vērību piegriež noskaņu no- tēlojumiem. Viņa noskaņu notēlošanas paņēmieni stāv tuvu glezniecības izteiksmes līdzekļiem. Tāpēc varam runāt par iekšienes ainām, žanra gleznām un dabas skatiem rakstnieka stāstos. Ar tiem viņš pa- nāk tādu pašu iespaidu kā gleznotājs.

Spilgts iekšienes ainas piemērs ir krogus skats Apsīšu Jēkaba stāstā Pie pagasta tiesas. Dzejnieks apraksta karstumu, troksni, burzmu, dūmus un dzeršanu neglītajās krogus telpās. Viss te piesmacis, pelēks, netīrs. Sīku krogus iekšienes notēlojumu dzejnieks sniedz ar nolūku, lai raksturotu stāsta personas, kas "krogū parādas visdabiskākā veidā". Iekšienes apraksts met gaismu uz cilvēkiem, kas tanī atrodas. Tie ir tiesas vīri un prāvinieki, kas ir viltīgi, netaisni, pelēki. Tā krogus iekšiene raksturo tanī esošos cilvēkus un modina satirisku noskaņu.

Apsīšu Jēkabs sniedz arī žanra gleznas. Tās rakstnieks izlieto, lai raksturotu personas un notēlotu noskaņas. Minēšu vakariņu ainu gāršas pļavā stāstā Bagāti radi. Visi ēd vakariņas, klusu ciezdami, Dieva dāvanai godu dodami. Andra tēvs kā vecākais pamāca Peksi ēšanā, norāj sievietes par smiešanos un pateicas Dievam par vakariņām. Pēc tam visi dodas pie miera. Šī glezna ir klusa, mierīga. Tā modina nopietnu, svētsvinīgu noskaņu lasītājā, raksturojot arī pašu Andra tēvu.

Ievērojamu vietu Apsīšu Jēkaba stāstos ieņem dabas skati. Tiem svarīga nozīme stāstu kompozīcijā, motīvācijā un personu raksturojumā. Bez tam bieži vien dabas skati izteic autora dziļākās atziņas un jūtas. Tie nereti ciešāk saista stāsta sastāvdaļas. Tā stāstā Bagāti radi vairāk reižu atkārtojas kā skaists vadmotīvs gāršas sapnis, kas piešķir tam lielāku vienību. Tad vēl dabas skati noskaidro Apsīšu Jēkaba stāstu personu dvēseles pārdzīvojumus. Personu iekšējie pārdzīvojumi kļūst skaidrāki, gaišāki, saprotamāki, ja tos pavada dabas skati. Dabas stāvoklis apgaismo personas dvēseles dzīvi. Tā, piemēram, stāstā No mazām dienām autors vecā Miķeļa dvēseles stāvokli, kad dēli to ved uz nabagu māju, salīdzina ar vēlu rudeni. Ar rudens notēlojuma palīdzību rakstnieks ļauj mums dziļi izjust vecā Miķeļa smago vientulību, asās sāpes un lielās ciešanas. Dabai Apsīšu Jēkaba stāstos ir arī dziļa simboliska nozīme. Tā ir taisna, svēta, dievišķīga. Tanī izpaužas dievības likums. Stāstā Bagāti radi gāršas zvani pauž mūžības balsi, kas cilvēkiem liek mīlēt vienam otru.

Noskaņu notēlojumā Apsīšu Jēkabs sasniedz lielu veiklību. Sevišķi dziļas noskaņas viņš modina lasītāja dvēselē ar dabas aprakstiem. Dabas skatus rakstnieks pirmo reiz plašāk un dziļāk glezno latviešu literatūrā. Viņa priekšgājēju J. Neikena un brāļu Kaudziņu darbos spilgtāku dabas aprakstu trūkst. Dabas skatu notēlošanā Apsīšu Jēkabs spēņ krietnu soli uz priekšu, sagatavodams ceļu Blaumanim.

Apsīšu Jēkaba stāstu personas parasti lieto rakstu valodu. Šinī ziņā viņam liela nozīme kā priekšzīmīgas latviešu rakstu valodas izkopējam. Viņš sniedz saviem lasītājiem teicamu latviešu rakstu valodu. Te slēpjas viņa lielā nozīme latviešu nacionālās apziņas izveidošanā. Valoda Apsīšu Jēkabam ir tautas dvēseles dziļākais un pilnīgākais izpaušums.

Rakstnieka valoda ir izveidojusies tautas tradīciju un rakstniecības ietekmē. No tautas tradīcijām viņu ietekmējušas tautas dziesmas un pasakas. To ietekme sastopama lielākā vai mazākā mērā visos viņa stāstos, piem.: Pie pagasta tiesas, Bilde tautas dziesmās u.c.

No rakstniecības darbiem uz Apsīšu Jēkabu vislielāko iespaidu atstājusi bībele, kas viņam ir labas latviešu valodas paraugs. Bībeles valodas pēdas sastopamas vairāk vai mazāk visos dzejnieka stāstos. Minēsim tikai stāstus Bagāti radi, Svešos ļaudīs, Pazudušais dēls u.c. Tā Apsīšu Jēkabs apvieno tautas tradīciju un rakstniecības valodu vienā literatūras valodā.

Apsīšu Jēkaba stāstos svarīgu vietu ieņem substantīvi un adjektīvi, kas piešķir viņa valodai lēnu, mierīgu, rāmu raksturu. Viņa stils ir nomināls.

No Apsīšu Jēkaba valodas savādībām jāatzīmē atkārtojums, kurā tanī bieži sastopam. Rakstnieks atkārtoti skaņas galotnes, vārdus un teikumus. Atkārtojumu viņš lieto, lai pastiprinātu iespaidu. Apsīšu Jēkabs diezgan bieži lieto alliterāciju, piem.:

Sniega sasnidzis ļoti daudz.
Tomēr tas ir tik sapnis.
Ilkšu zvans rūca, birzī tālu atskanēdams, pātaga plikšķēja.

Rakstnieks atkārtoti arī vienu un to pašu galotni vairāk reiz, piem.:

Tā dzeršana, pīpēšana un runāšana gāja uz priekšu...
Visapkārt dzirdēja putnu dziesmas un urdziņu un strautiņu jautro čurkstēšanu, burbulēšanu un klunkšķēšanu.

Viņš bieži lieto arī vienu un to pašu vārdu, piemēram:

Lāgiem runāja tik Kasīklis vien, lāgiem liecinieki,
lāgiem pati tiesa.

Retumis Apsīšu Jēkabs atkārtoti veselus teikumus, piemēram:

Neatminu vairs, cik tagad notā laika gadu pagājis,
neatminu arī, cik pats toreiz biju vecs, - atminu tik,
ka biju vēl mazs puisēns...

Rakstnieks cenšas arī ar vārdu daudzumu iespaidot lasītāju. Tāpēc viņš lieto vārdu sablīvējumu, piemēram:

Cik viņās /Andra tēva acīs/ panesības, lēnības, pacietības un miera.
Nakts te, tā sakot, ir vairāk nakts nekā citur kur, viņa ir cienīgāka, drūmāka, jausmīgāka, svētāka, pilnāka godbījības un augstības.

Diezgan bieži Apsīšu Jēkabs savos stāstos lieto kāpinājumu, lai pastiprinātu iespaidu, piemēram: Tā /Made/ nopūšas, vaid, raud - varbūt kopā ar kādu otru, kam arī šī klusā nakts nenes mieru... Šis sapnis mani kā rieteklis pārņēma, aiznesa prom no pasaules, kurā naid, bēdas, trūkums, baids, sirds mokas un dvēseles izmišana...

Beidzot vēl kāds vārds par vārdu simboliku Apsīšu Jēkaba stāstos. Personu vārdi bieži vien sniedz pirmo to raksturojumu. Tā

stāstā Pie pagasta tiesas tiesas priekšsēdim ir vārds Blāķis, tāpēc ka tas ir resns, pirmajam tiesas vīram - Stabule, tāpēc ka tas vienmēr piebalso Blāķim, otram tiesas vīram - Rozīte, tāpēc ka tas ir taisns un godīgs cilvēks, skrīverim - Klucē, tāpēc ka tas ir nopulierēts klucis, vienam no prāviniekiem - Kasīklis, tāpēc ka tas pastāvīgi mīl tiesāties. Šis paņēmiens ir ļoti vecs, jo to sastopam jau klasiskajā literatūrā.

Apsīšu Jēkabs stipri ietekmējis R. Blaumaņa literāro darbību. Sacerējumā Blaumaņa pašraksturojums autors nosauc Apsīšu Jēkabu par savu mīlāko rakstnieku. Blaumanis daudz mācījies no Apsīšu Jēkaba darbu tematikas, kompozīcijas, motīvācījas, raksturojuma, noskaņu notēlojumiem un valodas. Tā Apsīšu Jēkabs ir īsts ceļa sagatavotājs R. Blaumanim.

R. BLAUMANIS UN CITTAUTU RAKSTNIEKI.

Mēs aplūkojam latviešu rakstniekus, kas lielākā vai mazākā mērā ietekmējuši Blaumaņa literāro darbību. Tagad pievērsīsimies citautu rakstniekiem, kas viņam tuvu stāvējuši un noderējuši par paraugu kompozīcijā un stilā.

Vistuvākie Blaumanim bija vācu rakstnieki. Rakstnieks gāja vācu skolās, kur labi piesavinājās vācu literatūru. Viņš pamatīgi iepazinās ar vācu klasiķiem Ģēti un Šilleru, kas kļuva par viņa paraugiem literatūrā. Ģēte viņam bij tuvāks par Šilleru. Viņš saistīja rakstnieku ar savu smalko reālismu. Ģēte pievērsās dzīves īstenībai un tēloja to savos darbos. No viņa Blaumanis mācījās mīlēt spilgtas gleznas, kas rāda kādu notikumu kā dzīvu lasītāja acu priekšā. Abi bija redzes tipa rakstnieki, kas dzīvi skatīja spilgtās ainās. No Ģētes Blaumanis mācījies savus darbus psiholoģiski dziļi pamatot. Ģēte saistīja rakstnieku ar spēcīgu dinamismu, kas sevišķi spilgti izpaužas viņa pirmajos darbos. Ģētes ietekmē Blaumanis atzina dzīves mīlestību, darba prieku un dabas skaistumu. No Ģētes Blaumanis tulkojis apcerējumu Daba, kas iespiests Latvijas literārajā pielikumā 1907. gadā. Šinī apcerējumā izpaužas lielā dzejnieka dziļā mīlestība pret dabu, kas bij visai tuva arī Blaumanim. Ģēte rakstā: "Viņa ir viss. Viņa patē sevi algo, viņa pate sevi sodā, iepriecina un moka pati sevi. Viņa ir rupja un maiga, mīlīga un briesmīga, bezspēcīga un visvarena. Viss allaž atronās viņā. Pagātnes un nākotnes viņa nepazīst. Tagadne viņai ir mūžība. Viņa ir laipnīga. Es viņu slavēju ar visiem viņas darbiem. Viņa ir gudra un klusa. No viņas ar varu nevar izdabūt nekādu izskaidrojumu, ar spītību nekādas bālvas, ko tā labprāt negrib dot. Viņa ir viltīga, bet uz labu mērķi, un vislabāk ir, viņas gudro viltu nemanīt" /XI, 618/. Ģēte mācīja Blaumanim stila vienkāršību, dabīgumu, noteiktību un skaidrību. Rakstnieks teicami tulkojis vairākus Ģētes dzejoļus: Dievišķais, Koklētāja dziesma, Tāds ar tādu, Ceļinieka nakts dziesma, Labs pādoms, Minjona, Lietuvēns, Viņš ir arī pārstrādājis Ģētes dziesmu spēli Scherz, List und Rache, nosaukdams to par Zelta kupri /1895. g./. Uz joka svešo vielu norāda pats Blaumanis. Rakstnieku stipri interesējis skopības jautājums, kas aplūkots Ģētes dziesmu spēlē. No Ģētes dziesmu spēles Blaumanis izveidojis gluži patstāvīgu joku. No vācu klasiķa dziesmu spēles četros cēlienos rakstniekam iznācis tikai viens. Ģētes lugā iepītas dziesmas,

kuŗas Blaumanis izmetis laukā, tā padarīdams darbu nopietnāku, dziļāku. Ģētes darbā ir vairāk fantastikas, turpretī Blaumaņa joks ir reāls. Blaumanis ārstam piešķīris kupri, kuŗa trūkst Ģētes dakterim. Ģētes varoņu vārdus Skapēns un Skapēne Blaumanis latviskojis, nosaukdams tos par Augustu un Daci. Vispār Blaumanis joku pielāgojis latviešu dzīvei. Blaumaņa teksts stipri atšķīras no Ģētes teksta; tikai dažas vietas sniedz puslīdz burtisku tulkojumu.

Ģēte: Nur von Fern ein Gastmahl wittern
Macht mir alle Glieder zittern,
Wuerste, Braten und Pasteten
Sind im Stande mich zu toeten.

Blaumanis:

Riebums mani ņemas kratīt,
Ja tik acis dabūn skatīt,
Uz ko citiem prāti nesas:
Vīnu, cepešus un desas /V, 235/.

Fr.Šillers Blaumanim bijis svešāks nekā V.Ģēte. Ģētes reālisms rakstniekam bija tuvāks nekā Šillera ideālisms. Šillera brīvības un brālības idejas Blaumani visai nevaldzināja. To saistīja Šillera darbu psiholoģiskais dziļums. Tomēr vairāk Blaumani interesēja Šillera darbu kompozīcija, kuŗā tas sasniedzis lielu meistarību. Sevišķi drāmu kompozīcijā Šillers noderējis Blaumanim par paraugu. Tāpat arī Šillera stils noderējis Blaumanim par priekšzīmi. Tirdzniecības skolas laikā Blaumanis sacerējis kādu patētisku lugu Šillera garā. Šillera dzejoļus Blaumanis nav latviski tulkojis. Novelē Baltais gleznotājs Kalnroze min divi rindiņas no Šillera Zvana dziesmas, ko tulkojis Kaudzītes Matīss:

Ir visai derīgs uguns spēks,
Ja cilvēk viņu sargās, slēgs /Balt.III,11/.

Šos Šillera vārdus gleznotājs Kalnroze attiecina uz sevi un puisī Jāni, kas abi ir ātras dabas. Šīm dabām tad nu nepieciešama savaldīšanās.

No vācu reālistiem Blaumanim pēdējos gados tuvu stāvēja Fr.Hebelis. Tas nepiegrīezas dienas notikumiem, bet runā par mūžības jautājumiem. Viņa darbos izpaužas dziļa cilvēku dvēseles izpratne. Viņš ar lielu prasmi tēlo varoņu iekšējo pasauli un rāda dvēseles spēku sadursmes tanīs. Hebelis ir liels meistars personu rakstura tēlošanā. To veidošanā Hebelis noderējis Blaumanim par paraugu. Rakstnieku saistīja arī Hebeļa veiklā drāmu uzbūve. Viņu aizrāva arī tā stila spēks. No intereses par Hebeļa drāmu izauga Blaumaņa drāma Ģenoveva. Ģenoveva ir iemīļots sižets literātūrā, kas valdzinājis arī mūsu rakstnieku. Blaumanis savu Ģenovevu darīnājis Hebeļa tragēdijas Ģenoveva paraugā. Blaumanis izvēlas to pašu sižeta risinājumu, patur tās pašas personas. Tomēr dažreiz personu vārdi ir mainīti /Margrieta pārvēršas par Trūdi/, paši personu raksturi pārveidoti. Blaumaņa Ģenovevā manāma tieksme vienkāršot Hebeļa tragēdijas sižetu. Notikumu motivācija Blaumanim pat dabiskāka nekā Hebelim. Tā jaunais Drago Blaumaņa drāmā paslēpjas aiz gultas Ģenovevas guļamistabā, kur Golo to nodur. Dažas vietas Blaumaņa drāmā ir tulkotas no Hebeļa tragēdijas.

Hebelis: Sobald das Burgtor hinter mir sich schloss,
Seht Ihr in ihm den unumschraenkten Herrn,
Und dient ihm so, wie Ihr mir selbst gedient 27/.

Blaumanis: Tiklīdz aiz manis vārti aizvērušies,
Par jūsu neaprobežotu kungu
Un pavēlnieku paliek Golo.
Kā mani klausījāt, tā klausat viņu! /Ģen.VII,223/.

Hebelis: Nur selten hab' ich 's dir gezeigt,
Hab' oft den Kuss noch, den du raubtest, halb
Zurueckgehalten, und ihn Gott geweiht,
Als Zoll des Danks fuer unsern schoenen Bund.
Die ganze Ewigkeit, so schien es mir,
Stand vor uns, um uns ineinander tief
Und immer tiefer zu verlieren 28/.

Blaumanis :Līdz šim no tevis savu mantu slēpu.
Kad mani skūpstīji, tad manas lūpas
Pus skūpsta tikai deva atpakaļ.
Man šķita, brīnumdaudz mums laika vēl
Priekš mūsu jūtu pilnas atklāšanas.
Un tajās lēnām dziļāk grimt un gremdēt
Bij manu dienu slepen saldā laime /Ģen.VII,226/.

Tomēr jāliecina, ka vācu teksta burtisku tulkojumu Blaumanim nav daudz. No Fr.Hebeļa Blaumanis tulkojis arī dzejoli Lūgšana.

No Baltijas vācu rakstniekiem Blaumani ietekmējis Viktors fon Andrejanovs, ar kuru viņš ciešāk sadraudzējās, strādādams avīzē Zeitung fuer Stadt und Land. Andrejanovs ir romantiķis, kas savus mākslas uzskatus izkopies dzejnieku Šellijs un Bairaona un filozofa Nīčses ietekmē. Viņš nopietni interesējās par latviešu kultūru un literātūru. Viņš sacerēja vairāk darbu par tematiem, kas ņemti no latviešu dzīves /Bez laimes, Pērkons/. Viņš tulkojis vāciski latviešu tautas pasakas. Andrejanovs pamatīgāk iepazīstināja Blaumani ar dzejas būtību un likumiem. Viņa ietekmē Blaumanis piegriezās brīvajam pantam. Viņš dažreiz pat laboja rakstnieka darbus, piešķirdams tiem pilnīgāku izteiksmi. Uz to norāda pats Blaumanis dzejolī Viktora fon Andrejanova piemiņai, kas sacerēts tā nāves gadījumā 1895.gadā.

Bet es, kam tu uz mūžu atņemts esi,
Kas manī mīlestību stādīji
Pret sevi - un man pats to pretim nesi
Un ceļu man uz daili rādīji:
Es stāvu triekts caur zaudējumu grūtu
Un dobjas sāpes dziļi sirdī jūtu /X.73/.

27/ Hebbels Werke I Teil, herausgegeben von Theodor Poppe.Deutsches Verlagshaus Bong & Co. Genoveva 105.lapp.

28/ Turpat 107.lapp.

No Andrejanova Blaumanis tulkojis veselu rindu dzejoļu: Pasaules tēvreize, Sentence, Atmiņas, Sapnī un nomodā, Naksniņā, Dziesma, Marijai, Eldorado. Blaumanis sarakstījis arī biogrāfisku skici Viktors fon Andrejanovs, kas iespiesta Mājas Viesa mēnešrakstā 1896.g.1.numurā. Tanī viņš apbrīno dzejnieka klasisko formu. Turpat viņš arī aizrāda, ka Andrejanovs savu liberālo uzskatu dēļ ticis izstumts no Baltijas vāciešu sabiedrības. Vācu sabiedrības veinaldzība modinājusi viņa dvēselē skumjas un vājinājusi dzejnieka spējas.

No vācu romantiķa Šamiso Blaumanis tulkojis dzejoli Tik pacieties, kas iesprausts drāmas Potivara nams V cēliena sākumā. Tas izteic klusu mieru, kas iestājies Matīsa dvēselē pēc ilgām cīņām un mokām, kuŗas modināja viņa sievas neuzticība. Dzejolis ņemts no Šamiso dziedājuma Salas i Gomez, kuŗu tulkojis J.Purkalītis. Blaumanis Purkalīša tulkojumu visumā atstājis negrozītu, tikai dažās vietās to pārmainīdams.

Tik pacieties! Iz jūŗas saule lien
Un tālu ejot otrā debess malā,
Kad diena beidzas, atkal jūŗā brien...
Tik pacieties! Pār tavu galvu ies
Aizvienu saule, mēness, zvaigznes, liec
Tik vērā to: tev jāmak paciesties...
Kas tas par nerimstoŗu zēnu? Gaisā
Tam kuplās matu sprogas plivinājas,
Viņš droŗi pirmos dzīves mezglus raisa.
Es tevi pazīstu, kaut acis vājas
No vecuma un asarām man tapa.
Es skatos un man asin's dzīslās stājas.
Tu esi es, kas censties neapsapa,
Kad jaunībā vēl cerīb's rozes pļauka,
Tu pats es esmu, tēls uz tava kapa...
Kas tā?... Cik skaidri gara acis redz!
Ak sieviņ, tīksties savās gaudās klusi!
To pelnoŗ rokot dzirkstis vaļā sedz.
Tik laipni neskaties uz manu pusi!
Trūkst balss, trūkst acu gaismas; bāli trūdi...
Sen nāve visu, visu aprijuse.
Man auka sirdī norimusi. Še,
Kur es tik ilgi cīnījos un cietu,
Lai arī beidzu dvaŗot vienatnē.
Ļauj kungs, ka manu kluso mājas vietu,
Līdz kamēr es pie miera galvu liekū,
Nedz kugis nedz ar cilvēks neuzietu.
Lai es iz pasaul's mierīgs ārā tieku,
Še tālu, tālu dzimtenei; jo kas
Gan līķim līķus sveicot nestu prieku?
Es esmu Dieva rīksti pārcietis-
Un sveŗš lai dzimtenē vēl kāju speru!
Caur vērmelēm jau rūgtums nezūd vis.
Es mirstot tik uz žēlastību cāru,
Kas man no tavas rokas dota kļūs;
Un kaut šīs acis cieti veŗu,
Tavs zvaigŗņu krusts man kapa vaktnieks būs 29/
/VI,170,171/.

Labojumi Blaumaņa tekstā ir šādi: Un atkal jaunu liesmu dedz? - Cik skaidri gara acis redz; vecie kauli - bāli trūdi; nu - man; manu tuksneju un māju vietu - manu kluso mājas vietu. Rakstnieka labojumi liecina par smalku gaumi.

Novelē Paradīzē Blaumanis ieliek Apsēnu Andža mutē dziesmas vārdus Kein Feuer, keine Kohle, kas ņemti no vācu tautas dziesmas, kurā skan šādi:

Kein Feuer, keine Kohle
Kann brennen so heiss,
Als heimliche Liebe,
Von der niemand nichts weiss.
Keine Rose, keine Nelke,
Kann bluehen so schoen,
Als wenn zwei verliebte Seelen
Beieinander tun stehn.
Setz du mir einen Spiegel
Ins Herze hinein,
Damit du kannst sehen,
Wie so treu ich es mein.

Pirmo reiz rakstos minēto dziesmu sastopam Bueschinga un Hāgena krājumā Volkslieder 1807. Tā plaši pazīstama vācu literatūrā, no kurienes to paņēmis Blaumanis un ielicis Apsēnu Andža mutē.

No angļu rakstniekiem Blaumanis visvairāk mīlējis Dikensu. Viņu saista Dikensa reālisms, kurā daļai ievijas ideālisms. Savos darbos Dikenss parādās kā smalks psihologs, kas dziļi nogremdējas varoņu dvēselē. Dikensa saulainais dzīves prieks arī stipri saista Blaumanis. Tomēr visvairāk rakstnieks apbrīno Dikensa romānu glīto uzbūvi un veiklo stilu. Romānu kompozīcijā, motīvācijā un personu raksturojumā Dikenss sasniedzis lielu veiklību. Šeit Dikenss bijis teicams paraugs Blaumanim un Apsīšu Jēkabam. Par viņa stāstu un romānu kompozīciju Blaumanis rakstā Čarlsa Dikensa "Stāsts par divām pilsētām" izsakās šādi: "Bez tam viņš savos labākos darbos ir priekšzīmīgs stāsta pavediena sarežģītājs un atšķetinātājs. Tikko ticis pāri drusku stieptam ievadam, savādībai, kas gandrīz pie visiem angļu rakstniekiem sastopama, lasītājs ar katru nodaļu jūtas stiprāk valdzināts, līdz beidzot tas no stāsta personām šķīst kā no dzīviem pazīstamiem. Ar tādu meistarību starp citiem romāniem ir rakstīti Bleakhouse, David Koperfield un Tale of two Cities jeb Stāsts par divām pilsētām" /VIII, 34, 35/. Vēl jāaizrāda uz Dikensa stila meistarību, kas Blaumanis stipri sajūsmināja. Jau minētajā sacerējumā Blaumanis raksturo Č. Dikensa stilu šādos vārdos: "Viņa stilā laimīgi kopojas atjauta ar dziļu sirsnību".

No krievu reālistiem Blaumanim visvairāk patika veiklais prōzists I. Turgeņevs. Turgeņeva stāsti un romāni Blaumanis saistīja ar savu smalko tēlojumu, kurā izpaužas dziļi psiholoģiski niansējumi. Turgeņevs piegriežas dzīves gaišajām pusēm tāpat kā Blaumanis. Blaumanis sevišķi saistījuši I. Turgeņeva stāstu kompozīcija un stils, kurā tas sasniedzis ievērojamu pilnību. Turgeņeva darbus rakstnieks gan lasījis tikai tulkojumā, jo krievu valodu vāji pratis.

Minētie cittautu rakstnieki nodērējuši Blaumanim par paraugu un palīdzējuši veidot viņa darbu uzbūvi un stilu.

Mēs apskatījām svešas ietekmes, kas sastopamas Blaumaņa darbos. Skaidri tanīs redzama tautas tradīciju ietekme. Blaumanis palši savos darbos iepin sakāmvārdus, tautas dziesmas, pasakas. Ar tautas tradīcijām rakstnieks tēlo savu varoņu dvēseles stāvokli, kas tādā kārtā kļūst skaidrs un saprotams. Blaumaņa attieksmes pret tautas tradīcijām ir siltas. Tāpat rakstnieks savos darbos iepin zīmīgus izteicienus no garīgajiem sacerējumiem, kas raksturo paša rakstnieka un viņa darbu varoņu dvēseles noskaņas. Rakstnieka attieksmes pret garīgajiem rakstiem ir sirsnīgas. Diezgan lpaši Blaumanis savos rakstos iepin ziņģes, kas sākās ar veco Stenderu un sasniedza ziedu laikus pggājušā gadusimtena astoņdesmitajos gados. Tās rakstnieka laikā bija populāras tautā, un viņš tās ielika savos darbos, lai raksturotu to varoņus. Rakstnieks pats bija nelabvēlīgi noskaņots pret ziņģēm, ko starp citu liecina pazīstamāko ziņģu parodijas. No tautas atmodas laikmeta rakstniekiem Blaumani ietekmējuši Ādolfs Alunāns, Juris Neikens un Apsīšu Jēkabs. Viņu ietekme redzama Blaumaņa darbu stilā un uzbūvē. No cittautu rakstniekiem dzejniekam tuvu stāvējuši Ģēte, Šillers, Hebelis, Andrejanovs, Dikenss, Turģeņevs. Šīs ietekmes skaidri rāda, ka Blaumanis ir cieši saaudzis ar latviešu agrāko literātūru. Visi latviešu literātūras slāņi atspoguļojas viņa darbos. Viņa darbi dziļi sakņojas latviešu tautas tradīcijās un literātūrā.

Varētu rasties doma, ka Blaumanis savos darbos uzņēmis daudz svešu ietekmju: viņš it kā vairāk piegriezies konvencijai, mazāk patstāvīgai radīšanai. Tādas domas būtu aplamas. Ne ietekmes noteic rakstnieka būtību, bet rakstnieka būtība nosaka ietekmes. Katrs rakstnieks ņem nocītiem rakstniekiem tikai to, kas saskan ar viņa dabu. Tā svešas ietekmes ir tikai negatāvs materiāls, ko rakstnieks ar prasmi izlieto savos darbos. Rakstnieks var uzņemt daudz ietekmju no citiem rakstniekiem, bet savā radīšanas procesā viņš tās padara par neatņemamu savu darbu sastāvdaļu. Sveši elementi ir tikai akmentiņi tanī mozaīkā, ko saucam par rakstnieka darbu. Katra rakstnieka darbos izpaužas mantotais un radītais elements, kas savijas kopā neatkārtojamā vienībā.

S T I L S.

Morfologijas katēgorijas un stils.

Blaumanis savos darbos lieto dažādas vārdu šķiras, bet ne visām piešķir vienādu nozīmi. Vārdu šķiras varam iedalīt divās grupās: nōminālās un verbālās. Pie pirmajām pieder substantīvs, adjektīvs, pie otrām - verbs, particips. Blaumaņa darbos novērojama stipra tieksme pēc verbālās izteiksmes. Viņš lielu vērību piegriež verbam un participam. Aplūkosim svarīgāko gadījumu, kur rakstnieks lieto verbālu izteiksmi.

Tieksme pēc spēcīgas izteiksmes saskatāma tai parādībā, ka Blaumanis pa laikam lieto verbu par prēdikātu. Parasti viņš neņem vienu pašu verbu par prēdikātu, bet gan vairāk. Verbi piešķir rakstnieka izteiksmei dzīvību, sparū un spēku.

Nu tas /žīds/ pavisam bij pazaudējis galvu un izturējās kā daždien traks: kļiedza, lamājās, spārdījās, lūkoja kost un krodziniekam acīs splaut, un pēdīgi apgāza ūdens spaini /Tr.Iz.II,37/.

Šinī teikumā atrodam vairāk prēdikātu, kas izteikti ar verbu. Teikums možs, spēcīgs.

Blaumanis bieži lieto infinitīvu par palīga prēdikātu, kuru parasti gramatikās dēvē par papildītāju. Šis palīga prēdikāts vienmēr pievienojas galvenam prēdikātam. Infinitīvs ir stipri verbāls vārds teikumā. Ar šo infinitīvu Blaumanis izteic spēku un sparū.

Bet es no tavas paša mutes gribu dzirdēt /Pērk.neg. I,37/.

Labi, gribu tev ticēt, dēls /Pērk.neg.I,37/.

Kādēļ tas atkal pēc ilgāka laika lai reiz negāja palocīt kājas pie tik brangas mūzikas /Pērk.neg.I,38/.

Vērmēļu pilienam, kas jau bija Krustiņa sirdī, tagad pievienojās otrs, kuru pat prieks par apsolīto avīzi nevarēja sasaldināt /Pērk.neg.I,41/.

Par atribūtu Blaumanis nereti izvēlas participu. Particips apzīmē kādu īpašību, kas aktīvi atrodas priekšmetā. Tā lietošana piešķir stilam spēcīgu noskaņu.

Šur un tur stāvēja glīti apkasītas siena gabanas, spēcinoša smarša pildīja gaisu /Īstā līg.II,189/.

Vārdi apkasītas un spēcinoša ir atribūti, kas izteikti ar participu. Par atribūtu Blaumaņa darbos mēdz būt visi lokāmie participi: biežāk sastopam darāmās kārtas tagadnes participu ar -oš, pagātnes participu ar -is, retāk ciešamās kārtas tagadnes participu ar -ms un pagātnes participu ar ~~geletni~~ -ts.

Viņi nu atkal brauca gar ziedošiem āboliņa laukiem
/Īstā līg.II,185/.

Ilgas pūliņu un pienākumu pilnas dzīves prieki un bēdas
bij skaidri salasāmas zīmes uz viņa pieres atstājuši
/Īstā līg.II,183/.

Aizturētu elpu viņš iegāja istabā /Īstā līg.II,201/.

Mirdzošs pusdienas saules spožums lēkāja pa ne mazākā
vējiņa nekustinātām koku lapām, laistījās ap baznīcas
atvērtiem logiem un mēģināja veltīgi apzeltīt nosubējušo
gaili sarkanā torņa galā /Par.II,54/.

Par apstākli Blaumanis nereti lieto nelokāmo divdabi, kas pie-
šķir stilam dzīvību un sparū.

Šis smiedamies viņiem ar nūju nokratīja pakaļ /Īstā līg.
II,235/.

Bieži Blaumanis pievieno verbiem nelokāmo divdabi, kas beidzas ar
-in, lai pastiprinātu tā darbību.

... tumši pelēkais vadmalas uzvalks viņam stāvēja kā
lietin uzliets /Īstā līg.II,180/.

"Ja, man arī jau mugura karsin karst", otrais atbildēja.
/Veln.II,245/.

Blaumanis nereti izvēlas arī substantīvus, kas beidzas ar -ējs,
-ājs, -tājs. Tie atvasināti no verbiem un apzīmē iespēju, gribu,
gatavību.

... un viņa esot gājēja /Zaļi V,47/.

Esot uzskatījis šā Ievu, un Ieva labprāt arī esot gājēja.

Nav ne mirējs, ne dzīvotājs /Aleks.IV,166/.

Rakstnieks lieto substantīvus, kas beidzas ar -ums; tie at-
vasināti no verbiem un apzīmē dzīvu darbību.

Atgadījās, ka pagasta tiesa nākošā dienā noturēja savu
ierasto sēdējumu... /Nez.II,8/.

Vanagu māju saimnieks, tas pats, pie kuŗa bērnu kristīja,
izteicās, ka šo žēlsirdības darbu pret pienākošu atlīdzī-
nājumu uzņemšoties /Nez.II,5/.

Tagad gan plašāku formu sēdējums un atlīdzinājums vietā lieto īsā-
kas formas sēde un atlīdzība. Blaumaņa laikā vēl lietoja plašākas
formas, kas viņa darbos ienākušas no rakstu valodas.

Blaumanis bieži lieto substantīvus, kas atvasināti no verbiem
un beidzas ar -šana. Tiem pa daļai piemīt verba spars un spēks.

Uz pļavām sacēlās lieliska kustēšanās /Īstā līg.II,203/.
Vāverītis bij ar mieru, un nu visi alkstīja pa koku ko-
kiem, pa zaru zariem un priecājās tā līdz saules rietē-
šanai /Veln.II,231/.

Kā jūras izskats sirdī modina ilgošanos /Īstā līg.II,177/.

... negaidīti viesi alaž dabū drusku ieskatīties mājas
būšanā... /Īstā līg.II,180/.

Un nu saimniece sāka klāt vaļā savu slimības vēsturi, pie
tam attīstidama tik apbrīnojamas runāšanas dāvanas, ka
mežkungs nevarēja apspiest nožēlošanas, ka šī sieva ne-
bija advokāts... /Sp.II,126/.

Tā nav nedz frivolitāte, nedz sirds rupjība, tikai nemāk-
slotā, vientiesīga tautas izteikšanās kārtā /Joc.kapu uzr.
VIII,134/.

Arī ticības ~~liecības~~ lietas pačalošanai nederīgas /Pirmā
pam.mīl.VIII,118/.

Un ar to sarunāšanās ievadīta /Pirmā pam.mīl.VIII,115/.

Minētajos piemēros Blaumanis lieto substantīvus, kas beidzas ar
-šana un apzīmē dzīvu darbību. Tagad plašāko formu vietā lieto
īsākas formas: kustība, riets, ilgas, runa, nožēlas. Blaumaņa laikā
vēl bija parastas plašākas formas, kas radušās rakstu valodās ie-
tekmē.

Raksturīga parādība Blaumaņa darbos ir bieža verbālās inter-
jekcijas lietošana. Tā piešķir stilam dzīvu, strauju, drāmatisku
raksturu.

Un pie tās pašas reizes: šņik, šņak - veste arī zemē...
/Skrod.Silm.VI,318/.

Daeju pie krāsns, sak', tur tā kā dūmi nāk laukā - te
uzreiz: blīkš! Un es tikko pate ne augšpēdu /Skrod.Silm.
VI,327/.

Te man uzreiz kaut kas buks! Iekrīt klēpī.. Viens ābols...
Es tūliņ zināju, kas tas sviedējs, bet šuvu vien tālāk.
Te buks! otrs ābols... /No sald.pud.VI,191/.

Pagaidi! Tad būs pļuks! kā no bluķa zemē! /No sald.pud.
VI,183/.

... tas atgriezies, izvilcis divstobrenīcu un - bīc!
laidis Kalupam ribās /Viņa ceļi II,49/.

Šādu paņēmienu bieži sastopam tautas pasakās, kur tas spēcina dar-
bības mošumu un dzīvumu.

Kas muļķītim bēdas: pārvēršas par balodi un svīpt! mež-
galiem pāri, kamēr klajums redzams.

Blaumanis nereti lieto substantīvus, kas beidzas ar -oņa un atvasināti no verbiem. Tie apzīmē pailgu, intensīvu darbības norisi.

... gaisos sacēlās nedzirdēta rūkoņa un šnākoņa: auka kauca un svelpa, zibeņi gluži balti stiepās zemē, un slapjā zeme kūpēja - zeme un debesis likās jūkot un savienojoties /Īstā līg.II,203,204/.

Minētie gadījumi skaidri rāda, ka Blaumanis mīl verbālu izteiksmi. Rakstnieks bieži lieto teikumā verbālas vārdu šķiras. Verbālā izteiksme piešķir viņa stilam spēku, sparū un drosmi. Viņa stils ir možs, dzīvs, spriegs.

Poētiskā sintakse.

Blaumaņa sintakse ir vienkārša un skaidra. Viņa teikumi ir rūpīgi izstrādāti. Viņš lieto teikumus, kas spilgti izsaka viņa dvēseles pārdzīvojumus. Teikumu uzbūvē skaidri izpaužas Blaumaņa personība.

Blaumanis parasti lieto vidēja garuma teikumus. Rakstnieks nemīl ne visai īsus, ne visai garus teikumus. To skaidri liecina viņa noveles, kas pieder dažādiem laikmetiem. Novelē Pērkona negaiss /1887.g./ sastopam 620 teikumu, kuŗos ir 7150 vārdu; katrs teikums caurmērā aptver 11,5 vārdu. Novele Purva bridējs /1898.g./ satur 1493 teikumu, kuŗos ietelp 14.355 vārdi; katrā teikumā caurmērā ir 9,6 vārdu. Novelē Nāves ēnā /1899.g./ atrodam 614 teikumu, kuŗos ir 6152 vārdi; katrs teikums caurmērā satur 10 vārdu. Novelē Slep-kavas /1906.g./ sastopam 358 teikumus, kuŗos ir 3473 vārdi; katrs teikums caurmērā aptver 9,7 vārdu. Tā varam apgalvot, ka Blaumaņa noveļu teikumos caurmērā ietelp ap 10 vārdu. Īsākais Blaumaņa teikums satur vienu pašu vārdu: Laiva! /Nāves ēnā IV,25/. Blēņas! /Atriebšanās VIII,143/. Nē. /Nāves ēnā IV,21/. Garāko teikumu sastopam tēlojumā Lizete:

Un tā kā daudzi, kuŗu vārdus pasaule pazīst, un tāpat kā neskaitāmie, kuŗus neviens nepiemin, bet kuŗiem visiem bijusi piešķirta tikai šī viena vienīgā nevēlamā balva, tā arī nabaga Lizete savā tumšā dziņā, savā pārgalvībā, kas sevišķi tad pamostas, kad spējīgo ierobežo un izlieto viņu nēcienīgiem mērķiem, bij nomaldījusies no īstā ceļa un gājuse bojā /IV,32/.

Garākais teikums satur 55 vārdus. Blaumaņa vidējais teikuma garums liecina par vingru, spēcīgu, dzīvu izteiksmi.

Blaumaņa teikums ir labu tiesu īsāks par Neikena un Apsīšu Jēkaba teikumu. Neikena stāstā Vai pamātei nav grūti? ir 183 teikumi, kuŗos sastopam 2977 vārdus; caurmērā katrā teikumā ir 16,3 vārdu. Apsīšu Jēkaba stāstā Bagāti radi ir 1207 teikumi, kuŗos atrodam 17.566 vārdus; caurmērā katrā teikumā ir 14,55 vārdi. Blaumaņa teikuma īsums norāda uz valodas spriego un straujo plūdumu.

Blaumanis biežāk lieto teikumu parataksi nekā hipotaksi. Paratakse stāv tuvāk rakstnieka dabai: tanī vienas domas noteikti seko otrām stingrā kārtībā. Kad vienas domas beidzas, iesākas otras. Turpretī hipotaksē viens teikums ievijas otrā, sarežģījot domu gaitu. Turklāt paratakse ir vecāka nekā hipotakse. Tā sastopama jau tautas pasakās un bībelē. Tā piešķir Blaumaņa stilam lielu vienkāršību un dižu spēku.

Tipisks Blaumaņa teikuma veids ir savilkts teikums, kurā ir vairāk vienlīdzīgu teikuma locekļu. Šie vienlīdzīgie teikuma locekļi parasti ir prēdikāti, kas izteikti ar verbu.

Viņš izvilka nazi, nogrieza zemu, kuplu zariņu un aizvēlās ar to no krūma drusku nost. Tad viņš noņēma cepuri, sāka jautri dungot un viņa ziedus ap cepures loku /Salna pav.III,110/.

Katrā no minētajiem teikumiem ir trīs prēdikāti. Bet Blaumanim ir arī tādi teikumi, kušos prēdikātu skaits daudz lielāks.

Pēcpusdienā viņš /saimnieks/ izlasa avīzi, uzpīpē ļuķi, apstaigā, dēlēnu pie rokas, savas āruvas, padzeļ launagā tēju, paknosas pa vāgūzi, pa rijas priekšu, paprāto, kāds rītu būs laiks un kas rītu būs darāms, nosirdas par abiem puīšiem, kuři nenāk mājā, apkopj pats zirgus, aizslēdz stalli un liekas uz auss /Gultā VIII,53/.

Šinī teikumā ir veseli 10 verbāli prēdikāti.

Lietojot teikumu sakārtojumu, kurā parasti ietelp daži virsteikumi, Blaumanis nereti vienā vai arī abos no tiem lieto vairāk prēdikātu.

Nopuškotā cepure uzskrēja gaisā, nokrita pļavas spilgtajā zaļumā un puisis smējās /Salna pav.III,110/.

Viņa ietina galvu priekšautā, bet viņš to atrāva nost un nobučoja meiteni vairāk reižu no vietas /Salna pav. III,113/.

Viņa smaids tapa vēl jautrāks un viņa acis pavadīja skuķi no kalna lejā, pār pļavu, un nenovērsās no viņas, kād tā balto aizsaini nolika ievu krūmu ēnā /Salna pav. III,111/.

Bet nākošajā acumirkļī viņa /Līze/ atkal uzlēca stāvus, norāva lakatiņu no savas galvas, skrēja ar to pie tuvākā grāvja, iemērcēja to aukstā, neskaidrā ūdenī; tad viņa steidzās atkal atpakaļ pie Jāna un spieda tam slapjo lakatiņu uz pieres /Nez.II,17/.

Pēdējā piemērā pirmajā virsteikumā ir 4 verbāli prēdikāti, otrā - divi.

Ja Blaumanis teikumu sakārtojumā lieto vairāk virsteikumu, tad tie parasti ir īsi.

Putni nedziedāja, lapas pie koku zariem nekustējās, ezers, kuŗa līkums iestiepās labi tālu lielajā mežā, līdzinājās spogulim /Aizv.lillā I,3/.

Ja Blaumanis izvēlas teikumu pakārtojumu, kurā ietelp virsteikumi un palīgteikumi, tad viņš bieži vien virsteikumā lieto vairāk verbālu prēdikātu.

Nodzinis vagu līdz kuplam ievu krūmam, kas uz ežmalas ziedos līgojās, viņš pieturēja pelēci, pacēla arklu, iegrūda lemešus sparīgi zemē un gāja un nolaidās krūmu pavēnī /Salma pav.III,110/.

Blaumaņa darbos bieži sastopam divdabja teicienus, kas izsaka spēku un sparū.

Sētā atbraukuši, viņi redzēja divas meitas ķēķa priekšā strādājam... /Īstā līg.II,180/.

... nāburgus ieraudzīdams, viņš tūliņ izsteidzās ārā... /Īstā līg.II,180/.

Te nokrita, krodzeniekam grozoties, no kāda vadža striķis... /Tr.Iz.II,35/.

Savilkti teikumi ar vairāk prēdikātiem, kas izteikti ar verbu, piešķir Blaumaņa stilam spēcīgu, spēcīgu raksturu. Verbs valda viņa stilā. Blaumaņa stilu varam saukt par verbālu.

Savilkta teikumā sastopam īpašu intonāciju. Tanī atrodam tik daudz galveno uzsvāru, cik ir vienlīdzīgu teikuma locekļu, jo visi tie tiecas pēc līdzīgas intonācijas. Tāpēc savilkta teikumā krītošā intonācija iestājas vēlāk nekā nesavilkta teikumā.

Viņu pirksti sadūrās un raustījās /Sapnis III,36/.

Šinī teikumā ir divi vienādi spēcīgi uzsvāri, kas krīt uz vienlīdzīgiem locekļiem: sadūrās un raustījās.

A.M.Peškovskis 30/ īstenībā neuzskata teikumu ar vairāk vienlīdzīgiem prēdikātiem par savilkta teikumu. Viņš atrod šeit tik daudz teikumu, cik tanī ir prēdikātu. Vienam no šiem prēdikātiem ir subjekts, tas ir pilnīgs teikums; pārējie teikumi patapina subjektu no pirmā teikuma, tie ir nepilnīgi teikumi.

Viņš uzvilka ūdenszābakus kājās un iebāza kamašas ar dažiem drēbju gabaliem kulītē un aizsēja to cieti. /Rom.un Jūl.III,45/.

"Viņš uzvilka ūdenszābakus kājās" ir pilnīgs teikums, jo tam ir subjekts un prēdikāts. "Un iebāza kamašas ar dažiem drēbju gabaliem kulītē" un "un aizsēja to cieti" ir nepilnīgi teikumi, jo tiem ir tikai prēdikāts, bet subjektu tie patapina no pirmā teikuma. A.M. Peškovska uzskati teicami apstiprina domas, ka Blaumanim tuvāka ir teikumu paratakse nekā hipotakse.

30/ A.M.Peškovskij. Russkij sintakses v naučnom osveščeni. Populjarnij očerk, posobije dļa samoobrazovanija i školi. Izdanije II-e. Gosud.izdakeļstvo. Moskva. - 1920. XXVII nod.

Savilksti teikumi ar vairāk prēdikātiem sastopami jau tautas pasakās. Tā pasakā Brīnumu lampa atrodam teikumu: Kad bijis paēdis, tas gājis pie lampiņas, nopūtis uguni, iebāzis lampiņu ķešā un kāpis pa trepēm augšā. Tas liecina, ka Blaumaņa teikumu uzbūve ir īsti latviska. Tā ir arī stipri strauja, dinamiska.

Samērā mierīgā vēstījumā Blaumanis parasti lieto stāstāmos teikumus. Turpretī dzīvā sarunā nereti sastopami jautājamie teikumi, ar kuriem klausītāju pamudina pastāstīt to, ko vaicātājs vēl nezina.

"Nu es sēdu. Nu kas nu būs? Kāpēc tu savu cepuri
- tā esi nopušķojis?"
"Kāpēc?"... Pūsis apklusā uz brīdi un sacīja drošā
- balsī:
"Tāpēc ka pie Lienas iešu precībās".
"Precībās? Pie Lienas? Pie kuŗas Lienas?"
"Pie tās pašas, kas tur ežmalā sēd" /Salna pav.
III,112/.

Dažreiz jautājamie teikumi izsaka dziļu jūtu savilņojumu.

Nāvīga iztrūcināšanās kratīja Andriksona dvēseli. Viņam likās, ka viņa mati zem cepures slietos stāvus. Ko viņš bija darījis! Ko viņš bija darījis! Ko mežs viņam bij darījis, ka viņš viņu izpostīja! Skaistais, lielais mežs! Un barons! Vai tad viņš tiešām bija tik slikts, ka tas šitā bij jāsoda! Ak, kādēļ cilvēka roka tai acumirkli nesakalta, ka tā taisījās darīt negantu darbu! /Andr.III,196/.

Jautājumos teikumos sastopam īpašu intonāciju. Balss tanī strauji kāpj līdz vārdam, kas tieši izsaka jautājumu, iegūst spēcīgu uzsvāru uz šī vārda un pēc tam krīt līdz beigām: "Pie kuŗas Lienas?" Šinī teikumā balss kāpj līdz vārdam kuŗas, pēc tam tā krīt.

Dzīvā sarunā atrodam arī izsauamos teikumus, kas izsaka dziļas domas.

"Ujā, brāl! Vai šitā!" skuķis iesaucās ļoti gari
- vilkdams.
"Skat, kur drošība! Bēt ja nu tu izkrīti cauri, brāl,
- ko tad, brāl?" /Salna pav.III,112/.

Izsauamie teikumi rodas arī stiprā jūtu savilņojumā.

Tad viņš /Andris/ itkā locekļus izstaipīdams, izplēta rokas... Ā?... To dzīvi! To laimi! ... To jauko laiciņu... To laimi! To laimi! ... /Salna pav.III,14/.

Dažreiz Blaumanis lieto arī retorisko izsaukumu, kas nereti savienots ar retorisko uzrunu.

Mulķis ~~ka~~ cepure, tur tu guli un nezini, vai cīruļi
dzīd vai rudens aukas gaudo! /Salna pav.III,110/.

Nereti Blaumanis lieto kopā jautājamus un izsauamos teikumus. Tādā gadījumā viņš tēlo jūtu savilņojumu, kas meklē kādu atrisinājumu.

Tu pakriti? Paga, es tūliņ... es tūliņ... Kur tu esi? Tēv.. Kur esi? Vai Dieviņ... palīgā... Edvart! Palīgā... Edvart! Zelmiņ... Zelmiņ! ... /Indr.VII,77/.

Vārdu kārtība Blaumaņa teikumos maz atšķiras no parastās. Parastās vārdu kārtības traucējumu sauc par inversiju. To retumis sastopam rakstnieka darbos. Tā prēdikātu Blaumanis nereti novirza uz teikuma beigām. Šī parādība bieži vien novērojama palīgteikumos.

Savāds nemiers piepeši viņu pārņem /Raud.I,165/.

Viņai taču vajadzēja kaut kā, ar ko piedzērušo no sevis atgaidāt /Aizv.lillā I,15/.

Viņš ar Līzi jau priekš dievvārdiem gribēja satikties /Šūp.I,193/.

Saucējs, kas šos vārdus diktā balsī izrunāja, pacēla šūpuli ar abām rokām brīdi gaisā un skatījās smīnēdams zemniekos, kuŗi lielā pūlī ap viņu stāvēja /Šūp.I,182/.

Varētu domāt, ka prēdikāta novietošana teikuma beigās izskaidrojama vienīgi ar vācu valodas ietekmi. Dažreiz tiešām tā arī ir.

Liel-Upmalietis nolika bārdas nazi uz galda un ieskatījās pēdējo reiz nelielajā spogulī, kas galda atvilknē iezvilu bija ielikts un kuŗa priekšā saimnieks jau kādu ceturtdaļstundu sēdēja /Rom.un Jūl. III,41/.

Tomēr varam pieņemt, ka tā ir Blaumaņa stila savādība. Dažreiz tā sastopama arī tautas pasakās, kur par vācu valodas ietekmi nevar būt runas.

Tiklīdz velns pamanījis, ka cilvēks ir ezerā ielīdis, viņš skrējis no dibena augšā un taisījies sev gardu kumosu saķert /Stiprais Ansis/.

Vienu vakaru tā redz, ka akmeņa tēls kaktā tā kā pakustas un pasmejas /Akm.cilvēks/.

Prēdikātu novietošanā beigās piešķir teikumam spēku un sparū, kas raksturo Blaumaņa verbālo stilu.

Inversiju vēl sastopam gadījumos, kur apzīmētājs novēitots pēc apzīmējamā vārda. Šī parādība parasti sastopama dzejoļos, kur to nereti prasa pantmērs un atskaņas.

Smarša naktsvijolēm izplūst jo salda.../Vas.n.X,18/.

Iet gar logu
Sētas puisis,
Gaŗš un spēcīgs
Un skaists /Skice X,20/.

Neparastas saskaņošanas gadījumi Blaumaņa darbos ir visai reti. Ja vārdu un teikumu saskaņošana novirzās no normas, dabūjam anakolūtu. Anakolūtā vārdu saskaņošana notiek nevis pēc gramatikas prasībām, bet pēc satura. Par tā piemēru noder šāda vieta novelē Brīnuma zālīte:

Bet pēdīgi viņš tomēr domāja atradis pāris māju,
kuŗās ziedēja pa rozei, cienīgas, ka pēc tām derēja
izstiept roku /II,85/.

Šinī piemērā vārdam cienīgas vajadzēja būt saskaņotam ar vārdu rozei, bet Blaumanis to nolīcis daudzskaitļa nōminātīvā. Vēl var nosaukt piemēru no stāsta Bērtuļa pirksts:

Esmu tur ar lieb Ievu pāri reiŗu bijuŗas zāļu
plūkt /I,129/.

ŗeit prēdikāts esmu saskaņots ar subjektu es, kas teikumā nav minēts, bet neminētais subjekts tā beigās saskaņots ar prēdikātu bijuŗas plūkt.

Pāris soļu uz ceļa pusi pagājuŗiem, viņa apstājās
/M.V.M.¹¹¹⁸²672/.

Vēlāk Blaumanis kļūdu uztvēŗis un izlabojis šādi:

Pāris soļu uz ceļa pusi pagājuse, viņa apstājās
/Rom.un Jūl.V,219,Neim./.

Retumis Blaumaņa darbos sastopami sintaktiski barbarismi.

ŗermānismi.

Ai, kā viņa no šā nelieŗa bij pievilta, kā viņa bij
likusēs nō viņa mānīties /Par.II,64,65/.

ŗeit cieŗamās kārtas divdabim pēc vācu valodas parauga pievienots darītājs vārds ar prēpozīciju no.

Lūpas viņai bij kaļķa bālas, kad tā saņemdams sacīja /Par.II,59/.

Vārdu sakopojums "kaļķa bālas" ir darināts pēc vācu valodas parauga.

Un viņa jaunākais darbs, tas arī nelīcina no draudzīga prāta uz mums: ŗķīris mūsu dāŗzu caur dēļu sētu /Sp.II,112/.

"Nelīcina no draudzīga prāta" un "ŗķīris caur dēļu sētu" ir cēluŗies vācu valodas ietekmē.

Rusismi.

Sen atpakaļ pie šī akmeņa divu vīru draudzība bij pārvērtusēs neizlīdzināmā naidā /R.u.J.III,47/.

Izteiciens "sen atpakaļ" radies krievu valodas ietekmē.

Vārdu gleznas.

Blaumanis lielu vērību piegriež maņas orgānu darbībai. Viņš cenšas gleznaini notēlot to, ko redzējis, dzirdējis, taustījis. Viņš raksta vēstulē K.Štrālam: "Dzejnieka spēks neguļ drošsirdībā, ar kādu tas zināmus, no vispārības par nepielaižamiem atzītus vārdus lieto, bet gan izteikto jūtu stiprumā un gleznu uzskatāmībā un raksturu spilgtumā" /XI,67/.

Vēstulē P.Līcītim Blaumanis izteic to pašu prasību: "Un ne sausi stāstīt, bet gleznot. Atturies arī no tās kļūdas, itkā skaisti skaņoša vārdu virkne darītu skaistāku iespaidu. Nevis tas, vai Tu rozi vai mēslu gubu apraksti, ir tas svarīgākais, bet gan, kā Tu to dari" /XI,188/.

Antons Austrīņš savās atmiņās par Blaumani liecina: "Galveno vērību Blaumanis dzejā piegriež gleznām, tad ritumam, bet par domām daudz nelāgoja. Dzeja nedrīkst būt kaila" 31/.

K.Kraujiņš atceras Blaumaņa padomu: "Pavaļas brīžos, kad uzbrūkot sajūsma, lai dzejojot un laužoties stilā. Lai nefilozofējot, bet rakstot ar gleznām kā Skalbe" 32/.

Blaumaņa vārdu gleznas ir konkrētas un uzskatāmas. Lasītājam liekas, itkā visu tēloto viņš pats redzētu, dzirdētu, taustītu. Vispār Blaumaņa vārdu gleznās ir dzīvas, krāšņas un bagātas. Spilgtās gleznās rakstnieks rāda kā dabas ainas, tā cilvēku dzīvi. Tā, tēlojot pavasari, Blaumanis uzbur dzīvu ainu:

Augšā - zilas debesis, zibošas mākoņu aitiņas un cīruļu nebeidzama trallināšana; lejā - spilgti zaļumi, balti ziedi, smarša daždažādā, maigas rokas un gaviles sirdīs /Salna pav.III,110/.

Blaumanis ainā nosauc raksturīgākās pavasara pazīmes. Viņš tikai min tās, lai lasītājs iztēlo savā fantazijā.

Aprakstot rudeni, viņš sniedz spilgtu gleznu:

31/ Rūdolfs Blaumanis. 1863-1908-1923. Atmiņu kopoījums Pētera Ērmaņa redakcijā. Rīgā, 1923. Blaumaņa pieminēkļa fonda komitejas izdevums. Atmiņas zīmējumi par Rūdolfu Blaumani.14.lapp.

32/ Turpat. Par Rūdolfu Blaumani 44.lapp.

Rudens pienāca. Koku lapas, pārvērtušās sarkanas, brūnas un dzeltenas, lidinājās kā putni koku zaros vējā. Lauki tapa tukši, siens no pļavām jau sen bij savests šķūņos vai samests kaudzēs, nakts salnas ieradās. Lopus vairs nevarēja izlaist ganos /Nez.II,13/.

Gleznā Blaumanis nosauc spilgtas rudens pazīmes: lapas birst, lauki tukši, pļavas kailas, nakts salnas ierodas.

Tēlojot cilvēku, rakstnieks dzīvi rāda tā izskatu.

Ak, debestiņ, liec lai viņa nāk un nevis Annule vai vecā Līze! Un puisis skatījās noņēmis uz kalnu un ieraudzīja tur pēc minūšu sešu, septiņu ilgas gaidīšanas gaišrozā lakatiņu, tumšrozā jaku, baltu priekšautu un pelēkus brunčus. Viņa smaids tapa vēl jautrāks un viņa acis pavādīja skuķi no kalna lejā, pār pļavu, un nenovērsās no viņas, kad tā balto aizsaini nolika ievu krūmu ēnā /Salna pav.III,111/.

Liene šeit kā dzīva nostājas lasītāja priekšā.

Blaumaņa darbos sastopam dažādas vārdu gleznas. Pirmajā vietā stāv redzes gleznas, kas ir ļoti uzskatāmas un dzīvas. Rakstnieks ievēro pat mazākos sīkumus dabā un cilvēku dzīvē.

Pil vienmuļīgi lāstekas no jumta,
Stāv glumās, tumšās krāsās mežs un krūmi,
Bāl migla tālumā, kā salti dūmi,
No vēja pamazām uz priekšu stumta /Veļu laikā X,23/.

Blaumaņa redzes gleznas ir bagātas ar krāsām. Lielu krāsu nīrbumu atrodam dzejolī Manas sirds mīlulis, kuņģā personificēts pavasaris.

Ar zaļiem spārniem,
Pavalganiem,
Ar vijolišu
Zilvainadziņu
Sprogainos, zeltainos matos;
Ar pieneņu kātu
Kaparkrāsainām važām
Ap sārto kaklu,
Ap sārtajām krūtīm un gurniem:
Tā viņš man atnāk,
Manas sirds mīlulis,
Ziedoņa zenķis! /X,8/.

Rūdolfā Blaumaņa pašraksturojumā rakstnieks nosauc par savu mīlāko krāsu gaišrožaino. Tomēr viņa darbos visbiežāk pieminēta baltā krāsa, kuŗu viņš biežāk lieto tiešā, retāk netiešā nozīmē. Dzejniekam patīk ziedi baltā krāsā.

Un puisi jokojas pie zediņiem
Un meitas baltus ziedus mēt pār tiem /Pie pagr.1. X,59./.

Nemanāms vējiņš baltas ziedu pārslas nesa pa gaisu
/Tur, kur nev.n.b.IV,119/.

Sniegs Blaumanim šķiet kā balti auti, kas apsedz pelēko, dubļaino zemi.

Autiem klāta baltu baltiem,
Zeme maigu miegu snauž /Ziema X,55/.

Baltais sniegs apklāj visu tumšo, netīro dabā.

Un uz tumšākām, dziļākām gravām
Biezākās, baltākās vilnaines klāj /Paz.d.X,54/.

Drānas, kuņģās rakstnieks tērpj varoni, aizvadot to aizsaules gaitās, ir sniega baltumā.

Un varoni sirmā mātē
Sniegbaltos autos tin /Tāl.taur.X,48/.

Šķīstu un svētu cilvēku viņš tēlo baltās drānās.

Te pie maniem sāniem stāvēja vīrs baltos audekla svārkos
ar dzeltenu jostu. Es zināju, ka tas bija pats dārznieks
un es apjuku, ka viņš mani te ieraudzīja /Tur, kur nev.n.b.
IV,119/.

Arī sev Blaumanis dzīves vakarā vēlas baltas drānas, kam piešķir simbolisku nozīmi: Tās apzīmē dvēseles tīrību un skaidrību.

Es paskatījos uz sefi un ieraudzīju, ka man bija tādi
paši balti svārkīti kā viņam un es gāju tik viegli /Tur,
kur nev.nav b. IV,120/.

Lūgšanas liesmas rakstnieks tēlo baltas.

Man dvēsele ir viņu ziedoklis,
Uz kuņģa dienām, naktīm, vienmēr
Deg viņa pielūgšanas baltā liesma /Dz.ūd.III,292,293/.

Saulei rakstnieks piešķir epitetu balta, jo tā ir viņa cenšanās augstākais paraugs. Balta šķiet dzejniekam arī laime.

Tad zelta ābolus kā manu daļu
Man smaidīdama pasniegs baltā laime /Rud.X,99/.

Baltā krāsa Blaumanim ir tīrības, šķīstības un nevainības simbols. Vispār tā ir ļoti iemīļota latviešu literātūrā. Tā liecina par dziļo latviešu tieksmi pēc šķīstas un svētas dzīves. Tā ir dvēseles skaidrības un tīrības simbols. Baltā krāsa bieži sastopama tautas dziesmās, A.Saulieša, J.Jaunsudrabiņa, Fr.Bārdas darbos.

Diezgan bieži Blaumaņa darbos var atrast baltās un zelta krāsas sakopojumu.

Balts sudraba kronīts
Zeltmatos tai zib /Prec.X,49/.

Pārbrauks man dēliņš
Ar baltu kreklu,
Ar zelta saktu,
Ar mirdzošu skuju
Vainadziņu /Asaras X,52/.

Pēc baltās Blaumaņa darbos svarīgu vietu ieņem sarkanā krāsa, kuru viņš lieto vairāk tiešā, mazāk netiešā nozīmē. Rakstnieks labprāt apdzied sarkanus ziedus.

Manas rozes, baltas, sārtas,
Lai tās manā dārzā vīst /Manas rozes X,21/.

Runājot par zelta jaunību, Blaumanis piemin sarkanās rozes.

Skaniet, zvani sudrabaini,
Sarkanrozes, birstat. /Zelta jaun.X,100/.

Sarkanā krāsa apzīmē straujas, spēcīgas kaislības.

Mēnesis bij uzlēcis un lūkojās sarkans starp lapu
mudžekli. Kokvilnainā sirds pie Edgara kakla izskatī-
jās kā tumšas, sarecējušas asinis. Viņš meklēja Kristi-
nes roku uz benča, bet viņa abas salīka klēpī
/Purva br.III,146/.

Sarkanā krāsa Blaumanim ir ilgu, kaislību, nemiera simbols. Tā ap-
zīmē dzīves steigu, trauksmi.

Dažreiz Blaumanis tēlo sarkanās un zaļās krāsas saskaņu.

Manas acis vēl ierauga
Sarkanu mālu
Ar zaļu mauru
Un vēsmaņas šūpotiem ziediem.
Un mana sirds vēl tic! /Ardievu X,31/.

Zaļā krāsa Blaumaņa darbos jau retāk sastopama. Tā lietota gan tie-
šā, gan netiešā nozīmē. Zaļā krāsā rakstnieks tēlo koku ēnas.

Un izplatot pār klintīm zaļu nakti,
Tur šmaugas cipreses tur mēmu vakti.
/Bekl."Miroņu salu" uzlūk.X,57/.

Zaļā krāsa dzejniekam ir arī dzīves simbols.

Ka man pie loga vien būs lūkoties,
Kā zaļā dzīve garām iet un ies /Pie pagr.l.X,61/.

Dzeltenā krāsa Blaumaņa darbos mazāk pieminēta. Meža degšanas ska-
tā rakstnieks tēlo uguni dzeltenā krāsā.

Viņam vajadzēja redzēt, kā dzeltenais velns dzemdē
arvien vairāk dzeltenu, sarkanu, zilganu velniņu,
kuŗi ar lielu un aizvien lielāku ātrumu tālāk lēca,
līda, lidoja /Andr.III,195/.

Tēlodams Jāņa Kristītāja izskatu, rakstnieks sniedz šādu gleznu:

Stāv vīrs ar zibošām acīm,
Kamieļspalvu svārkos
Un dzeltanu jostu ap gurniem /Adv.X,43/.

Arī svētlaimības stāvokļa apzīmēšanai Blaumanis izvēlas dzelteno krāsu.

Gluži aizgrābta
Ir man dvēsele,
Līdz malai pildīta
Svētlaimība,
Kā kristala trauks
Ar mirdzošu dzeltānu vīnu /Ren.X,25/.

Reti pieminēta Blaumaņa darbos zilā krāsa. Šo romantiku mīlāko krāsu rakstnieks tiešā nozīmē parasti izlieto dabas aprakstos.

Nozudams aiz zilā gaisa
Cīrulītis dzied un dzied /Zied.X,8/.

Vai mani guldīs drūmā klinšu salā,
Vai manu šķirstu šūpos vilņi zili.
/Bekl."Mīroņu salu" uzlūk.X,57/.

Netiešā nozīmē zilo krāsu Blaumanis lieto pavisam reti.

Pelēko krāsu reti sastopam Blaumaņa darbos. To viņš reizēm lieto, tēlojot dabu un cilvēkus.

Uz Talavas biežajiem siliem
Nakts pelēkus palagus klāj /Tal.taur.X,47/.

Ar pelēku plīvuru aizklāts
Ir jūsu skats /Ardievu X,31/.

Andriksona ģimīs tapa pelēks kā zeme /Andr.III,199/.

Melnā krāsa ir pretstats baltajai krāsai. To dzejnieks pavisam reti piemin savos darbos. Parasti viņš runā tikai par tumsu.

Atkal dienas mīlīgais spožums beidzas,
Visu nakts ar tumšumu apklāt steidzas.../Nakts X,67/.

Tumsu Blaumanis nēml; viņš karsti lūdzas, lai saules gaisma nāk tumšajos pagrabos.

Ak, lai nāk saule tumšos pagrabos,
Lai silta, balta gaisma pilda tos! /Pie pagr.1.X,61/.

Būdams dzīves un prieka dzejnieks, rakstnieks mīl saules gaismu un siltumu.

Es sveicinu tevi,
Tu siltais spožums,
Tu baltā dienas gaisma!
Es sveicinu tevi,
Ak saule, saule!...
Es sveicinu tevi,
Tu baltā dienas gaisma,
Es piegriežu tev savu vaigu,
Tumsības mātēja,
Svētības nesēja,
Saule! /Ren.X, 24,26/.

Blaumanis ir saules un gaismas dzejnieks, tās viņam apzīmē lielāko svētumu un laimi. Saules siltnums un spožums sniedz viņam augstāko dzīves pilnības izjūtu, ko viņš izteic savā motīvo:

Tat, twam asi!

Pēc redzes gleznām otru vietu Blaumaņa rakstos ieņem dzirdes gleznas, kas aptver skaņas un trokšņus. Rakstniekam tomēr patākamākas ir skaņas nekā trokšņi. Skaņas un trokšņus dzejnieks izlieto, tēlojot dabas parādības un cilvēku dzīves ainas. Tā, aprakstot dabu vasarā, Blaumanis lieto dažādas skaņas.

Es nāras dzirdēju pa dzelmi smejam,
Es noklausījos vientulības raudās,
Kā tā uz pelēkakmens norā gaudās... /Īss sapnis X,18/.

Un ārā gar logu spēji
Gaudoja, gaudoja vēji /Pag.X,19/.

Arī trokšņus Blaumanis ir retumis notēlojis. Vecu ērģeļu klabēšanu dzejnieks apraksta šādi:

Un ērģeles klab un čīkst /Adv.X,42/.

Pulksteņa sišanu viņš notēlo tā:

Te pulkstens tākšķēdams sita /Pagal.X,19/.

Ļoti bagāts ar dzirdes gleznām ir dzejolis Talavas taurētājs, kurā sastopam gan trokšņus, gan skaņas.

Te it kā pa sapņiem tam liekas,
Ka slepeni soļi čab,
Ka šķēpi pašķindētu,
Ka zirgu pakāvi klab...
Un taurētājs pūš ar spēku,
Ka koku galotnes trīc,
Un lejā atskan lāsti
Un bultas spindz un sīc /X,67/.

Pavasara nakts skaņas un trokšņus rakstnieks notēlo šādi:

Pie bāli zilām debesīm spīdēja mēness un pavasara nakts rosīgās dzīves un slepenās darbošanās paklusās pusnoslēpumainās skaņas jaucās ar jautro troksni, kas reizēm diktāk, reizēm klusāk pa mājas vaļējiem logiem līdz ar lampu uguns sarkano gaismu plūda laukā /Sapnis III,34/.

Ožas gleznas Blaumaņa darbos diezgan reti sastopamas. Rakstnieks parasti runā par patīkamām smaršām, nevis par nepatīkamām smakām. Atsevišķas smaršas Blaumaņa rakstos grūti noteikt. Viņš piemin tikai spēcīgu smaršu. Smaršas pa laiku modina ziedi, labība, mežs.

Smarša naktsvijolēm izplūst jo salda /Vas.nakts X,18/.

Kad jasmīns parkā rādīs ziedu bālu,
Ar savu smaršu gaisu saldinās /V.f.Andr.X,72/.

Elpošu kāri
Ziedošo rudzu
Saldnējo smaršu... /Ren.X,24/.

Jeb vai tā ira
Kā dienvidus vēsma,
Kas lēnām tuvojas
Ar simtām ziedoņa smaršām
Un žužina saldā
Reibonī prātus? /Oda X,33/.

Viņš /Edgars/ noliecās, pacēla zariņu, nolika to savā priekšā uz galda un skatījās viņā... Spīdošas, mazas, zaļas lapiņas, galotnē drusku gaišākas un jau apvītušas... Un smalka, smalka smarša... Edgars nodrebēja /Purva brid. III,177/.

Saule pa zaru starpām uzspīdēja uz ceļa, sveķi smaršoja... /Andr.III,193/.

Tik spēcīga bija saldenrūgtā smarša, ka tā Andram izlikās gandrīz vai nepatīkama /Salna pav.III,110/.

Smakas Blaumanis piemin reti.

Bet ēdamistabā, kurp viņš pirmā laikā zemniekus bij līcis aicināt, tie atstāja grūti aizdzenama zābaksmēra, siena un mitrā vietā stāvējušu drēbju smaku.../Andr. III,182/.

Rakstnieks ožas gleznas raksturo ar vārdiem, kas ņemti no garžas pasaules. Tiešu smaršu nosaukumu rakstniekam trūkst; parasti smaršas viņš apzīmē šādi: salda, saldņēja, saldenrūgta, smalka.

Taustas gleznas Blaumaņa darbos reti sastopamas; tomēr reizēm viņš tās lieto, aprakstot asus, cietus vai mīkstus priekšmetus.

Ar gļotainu roku mani riebums glauž /Apnik.X,59/.

Blaumanis tēlo arī temperatūras sajūtas: aukstumu un siltumu. Rakstnieks vairās no aukstuma un meklē siltumu. Dažreiz viņš temperatūras sajūtas lieto netiešā nozīmē.

Un dienvidū, kad laiks bij karsts un lēns,
Man milzdams gaŗām vilkās lietuvēns.
/Īss sapnis X,18,19/.

Kam vaigus dedzinājis dienas tvaiks
Un kam ar dziesmām paiet roŗu laiks.
/Pie pagr.loga X,60/.

Sirds it kā ledainā ūdenī mirkst /Apnik.X,59/.

Pie siltas sirds
Jums tīkas gan glausties,
Jo arī jums salst,
Gluŗi kā man,
ŗai aukstajā zemē /Ardievu X,30/.

Garŗas gleznas Blaumanis nav iemīļojis; turklāt tās nav spilgtas.

Cik neizsakami saldēns /alus/ bijbijis /Dz.Miķ.
IV,54/.

Ak, tavu gārdū, mīkstu alutiņu.../Dz.Miķ.IV,52/.

Kaut jel tās zivis nebūtu bijušas tik riebiŗas.
/Nāves ēnā IV,14/.

Zvejnieki mēģināja ēst, bet zivju garŗa bija pavisam nelaba. Tās smeķēja pēc sviedriem un rūģta jūŗas ūdens un bij turklāt vēl pusjēlas /Nāves ēnā IV,14/.

... ſis tāds rūģts kā ziemas rutkis /Skrod.Silm.
VI,360/.

Mēs redzam, ka Blaumaņa darbi ir bagāti ar dažādām vārdū gleznām, kas padara viņa stilu visai dzīvu. Bieŗāk tanīs sastopam redzes un dzirdes gleznas; turpretī taustes, oŗas un garŗas gleznas jau retāk atrodamas. Visvairāk Blaumanis mīlējis krāsas, no kurām gaiŗās lielā pārsvarā. Blaumanis ir saules un prieka dzejnieks. Viņš pieder pie sensoriskā tipa pārstāvjiem latvieŗu literātūrā un pēc galvenās maņas pieskaitāms pie redzes tipa rakstniekiem. Blaumaņa gleznainais stils izaudzis no tautas valodas, kurā tas sakņojas. Dzīva un uzskatāma ir tautas valoda, konkrēts un gleznains ir rakstnieka stils.

Kustību gleznas.

Svarīgu vietu Blaumaņa darbos ieņem kustību gleznas. Rakstnieks bieži vien notēlo kādu kustību spilgtā ainā. Kustībām ir ciešs sakars ar jūtām. To notēlojumi modina lasītājā dziļas jūtas; kustību aprakstiem stipri emocionāls raksturs.

Ārējos iespaidus apziņā novada motoriskie akti. Miesa ir smalks dvēseles reagēšanas instrūments. Blaumanis savos darbos bieži notēlojis spēcīgas kustības, kas modina lasītājā dziļu jūtu savilņojumu. R. Millers-Freienfelss izšķir vairāk kustību veidu 33/: uztverēs, piemērošanās, atdarināšanas un novadītājas kustības. Visus šos kustību veidus atrodam Blaumaņa darbos.

Uztveres kustību mērķis ir pielāgot cilvēka organismu pēc iespējas adekvātai ārējo iespaidu apersepcijai. Tās palīdz ierosinājumus vieglāk aptvert. Pagriežas galva, pielāgojas acs, piemērojas auss, rokas aptausta priekšmetu u. t. t.

Pēdīgi viņš /Andris/ atkal pacēla galvu, atspieda to rokā un skatījās uz kalnu, aiz kura mājas skursteņa gals bija redzams. Plāns dūmu stabiņš rādīja, ka brokastīs būs kaut kas silts. Kas to gan nesīs uz leju? Viņa? Ak, debestīn. Liec, lai viņa nāk un nevis Annulē vai vecā Līze! Un puisis skatījās noņēmies uz kalnu un ieraudzīja tur pēc minūtu sešu, septiņu ilgas gaidīšanas gaišrozā lakatiņu, tumšrozā jaku, baltu priekšautu un pelēkus brunčus. Viņa smaids tapa vēl jautrāks un viņa acs pavadīja skuķi no kalna lejā, pār pļavu, un nenovērsās no viņas, kad tā balto aizsaini nolika ievu krūmu ēnā /Sālņa pav. III, lll/.

Šinī piemērā Andris tīrumā gaida savu iecerēto Lienu ar brokastu. Viņš paceļ galvu, atspiež to rokās un noņēmies skatās uz kalnu. Tad viņš ierauga Lienu nākam ar ēdienu. Viņa smaids top jautrāks, acis uzmanīgi pavada meiteni un ne brīdi nenovērsās no tās. Blaumanis šeit spilgti notēlojis gaidīšanas brīdi.

Piemērošanās kustības aptver tos procesus organismā, kas nostāda miesu pret iespaidiem adekvātās attieksmēs. Pie tiem pieder elpošanas un asins riņķošanas procesi, kas norisinās pilnīgi reflektoriski. Še pieskaitāmas arī organisma līdzsvara uzturēšanas kustības. Piemērošanās kustības nosaka vispārējo cilvēka dvēseles noskaņojumu.

Edgars runāja šos vārdus lielā, nesavaldāmā uztraukumā, pēdējo teikumu gandrīz aizsmakušā balsī /Purva brīd. III, 146/.

Šeit aprakstīta Edgara runa, kas rāda viņa nesavaldāmo uztraukumu. Elpošana saistīta ar lielām grūtībām: Edgara balss pilnīgi aizsmakusi, viņa dvēseles savilņojums ļoti spēcīgs.

33/ Psychologie der Kunst. Bd. I: Allgemeine Grundlegung und Psychologie des Kunstgenieessens von Richard Mueller-Freienfels. Dritte Auflage. Verlag von B.G. Teubner. Leipzig. Berlin. 1923. 115-145. lapp.

Raudupiete apklus, viņai pietrūkst vārdu. Viņas krūtis ceļas un saplok aiz varena uztraukuma, viņai šinī acumirkli nebūtu bijis grūti priekš Kārļa mirt /Raud.I,176/.

Raudupietes uztraukums Kārļa otrreizējā bildinājuma brīdī ļoti liels: viņa pēkšņi apklus, jo pietrūkst vārdu; viņai grūti elpot: krūtis ceļas un saplok aiz varena uztraukuma, viņa gatava Kārļa dēļ pat mirt.

Atdarināšanas kustības neapzinīgi vai apzinīgi atkārtoti cilvēku un arī lietu darbību. Tās aptver žestus, mīmiku, kustības. Sevišķi svarīgas atdarināšanas kustību starpā ir izteiksmes kustības. Tās palīdz izprast citu cilvēku dvēseles dzīvi: mēs saprotam otra cilvēka dvēseli, ja motoriski to atdarinām.

Atis. Vingrot, cik spēki nes! /Vingro/ Šitā.

Brencis. Nudie, nu man arī vairs negribas mirt...
esam tik ilgi cerējušies...

Made. Brenci! Šitā! /Dara Atim pakaļ/.

Brencis un Abrams. /Vingro/.

Atis. Diktāk, spēcīgāk. /Lec uz augšu/.

Made. Lec, Brenci, lec. /Lec/ Šitā, šitā./Tr.gr.VI,48/.

Brencis iedomājas, ka iedzēris indi, bet viņam nemaz negribas mirt. Viņš grib precēt Madi, ar ko tik ilgi cerējis. Viņš vingro, lai tiktu vesels; citi cilvēki arī vingro. Vingrotāji atdarina Aša kustības. Visus pārņem neprātīgas dzīves alkas.

Novadītājas kustības cilvēki attiecina uz dažādiem jūtu stāvokļiem. Tā tās kļūst par izteiksmes kustībām, pie kuņģam pieder smiešanās, raudāšana, šalkas u.c.

Līdz dvēseles dziļumiem mani aizgrābušas tādas dziedātājas kā Prēvosti, Arnoldsona, Klavskij, bet nekad vēlāk kādas sievietes balss burvīgums manī nav sacēlis tādu jautru sajūsmu, kā toreiz Lizetes. Man tā bij, it kā man kāds kājas celtin celtu uz jautru palēkāšanos, tad atkal, it kā zelta šūpotnēm lēnā lokā arvien augstāk no zemes tiktu aizšūpots! /Liz.IV,30/.

Dzejnieks tēlojumā Lizete apraksta gaišo sajūsmu, kuņu viņā modina Lizetes dziedāšana. Viņam liekas, it kā viņa kājas celtos uz jautru palēkāšanos un viņš ar zelta spārniem lēnā lokā celtos arvien augstāk no zemes.

Vispār kustību notēlojumi ir svarīga parādība Blaumaņa darbos. Tie piešķir viņa darbiem siltumu un dzīvību un sniedz lasītājam dziļi emocionālu pārdzīvojumu. Kustību notēlojumos meklējams rakstnieka darbu sugestētājs spēks. Viņš ir ne tik vien sensoriskā, bet arī motoriskā tipa rakstnieks. Blaumani varam uzlūkot par sensoriski motoriskā tipa pārstāvi latviešu literatūrā.

Epitets.

Epitetus Blaumaņa darbos sastopam diezgan bieži. Tomēr rakstnieks izvairās no to pārmērīgas lietošanas. Epiteta jēdziens nav gluži skaidrs un stingri noteikts, kaut gan to bieži lieto. Akadēmiķis A.Veselovskis dēfinē epitetu šādi: "Epitets - vienpusīgs vārda apzīmētājs, kas vai nu atjauno tā tiešo nozīmi, vai pastiprina, pasvītrot kādu raksturīgu, ievērojamu priekšmeta īpašību" 34/. A.Potjebņa papildina A.Veselovska domas par epitetu. Viņš uzskata par epitetu ne tik vien apzīmētāju, bet arī apstākli. A.Potjebņa raksta: "No dzejas viedokļa pie epitetiem pieskaitāmi dažādi divkārši vārdu sakopojumi, kas apzīmē lietas, īpašības, darbības ar to pazīmi" 35/.

Epitetam pa laikam ir intelektuāls raksturs: Tas parasti iepazīstina ar priekšmeta īpašībām, piem.: zilganās debesis, tumši padebeši, biezie mati, biezie sili, lēns vējš, vēsais, tīrais gaiss, liels, pelēks akmens, liels, spēcīgs puisis. Dažreiz epitets norāda uz runātāja attieksmi pret kādu priekšmetu. Tādā gadījumā tas izsaka rakstnieka emocionālo stāvokli, kuŗu modina ārējās pasaules priekšmeti, piem.: svētais brītiņš, rūgtas žēlabas, nāvīga migla, šķīsti auti, mīļākais kavēklis, mīlo māmuķīti, mīļa saule, jautrais zēns, mīļas lūpas. Visos gadījumos epitets vienmēr pavairo tā vārda izteiksmes spēku, kam tas pievienots.

Blaumanis epitetu pa laikam izteic ar adjektīvu, participu, substantīvu un adverbu.

Ja epitets izteikts ar adjektīvu, tad tam ir pasīvs raksturs. Tas apzīmē kāda priekšmeta īpašību, kas pašāvi tanī atrodas, piem.: karsti stari, tumšie padebeši, lēns vējš, lielā egle, gudrais vecis, jauns puisis, bagāta meita, platas krūtis, jaunais vīrs, liels cilvēks, spēcīgs puisis, karsts laiks, tumšas ūsiņas, baltas pērslas, zili dūmi, zila puķe, melns zārks, karstais gaiss, zilās acis, sarkanās puķes, sarkanās lūpas, sārtie vaigi, skaidrais ūdens, tumša istaba, sārtais pumpurs, brūni svārki, zils gaiss, sārtais kakls, balta puķe, raibi ziedi, sārtas meitas, balta gaisma, sarkana cepurīte.

Nereti epitets, kas izteikts ar adjektīvu, apzīmē nevis kādu priekšmeta īpašību, bet gan rakstnieka emocionālās attieksmes pret to. Tādā gadījumā epitets neraksturo pašu priekšmetu, bet izteic rakstnieka emocionālo noskaņojumu vai subjektīvo vērtējumu, piem.: skaistā saimniece, nejauka kliegšana, dziļās bēdas, žēlīgā rociņa, drūms izskats, vienaldzīgi mirkli, nešķīsta bāba, veltīgas pūles, laimīgais pāris, nemīļie viesi, nežēlīgā, briesmīgā nāve, mīļais dēliņš, glīts puika, laipnā atraitne, glīts cilvēks, laimīgi vārdi, rūkts prāts, ļautiņi mīļie, jautrs zēns, mīļā māmiķīte, mīļās lūpas, sapnis salds, saldņēja smarša, karstās baudas, daiļās meitas, jautras gaviļes.

34/ *Sobraņije sočiņeņii Aleksandra Nikolajeviča Veselovskavo. Izdaņije Otdelēņija Russkovo jazika i slovesnostji Imperatorskoi Akademii Nauk. Tom I. Poetjika.S.-Peterburg 1913. Iz istorii epitjeta. 59.lapp.*

35/ *A.A.Potjebņa. Iz zapisok po tjeorii slovesnostji. Izdaņije M.V. Potjebņi. Čarķov. 1905. Siņekdocha i epitjet. 215.lapp.*

Blaumaņa darbos abas epitētu grupas lietotas puslīdz vienādā mērā. Viņš ietver līdzsvaru starp objektīvu un subjektīvu viedokli.

Pārmaiņus ar pasīvo epitētu, kas izteikts ar adjektīvu, Blaumanis lieto aktīvo epitētu, kas izsacīts ar participu. Tas apzīmē kāda priekšmeta īpašību, kas tanī aktīvi atrodas, piem.: skrejošs vilciens, tvīkstoši vaigi, pelnīta nauda, noaudzis puisis, manāmas pūles, saredzamas zīmes, pamodusies kaislība, augoša mīlestība, snau-doša spēja, slīdošie mākoņi, pieaugušais bērns, apspiesta šņukstēšana, izdilušie vaigi, ziedošie ceriņi, iemidzinošas zāles, sarecējušas asinis.

Dažreiz epitets, kas izteikts ar participu, apzīmē nevis kāda priekšmeta īpašību, bet izsaka rakstnieka emocionālo attieksmi pret to. Tādā gadījumā epitets neraksturo priekšmetu, bet izteic dzejnieka emocionālo stāvokli vai subjektīvo vērtējumu, piem.: sasodītā pasaule, slavētā skaistule, neizsakāms izmisums, nepanesama kvēle, aizturētas dusmas, sastingušas jūtas.

Epitets, kas izteikts ar participu, Blaumaņa darbos sastopams mazliet retāk, nekā epitets, kas izsacīts ar adjektīvu. Tomēr visai raksturīga ir biežā participa lietošana par epitētu. Tā norāda uz Blaumaņa tieksmi pēc verbālas izteiksmes.

Dažreiz Blaumanis epitētu izteic ar substantīvu, kas pa laikam tad stāv genitīvā, piem.: bēdu stundiņa, milzu koks, ziemas diena, meža aina, ledus adatiņas, sarmas pērsas, medus bļodiņa, matu sproga, prieka asaras, nāvēs ciskas, dzīru troksnis, sudraba gabali, siena zāles, vecuma dienas, skārda trauks, viesu istaba, velna turki, gultas galvgalis, salmu cepure, koku ēnas, sudraba tilts, dimanta nagliņas, zelta pils.

Retumis Blaumaņa darbos adjektīvs substantivējas, bet substantīvs pārmaina locījuma formu.

... meitu, kurai arī nebija trūcis sārtuma un baltuma vaigos...

Šinī piemērā substantīvi sārtuma un baltuma aizstāj adjektīvus sārts un balts. Minētie substantīvi ir epiteti.

Verbam pievienojas epitets, kas izteikts ar apstākļa vārdu. Tas tuvāk raksturo verbu, piem.: piepeši ievaicājās, paklusu atsitās, dziļāk sāka elpot, strupī un ātri izgrūda, auksti pielika, sausi piemetināja, spēcīgi uzsita, ātri pārgāja, izgrūda asi, strupī un nikni, stingri sacīja, pasmējās laimīgi, paskarbi atteica, lēnām piecēlās, steidzīgi tuvojās.

Verbam piekļaujas vēl epitets, kas izsacīts ar nelokāmo divdabi. Tas apzīmē dzīvu darbību, piem.: dzirdami murmināja, klusēdami nolieca, sēdēja nekustēdamies, sadzirdami atbildēja, pielika vilcinādamies, nosarkdama noslēpa, jokodamies piegrūda, nopūsdamies apgūlās.

Epiteti, kas izteikti ar apstākļa vārdu vai nelokāmo divdabi, skaidri liecina par Blaumaņa tieksmi pēc verbālās izteiksmes.

Blaumanis epitetus parasti lieto tiešā nozīmē. Tie pasvītrā kādu īpašību, kas pašā priekšmetā atrodas. Tie atsvaidzina zināmu priekšmeta pazīmi, kas laika straumē nobālējusi, piem.: sārtais pumpurs, zils gaiss, pelēkais cīrulis, zaļa pakalnīte, balta puķe, dzeltenas gundegas, vējiņš lēns, sauss laiks, smagi, tumši padebeši, zili ezeri, sarkanās rozēs, pelēka sega, baltas rokas, zaļa lapa, šaurs loks, sauss zars, balta gaisma, raibie visbulīši, dzeltenas liesmas, plats, balts auts, viļņi zili, sārta meitas, tumši pagrabi.

Epitetus, kas lietoti tiešā nozīmē, A.Veselovskis nosaucis par tautologiskiem; tādu pašu nosaukumu piešķir tiem arī A.Potjebņa. Blaumaņa epiteti savā vairumā ir tautologiski.

Tautologiskie epiteti visbiežāk sastopami tautas dziesmās: silta saule, mīļa māmiņa, zaļa velēna, balts smilšu kalniņš, zilās acis, sārta vaigi, dzelteni mati, apaļš kumeliņš, kupla liepa, zems ozols. Tautologiskais epitets norāda, ka Blaumaņa stils dziļi sakņojas tautas valodā.

Pārmaiņus ar epitetu, kas lietots tiešā nozīmē, Blaumanis izvēlas epitetus, ko lieto pārgrozītā nozīmē. Šos epitetus A.Veselovskis nosauc par paskaidrotājiem epitetiem. Tie nosauc kādu objekta īpašību, kas spilgti apgaismo to. Šī priekšmeta īpašība ir svarīga un raksturo tā praktisko nozīmi vai ideālo pilnību. Paskaidrotājus epitetus A.Veselovskis iedala divās grupās: metaforiskos un sinkrētiskos.

"Metaforiskais epitets", saka A.Veselovskis, "izteic iespaidu paralēlismu, to salīdzinājumu un loģisko nolīdzinājuma secinājumu" 36/. Metaforiskā epiteta pamatā atrodas metafora. Rakstnieks pārnes kādu īpašību no viena priekšmeta uz otru uz līdzības pamata, piem.: salda ziņa, sērā sirds, mīļas lūpas, sapnis salds, tīra kvēle, mīļa roka, karstas ilgas, karstās baudas, karsta sirds, drūma sala, mierīgas, miegainas domas, drūma krēsla, sēras ilgas, zaļā dzīve, tukšs smaids, mīlīgs spožums, jautrais strautiņš, smarša salda, žēlīgā roka, lūpas klusas, sapnis baigs, dziesma sēra.

Sinkrētiskais epitets apvieno dažādas ārējas priekšmeta īpašības. Tas saista kopā redzes, dzirdes un citus iespaidus. Sinkrētisko epitetu A.Veselovskis raksturo šādi: "Epiteti, kurus es saucu par sinkrētiskiem, atbilst tām saistītām jutekliskām percepcijām, kuras pirmatnējais cilvēks izteic ar vieniem un tiem pašiem lingvistiskiem rādītājiem" 37/. Minēsim šeit dažus piemērus:

Bišu āboliņa klusais brūnums, sveķeņu skaļais sarkanums, tumšs grēks, mīkstās, tumšās skaņas, saldenrūgtā smarša.

Sinkrētiskais epitets reti sastopams Blaumaņa darbos.

36/ Sobraņije sočiņeniĭ Aleksandra Nikolajeviča Veselovskavo. Izdanĭje Otgelenĭja Russkovo jazika i slovesnostji Imp.Akad. Nauk. Tom I. Poetjika S.-Peterburg 1913. Iz istorii Epitjeta. Epitjet Metafora 62.lapp.

37/ Turpat 64.lapp.

Dažreiz Blaumanis sakopo divus vārdus ar pretēju nozīmi. Tad viņš lieto epitetu, kas savā nozīmē nostājas pretstatā apzīmējamam vārdam. Tādu apzīmējamam vārdam pievienotu pretrunīgu epitetu sauc par oksimoru, piem.: sveši pazīstamas ainas, nedēguša uguns, žēls smaids, svēts lāsts, šaušalīgais žēlastības darbs.

Nereti Blaumanis lieto divkāršus epitetus. Viņš pievieno apzīmējamam vārdam divus vai pat vairāk epitetu, lai pilnīgāk to raksturotu. Tādā gadījumā otrs epitets nesniedz pirmā īpašības variāciju, bet gan jaunu priekšmeta pazīmi. Minētā parādība stāv sakarā ar Blaumaņa tieksmi rādīt kādu priekšmetu pazīmu daudzpusībā, noteiktībā un skaidrībā, piem.: liels pelēks akmens, vēsais, tīrais gaiss, labs un krietns puisis, bālajā pārvērstajā gīmī, briesmīgā nežēlīgā nāvē, liels spēcīgs puisis, laba, skaista vīra, mīksta, laipna balss, skaistas šķīstas acis, lielās, zilās acis, spēcīgs, jauns puisis, skaidrais rāmais ūdens, biezākās baltākās vilnaines, tumšākās dziļākās gravas, dubļainā, pelēkā zeme, šausmīgi melni tumšuma atvari, baidošā nepārtrūkstošā virknē, neapskaužami, aplami, smieklīgi jautājumi, svētums dziļš, pilnīgs, pliki salstoši pauri, asos stindziņos pirkstus.

Blaumanis parasti nostāda epitetu priekš apzīmējamā vārda. Tādu epitetu sauc par prēpozitīvu, piem.: pūkaini vainagi, šķīsti auti, samīta dvēsele, rūgtas žēlabas, sarkanās asinis, svētais brītiņš, dižens gars, jautri zēni.

Tomēr dažreiz rakstnieks novēršas no parastās vārdu kārtības, nostādīdams epitetu pēc apzīmējamā vārda. Parasti tāda novēršanās novērojama dzejoļos, kuŗos vārdi pielāgojas ritumam un atskaņām. Tādus epitetus sauc par postpozitīviem, piem.: ļautiņi mīlie, laiciņš īss, vējiņš lēns, sapnis salds, ziedi baltie, dzīvnieki staltie, meitenes visskaistākās, rozes sārta, baltas, vēsums skaidrais, auti baltu baltie, stari saltie, viņi zili.

Mīlākie Blaumaņa epitēti apzīmē ziedošu jaunību, nevainojamu veselību, dzīves prieku, dvēseles šķīstību, miesas skaistumu. Tie izsaka ideālu pilnību, kuŗu rakstnieks vēlas savos varoņos redzēt, piem.: pilnīgākais tēls, veselībā ziedoša skaista seja, veselīgais sārta, nebaudīts dzīves prieks, skaista jaunība, dārgā, baltā dvēselīte, mīļās acis, šķīstā vientiesība, pilnais dzīves kauss, daiļas meitas, jautras gaviles, tīrs baltums, meitenes visskaistās, svēta laime, straujā dzīvība, raibā dzīve, taisni ceļi, priēš puika, jauns, priēš, glīts, kaunīgs puisis.

Blaumaņa iemīļotie epitēti stāv sakarā ar aistētisko reālismu, kuŗu viņš pārstāv. Rakstnieks vērtē dzīvi no daiļuma viedokļa. Viņa epitetos izpaužas dzīves mīlestība un pasaules atziēšana. Ar saviem epitetiem Blaumanis atšķiras no savu priekšteču J. Neikena un Apsīšu Jēkaba epitetiem. Pēdējo epitetiem ētiska noskaņa. Šeit sniegšu dažus J. Neikena epitetu paraugus: taisni vārdi, patiesa, dzīva mīlestība, svēta kārta, galva sirma, plikais bāra bērns, nebeidzamas mokas. Vēl minēsim kādus Apsīšu Jēkaba epitetu piemērus: smaga nasta, spiedīgs tvans, grūts liktenis, salauztas sirdis, brīniēka smarēa, dīvaini skati, brīniēks sapnis, svētais, augstais miers.

Vispār jāliecina, ka Blaumaņa epiteti izteic viņa dvēseles pārdzīvojumus. Tie ir svaigi, dzīvi, origināli. Tie skaidri norāda uz rakstnieka verbālo stilu. Blaumaņa epiteti sakņojas tautas valodā: treknie vārdi, skaļa balss, zelta cilvēks, godīgs cilvēks, apdomīgi pievirzījās, mīļais jaunskungs, lielais draugs, nekts kļums, slapjie kankari, mīksts alutiņš, lēni soļi, nodurta galva u.c.

Metaforiskā izteiksme.

Blaumaņa rakstos bieži sastopam tropus. Par tropu sauc vārdu pamatnozīmes maiņu. Tropā izšķir tiešo un pārgrozīto nozīmi. Tanī sairst vārda tiešā nozīme, kurās vietā stājas pārgrozītā nozīme. Tropam ir intelektuālā nozīme, tas noskaidro kādu jautājumu. Tomēr tropi izteic arī rakstnieka attieksmi pret priekšmetu, apzīmējot zināmas jūtas. Tiem ir arī emocionāla nozīme. Izšķir trīs tropu veidus: metaforu, metonīmiju un sinekdochu. Pēdējo tropu dažī teorētiski gan neuzskata par īpašu tropu veidu, bet tikai par metonīmijas paveidu. Šeit aplūkosim metaforisko izteiksmi.

Metafora.

Metaforā priekšmetam, ko apzīmē ar vārdu tiešā nozīmē, ir kaut kāda netieša līdzība ar priekšmetu, ko izteic ar vārdu pārgrozītā nozīmē. Ja mēģinam noskaidrot, kāpēc taisni ar zināmu vārdu apzīmējam priekšstatu, tad viegli atrodam sekundārās pazīmes, kas saista tiešo un netiešo nozīmi. Jo vairāk šo pazīmju, jo spēcīgāka tā intelektuālā nozīme. Metafora pamatojas uz līdzības asociācijas starp priekšstatiem, kas, atšķirdamies savā dabā, līdzinās īpašībā vai darbībā.

Par metaforu Blaumaņa rakstos dažreiz mēdz būt adjektīvs.

...es atkal sajutu viņu saldo tuvumu /Tur, kur nev.n.v.
IV, 121/.

Vai ne, tas dīvaini, kad apdomā,
Ka karsta mīla rada saltu naidu /Ģen.VII, 256/.

Iet garām mīļā saule /Pien.X, 10/.

Tomēr rakstnieks samērā reti lieto adjektīvu par metaforu.

Biežāk Blaumanis metaforu izteic ar lietas vārdu.

Bet pār visu šo krāsu spilgtumu nīrb smilgu smalkā
sudraba migla un izplēš savus stīvos saules sargus
salti burksķi un slaiki stobri /K.Skalbe IV, 115/.

Iedobuma grīslis pavisam nozudis zem zīda pūku pa-
laga /K.Skalbe IV, 115/.

Bet vientiesīgās kameņu plāvmalā no gaiļbikšu zelta
kausīņiem dobajā balsī uzdzēr augstas laimes pilnam
ziedu laikam /K.Skalbe IV, 116/.

... tava paša dvēsele šogad līdz malai pilna piesmēlusies
melnā bēdu ūdens /Uz mir.sv.IV,144/.

Piemini savus aizgājušos, sauc zvanu mēles /Uz mir.sv.
IV,144/.

Ar dzelžainu mieru tie šķetināja sarunu pavedienu tālāk,
pārcilādami atkal reiz no jauna savā gaņajā mūžā sakrātos
piedzīvojumu zelta graudus /Mēm.prec.IV,154/.

Nereti Blaumanis izteic metaforu ar divdabi.

Saulīte...skūpstīja puīša ziedošos vaigus... /Salna pav.
III,110/.

...plaukstošai dzīvībai nāve ir kaut kas neticams /Nāves ēnā
IV,11/.

...un zvejnieku nogurušās sirdis atdzērās pie tās /balss/
un sajuta pret runātāju pateicību /Nāves ēnā IV,13/.

...viņš caur gariem prātojumiem bij nokļuvis pie neapgā-
žamas patiesības /Bail.no laimes III,78/.

Parasti Blaumanis metaforu izsaka ar verbu. Biežā verba lieto-
šana par metaforu aizrāda uz rakstnieka tieksmi pēc verbālās iz-
teiksmes.

...jaunu arumu, zāles un ceriņu ziedu smarša vēlās pār
viņiem /Sapnis III,36/.

Te pats gaiss dzird un pate tumsa redz /Ug.VII,88/.

Nakts vija savus sapņus tālāk /Sapnis III,36/.

Mīlestība grib sarunāties /Tur,kur nev.n.b.IV,120/.

Vaigos uzplaukst tādas sārtas rozes /Ugunī VII.103/.

...jūra kauca un krāca visapkārt /Nāves ēnā IV,14/.

Metaforai raksturīgi šādi gadījumi, kuŗos tuvina tiešo un pār-
grozīto vārda nozīmi.

Nedzīvās dabas priekšmetus un parādības nosauc vārdiem, kas
apzīmē dzīvus priekšmetus un parādības.

Pa klēti staigāja ozolu lapu rūgtnējā smarša /Mēm.prec.
IV,161/.

Kā Rūpju māte nakts nāk pelēka

Un noslēpumā gremdē pasauli.

Ik katra lieta pārveidota skatas

Ar svešu seju mīļā apkārtņē.

Aug ēnas tumsdamas,

Tās aizklā tāles

Un izdzēš sirdī bālo cerību.

Spiež galvā šaubas ērkšķu vainagu,

Un ausis dzird pa baigo klusumu,

Ka tas,kas nenovēršams,tuvāk soļo.../Ģen.VII,263/.

Hermanis Pongs 38/ runā par dabas apgarojumu un iejūtu. Apgarojumā rakstnieks pārnes dvēseles īpašības uz dabas parādībām. Turpretī iejūtā viņš cenšas iedzīvoties dabas parādībās, iedziļinoties to īstajā būtībā. Kā apgarojums, tā iejūta var būt metaforas pamatā. Metaforas izpratnē H.Pongs atbalstās uz Viko uzskatiem. Viko apgalvo, ka katra metafora ir mazs mīts. Tad nu arī Hermanis Pongs mītisko elementu uzskata par raksturīgāko metaforas pazīmi. Viņš izšķir divējādus metaforas veidus: Mītisko un maģisko metaforu. Mītiskā metafora pamatojas uz dabas apgarojuma. Tanī rakstnieks apgaro parādības dabā, piešķirot tām cilvēka dvēseles īpašības. Maģiskā metafora atbalstās uz dabas iejūtas. Tanī rakstnieks pakļaujas dabas dziļākajai būtībai. Blaumanis savos darbos biežāk apgaro dabas parādības, retāk tanīs iejūtas. Tāpēc arī viņa rakstos parasta ir mītiskā metafora, neparasta maģiskā.

Blaumanis abstraktas parādības pārvērš konkrētās, psihiskus procesus fiziskos.

Mīlestība iet šodien šo grūto gaitu, mīlestība, kas savu mironi pēc likumu pantiem un varas spriedumiem nešķiņo labos un ļaunos...

Mīlestība iet uz kluso nāves leju /Uz mir.sv.IV,145/.

Uz māju ejot man daždažādas domas jaucas pa galvu
/Jeta IV,194/.

Nu arī Jāņa sastingums atlaidās un tas arī iemīga
/Mēm.prec.IV,162/.

Tā Ievas dvēsele ieģrima arvien lielākā tumsā
/Laimes klēpī IV,97/.

Blaumaņa metaforas ir gleznainas, dzīvas. Tās modina spilgtu priekšstatu, kuru apzīmē vārds. Metaforā vārds vienmēr stāv kontekstā, kura nozīme neļauj skaidri uzpildēt tā pirmatnējai nozīmei. Vārdā pirmatnējās nozīmes vietā rodas tikai tās iespēja. Ja mēģina izlīdzināt vārda tiešo un pārgrozīto nozīmi, tad rodas metaforas realizācija. Tāda metaforas realizācija noved pie pretrunas starp tiešo un pārgrozīto nozīmi. Šī pretruna modian kōmismu.

Māte. Nudie, sirds pa muti kāpj laukā!

Lavīze. Nu tad turi muti ciet, citādi paliksi vēl bešā
/No sald.pud.VI,209/.

Māte lieto izteicienu "sirds pa muti kāpj laukā" pārgrozītā mozīmē, Lavīze tiešā. Pretruna rada kōmismu.

38/ Das Bild in der Dichtung von Hermann Pongs, Privatdozent an der Universitaet Marburg. I Band. Versuch einer Morphologie der metaforischen Formen. 1927. N.G.Elwert'sche Verlagsbuchhandlung in Marburg. Das dichterische Bild 241.-437.lapp.

Runājot par metaforas intelektuālo nozīmi, konstatējam, ka tā rada jaunas domas. Turklāt tā modina stipri emocionālas noskaņas. Mēs metaforu nevien domājam, bet arī jūtam. Blaumaņa metaforās ir pārsvarā emocionālais elements.

Metaforiskā domāšana Blaumanim diezgan parasta. Rakstnieka metaforas saknes meklējamas tautas valodā, no kurienes tās pārgājušas viņa rakstos.

It kā piekūsis maigs vējiņš lēnām, lēnām laidās
pār kalnu /Sapnis III,34/.

Nakts vija savus sapņus tālāk /Sapnis III,36/.

Maigais vējiņš pakustināja liepu lapas, jaunu arumu,
zāles un ceriņziedu smarža vēlās pār viņiem
/Sapnis III,36/.

Salīdzinājums.

Blaumanis savos darbos bieži lieto salīdzinājumus. Salīdzinājums īstenībā uzskatāms par metaforas paplašinājumu. Tanī rakstnieks divus priekšmetus vai parādības nostāda blakus, savienojot ar vārdiem: kā, it kā, līdzīgi, tāpat. Metafora atšķiras no salīdzinājuma ar to, ka tanī vārds sastopams tikai pārgrozītā nozīmē, bet tā tiešā nozīme nojaužama tikai neskaidri. Turpretī salīdzinājuma vārdus lieto tiešā nozīmē, griežot uzmanību uz diviem pilnīgi skaidriem priekšstatiem. Salīdzinājumu var izdomāt līdz galam, to izsaka ar nobeigtu teikumu, kas apzīmē noteiktu domu posmu. Turpretī metafora ir domu elements un patstāvīgā domā neizvēršas.

Salīdzinājumā izšķir nozīmi un tēlu. Salīdzinājuma nozīme ir priekšstats, ar ko salīdzina; tā tēls - priekšstats, ko salīdzina. Teikumā "Raudupiete kā neprātīga krata Kārļa roku" Raudupiete izteic salīdzinājuma nozīmi, kā neprātīga - tēlu. Skatoties uz nozīmes un tēla vietu teikumā, izšķir prēpozitīvus un postpozitīvus salīdzinājumus. Prēpozitīvajos salīdzinājumos pirmajā vietā stāv tēls, otrā - nozīme: Kā maiglēs viņa saspiež Kārļa roku... /Raud.I,178/. Postpozitīvajos salīdzinājumos pirmā vietā stāv nozīme, otrā - tēls: "Nudie, es tevi turēšu un apdienēšu kā kungu un ne kā vīru, es tevi turēšu kā nezin ko, es tevi - -". Prēpozitīvie salīdzinājumi parasti ceļas no konkrētiem novērojumiem, postpozitīvie salīdzinājumi izsaka atmiņas darbību. Blaumaņa darbos sastopam kā vienus, tā otrs; tomēr pārsvarā ir postpozitīvie salīdzinājumi.

Prēpozitīvie salīdzinājumi.

Kā apstulbis Kārlis viņai labu brīdi noskatas pakal
un tad uziet uz lielceļa /Raud.I,179/.

Un tomēr Kārļa prāts pilnīgi nevar ieliksmoties, jo
kā slogs viņam Raudupietes lāsts guļ uz sirds
/Raud.I,18/.

Jaunā sieva ir dziļi aizgrābta, kā tumša ēna Raudu-
pietes lāsts apņem viņas jautro prātu /Raud.I,181/.
Kā divas tumšas lentes dziļās riteņa sliedes izstie-
pās viņu priekšā un nozuda egļu mežā /Rom.u.Jūl.III,61/.

Postpozitīvie salīdzinājumi.

Un šis taupības gars bij pārgājis no tēva uz meitu,
tāpat kā pravieša Eliasa gars uz Elizū - divkārtīgā
mērā /Aizv.lillā I,12/.

Esmu tikpat vecs kā tu, bet kazaku dancoju kā puika
/Kā vec.Zem.I,24/.

Uz reiz Zemīts satvēra kalēja roku kā ar stangām
/Turp.30/.

Vai jau dzirdi, ka krogā rūc un dūc, kā pa bišu tropu
/Pērkneg.I,48/.

Blaumaņa salīdzinājumi stāv ciešā sakarā ar viņa personību.
Tie vairāk izteic rakstnieka atmiņas darbību. Tie rāda, kā viņš
iegūtos novērojumus izlieto savos darbos; tie liecina par viņa
teicamo atmiņu. Blaumaņa salīdzinājumos atspoguļojas viņa garīgā
dzīve. Tie ir konkrēti, dzīvi, spēcīgi.

Bet šis turējās pie segas un mašķiem cieti, kā zir-
nēklis pie saviem tīkliem, kad tó no viņa alas velk
ārā /Nāves ēnā IV,9/.

Viņš /Birkenbaums/ ar saviem spēkiem bij dzīvojis tik
bezbēdīgi, kā amerikāņa miljonāra izlutināts dēls ar
tēva naudu /Nāves ēnā IV,8/.

Visi apklusā un neviens neskatījās otram acīs, jo lie-
lā nelaimē cilvēks tāpat kaunas kā lielā negodā
/Nāves ēnā IV,7/.

Blaumaņa salīdzinājumi arī rāda darba vispārīgo dzejisko no-
domu. Tie pielāgojas rakstnieka sacerējuma kopējai noskaņai. Tie
var būt drūmi, gaiši, nopietni, rotaļīgi.

... kā uztrauktas skudras cilvēki tekāja gar viena
un otra ledus gabala malām /Nāves ēnā IV,11/.

Tādēļ, ka atkal reiz bij savilcies - savilcies, es tev
saku, kā ods... /Šūp.I,187/.

... vecajam kungam kā zibens izšāvās caur galvu
/Vec.cenz.VIII,95/.

... visas četras lapas puses bij tik raibas, kā ar
masalām saslimuša bērna ģimīš /Vec.cenz.VIII,95/.

Blaumaņa salīdzinājumi pieskaņoti viņa darbu personu rīcībai, kas atspoguļo to dvēseles stāvokli. Tā novelē Andriksone Andriksona darbības gaitu raksturo šādi salīdzinājumi. Kad barons Andriksonu apvaino koku zādzībā, tas jūtas dziļi apkaunots: "Pār Andriksona gīmi pārļaidās it kā zibsnis" /III,190/. Kad Andriksons aizdedzinājis mežu, viņu pie tā saista savāds spēks: "... it kā magnetisks spēks vilka viņa skatus..." /195/. Sapratis sava nozieguma smagumu, Andriksons lielā uztraukumā skrien uz māju: "...asinis daudzījās pa deniņiem, it kā tā viņa galvu gribētu pārplēst" /197/. Dabūjis zināt par bērnu aiziešanu uz mežu, Andriksons pilnīgi apjūk: "...soļoja pa pagalmu apkārt kā durns" /198/. Kad Andriksons iedomājas, ka bērni līcī liesmu aplenkti, viņš ārkārtīgi uztraucās: "... gīmis tapa pelēks kā zeme" /199/. Dzēsdams mežu, Andriksons noprot, ka no tā atkarājas viņa paša dzīvība: "... raka ar tādu sparū, it kā viņa dzīvība no šī grāvja garuma atkarātos" /201/. Apzinādamies savu smago noziegumu, viņš dziļi cieš un sagaida pelnīto sodu: "... plecus drusku sarāvis uz augšu, it kā no kaut kurienes būtu gaidāms kāds sitiens..." /203/. Andriksons iedomājas, ka bērni, no liesmām begdami, paglābušies ezerā un noslīkuši: "... zilganais vidus spīdēja vāji kā aca, kas nāvē sastingusi" /203/. Noziegums smagi nospiež Andriksona dvēseli: "Kā zem sloga Andriksons vilkās uz priekšu" /203/. Andriksons dziļi pārliecināts, ka bērni ezerā noslīkuši, un cieš dziļas mokas: "Kā piedzēries viņš staigāja" /204/. Kad barons viņam pieved bērnus, viņš it kā saņem no tā savu dzīvību: "... tā bija, it kā kad viņš savu dzīvību no barona rokām saņemtu atpakaļ" /206/. Sodu par nedarbu Andriksons vēlas saņemt kā baudu: "Sodu par savu vainu Andriksons šai acumirkli būtu saņēmis kā baudījumu..." /206/.

Pasaule, no kuras Blaumaņa salīdzinājumi ņemti, ir zemnieciska. Viņa salīdzinājumi rāda lauku dzīves apstākļus.

... kā kramā sasalušas pastalas /Bērt.p.I,87/.

Sūcat kā odi no vienas pudeles pa pusdienai /Bērt.p.
I,118/.

Mana mīlestība uz tevi atkal atmodās, kā pusnodzisuse uguns... /Bērt.p.I,127/.

... viņa lūpas bij sarkanās kā zemenes /Bērt.p.I,131/.

Spīdums bij tik gaišs, ka tā izskatījās, kā kad pasaule aiz apvāršņa stāvētu liesmās /Bērt.p.I,146/.

... logos laistījās it kā uguns /Bērt.p.I,146/.

Viņai piepeši tā izlikās, kā kad tā uguns tur krāsni nozīmētu viņu abu mīlestību... /Bērt.p.I,149/.

Minētie salīdzinājumi rāda lauku dzīves ainas.

Blaumaņa salīdzinājumi stāv tuvu tautas valodai. Nereti tie ir tautā sastopami izteicieni vai arī veidojušies tautas valodas garā.

... drebēja kā apšu lapa /Pērk.neg.I,55/.

... pie sāniem dēlu, brangu kā ozolu, skaistu kā dievu dēlu... /Pērk.neg.I,52/.

Man noveļas kā akmens no sirds /Pērk.neg.I,51/.

... kā lietuvēns tas /gaiss/ man guļ uz krūtīm!...
/Pērk.neg.I,49/.

Mātes panīkušās cerības sazēla kā mauriņš pēc silta pavasara lietūs /Zirgs... I,78/.

Un esi laipna pret viņu kā saulīte un uzmanīga /Zirgs...
I,79/.

Un viņš atgrūda Ažu atpakaļ un satvēra tās roku kā ar maiglēm /Zirgs... I,84/.

Tie tagad dzīvo kā suns ar kaķi /Zirgs... I,85/.

Blaumaņa salīdzinājumi ir pozitīvi. Negatīvie salīdzinājumi rakstnieka darbos sastopami ļoti reti. Negatīvu salīdzinājumu atrodam dzelī Renātus.

Ne mākoņi tevi
Man skaudīgi aizsedza,
Ne rudans slapjās miglās
Dzisa tavs mirdzums,-
Tā bija nāve,
Kas savu melnzilo segu
Starp tevi un mani
Vilkusi tika,
Tā bija nāves vara,
Kas manu muti
Saistīja stingumā mēmā /X,24/.

Salīdzinājumu tēlus Blaumanis izsaka ar substantīvu, adjektīvu un participu.

Vai briesmīgais nedarbs... tev mūžīgi kā čūska nežņausgs sirdi? ... /Raud.I,173/.

... kā slogs viņam Raudupietes lāsts guļ uz sirds
/Raud.I,180/.

Viņš ... satvēra ar abām rokām galvu un sita to kā ārprātīgs neapraktāmās sāpēs pret sienu /Pērk.neg.I,57/.

... kā pieburta tā stāvēja uz vietas un skatījās pienācējā /Bērt.p.I,147/.

Blaumanis salīdzinājuma tēlu nereti izsaka ar verbu, kas tam piešķir spēku un sparū.

Agrākos darbos rakstnieka salīdzinājumi ir īsi. Tie aptver vienu vai vairāk vārdu. Tanīs izpaužas spars. Vēlākajos darbos salīdzinājumi kļūst garāki, plašāki. Tie aptver veselu teikumu, vai pat vairāk teikumu. Plašus salīdzinājumus sastopam drāmās Ģenoveva un Dzīvais ūdens.

Tie izdveš mieru, rāmumu. Tie liecina, ka Blaumanis dzīves beigās kļuvis pasīvāks, rāmāks, mierīgāks. Plašie rakstnieka salīdzinājumi zināmā mērā atgādina Homēra salīdzinājumus. Blaumanis savos vēlākajos salīdzinājumos nosauc daudz sīku pazīmju. Tie lej mieru lasītāja dvēselē. Tanīs jūtama plašo Hebeļa un Homēra salīdzinājumu ietekme.

Tad mirklus pametat uz torņa pusi,
Kur bezdēlīgas savos pārklūs čirkst.
Tur redzēsāt, ka izvadātie bērni
Pa priekšu tikai īsos lokos lido,
Tad tālāk laižas, līdz tie beidzot aiziet
Pār jūras plašumu un svešām zemēm.
Tā lai ar' jums. Lai šauros mūros dzimst
Jums jūsu slava, un lai tad tā izplūst
Pār visu novadu un visu valsti /Ģen.VII,225/.

Kā debess liesma, zemi tīrīdama,
Visbiežāk savu ceļu ņem caur koku,
Kas mums kā diženākais cienījams,-
Tā Dieva svētība mums grēciniekiem
Top piešķirta caur šķīstu vidūtāju /Ģen.VII,236/.

Man ies, tiklīdz ar viņu runāt sāksu,
Kā raras pilienam uz līljas zieda,
Ko vējiņš pakustina: beztrūcīgi
Tam jāievelas baltā ziedu kausā /Dz.ūd.VII,280/.

Bārgs mūsu krīvs. Tas ir kā ziemeļvētra,
Kas, mežā aurodama, trauslos celmus gāž,
Ka gadam pietiek, lauzu nokopjot /Dz.ūd.VII,297/.

Visbiežāk Blaumanis salīdzina materiālu parādību ar materiālu.

Es tāda pate sieva kā šis skuķis /Ģen.VII,266/.

Pagāja labs brīdīd, līdz zarus, kuŗos tas kā maiglēs
bij iespiests, sacirta un sazāģēja /Aizv.lillā I,11/.

... viņu tuklie ģīmi tagad kvēloja kā ugunī /Aizv.lillā
I,9/.

... nevis tādu pavecu ķeseli kā mūsu saimnieci
/Naud.z.I,65/.

... viņa lūpas bij sarkanās kā zemenes.../Bērt.p.I,131/.

Nereti rakstnieks salīdzina garīgu parādību ar materiālu.

Mātes panīkušās cerības sazēla kā mauriņš pēc silta
pavasara lietūs /Zirgs... I,78/.

Mana mīlestība uz tevi atkal atmodās, kā pusnodzisuse
uguns, kad tajā iepūš /Bērt.p.I,127/.

Man allaž tava tēva labvēlība
Un brāļa mīla bijuse kā saule... /Ģen.VII,223/.

Uz kaujas lauka,
Kur bailes, šausmas, izmisums un sāpes
Kā milzu zārda liesmas apņm vīru... /Ģen.VII,223/.

Un brīnumi kā ēnas gravās bēgs /Dz.ūd.VII,304/.

Ļoti reti Blaumanis salīdzina materiālu parādību ar garīgu.

...Andriksons soļoja pa pagalmu apkārt kā durns /Andr.
III,198/.

... es izvadīšu
No savām miesām, lai tās mirst un sakrīt,
Kā kaunā sakrituši gods un laime /Ģen.VII,271/.

Retumis Blaumanis salīdzina garīgu parādību ar garīgu.

Un šis taupības gars bij pārgājis no tēva uz meitu,
tāpat kā pravieša Eliasa gars uz Elizū - divkārtīgā
mērā /Aizv.lillā I,12/.

Es, neprātīga sieva, aplami
Es cerēju, ka tu pie bijāšanas
Ar laipniem vārdiem viņu atgriezīsi,
Ka viņu svētīsi, kā Pērkons svētī,
Kas tālumā gan bārgi nograujas,
Bet tuvodamies tomēr mīkstu lietu
Pār pamirušo druvu nomargo /Dz.ūd.VII,319/.

Blaumanis ir reālists. Viņš salīdzina parasti materiālu parādību ar materiālu vai garīgu ar materiālu. Turpretī materiālā parādību ar garīgu vai garīgu parādību ar garīgu viņš salīdzina ļoti reti. Blaumaņa salīdzinājumi ir reālās dzīves novērojumu auglis.

Personifikācija un allēgorija.

Retumis Blaumaņa darbos sastopam personifikāciju. Personifikācija ir metaforas paplašinājums. Tā nedzīvu vai abstraktu priekšmetu pārvērš par dzīvu vai konkrētu. Personifikāciju dažreiz atrodam Blaumaņa dzejoļos. Tā, piemēram, dzejolī Manas sirds mīlulis plaši personificēts pavasarī. Skaudības personifikāciju sastopam drāmā Potivāra nams.

Tik maz sagatavota uz dzīvi, šeit iesāku dzīvot, še,
kur mani saņēma pameitas aukstums un ļaužu skaudība.
Ar simtu acīm tā nolūkojās uz visu, ko es darīju, ar
simtu ausīm tā klausījās, ko es runāju, ar simtu rokām
tā pūlējās sagāzt laimi, kādu mans vīrs sev bij sa-
taisījis /VI,111/.

Personifikāciju Blaumanis nav sevišķi iemīlojis.

Reti Blaumanis savos darbos lieto arī allēgoriju. Allēgorija ir metaforas paplašinājums. Allēgorijā vārdiem ir primāra nozīme, un tikai parādība, ko tie apzīmē, ir tā, uz kuru attiecas runātāja domas.

Nokļuvis pie trešajām mājām, kur arī ziedēja roze, ko viņš turēja par tik vērtīgu, ka pēc tās derēja izstiept roku, Jānis šo rōzi ieraudzīja puīšu drēbju klētī kopā ar kādu citu puķi - drusku iezilējušu magoni - kādas lādes saturu pārcilājam. Abas meitas dikti smējās, un kad Jānis, pie klētiņas piegājis, padeva labdienu un vaicāja pēc saimnieka, roze atbildēja:

"Tēva nav mājā, un māte aizgājuse uz ciemiem".

"Ko?" Jānis sacīja, roku pielikdams pie auss.

"Saimnieka nav mājā", magone blāva.

"Runā stiprāk, tas stapāns jau nedzird".

"Br.zāl.II,89/.

Šinī piemērā meitas allēgoriski nosauktas par rōzi un magoni. Allēgorija šeit dabūjusi kōmisku nokrāsu. Šās allēgotijas pamatā ir tautas dziesma:

Roze zied kambarī,
Magoniņa istabā...
Vispirmāk pie magones,
Tad pie rozēs kambarī. 39/

Blaumaņa izteiksme ir lielā mērā metaforiska. Metaforiskā izteiksme sakņojas dabas parādību apgarojumā. Apgarošana pilnīgāk notiek metaforā un personifikācijā, vājāk salīdzinājumā un allēgorijā. Metafora, salīdzinājums un personifikācija spilgti raksturo Blaumaņa stilu, turpretī allēgorijai tanī nav sevišķas nozīmes. Rakstnieka metaforiskā izteiksme ir stipri verbāla. Tā dziļi pamatojas tautas valodā.

Metonimiskā izteiksme.

Metonimija.

Metonimija samaina divus priekšmetus vai parādības uz cieša sakara pamata. Tā atšķiras no metaforas ar to, ka tanī starp tiešo un pārgrozīto nozīmi pastāv lietišķs sakars, citiem vārdiem, paši priekšmeti vai parādības, ko izteic tiešā un pārgrozītā nozīmē, atrodas ciešā kontaktā. Metonimija pamatojas uz pieskares un secības asociācijas Blaumaņa izteiksme ir skaidri metonimiska. Svarīgākie metonimijas gadījumi viņa rakstos ir šādi.

39/ Mūsu tautas dziesmas. Pa tēvijas kalniem un lejām lasītas un vainagā vītas Aronu Matīsa. Rīgā, 1888. Pūcišu Ģederta un biedra apgādībā. 738. dziesma.

Blaumanis tēlo kādu dvēseles stāvokli darbībā, kas no tā izriet. Viņš parasti nerāda pašu dvēseles stāvokli, bet kādu raksturīgu darbību, kas to pavada. Tā tad arī liek iejusties zināmas personas iekšējos pārdzīvojumos.

"Edgar!" Kristīne sašutuse klusām iesaucās. "Laid vaļā!" Bet Edgars neklausījās, bet lūkoja savas lūpas uzspiest uz Kristīnes lūpām.

"Edgar! Velnš!"

Viņa iecirta vienu roku puiša sarkanajā sirdī, atgrūda viņa galvu atpakaļ, atsvabināja otru roku un iesita ar visu spēku plīķi vaigā.

Kā sastingušas Edgara rokas atkrita no Kristīnes kakla, mēms viņš atšļuka uz beņķa. /Purva brid.III,148/.

Tēlojuma centrā stāv Kristīnes plīķis.

Rakstnieks notēlo jūtas ar mīmiku vai žestu. Pa laikam viņš jūtas tieši neappraksta, bet tikai rāda izteiksmi, kas tās pavada.

Vecais Dalda nesacīja nekā. Ko par cita postu runāt, kad pašam tāds pats bija gaidāms. Viņš skatījās dēļā un viņa lūpas raustījās /Nāves ēnā IV,12/.

Jānis pamāja ar galvu. Tēvs savoršķīja acis un aizspieda vienu vēl ar rādāmo pirkstu, bet viņš tomēr nevarēja atturēt pāris asaru, kuņas iekrita viņa baltajā bārdā /Nāves ēnā IV,12/.

Kad nelabā sprēgāšana diktāk atjaunojās, Birkenbaums Kārlēnam nevilot roku aplika ap kaklu. Viņš sajuta laipnu labvēlību pret šo zēnu, kas taisni viņu bij izraudzījis par savu tuvāko darba biedri /Nāves ēnā IV,10/.

Blaumanis rāda kādu darbību vai stāvokli raksturīgā momentā.

Ilze raudādama bij saņēmusē dārgās zeķes un māti tādējiem pašiem vārdiem mierinājuse kā nupat un viņas labo roku glaudījuse. Bet toreiz roka nebij bijuse tik izdiluse kā tagad. Nebij bijuse arī tik dzestra. Un jo ilgāk Ilze to savās rokās turēja, jo aukstāka tā likās topam /Nauda z.I,60/.

Raksturīgs moments šeit ir mātes aukstās rokas, kas pareģo viņas nāvi.

Liene gandrīz nemanot sarāvās, bet pagriezās tūlī pret Andru un lēja viņu glāzē, pie kam pudeles kakls viņai vairāk reižu uz glāzes malas uzsitās /Salna pav. III,123/.

Rakstnieks apzīmē darbību ar rīku, kas to rada.

Ai, un šās mātes mēle bij asāka nekā abās pusēs griezīgs zobens! /Nez.II,9/.

Šeit mātes darbības vietā lietots rīks - viņas mēle.

Blaumanis lieto darītāju darbības vietā.

J.Poruku lasījis lai /Mēm.prec.IV,155/.

Tur bij Poruks, Jaunā raža, Niedra, Jēkabsona Kārlis.
/Mēm.prec.IV,154/.

Kā jums patīk Jēkabsona Kārlis? /Mēm.prec.IV,154/.

Šis paņēmiens Blaumaņa rakstos sastopams paretī.

Blaumanis lieto personu tās īpašuma vietā.

Reiz kad tur apdega - ek tas e - kā viņu vilki sauc -
iedevu savu jauno kažoku un zābakus /Sēstā.vak.VII,
137/.

Rakstnieks lieto materiālu pagatavotās lietas vietā.

Tikko ar lielām pūlēm varēju saraust kādus māla
gabalus /Pērk.neg.I,47/.

Jo viņas jau zināja, ka Ieva varēja iet vienā zīdā,
bet ka viņa tik pate no laba prāta to nedarīja
/Laimes kl.IV,93/.

Kas par papīriem /papīra nauda/?/No sald.pud.VI,222/.

"Nejēga, tas tavs labākais kažoks!" viņa kļiedza un
nogrūda vīru no samīdītā drēbju gabala nost /Aizv.l.
I,15/.

Blaumanis trauku lieto satura vietā.

Jo proti, pa ceļu, kuŗa malā saimnieka ganības atra-
dās, brauca spīdoša kariete... /Veln.II,240/.

Kad kariete pie aitu pulka bija pienākuse .../Veln.
II,240/.

Rakstnieka darbos stāvoklis apzīmē atrašanos zināmā apkārtnē.

"Vai tu mani labāk redzētu aizejam zaldātos vai ar
nocirstu pirkstu?" Bērtulis vaicāja /Bērt.p.I,108/.

Laiku nosaka kāds runātājam tuvs notikums.

Autiem klāta baltu baltiem
Zeme maigu miegu snauž. /Ziema X,55/.

Šeit Blaumanis tēlo ziemu, kuŗas raksturīgā pazīme ir baltie auti -
sniegs.

Ziedu sega zemi klāja,
Strazdiņš sievu precēt jāja /Te te nu bija? IX,20/.

Šinī piemērā rakstnieks tēlo pavasari, kuŗa spilgta pazīme ir ziedi un putni.

Tauta apzīmē zemi, kuŗā tā dzīvo.

Barona vecākais brālis, Edgara klēpja krusttēvs, Poļos bij nopircis muižu /Purva brid.III,131/.

Vēl muižā visi ļaudis nezināja, ar kādiem tikumiem Edgars no Poļiem atnācis /Purva brid.III,131/.

Retumis Blaumanis lieto arī perifrazi, kas radniecīga metonimijai. Perifraze izvairās no parastā priekšmeta nosaukuma, kuŗa vietā lieto tā aprakstu. Tā cilvēka resnumu rakstnieks apraksta šādi.

Vismazāk kādus gadus atpakaļ Rīgā viesojās kāda "Emmelīnes jaunkundze ar savu blusu teātri", kuŗa nebūt neesot izskatījusies badā pamiruse, bet gan vairāk tuvojusies tam miesas sastāvam, caur kuŗa novērošanu profesors Šveiningers kļuvis slavens /Mopsis IV,33/.

Jo cik ilgi gan viņa dzīslainā, vēsā roka savos pirkstos vairs varēja turēt mājas atslēgas? /Laimes kl.IV, 88/.

Atpūsdamies abi trieca par lietām, par kuŗām pat Ede nosplāvās, lai gan savā laikā arī viņas tiklības puķe nebija bijuse iežogota no necaurejamiem ērkšķiem /Stulb.IV,104/.

Reizēm Blaumaņa rakstos sastopam arī eufēmismu, kas atgādina metonimiju. Eufēmisms nosauc pieklājīgā vārdā asas un rupjas lietas.

To starpā, kas drīkstēja kāpt pār šīs Mamona svētnīcas sliegsni, bij, saprotams, arī Krustiņš un Pauls /Pērk.nēg.I,52/.

Pirms tu manu aušu ar sudraba atslēgu neesi atslēdzis, tikmēr priekš tevis esmu kurls /Bērt.p.I,153/.

Metonimijas gadījumi Blaumaņa rakstos ir visai dažādi. Tomēr visbiežāk viņš kādu dvēseles stāvokli apzīmē ar mīmiku, žestu vai kustību, kas to pavada. Viņš ļauj iejusties kāda cilvēka dvēseles dzīvē, tēlodams nozīmīgu kustību, žestu vai sejas izteiksmi. Iekšējos pārdzīvojumus viņš liek nogrist to ārējā izpausmē. Par to A.Potjebņa raksta šādi: "Tādā kārtā mēs nonākam pie apgalvojuma, ka katras pārādības /lietas, darbības un stāvokļa īpašības/ notēlojums vai priekšstats vienā tā momentā tai skaitā iespaida veidā - ir metonimija" 40/.

40/ A.Potjebņa. Iz zāpisok po tjeorii slovesnostji. Izdaņije M.Potjebņi. Čarķov. 1905. 247.lapp.

Pamatojoties uz sacītā, varam teikt, ka Blaumaņa izteiksme ir skaidri metonimiska. Rakstnieka stila pamatā ir metonimija, un tanī slēpjas viņa izteiksmes spēks. Metonimiskā izteiksme pilnīgi saskan ar reālisma pamatprasību, pēc kuŗas psihiskās norises lasītājam pieejamas tādā mērā, kādā tās izpaužas ārējās parādībās.

Bet Blaumanis mīl ne tikai metonimiju; viņš labprāt lieto arī metaforu. Rakstniekā mīt dziļa tieksme pārņest savas dvēseles stāvokļus uz ārpasauli. Viņš parasti arī apgaro dabas parādības. Tā rodas viņa metaforas. Blaumanis savos rakstos svarīgu vietu ierāda kā metaforai, tā metonimijai.

Sinekdocha.

Tuvu metonimijai stāv sinekdocha. Tanī starp priekšmetiem pastāv kvantitatīvas attiekmes. Par sinekdochu sauc tropu, kas vienu priekšmetu samaina ar otru uz kvantitātes pamata. Svarīgākie sinekdochas gadījumi Blaumaņa darbos ir šādi.

Daļa vesela vietā.

Nu jau pavisam prātu esi apdzēris /Aizv.l. I,15/.

Kad sniega pārslas bij nokritušas, tad zāgētāja acs meklēja Mietu un Tiltiņu un viņu gīmji nobālēja /Aizv.l. I,11/.

Dārza tuvumā neredz ne cilvēka ēnas /Tr.gr.VI,8/.

Tā, lūk, iet, kad vīrieša galvas nav mājā /No sald.p. VI,208/.

Kā man govi var izzagt iz kūts, ka tā stāv aiz divām, kā zirgu izstaļļa, ka tas stāv aiz trim atslēgām? /Zaģļi V,8/.

No tā laika, kamēr Jēkabs bija aizgājis zaldātos, ziema četras reizes Sausnoru laukus bija pārklājuse ar savu balto segu un četras reizes pavasara siltie vēji to bij aizpūtuši projām... /Bērt.p.I,129/.

Kopības vārds atsevišķas personas vietā.

Lādi, cik gribi, viltīgā pasaule /Tr.gr.VI,40/.

Pasaulīt, dzirdi: kas solas precēt, tas ir godīgs /Tr.gr.VI,50/.

Vienskaitlis daudzskaitļa vietā.

Savs grasis gadā arī atliek kā kaut kuŗam citam /Skrod.Silm.VI,291/.

Jūs tēvam atņemat dažu labu soli /Pie aizb.avota IV,65/.

Daudzskaitlis vienskaitļa vietā.

Tas bija tanīs laikos, kad vēl Garie Jāņi un Platie Mārtiņi staigāja apkārt /Dz.Miķ.IV,50/.

Iedzersim kādu glāzi uz nākamās saimnieces veselībām /Salna pav.III,120/.

Noteikts daudzums nenoteikta daudzuma vietā.

Visa pasaule smejas, ka mani par mūku gribot pārvērst, ka mani mucā turot un pa spundi barojot!... /Pērķ.neg.I,43,44/.

Figūras Blaumaņa darbos.

Figūras Blaumaņa darbos ieņem redzamu vietu. Bēns figūru dēfinē šādi: "Par valodas figūru sauc novēršanos no parastās izteiksmes ar nolūku pastiprināt iespaidu". Figūras stipri pavairo vārda vai teikuma emocionālītāti. Visbiežāk Blaumaņa darbos sastopamas šādas figūras: atkārtojums, sablīvējums, kāpinājums, grādācija, hiperbola, antiteze, ironija u.c.

Atkārtojumi Blaumaņa darbos sastopami bieži. Viņš atkārtoti vienādas skaņas, piedēkļus, vārdus, teikumus.

Diezgan bieži Blaumaņa novelēs atrodas alliterācija.

"Nāc nu tuvāk", viņš tad runāja un rādīja uz krēslu.
"Saimnieks tak tev teicis, kādēļ esmu atnācis?"
/Salna pav.III,116/.

"Vai tad tā tiešām bij patiesība? Vai viņa bij apņēmies precēt tik vecu vīru?" /Salna pav.III,119/.

Blaumanis lieto vienu un to pašu piedēkli vairāk reiz.

-ene.

Tagad bij melmenes, aiviekstenes un spradzenēs gatavas un viņa bērni viņa vietā apmeklēja silu /Andr.
III,194/.

-ība.

Visur bija kārtība, spodrība, pilnība un tomēr viņai tā izlikās, it kā visur kaut kā trūktu /Purva brid.
III,152/.

-šana.

Tad es zināšu, priekš kā man katra kapeika jātaupa; un cits viss - un visa klenderēšana un vazāšanās uzreiz būs beigta /Purva brid.III,147/.

-ošs.

Uz māju ejot, man daždažādākās domas jaucās pa galvu.
Brīdinošas, pārmetošas, vilinošas, gaviļējošas
/Jeta, IV, 194/.

-dams.

Valšķi tādi un skaugi, ka man dūša to neslēpt, ko
šie dara drebēdami un trīcēdami /Purva brid. III, 145/.

-ts.

Šā un tā, uz augšu, uz leju, svārstīta un grūstīta,
celta un velta, sviesta un griezta, tā pēdīgi lai-
mīgi atradās vāgos /Par. II, 75/.

Blaumaņa novelēs vairāk reiz atkārtojas viens un tas pats vārds.

Klausiet, klausiet, klausiet, Andriksons! /Andr. III,
184/.

Drīz tā uzliesmoja pie viņa kājām, drīz daudz soļu
tālumā no viņa, drīz viņa priekšā, drīz viņam aiz
muguras /Andr. III, 194/.

Ja, ja, agrāk nedabūsi kodaļas atpakaļ, kamēr man
nebūsi devusi garu, garu, garu un saldu, saldu, saldu
mutīti /Ļaun.gars V, 65/.

Blaumaņa rakstos vārds parasti atkārtojas trīs reiz.

Naudas, māt, naudas un atkal naudas /Ļaun.g.V, 70/.

Nereti rakstnieks atkārtoti veselus teikumus.

Es zināju, ka zogu. Ja, to es zināju /Andr. III, 191/.

Jūs to it labi ziniet. Jūs ziniet ļoti labi, ka jūsu
tēvam tā atļaušana dota tikai priekš vienas reizes
un ne uz visiem laikiem /Andr. III, 190/.

Blaumanis lieto dažādus atkārtojuma veidus: anaforu, epiforu,
epanodu, epiceikski, epanalēpsi, epanartozī.

Anafora - vārda atkārtojums teikumu sākumā.

Klusēdami viņi izgāja muižai cauri, klusēdami viņi
arī gāja tālāk pa lēnām uz leju slīdošo lielceļu,
gar kuŗa malām milzīgas papeles stāvēja /Purva brid.
III, 138/.

Krietns un pārticis? Krietns un pārticis cilvēks?
/Salna pav. III, 113/.

Epifora - vārda atkārtojums teikumu beigās.

Zaglis... Viņu, vecā Andriksona dēlu, sodīja kā
zagli /Andr. III, 192/.

Ja teikums aptver anaforas un epiforas elementus, tad rodas epanods. Teikuma daļa, kas atkārtojoties radītu anaforu, izveido apgrieztā kārtā teikuma beigas. Epanodā kombinēta sākuma anafora ar sākuma epiforu. Tā ir rotaļa, kas vairāk uzsver domu elementu. Tā Roplainis Pazudušajā dēlā raksturo Ažas mīlestību pret mirušo dēlu ar epanodu.

Ak ārprāta mīlestība, ak mīlestības ārprāts! /V,172/.

Skroderdienās Silmačos Dūdārs saka Aleksim:

...svārkus, vestes un bikses, bikses, vestes un svārkus
/VI,291/.

Epiceikse - vārda atkārtojums vienā un tai pašā teikumā.

Garš, kupls zars sniedzās līdz pat atvērtam logam
un piemētās pareizei veigli, viegli pie viņa rūtīm
/Purva brid.III,127/.

Ja tev arī pie tam jācieš, mīlo, mīlo /Purva brid.
III,180/.

Epanalēpse - vārda atkārtojums teikuma sākumā un beigās.

Traki gan, patiesi traki! /Salna pav.III,115/.

Atpūties nu, Jāni, ej un atpūties /Andr.III,198/.

Epanartoze - jauna teikuma sākums ar iepriekšējā teikuma beigu vārdiem.

"Nelaimīga ar viņu tak pēdīgi būtu, mātei taisnība".-
"Mātei taisnība", draudzene atkārtoja /Purva brid.
III,142/.

"Būtu labāk paraudzījies, kur bērni?" - "Kur bērni?"
/Andr.III,197/.

Blaumaņa atkārtojumiem ir stipri emocionāla daba. Profesors L.Bērziņš savā rakstā Dažāda veida atkārtojumi latviešu tautas dzejā saka tā: "Dzejas pamatos guļ emocija. Bet emocijas efekti izpaudamies neapmierinās ar vienkāršu izteiksmi. Stipri satricinājumi grib izteikties vairākkārtīgi. Dvēsele nav apmierināta ar vienreizēju eksploziju. Jo ierosinājums stiprāks, jo lielāka ir vajadzība reakcijas ceļā atvērt ventilu atraisītiem spēkiem, lai dvēsele nāktu atkal līdzsvarā. Tā, piemēram, apvainots cilvēks griežas pret pārēstības darītāju ar vairākkārtīgu: tu, tu!" 41/.

Liekas, ka Blaumanis atkārtojuma lietošanā zināmā mērā bijis Apsīšu Jēkaba skolnieks. Apsīšu Jēkaba ietekmē viņš savas literārās

41/ Rakstu krājums. Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas izdots. 18.krājums. Rīgā, 1926. Dažāda veida atkārtojumi latviešu tautas dzejā. 90.lapp.

darbības sākumā izmantojis atkārtojumu arī kompozīcijā un raksturojumā, bet vēlāk aprobežojies ar tā lietošanu tikai stilā. Atkārtojums Blaumaņa stilā atiet atpakaļ uz tautas tradīcijām. Blaumanis cenšas arī ar vārdu daudzumu ietekmēt lasītāju. Viņš nereti lieto vārdu sablīvējumu, nosaukdams vairāk substantīvu, adjektīvu, verbu vai citu vārdu.

Substantīvi.

Augšā zilās debesis, zibošas mākoņu aitiņas un cīruļu nebeidzama trallināšana; lējā - spilgti zaļumi, balti ziedi, smarša daždažādā, maigas rokas un gaviles sirdī /Salna pav.III,110/.

Adjektīvi.

Feins nu gan viņš nav. Sakiet: vesels, drošs, iznesīgs, labs, skaists - manis dēļ vēl kaut ko - bet tikai ne feins /Purva brid.III,139/.

Adjektīvi un verbi.

Viņam vajadzēja redzēt, kā dzeltenais velns dzemdēja arvien vairāk dzeltenu, sarkanu, zilganu velniņu, kuri ar lielu un aizvien lielāku ātrumu tālāk lēca, līda, lidoja /Andr.III,195/.

Verbi.

Vai tu redzi, meit, kā mēs no baznīcas protam ārā nākt? Visu visādi! Mēs stumjam, spiežam, grūžam, minam, raujam, turam, spraucamies, spiežamies - un pēdīgi laimīgi esam laukā /Par.II,56/.

Sablīvējums vairāk pieskaņots lēnam, mierīgam stilam. Turpretī Blaumaņa straujam, nemierīgam stilam tas mazāk piemērots.

Kāpinājumā katrs nākamais vārds pastiprina iespaidu.

Kam jums vajaga visa tā nauda, to nepatīkšanu un ķimpu? /Tr.gr. VI,38/.

Nu tādu jaunu, prišu, glītu, kaunīgu /Tr.gr.VI,53/.

Par daudz droši, bezkaunīgi, negodīgi, nejēdzīgi, negēlīgi, nekrietni? /Tr.gr.VI,57/.

Tev taisnība, esmu pret tevi necilvēks... zvērs... velns... /Ugunī VII,65/.

Lai viņš desmitreiz, lai simtreiz, lai tūkstošreiz, lai tūkstošmiljonreiz rūc, kas man bēdas? /Aizv.lillā I,4/.

Viņš nebija klausījies tēvā, bet to visādi mānījis... apmelojis... apzadzis... /Pērk.neg.I,55/.

Kāpinājums pamatojas uz psiholoģiskā likuma, ka lasītāja jūtas pastiprinās, ja vārdu izteiksmes spēks palielinās.

Gradācijā jeb klīmakā katrs nākamais teikums kāpina jūtas. Īsta gradācija prasa, lai vājākais gleznai vienmēr sekotu spēcīgāka.

Māte. Dievs ir mans liecinieks, ka no tevis esmu gribējuse izaudzināt krietnu cilvēku! Ar to cerību priekš tevis esmu skrējuse un plēsusēs un miega negulējuse. Ar to cerību kumosu no savas mutes esmu atrāvuse un tev devuse, ar to cerību tevi vadājuse pa skolām! Viss tas bijis par velti! No bērnu dienām līdz šim pēdīgam brīžam tu manu mīlestību esi turējis par kājminām!

Krustiņš.

Tavu mīlestību! Kad tu mani esi mīlējuse? Vai tā bij mīlestība, ka tu muļķa bērnam ļāvi darīt, ko viņš gribēja, vai mīlestība, ka neprašas jaunekļa palaidnības aizstāvēji? Vai tā bij mīlestība, kas sirdi, kuŗa šē reiz pukstēja, pārvērti par akmeni? /Paz.d.V,186/.

Mātes un Krustiņa runā katrā sastopam pa trim gradācijas posmiem, ko ievada anafora. Māte ar katru nākamo teikumu palielina jūtu izteiksmes spēku, lai dziļāk satricinātu dēlu: viņa nakti negulējusi miega, atrāvusi kumosu no savas mutes un vadājusi dēlu pa skolām. Dēls uz mātes kāpināto runu atbild ar tādu pašu kāpinājumu, lai dziļāk iespaidotu māti: māte visu atļāvusi muļķa bērnam, viņa aizstāvējusi neprašas jaunekļa palaidnības un pārvērtusi dēla sirdi par akmeni. Abu runu iespaids ļoti spēcīgs. Tās ir stipri paētiskas un apzīmē bēdu lugas Pazudušais dēls cīņas virsotni.

Edvarts. Vai es kāds nekrietnelis? Vai es tev savus jaunības gadus neesmu nokalpojis kā paklausīgs dēls? Vai nearu, vai necēlos pirms saules, vai nesvīdu pļavā un netvīku rijas dūmos un putkļos /Indr.VII,50/.

Pēdējā teikumā gradācija aptver 4 posmus: vai nearu, vai agri necēlos, vai nesvīdu pļavā un vai netvīku rijas dūmos. Runa ir ļoti spēcīga un patētiska.

Hiperbola tikai retumis sastopama Blaumaņa darbos. Tā ir pārspīlējums. Tā rodas stiprā jūtu savilņojumā, kas neļauj skatīt lietas dabīgā lielumā. Hiperbola var tēlot kā nopietno, tā kōmisko.

Ringolds. Saki šos vārdus simtreiz, ja tie tavu ausi patīkami kutina /Potn.nams VI,138/.

Māte. Vai es simtreiz neesmu teikuse: viņš melo acīs skatīdamies? /Indr.VII,13/.

Māte. Vai nu rijas krāsni aizkurināsi /Indr.VII,14/.

Šinīs piemēros hiperbolai kōmiska nokrāsa.

Zelmaņa. Bijām ar Līzi pļavā purenos. Ir gan šopavasār
noauguši: kāti kā ikšķi, un ziedi tādi kā
dūres /Indr.VII,8/.

Līze. Nudie, tur vai acis no pieres jāizraud laukā
/Indr.VII,55/.

Minētajos piemēros hiperbolai nopietns raksturs. Kā no piemēriem
redzam, Blaumaņa hiperbola dziļi sakņojas tautas valodā.

Antiteze nostāda vienu otram pretī divus priekšstatus. Pretstatā
nostādītie priekšstati vienmēr asāk atšķiras savā starpā. Tie viens
otru papildina un saista augstākā vienībā. Antitezei ir stipri ēmo-
cionāls raksturs. Tā ievērojami kāpina stila emocionālītāti.

Tam būs kā kungam savas stigas spraudīt,
Ne tikai ciest - bet arī dzīvi baudīt! /Gen.VII,231/.

Vakar vēl slavens un dižens un cēls,
Šodien mēms, izbālēj's nīcības tēls /Likt.X,58/.

Alders. Tas /skrīverītis/ ir viens - lepns nebēdnieks.
Tas nezina nekāda cita augstuma kā tikai to,
kurā krietnums paceļ, un pazīst tikai vienu
zemumu, to, kurā nekrietnība nogāž /Ugunī,
VII,89/.

Jānis. Vakar vēl biju nabags zemnieks, rītu būšu
bagāts kungs! Vakar vēl braucu ar vienu zirgu
darba ratos, rītu braukšu ar četri zirgi ka-
rietē, vakar vēl ēdu rupju maizi un dzēru
ūdeni, rīt ēdīšu gārdumus un dzeršu vīnu!
/Ļaunais g.V,85/.

Paulīne. A, pirms es tevis nemīlēju, es nemaz nedzī-
voju! Pasaule man bij tik tukša, tik auksta.
Tu esi manī iededzinājis uguni, kas visu ap-
gaismo un silda... kas visu silda! ...
/Potn.nams VI,113/.

Antiteze Blaumaņa stilā sastopama diezgan bieži. Dzejnieks to lieto,
lai pastiprinātu iespaidu.

Irōnija izsaka pretējas domas tām, ko apzīmē vārds. Tā ir
lišķība, kasniecīgo nopel, to slavējot. Tās iespaids pamatojas uz
pretrunas, kurās atrisinājums ierosina fantazijas darbību. Irōnija
krietni pastiprina stila emocionālītāti.

Ieva. Tas /Edvarts/ pa to laiku apbrīnoja to tēva
taisno sirdi, kas māju novēlēja jaunākam
dēlam /Indr.VII,50/.

Madama. Baronam Moevenšternam septiņi mežsargi - -
Pavārs. Kurī visi septiņi šaun ar svinu un netrāpa.
Ļaujiet man šaut ar sudrabu, redzēsiet, ka lai-
mēsies /Ugunī VII,82/.

Blaumaņa rakstos irōnija dažreiz pieņem asu formu un pārvēršas sarkasmā.

Alders. Priekšā stādīšanās. Esmu jau tiktāl kārtībā, ka atliek tikai roku bučošanas ceremonija. Bet no tās cienīgtēvs mani grib atturēt ar šo divu spēcīgu vīru palīdzības. Jo viņš no vakardienas iestājies pirmā pretroķu laizīšanas biedrībā /Ugunī VII,150/.

Kristīne. Es negribu iziet pie vīra, kam tikai krietna mugura vien. Es gribu tādu, kam ir arī krietns mugurkauls /Ugunī VII,117/.

Tēvs. Ne, es to ilgi necietīšu. Edvarts man būvēs jaunu istabu. Baļķus jau nocirtis /Indr.VII,58/.

Blaumaņa figūras sakņojas tautas valodā, no kuŗas tās bieži vien ņemtās.

Viņa meita iemīlējusēs vienkāršā kalpa cilvēkā, vazaņķī - nedod tu tētīt - ubagā /Kā več. Zem.I,19/.

Tas jau vilku no meža melo ārā! /No sald.pud.VI,211/.

Vistas, zosis un pīles spiedās ap savu barotāju, gārdza, ķērcā, gagināja un kvarkšķēja, ka bij jādomā, ka meitai ausis aizkritīs /Istā līg.II,185/.

Blaumaņa figūras apzīmē stiprus jūtu savīļņojumus. Atkārtojums izteic spēcīgas jūtas, lietojot to pašu vārdu vai teikumu vairāk reiz. Sablīvējums rada stipru iespaidu ar vārdu daudzumu. Kāpinājums un gradācija pakāpeniski pavairo vārda vai teikuma izteiksmes spēku. Antiteze un irōnija modina spēcīgas jūtas ar priekšstatu pretstatījuma palīdzību. Hiperbola rada stipru savīļņojumu ar pārspīlējumu. Visas minētās figūras kalpo stila ēmōcionālītātes pastiprinājumam. To intelektuālā nozīme nav visai liela. Blaumaņa figūras izaug no tautas valodas.

Stila vienkāršība un dabīgums.

Rakstnieks A. Birkerts, apcerēdams Blaumaņa liriku, nosauc to par vienkāršu: "Tiesa, viņa /lirika/ ir vienkārša, bet taisni ar šo vienkāršību interesanta... Šī vienkāršība, var teikt, ir galvenā Blaumaņa lirikas īpašība" 42/. Vienkāršība, ko A. Birkerts saskata Blaumaņa lirikā, raksturo visus viņa darbus.

Blaumaņa stils ir vienkāršs. Rakstnieks lieto parastus vārdus un teikumus. Neviens viņa vārds un teikums nav mākslīgs, bet īsts. Blaumaņa stila vienkāršība skaidri izpaužas vārdu izvēlē un teikumu uzbūvē. Dzīvā tautas valoda ir avots, no kuŗa viņš smel vārdus. Viņa vārdi ir dzimuši tautā. Pats viņš radījis maz jaunu vārdu. Blaumaņa teikumi darināti vienkārši. Tie izauguši no tautas valodas. Blaumaņa stilā mājō tautas dvēsele.

Rakstnieks nemīl mākslotu un greznu izteiksmi. Viņa stils ir vienkāršs, ikdienišķs, parasts. Tā novelē Nāves ēnā rakstnieks parastos vārdos stāsta par to, ka ledus gabals, uz kuŗa atrodas izbiedētie zvejnieki, piepeši pāršķeļas divās daļās. Zvejniekos izceļas nemiers, apjukums. Blaumanis par to pastāsta gluži vienkāršā valodā.

Ledus plosts slīdēja tālāk, jūra šņāca un sāka viņa malas postīt. Gabals pēc gabala atsprāga, peldēja līdz un trinās gar lielā gabala malām. Piepeži starp zvejniekiem, kuŗi divos pulkos bija stāvējuši, parādījās šaura, pelēki zaļgana plaisa, plētās un auga un šķīra abus Cubukus, Stūri un Skapānu no pārējiem biedriem. No abām pusēm atskanēja kliegzieni, roku mājieni - kā uztrauktas skudras cilvēki tekāja gar viena un otra ledus gabala malām. Vecais Cubuks laikam gribēja lēkt ūdenī, jo dēls ar to cīnījās un saturēja ciet. Attālums starp abiem ledus gabaliem ātri auga un beigās uz pārpeldēšanu no viena uz otru vairs nebij ko domāt /IV, 11, 12/.

Liela vienkāršība raksturo gabaliņa stilu. Tanī sastopam parastus vārdus, ikdienišķus teikumus, kuŗos Blaumanis tēlo zvejnieku uztraukumu. Tomēr šinīs vārdos un teikumos mīt liels iekšējs spēks.

Sakņodamies tautas valodā, Blaumaņa stils pāraug to. Rakstnieks izkopj tautas valodu līdz iespējamai pilnībai, paturēdams tās lielo vienkāršību. Gadu simteņu maiņā Blaumaņa valoda bija augstākais latviešu valodas sasniegums, kas radies uz tautas valodas pamata.

Blaumaņa stila vienkāršībai liela nozīme latviešu valodas attīstībā. Viņš stingri nostājas pret salkano stilu, kuŗu lietoja sentimentālisti, sākot ar veco Stenderu un beidzot ar Esenbergu Jāni.

42/ Antons Birkerts. Rūdolfs Blaumanis dzīvē un darbā. Monografija. 1930. A. Raņķa grāmatu tirgotavas apgādībā. 101. lapp.

Sentimentālo stilu latviešu tauta bij aizguvusi no vācu rakstniekiem. Tas ilgi valdīja latviešu literatūrā, piešķirdams valodai nedabisku salkanību. Sentimentālisms Blaumanim ir gluži svešs, par to viņš asprātīgi zobojas. Viņš pievērša latviešu rakstniecības valodu dzīvajai tautas valodai. Viņa priekšteči šajā darbā bija Neikens un pa daļai Apsīšu Jēkabs.

Blaumanis cenšas nevien pēc valodas vienkāršības, bet arī pēc dabīguma. Vēstulē P.Līcītim viņš izteic prasību pēc stila dabīguma: "Ja vēl ko raksti, tad liec to labi vērā: atturēties no tādas izteiksmes, kādu tu sastopi grāmatās un sliktos stāstos. Vēl pie tevis diezgan stipri var manīt šo slikto grāmatu iespaidu. Sirsniņas, aciņas un tamlīdzīgas saldīgsnējas lietas. Centies savas jūtas attēlot tik dabiski, cik iespējams. Ja apraksti kādu piedzīvojumu, vai cilvēku, tad neizpušķo to pēc "grāmatas vīzes". Tas ir tas, kas labai garšai vismazāk patīk. Lūko visas lietas rādīt tik plikas, cik iespējams. Ja jau daža vieta tad iznāks tāda, ka tās atklātībā nevarēs laist, tad es gan to nomīkstīnāšu. Labāk par stipru, nekā nepatiesi un saldeni". /XI.188/. Šinī vēstulē Blaumanis nosoda sentimentālu un aizstāv reālu stilu. Viņš apkaņo mākslīgumu un sludina dabīgumu; nosoda greznību un māca vienkāršību. Blaumanis ir stila vienkāršības un dabīguma aizstāvis.

Vienkāršību un dabīgumu Blaumanis aizstāv arī tulkojumos no citām valodām. Vēstulē A.Grestem Blaumanis raksta: "Tikai nevajaga pie tulkošanas būt bailīgam. Galvenā rēgula: raksti dabiski, tā kā tu runā. Ja vācu teksts arī nezin cik mākslīgi skanētu, iztāisi to nemākslotu, vienkāršu. Dali garākus teikumus divos un trijos. Neturies bailīgi pie burta. Kad tikai jēdziens atdots mūsu valodā... Tulkojums nav matēmatisks uzdevums, kur visam uz mata jāštimē" /XI,197/.

Mēs redzam, ka vienkāršību un dabīgumu Blaumanis ieteic ievērot arī tulkojumos. Šo prasību viņš pamato dzīvajā tautas valodā. Rakstnieks ieteic lietot īsus teikumus, jo garī viņam nepatāk. Viņš māca garos vācu valodas teikumus sadalīt divos vai trijos īsos teikumos, lai tulkojums tuvotos tautas valodai. Viņš ieteic arī neturēties pie oriģināla burta, bet tulkot brīvi. Arī šī prasība saskan ar tieksmi pēc valodas vienkāršības un dabīguma. Tā vienkāršība un dabīgums ir raksturīgas rakstnieka stila pazīmes, kas sastopamas kā oriģinālajos darbos, tā tulkojumos.

Stila noteiktība un koncentrācija.

Stils ir noteikts, ja rakstnieks lieto vārdus, kas pilnīgi izsaka viņa domas un jūtas. Blaumanis stila noteiktībai piegriež lielu vērību. Katram vārdam viņš piešķir stingru nozīmi, katrs vārds ir pilnīgi noteikts. Rakstnieks lielu uzmanību pievērš arī vārda nokrāsai. Viņš izšķir vārdā smalkas nianšes. Tā Blaumaņa stils iegūst lielu precizitāti.

Stila noteiktība skaidri izpaužas sinōnīmu lietošanā. Par sinōnīmiem sauc vārdus, kas darināti no dažādām saknēm, bet apzīmē vienu un to pašu priekšstatu. Tomēr katrs sinōnīms izceļ priekšmetā kādu

īpašu nokrāsu, ar ko tas atšķiras no citiem. Sinōnīmi rāda stila bagātību un smalkumu.

Blaumanis lieto sinōnīmus ar lielu prasmi. Viņš cenšas apzīmēt smalkas vārdu nokrāsas. Aplūkosim dažus piemērus.

Rakstnieks stingri izšķir adjektīvus skaists, glīts, grezns, jauks, feins, smuks, brangs.

Un jaunkelis palieca skaisto galvu uz priekšu un viņu mati gandrīz sadūrās kopā /Sapnis III,36/.

Vārds "skaists" apzīmē jauneklā garīgo košumu, kas izpaužas viņa šķīstajā sejā.

Bagātā Lieldaldera sieva reiz bija teikusi, ka Jānis esot ļoti glīts puika /Nauda z.I,62/.

Adjektīvs "glīts" apzīmē tīru, košu, kārtīgu ārieni.

... bet ģimīs tai /Natālei/ nebija jauks, saprotams, arī vairs nevarēja tikt pārvērsts par jauku /Zirgs... I,77/.

Vārds "jauks" apzīmē patīkamu, piemīlīgu izskatu. Tā kā Natāle bij slimojusi ar bakām, tad viņas seja vairs nevarēja būt jauka.

Feins nu gan viņš nav. Sakiet: veikls, drošs, iznesīgs, labs, skaists - manis dēļ vēl kaut ko - bet tikai ne feins. Feini zēni vis neguļ uz biljarda galda un neliek kroga mušām tā ap savām vaļējām mutēm dancot, kā viņš /Purva brid. III,139/.

Ģermanisms "feins" apzīmē smalku, labu, skaidru cilvēku. Tāpēc runātāja negrib atzīt Edgaru par "feinu".

Nu Jāņam bij lēta reize Lieldalderietei ziņu atlaist atpakaļ, ka viņa pagasta visnesmukākā atraitne /Nauda z.I,62/.

Ģermanisms "nesmuks" apzīmē nepatīkamu izskatu.

Natāle ar visām paku rētām esot branga... /Zirgs... I,80/.

Vārds "branga" apzīmē spēcīgu, brašu izskatu.

Arī verbos Blaumanis izšķir dažādas nokrāsas. Tā rakstnieks ievēro izšķirību starp ēst, lēksēt, līmāt, aptiesāt, aprīt, nosmekēt.

Pieters jau sakas rīt no rīta ēst pilnu vēderu... /Sestd.vak.VII,335/.

Verbs "ēst" apzīmē kārtīgu paēšanu.

Šie visu izleksējuši /Skrod.Silm.VI,273/.

Vārds "izleksējuši" izteic nekārtīgu, neglītu ēšanu.

Vai - var gan tas Pieters klīnāt /Sestd.vak.VII,333/.

Verbs "klīnāt" nozīmē daudz un ātri ēst: Tam iet kā ar ekselmašīnu /VII,333/.

Rītu pēc dievgalda būs izpaurējušies, aptiesās
i ka nemanīs, vilki /Sestd.vak.VII.335/.

Vārds "aptiesās" izteic ātru, negausīgu barības aprīšanu. Tā to aptiesā vilki.

Gan aprīs /Sestd.vak.VII,333/.

Verbs "aprīs" nozīmē ātri un nekārtīgi ēst.

I mums nepalika ko nosmeķēt /Sestd.vak.VII,336/.

Germanisms "nosmeķēt" aizstājams ar latviešu vārdu nogaršot, kas apzīmē niecīgu kāda ēdiena nobaudījumu.

Iznemot vārdu izleksēt, visi pārējie verbi ņemti no drāmas Sestdienas vakars. Drāmas personas sarunājas par ēšanu, lietojot tās apzīmēšanai dažādus sinōnīmus.

Runas apzīmēšanai Blaumanis lieto dažādus sinōnīmus: lerkšķēt, sacīt, teikt, runāt, dvest, murmināt, delgt, terkšķēt, čukstēt, izgrūst, muldēt.

Meļi, beidzami meļi - iztaustījuši jūs esat maisiņu
un nu tikām lerkšķēsiet, kamēr tiesa nāks un meklēs
pakaļ vai zagļi nōzags maisiņu.../Ļaunais g.V,77/.

Verbs "lerkšķēt" apzīmē runu ar nievātāja nozīmi. Parasti ar šo vārdu apzīmē suņa riešanu.

Nu, ja man taisnība jāsaka, tad man jāsaka, ka
tev taisnība /Zagļi V,41/.

Vārds "sacīt" apzīmē skaidru domu izpaudumu.

Viņš noteica vēsi un veikaliski un atstāja ar gau-
siem, svinīgiem soļiem ēdamistabu /Andr.III,192/.

Verbs "teikt" nozīmē stāstīt, ziņot kaut ko.

Šādā balsī Andriksons bij runājis /Andr.III,191/.

Vārds "runāt" apzīmē kādas domas noteiktu izsacīšanu: "Barons bija pārliecināts".

"Ko tu gribi?" viņa pēc brīža ar pūlēm izgrūda /Andr.
III,178/.

Verbs "izgrūst" apzīmē ātri un ar piespiešanos izteikt domas.

"Ej projām!" viņa dvesa /Andr.III,178/.

Vārds "dvest" nozīmē klusi, smagi runāt.

Vilnīši murmināja vienmuļīgi, pa starpām kāds ieglukstējās diktāk un tālumā atskanēja it kā dobjs vaids... /Rom.un Jūl.III,62/.

"Jau!" Annas lūpas it kā neviļot nomurmināja un viņa sakampa cietāk Juŗa roku /Rom.un Jūl.III,62/.

Verbs "murmināt" nozīmē klusi, neskaidri runāt.

Man negribas vienādi vienu un to pašu delgt /No sald.p.
VI,219/.

Vārds "delgt" apzīmē tukšu runu, kad vienu un to pašu daudzreiz atkārtu.

"Tev runāšana ienesīs negodu, tādēļ neterkši daudz, tad Reinis tevi turēs par gudru!" /Zirgs... I,79/.

Verbs "terkšēt" nozīmē tukšu, nenozīmīgu runāšanu.

Viņa atspieda galvu pret loga rāmi un čukstēja /Purva br.
III,179/.

Vārds "čukstēt" apzīmē klusu runu.

Žīds vēl muldēja tālāk par dzelzi un sadedzināšanu... /Trak.Iz.II,23/.

Verbs "muldēt" apzīmē tukšu runāšanu.

Sišanas apzīmēšanai Blaumanis lieto šādus sinōnismus: salampāt, sapauksnīt, sapleitēt, nosovarot, tēst, sazutēt, sist.

Minētie piemēri skaidri rāda, ka Blaumanis stingri ievērojis stila noteiktību. Viņš parasti izvēlas tādus vārdus, kas skaidri un noteikti izsaka viņa domas un jūtas. Viņš smalki ievēro vārda īpato nokrāsu. Tādēļ viņa valoda bagāta ar sinōnīmiem. Lai iegūtu savā rīcībā vārdus ar dažādu nokrāsu, viņš bagātīgi izmanto tautas valodu. Tā rodas prāvs skaits sinōnīmu zināma priekšmeta īpašības vai darbības apzīmēšanai.

Blaumaņa darbos sastopam nevien lielu stila noteiktību, bet arī spēcīgu koncentrāciju. Stila koncentrācija prasa, lai vārdu teikumā būtu maz, bet tie izsacītu daudz domu un jūtu. Tanī izpaužas liels dvēseles spēku ietaupījums. Blaumanis sasniedzis apbrīnojamu valodas

koncentrāciju. Viņš nelieto pulka vārdu, bet cenšas ar tiem izteikt daudz domu. Stila koncentrācija veicina īsumu, tīrību, skaidrību un noteiktību. Visos viņa darbos stila koncentrācija nav vienāda. Noveļās un drāmās tā ir ļoti spēcīga; turpretī joku lugās un kōmiskos sacerējumos mazāka.

Blaumanis stila koncentrāciju sasniedz ar kodolīgu izteiksmi, kas sastopama sakāmvārdos un parunās. Sakāmvārdi radušies tautā un pārgājuši no paaudzes uz paaudzi. Pastāvīgi slīpēti, tie sasnieguši apbrīnojamu domu koncentrāciju. Tie sabiezinātā veidā izsaka kādu dzīves gudrību. Sakāmvārdos vārdu nav daudz, bet tie apzīmē dziļas domas. Sakāmvārdi ir pilnīgākais stila koncentrācijas izpaudums. Tanīs tauta sablīvējusi domas īsā, noapaļotā teicienā. Tie liecina par lielu tautas dvēseles spēku koncentrāciju. Izlietojot plaši sakāmvārdus savos darbos, Blaumanis izmanto stila koncentrācijas līdzekļus, kas veidojušies tautā gadu simteņos. Novelē Nāves ēnā atrodam šādus sakāmvārdus un parunas.

Lielā nelaimē cilvēks kaunas tāpat kā lielā negodā /IV,7/.

... kā uztrauktas skudras cilvēki tekāja.../IV,11/.

/Mākoņi/ kā apvazāti palagi laidās pie debesīm /IV,12/.

Nekas mūs tā nepaceļ un turklāt neievaino, kā citu sāpes par mūsu likteni /IV,12/.

Sakāmvārdus un parunas Blaumanis lieto, lai panāktu lielāku stila koncentrāciju. Bet rakstnieks arī savu paša izteiksmi veido tā, ka tā sasniedz spēcīgu koncentrāciju. Tā radušies viņa daudzie aforismi. Aforismi izteic kādu domu īsā, noteiktā formulā. Sakāmvārds ir aforisms tautas valodā; aforisms - koncentrēta stila izteiciens ar grāmatas nokrāsu. Aforisms nereti pieņem plašu salikta teikuma formu, turpretī sakāmvārda forma ir vienkārša. Blaumaņa aforismi stāv tuvu tautas valodai.

Ar atzīšanu augs tev saprašana /Dz.ūd.VII,291/.

Cilvēka liktens ir aiz laimes laimi meklēt /And.lūgš. III,126/.

Ceļš iet caur pasauli uz debesīm /Dz.ūd.VII,280/.

Jaunība un spēks nespēj apturēt nelaimi un likteni /Nāves ēnā IV,8/.

Katrs īsts dzejnieks ir dzimis mācītājs /Ug.VII,119/.

Kas nenovēršams, tā domās ilgi nevajaga auklēt /Dz.ūd. VII,301/.

Kādēļ ar neizdevušos dzīvi nevar darīt tāpat kā ar neizdevušos cimdu: izārdīt un adīt no jauna /Paz.d. V,152/.

Ne kapracis der nelaimei par biedri,
Bet dzīves dzīru prieka pilnais viesis /Dz.ūd.VII,288/.
Pret likteni neviens vēl nav ar sekmēm kaņojis /Dzīru Miķ.
IV,58/.
Pret ļauniem tikai griežas Dieva dusmas /Dz.ūd.VII,287/.
Tie taisnie to pasauli uzvar, tiem citiem viņa pieder
/Sestd.vak.VII,338/.
Visstiprāks tas, kas nāves nebīstas /Dz.ūd.VII,322/.
Viens sliktāks cilvēks otra nedara laba /Nep.st.IV,204/.
Vai nu puķe tikai vienreiz zied, vai sirds tikai vienreiz
var mīlēt /Paz.d.V,162/.
Ar to cilvēku ir tā: iet viņš kā pa apsnigušu upi. Kur tā
krāce visstiprāka, tur tas ledus visplānāks. Nu, un ka tu
nu taisni uzmin uz tās plānās vietas? /Slepk.IV,143/.

Mēs izvēlējamies no daudziem tikai nozīmīgākos aforismus, lai raksturotu Blaumaņa stila koncentrāciju, kas ir visai liela. Tā izpaužas ne tik vien aforismu un sakāmvārdu lietošanā. Vispār Blaumaņa stils ir saspiests, sablīvēts. To skaidri apliecina drāmas Sestdienas vakars, Indrāni, Dzīvais ūdens. Tanīs vārdu samērā maz, bet domu daudz. Tādā kārtā noteiktība un koncentrācija ir Blaumaņa stila raksturīgās pazīmes.

Pantmērs un atskaņas.

Blaumanis ir smalks lirīķis. Viņa lirika ir bagāta saturā: tā notēlo dažādus dvēseles stāvokļus, sākot ar visklusākajām noskaņām un beidzot ar visspēcīgākiem savīļņojumiem.

Blaumaņa lirikas pantmērs ir stingrs. Rakstnieks lieto noteiktu pantmēru; tikai retumis viņš raksta brīvajā pantā. Pirmo vietu Blaumaņa lirikā ieņem jaukts pantmērs, kurā dzejnieks sakopo dažādas pēdas. Tā dzejoli Aicinājums apvienots trochajs ar amfibrachu, dzejoli Ceļmalā saistīts amfibrachs ar trochaju, dzejoli Atkalredzēšanās savienots daktils ar trochaju u.t.t. Jaukts pantmērs sastopams apmēram 2/5 rakstnieka dzejoļu.

No tīriem pantmēriem visbiežāk Blaumaņa lirikā sastopams trochajs. Trochajā sarakstīti dzejoli Manas rozes, Mazās Martas dziesma, Nāc, Pērkons, Ziema, Vēl tu nezini u.c. Biežā trochaja lietošana nepārprotami liecina par tautas dzeismu ietekmi uz Blaumaņa liriku. Rakstnieks dzīvi interesējās par tautas dziesmām un rakstīja to garā. Trochajs sastopams apmēram 1/4 Blaumaņa dzejoļu.

Pēc trochaja seko jamps, kurā sarakstīta apmēram 1/5 dzejoļu. Jambu sastopam dzejoļos Dvēseļu valoda, Līgo!, Beklina "Miroņu salu" uzlūkojot u.c.

Retāk Blaumanis lieto daktilu, kurā sacerēti dzejoļi Asarās, Liktenis u.c.

Reizēm Blaumaņa lirikā sastopam amfibrachu, kurā sacerēti dzejoļi Sapņu zeme, Tālavas taurētājs, Atstātā u.c.

Daži Blaumaņa dzejoļi sacerēti brīvajā pantā. Tanīs vairs nav ieturēts stingrs pantmērs. Brīvajā pantā sacerēti dzejoļi Mana lūgšana, Ardievu, Oda u.c. Tie pa daļai radušies Viktora fon Andrejanova ietekmē, jo viņš brīvo pantu bieži lietoja.

Jāpiezīmē vēl, ka Blaumanis rakstījis arī tautas dziesmu pantmērā. Tā tautas dziesmu trochajos sacerēti dzejoļi Pienenītes, Sūpuļa dziesmas, Tautas dziesma u.c. Šie dzejoļi liecina par Blaumaņa spēju iejusties tautas dziesmu pantmērā. Tie skaidri rāda, ka dzejnieks labi pazinis tautas dziesmu metriku, jo nevienā dzejoļī nesaņemam novēršanos no tās likumiem.

Mēs redzam, ka Blaumaņa pantmērs ir veidojies patstāvīgi. Tomēr zināmā mērā viņš atradies tautas dziesmu ietekmē. Kā tur, tā te valda stingrs pantmērs: trochajs un daktils. Brīvais pants radies modernās literatūras ietekmē.

Stingrs un ciets ir arī Blaumaņa pants. Rakstnieks lieto dažādas panta formas. Distichos sacerēti dzejoļi Īss sapnis, Negaidīts vakars, K. Skalbe, L. f. Šradera Pariju dziesma, A. Vīkenburga Pēc paša mēra u.c. Visvairāk Blaumanis mīlējis kvartas, kurās sastopam pusē no viņa dzejoļiem. Tanīs sarakstīti pazīstamie dzejoļi Rudenis, Piedod, Ceļmalā, Memento, Pērkonis, Ziema, Tālavas taurētājs u.c. Kvintas Blaumanis reti lietojis. Tanīs sacerēti dzejoļi Jaunlaiku balāde, Jānis Steiks, Sekstīnes diezgan bieži sastopamas Blaumaņa lirikā. Tanīs sarakstīti dzejoļi Vientule, Beklina "Miroņu salu" uzlūkojot, Viktoram fon Andrejanovam, Aicinājums, Allaž. Septīmās sarakstīti dzejoļi Apņemšanās, Pērn un šogad, Ilgas u.c. Oktāvās sacerēts dzejolis Vizbuļu ziedā. Nonā uzrakstīts dzejolis Nojausma. Vēl jāpiemin Sapfo pants, kurā sarakstīts pats pirmais Blaumaņa dzejolis Vasaras nakts.

Mākonīts, kas sarkans vakaros dega,
Nobālējies un krēslas pelēkā sega
- Gravās gulējuse pie spokainām ēnām -
Attinas lēnām. /X,17/.

Blaumaņa pants ir vienkāršs, bet ciets, noteikts, stingrs. Tanī sastopam dažādu rindu skaitu. Īpatas panta formas rakstnieks lieto reti.

Liela vērību Blūāmanis piegriež atskaņām. To uzdevums padarīt dzejoli vijīgu, daiļskanīgu, mūzikālu. Pēc iekārtojuma pantā Blaumanis lieto blakus, pamīšus un apkampējas atskaņas.

Blakus atskaņas.

Vakas vēl slavens un dižens un cēls,
Šodien mēms, izbālēj's nīcības tēls,
Rītu jau kaps savu upuri rij,
Parīt: - "Kur, kad un kas viņš tāds bij?"
/Likt.X,58/

Šinī dzejolī sastopam blakus atskaņas: cēls - tēls, rij - bij.
Tās tomēr Blaumaņa dzejoļos sastopamas diezgan reti.

Pamīšās atskaņas.

Smagi tumši padebeši
Saulēs zeltam priekšā klājas.
Lietus piles mirgā reši,
Putnu dzīru troksnis stājas /Pērk.X,14/.

Piemērā atrodam pamīšās atskaņas: padebeši - reši, klājas - stājas.
Tās Blaumanis lieto visbiežāk.

Apkampējas atskaņas.

Uz lauka klusums. Tomēr dzirdu - zvani!
Man ausīs dun un dun: "Uz kapu, kapu..."
Pie kājām redzu krītam bālu lapu
Un grūtsirdība nāk un skūpstā mani.
/Veļu laikā X,23/.

Piemērā apkampējas atskaņas ir: zvani - mani, blakus atskaņas:
kapu - lapu. Tās tikai rētumis atrodamas Blaumaņa dzejoļos.

Pēc zilbju skaita Blaumaņa lirikā izšķir vīrišķas, sievišķas
un daktīliskas atskaņas. Vīrišķās atskaņas ir vienzilbīgas. Tās ir
tvirtas un spēcīgas.

Kur drūma krēsla dienas gaismu nīd,
Gar sienām valgums pilēs zemē slīd,
Kur jauneklīs uz gultas vārgst un nīkst,
Tam dvēse sērās ilgās slāpst un tvīkst.
/Pie pagr.loga X,59/.

Dzejolī, no kura ņemts šis piemērs, visas atskaņas ir vīrišķas.
Tikai vīrišķās atskaņas sastopam dzejoļos Liktenis, Dziesma,
Kas draud drūmāk kā kaps? u.c.

Sievišķās atskaņas ir divzilbīgas. Tās ir maigas un vijīgas.

Kāds nāvīgs klusums vakaros un rītos,
Cik vēlu saule miglai cauri laužas?
Raibs lapu palags zemei pāri aužas
Un ir tā, it kā visur atvadītos.
/Septembris X,98/.

Tikai sievišķās atskaņas sastopam dzejoļos Rudenis, Nevar, Septembris
Citu nopelnus saucam par laimi u.c. Parasti Blaumanis lieto pamī-
šus vīrišķas un sievišķas atskaņas.

Daktiliskās atskaņas Blaumaņa dzejoļos visai reti sastopamas.

Kas pateikt var, ko par laimi sauc,
Tam viņa vēl nav dzimuse;
Un kas var teikt, ko par laimi sauc,
Tam viņa jau zuduse, grimuse /X,81/.

Aforismā atskaņas dzimuse - grimuse ir daktiliskas.

No liksikālā viedokļa Blaumaņa atskaņas visumā ir ordināras. Tās ir parastas, tomēr nav nodeldētas, nolietotas, piem.: vētras - mētras, dūc - plūc, lēns - zēns, tvīkst - slīkst, dusēt - klusēt, skauj - ļauj, ir - šķir, klājas - stājas, roka - loka, graužas - kļaujas u.c. Dažreiz rakstnieka dzejā sastopam arī retas atskaņas: Ben-Mustafāts - diplomāts, Merāns - māns, majestātiņ - prātiņ, Tatarijas - sijas, pampelūze - blūze u.c.

No arhitektoniskā viedokļa Blaumaņa atskaņas ir vienkāršas: kāpj - grābj, jūs - mūs, dzied - zied, šala - āla, klusu - krusu, nakti - vakti, krastu - mastu u.c. Savos kōmiskajos dzejoļos rakstnieks lieto arī saliktas atskaņas: ko nu - Judelsonu, māte - ā te, jūt ni - būtni, vai kā - laikā, dara tā - parādā, kuŗš te - vuršte u.c.

Blaumanis nereti lieto parciālas atskaņas, kuŗās atskaņojamie vārdi saskan ne pilnīgi, bet tikai pa daļai: kristš - žurnālists, apgaismošanu - došanu, taisīšanu - ganu, atpakali - spali, dzauzīni - audzīni, raudādama - nama; biežākas tomēr ir totālās atskaņas, kuŗās abi atskaņu posma vārdi saskan pilnīgi: bailēs - spailēs, loku - roku, sviežot - spriežot, zaglis - daglis, vērpies - tērpies. Pie totālām pieder tautoloģiskās atskaņas, kuŗās atskaņojamie vārdi identiski kā fōnētiski, tā leksiski. Tā V.fon Andrejanova dzejolī Naksniņā, kuŗu tulkojis Blaumanis, visās pāra rindās atkārtojas vārds naksniņā.

No morfoloģiskā viedokļa Blaumaņa lirikā visbiežāk sastopam sakņu atskaņas: omā - domā, ēdās - sēdās, glaimi - laimi, spiež - sviež, zilēju - mīlēju. Turpretī piedēkļu atskaņas ir visai retas.

Raugoties uz vārdu morfoloģisko vienādību, Blaumaņa atskaņas varam iedalīt viendabīgās un svešdabīgās. Viendabīgās atskaņās atskaņojamie vārdi pieder pie vienas un tās pašas vārdu šķiras: jēdz - mēdz, sāk - nāk, izturējās - smējās, galvu - balvu, redzams - sedzams, spēks - grēks, Svešdabīgās atskaņās atskaņojamie vārdi pieder pie dažādām vārdu šķirām: jums - nteikums, dabas - abas, bļodas - rodas, tāds - uzglabāts, nāk - citādāk, salda - galda, ziņu - viņu, māja - gāja. Svešdabīgās atskaņas ir jaukākas par viendabīgām.

No instrūmentācijas viedokļa Blaumaņa atskaņas ir ļoti prēcīzas. Tanīs saskan vārdu daļas, sākot no uzsvērtās zilbes vokāļa līdz vārda beigām: ziņu - viņu, krita - mita, aklu - kaklu, prōti - ļoti, bēgt - slēgt, pekoja - sekoja. Pēdējās atskaņās Blaumanis arī ievērojis intonācijas vienādību.

Retumis Blaumanis ļauj vienām un tām pašām atskaņām vīties cauri visam dzejolim. Tā dzejolī Jaunais saimnieks rudenī atkārtojas atskaņas otrā un ceturtnā rindā visā dzejolī: grūti - gūti - kūti - rūti - sūti - šķūti - krūti - skūti - šūti - jūti - būti - ūti - pūti - brūti. Tā ir atskaņu ķēde, kuŗā ietelp veseli septiņi posmi.

Vispār jāliecina, ka Blaumanis pantmēru un atskaņas lietojis ar lielu prasmi. Stingrais pantmērs un košās atskaņas skaidri liecina par dzejnieka smalko literāro gaumi.

Prōzas ritms un numers.

Prōzā izšķir ritmu un numeru. Prōzas ritms un numers vēl nav pietiekami izpētīti. Trūkst plašāku darbu, kas pamatīgāk noskaidrotu minētos jēdzēinus. Arī atšķirība starp šiem jēdzieniem nav vēl gluži skaidra. Ritms aptver alcentu sadalījumu atsevišķā teikumā, numers - teikumu struktūras raksturu. Ritmu atrodam kā poēzijā, tā prōzā; numers prōzā ir tas pats, kas metrs dzejā. R.M.Meiers noskaidro atšķirību starp ritmu un numeru šādi: "Noteiktāk runājot, ritms atbalstās uz alcentu sadalījumu, numers uz visas runas vielas izvēles un sadalījuma, pirmā kārtā uz uzvertu vārdu sadalījumu teikumā" 43/.

Blaumaņa prōzas ritms ir daudz valējāks nekā dzejas ritms. Lielāka ritma valība noteic stingru iedalījuma trūkumu: dzejā rakstnieks lieto noteiktu alcentu skaitu, prōzā nenoteiktu. Lielā ritmiskā plūduma dažādība traucē prōzas uzbūves vienību. Turpretī ritmiskā plūduma vienība tuvina prōzu dzejai. Tāda parādība novērojama taīs gadījumos, kur neatskaņoti vārdi pāriet atskaņotos, dzeja - mūzikā. Tāda pāreja nereti sastopama lugās, piemēram Raiņa drāmā Zelta zirgs. Blaumanis savos darbos parasti nepāriet no nesaistītas valodas uz saistītu, no prōzas uz dzeju. Viņš lieto vai nu tīru prōzu vai tīru dzeju. Reizēm viņš tikai iesprauž savus dzejoļus lugās un novelēs.

Prōzas ritms visspilgtāk izpaužas teikuma beigās. Individuālā teikumu uzbūve visstiprāk novērojama ritmu izskaņā, piemēram slavenajā Cicerona nobeigumā esse videatur. Mēs varam runāt arī par Blaumaņa klauzulas likumu. Rakstnieks palaikam nobeidz savus teikumus ar diviem uzsvērtiem vārdiem bez pauzes. Teikumā "Mana puķe!..." /Salna pav.III,114/ pasvītrāti abi vārdi. Teikumā "Es noslīgu ceļos un manas karstākās asaras krita uz viņa svēto roku" /Tur, kur nev.nav b.IV,122/ izcelti vārdi "svēto roku". Teikumā "Tikai vienā galā aiz kādas skarbargas spīdēja pāris pavedienu sirmu matu" /Aizv.lillā I,14/ uzsvērti beigu vārdi "sirmi mati". Teikumā "Kad viņa atmodās, lai atmodās viņa uzticamās rokās" /Mēm.prec.IV,162/ pasvītrāti vārdi "uzticamās rokās".

Blaumaņa teikumi parasti beidzas ar diviem trochajiem: zīda lakats, mēmo muti, tavā sirdī, mana puķe, savas galvas, vienu pašu, svēto roku. Dažreiz tie izskan arī ar daktilu un trochaju: spīdošo namu, dzīvības kalnā, deguna galu, gājuse bojā, karstajām acīm, nokrita zemē, krāpnieku žīdu. Tie liek teikumiem izskanēt harmoniski.

43/ Deutsche Stilistik. Von Dr.Richard M.Meyer, Prof.an der Universitaet Berlin. Zweite verbesserte und vermehrte Auflage. Muenchen 1913. 67.lapp.

Numers aptver: pirmkārt, teikumu sadalījumu /vienkāršs vai sarežģīts, vienmērīgs vai nevienmērīgs sadalījums/; otrkārt, vārdu materiālu /gari vai īsi vārdi, uzsvērtu vārdu trochajiskā vai jambiskā uzbūve/, treškārt, pauzes /skaits, garums, ar interpunkciju šķirto daļu sagrupējums/.

Blaumaņa teikumu iekārtojums ir vienkāršs. Visbiežāk viņš lieto teikumu ar vairāk prēdikātiem, kas izteikti ar verbu. Tie piešķir viņa teikumiem spēku un sparū.

Viņa /Ieva/ ūdeni spainī atlēja atpakaļ, pielīkās pie krāsns, salika degošās pagales kopā, apbēra pagalu galus ar pelniem, lai uguns nevarētu iznākt no krāsns, un tad atstāja ķēķi /Bērt.p.I,149/.

Teikums darināts vienkārši, pievienojot subjektam piecus verbālus prēdikātus. Prēdikāti rada dzīvu spriegumu teikumā. Subjekts virzās no vienas darbības uz otru, neļaujot spriegumam atslābt.

Blaumanis teikumos parasti lieto īsus vārdus. Pārsvarā ir divzīlīgi un trīszīlīgi vārdi. Retāk viņš izvēlas četrzīlīgus vārdus; pieczīlīgi vārdi ir diezgan neparasti. Blaumaņa prozā valda trochajs; tomēr trochaji nereti mainās ar daktiliem.

Lielā kļava pavēnī snauda pāris puisu pusdikti krākdami. Meitas un sievas atdusējās istabā, kuŗas durvis stāvēja plaši vaļā /Bērt.p.I,135/.

┌ -|┐ ┌|┐ - -|┐ ┌|┐ ┌|┐ ┌|┐ ┌|┐ ┌|┐ ┌|┐ ┌|┐ ┌|┐ ┌|┐ ┌|┐ ┌|┐ ┌|┐
└ -┘ └┘

Šinī piemērā pārsvarā ir trochaji, daktilu skaits mazāks.

Saule pašulaik : taisījās rietēt : Vakars bij silts : un lēns : Pa retai bezdelīgai : vēl lidoja augstu gaisā : un kaut kur kaimiņos : sieviešu balss : gari vilkdama : cūkas aicināja mājā : /Laimes kl.IV,91/.

Izrunā lasītājs apvieno vairāk vārdu zināmā vienībā, kas atšķiras no citām vienībām ar pauzi. Šo vienību sauc par kōlu. Teikumu sadalījumu kōlos redzam augšējā piemērā. Katrā atsevišķā kōlā ir viens vārds, uz kuŗa krīt logiskais akcents. Šis vārds pulcina ap sevi neuzsvērtos kōla vārdus. Bez tam arī intonācija ar lielāku vai mazāku noteiktību atšķir vienu kōlu no otra. Katrs kōls aptver vairāk vārdu ar dažādu akcentu un zīlju skaitu. Izrunā, kur seko kōls pēc kōla, tos viegli vienu no otra atdalīt. Atkarībā no vārdu skaita un arī no uzsvērtu un neuzsvērtu vārdu sagrupējuma kōlā, tā izruna prasa lielāku vai mazāku enerģijas patēriņu. Īsi un krasi atšķirti kōli rada aprautu, ātru un strauju runu. Gari un nenoteikti kōli dod lēnu, rāmu, nenoteiktu runu. Blaumaņa prozas kōli ir diezgan īsi un stingri atšķirti viens no otra. Tādēļ viņa prozas plūdums ir straujš un spēcīgs.

Blaumaņa valodas kēmika.

Blaumanis ir smalks kēmiks. Viņa darbos sastopam situācijas, rakstura un valodas kēmiku. Rakstnieks plaši izmanto valodas kēmiku, kas ir bagāta. Viņš lieto vārdus, kas kaut ko nozīmē un tomēr neko nenozīmē. Aplūkosim raksturīgākos Blaumaņa valodas kēmisma veidus.

Vārdu līdzība.

Blaumanis reizēm tā pārgroza kādu vārdu, ka tas zaudē savu nozīmi, bet līdzības dēļ ar originālu tomēr ir saprotams. Tā bieži vien viņš pārgroza svešvārdus, nepielāgojot tos citiem vārdiem: agari, cauer, klajores /klavieres/, obligāca /obligācija/, rīfelreferāts /referāts/, spinsions /pensija/, spricentes /procentes/.

Pēc manām domām gan tā drusciņ agari
Un pret šādu traku erotismu būtu bijuši lietojami
žagari.
/Pašportr.IX,181/.

No savas peļņas, diezgan liesas,
Jūs dosiet dārgas spricentes
Un kopsiet baznīcu un tiltus
Un nabagus un nabadzes /Drustēn.IX,150/.

Vārdu atvasināšana.

Vārdu atvasināšanai kalpo piedēkļu un priedēkļu pievienošana saknei. Atvasinātiem vārdiem tomēr jābūt saprotamiem savā neskaidrībā: gīmulis, zarums, zagels, sēderis, pigupagels. Kēmisms šeit slēpjas pretstatā, kas pastāv starp vārdu bez nozīmes un vārdu ar nozīmi.

Pie kam Grosvalds un biedri nesēdējuši vis uz sava
sēdera,
Bet Zinovjeva priekšā gulējuši uz vēdera /Die lett.
Rev.IX,183,184/.

Kēmiski vārdu sākumi un beigas.

Šeit tuvojamiem homōnīmiem: līdzīgie vārdi atšķiras ar dažām skaņām, kas rada kēmismu.

Kā Rauda un Rempis piebraukuši /Paz.d.V,190/.

Liepiņ un Lapiņ, - izvadat šo cilvēku no parka
/Ugunī, VII,149/.

"Nē", čukst jaunākais un dod sev tādu iekšēju belzīenu, lai balss kļūtu diktāka, "esam skolēni. Es apmeklēju Ikša, mans biedrs Fikša skolu".
"Un mūsu māsas Stikša ģimnaziju", piebilst vecākais
/Dzīv.meklē VIII,128/.

Pēc tam, kad mūsu jauneklī un jaunavas ar Rakera, Makera un Stakera izdotām grāmatām "Cilvēks un viņa dzimums", "Laulības gultā" un "Kas jāzin jauniem pāriem" tā puslīdz pietiekoši sagatavoti uz laulības dzīvi, man liekas esam neatliekams laika prasījums...
/Īsa pam.mīl.VIII,113/.

Salikteņi.

Salikteņi liekas saprotami savā nozīmē, kaut gan tie pārgrozīti. Kōmisks šeit ir saprotamais nesaprotamā.

Klibklabēs paminas,
Šņikšņakstēs šķēres,
Pīkpukstēs sirsniņas
Ilgodamās /Skrod.Silm.VI,289/.

Kizi, kizi, cibučabulīt! /Labrīts IX, 31/.

Samalajēkab, veselu glāzi! /Ļaun.g.V,119/.

Nozīmīgu vārdu atvasinājumi.

Atvasinātais vārds raksturo, noskaidro, illūstrē kādu priekšmetu. Šeit kōmismu rada tautas etimologija: zināms vārds atgādina kādu citu vārdu ar citādu nozīmi. Tā huļīgāns pārvēršas par žuļīgānu, kas modina domas par žuļiku. Centrifuga pārvēršas par centerpūķi, centripogu, centerpusku, centerpūgu.

Redz, ar to pienu ir tā: tur tai centripogā ir tāda bumba, tāds stops, un tur iekšā tas piens griežas, griežas, nejēdzīgi ātri, sajūk... tā sakot... pats sevī... un... pārplīst.. tas ir, tas krējums...
/No sald.pud.VI,195/.

Skaņu kōmika.

Kā cilvēks - Baugis,
Kā dzejnieks - gan sanugis,
Gan izgulētu cisu klaugis /Atb.dzejn.Baugim IX,22/.

Kōmiska vārdu šķiršana.

Kōmiska vārdu šķiršana modina domas par šķietamu priekšmeta sadalījumu divos patstāvīgos priekšmetos. Sadalījums rada kōmismu.

Līdz ar dažiem antilopiem,
Dromaderiem, degunradžiem,
Raibiem pap- un mammas gaiļiem
Pārdalījās divās daļās /Pie hotent.IX,9/.

Pilsēt-, zaļum-, zem- un citi nieki,
Dziedait man šo gaudu dziesmu līdz!
/Tūkstoš... IX,39/.

Šļupstēšana.

Kōmisms slēpjas pretstatā starp šļupstēšanu un skaidru valodu.

Pieteris. Naudat? Fui ne - ē, tāt man il, tik udiet,
et glibu pletētiet!

Abrams. A, un es tev lai nopirke pletīzere?
Vai tad tu gribe par skrodere mācites?

Pieteris. Taploti tak, et glibu ņemt tievu.
/Ļaun.g.V,121/.

Kōmisks vārdu sablīvējums.

Kōmisms slēpjas mēchaniskā vārdu sakopojumā, kas apzīmē automātisku kustību.

Vai tu redzi, meit, kā mēs no baznīcas protam ārā nākt? Mēs stumjam, spiežam, grūžam, minam, raujam, turam, spraucamies, spiežamies - un pēdīgi laimīgi esam laukā! Ak tu tētīt - skat, kā tur vienai aprūka kremēli. To jums vajaga. /Parad.II,56/.

Kōmiska onomatopoēze.

Iet tas cirvis šņikt un šņakt,
Lūst tā apse brikt un brakt,
Vai, vai u.t.t. /Skrod.Silm.VI,267/.

Tas /taukais šķidrums/ unkš un plunkš un plikš un paukš,
Bet viņa dod ka ķērne vaukš /Dzejn.IX,197/.

Uzreiz šļadaks! Plauks, plauks, šļurps! Miķelim kaut kas briemīgi karsts no augšas uzgāzās virsū!
/Dziru Miķ.IV,56/.

Vārdu rotaļa.

Joske. Neviena zīdete nebučojas ar tādu ingeli.
Rūdis. Tu saki ingels - citi engels!
Joske. Tu mani sakaitinās', Rūde!
Rūdis. Skaisties! Man patīk, kad žīds sāk vārīt.
/Skrod.Silm.VI,297/.

Kōmisks tulkojums.

Kōmismu rada nesaskaņa starp originālu un tulkojumu.

Joske. Es tak saku! /Saka, ka dos pulveri/.
Rūdis. Saki par žīdiski: Uz goda vārda!
Joske. Soll dir der Taifel holen!
Rūdis. Nu es tev ticu... Ne, brač, es pie tās šneiderienes savas mutes neesmu apsmulējis.
/Skrod.Silm.VI,297/.

Vārdi ar divējādu nozīmi.

Divu ideju sistēmu interference vienā un tai pašā frazē ir neizsmeļams kōmisku efektu avots.

Še atdus mazais Vērsuliņš,
Tā lielā Vērša dēluliņš.
Nav Debestēvs to gribējis,
Ka tas par Vērsi izaudzis /Joc.kapu uzr.VIII,132/.

"Nupat pie manis bij Vējš", viņš atbildēja un lūkojās, uzaicis nikni sarāvis, nozīmīgi Jānī.
"Ak, un tas jums atnes lietu!" Jānis jokojās tādā pašā jautrā balsī.
"Nē", kalējs atcirta pretim, "Viņš mums atnesa ziņu, ka viņa Alīde drīz dzeršot kāzas"
/Br.zāl.II,99/.

Kōmiski personu un vietu nosaukumi.

Blaumanis modina kōmismu ar dīvainiem personu un vietu nosaukumiem: Sētmaļu Made, Micpapu Mārcis, Šļakanu Spricis, Čučakoku Pieteris, Švaukstu Andžs, Kvēpiņu Krustiņš, Bezbērnū Brencis, Amālija, Natālija, Rozālija Bedrīte, Trauklaiži.

Turklāt man pašam arī posts uz kakla, - būs vai nu krietni Sētmaļu Mada jāprecē, vai.../Pērk.neg. I,48/.

Kōmiska tautologija.

Tautologijas kōmisms izskaidrojams ar mēchanisko domāšanu.

Viņš /Mopsis/ bija beigts un pagalam/Mopsis IV,47/.

Un tā kā nu Ciguzis ir beigts, tad viņš vairs nedzīvo /Zvirb.Cig.VIII,79/.

Kōmiska pārklaušanās.

"Kā labi iet, es prasu?" pazīstamais iesaucās.
"Ak tā", Jānis atteica."Kā tad, pa rasu, pa rasu".
/Br.zāl.II,85/.

"Nu, ļaudis jau saka, es esot gluži mātē atsitusēs, tad jau nu laikam tai lietā arī domāšu tā kā viņa".
"Nepareiza ziņa", Jānis kļiedza, "Taisnība gan.Ļaudīm nevar ticēt".

"Lai Dievs nedod", meita nopūtās. "Ir gan patiesi kurls". Un tā, ka visa istaba noskanēja: "Es arī labāk pie kurla nekā pie akla ietu".

"Ak lietu", Jānis runāja. "Jā, es arī gaidu lietu, bet nerunā tik stipri, es gluži labi dzirdu... Un nu man arī jāsāk braukt".

"Braukt?... Paliec tak vēl kādu brītiņu", meita vedināja. "Vai negribēsi varbūt kādu kumosu iekost".

"Kamašā iekost", Jānis sacīja un smējās."Ne, to neļaušu. Man pātaga palika saimes istabā. Gan ar to atgaidāšos".

"Māte tev gribēja dot ēst!" Meita izmisuse kļiedza.

"Ko nu par plēšanu, - nebīsties", Jānis atbildēja un sniedza meitai roku. /Brīn.zāl.II,87,88/.

Kōmiska iekrišana runā.

Šeit kōmisms slēpjas divu dažādu domu gājumu pretstatā.

"Ak, Kungs", Miets svinīgi uzsāka,"ak, Kungs, mēs tev apsolam.. skaiti dikti līdz, dēls... mēs tev apsolam visu ļaunu atstāt un ienīst no šitās bēdu stundīņas. To mēs tev apsolam. No šitās bēdu stundīņas. Jā. Un Augusts būs labs un godīgs cilvēks, un es arī kļūšu par labu un godīgu cilvēku. Mēs joprojām būsīm abi labi..."

"Bāz maisā"... Tiltiņš nurdēja caur zobiem un klanīja galvu. /Aizv.lillā I,6/.

Kōmiska dažādu stilu nostādīšana blakus.

Šeit kōmisms slēpjas stilu pretstatā.

"Ak Kungs, piedod mums mūsu grēkus?... dod šurp roku, - lec, es turu... es dziļās bēdās nosaucos... še, še, dēliņ, zem egles... Kungs, manu lūgšan' klausī?... tē biezie zari mūs aizsargās no lietus... ja, bet kā tā dziesma iet tālāk? Skaiti tālāk, Augustiņ, tu esi jaunāks, tu viņu labāk zināsi... Ko, tu arī viņas nezini? Ka tu nolāp- nē, nē, Kungs Jēzus Kristus, - tas slikti, dēliņ, ņemsim citu dziesmu. Metīsimies ceļos un skaitīsim citu dziesmu".
/Aizv.lillā I,5,6/.

Kōmisks apjukums.

Apjukumā parādās neskaidra domāšana, kas modina kōmismu.

"Bet maniem vecākiem vai tēvam tu varēji priekšā stādīties kā znots?" Ieva atkal runāja.
"Sirsniņ, kam nu šitā runā? /Ka tevi veļu māte, ko lai nu atbildu?/ Sirdspukīt, tu nezini - tas ir es zinu, nē, tu zini?" /Parad.II,69/.

Vienādu teicienu atkārtošana dažādu personu runā.

Liena. Viņa /Maija/ priecāsies līdz ar mani, viņa jau allaž par Pēteri labu vien runāja, viņa būs ļoti mierā, tādu krusttēvu dabūdama.
Maija. Tēvs ļoti priecāsies un Liene arī, viņa jau allaž labu vien par tevi runāja, viņa būs ļoti mierā, tādu krustdēlu dabūdama.
/Zaļi V,47/.

Kōmisks vārdu atkārtojums.

Atkārtojumā parādās automātiskā domāšana, kas modina kōmismu.

Nav vis vēl labi. Ka tu ar mani atkal būsi laba, tad būs labi /Zaļi V,48/.

Kōmisks epitets.

Juris. Mana zelta Emīlija šite. Tavs sudraba Juris šite /No sald.pud.VI,8/.

Asprātīga koordinācija.

Namnieks. Astoni pūri? Ko tas cilvēks muld? Kā liekas, esat vēl drusku ar miegu?
Ješka. Ar ko vēl ne?
Namnieks. Nu, drusku ar miltiem arī /Zaļi V,31/.

Kōmiska irōnija.

Irōnija slēpj pretstatu starp domu un tās izpaudumu; tas modina kōmismu.

Abi bij bijuši pagasta namā, kur Mietam bij bijušas pagasta darīšanas, bij vēlāk uz māju braucot pašu darīšanās iegriezušies baznīcas krogā un tur divu stundu laikā tā noguruši, ka tikai ar krodzenieka palīdzību bij varējuši iekāpt vāgos /Aizv.lillā I,3/.

Kōmiska hiperbola.

Hiperbolā slēpjas pretstats starp tiešo un pārspīlēto stāvokli.

"Tā ir tava bērņa!" Āboļu pārdevēja izsaucās un rādīja ar majestātisku mājienu uz bērnu, un sāka rāties, ka lodziņa rūtis un viņas vaigi drebēja /Kāpēc...I,215/.

Kōmisks pārpratums.

Katrs runātājs ieliek vārdos savu domu, radīdams kōmismu.

"Bet kad jau, tad jau: dzerat jūs tad arī savas".

"Ko?"

"Dzerat jūs tad arī savas"

"Nu, mēs jau tad savas dzersim".

"Ak tā, es domāju, tu runāji par mūsu kāzām"

"Nu ja, par mūsu"

"Tas ir: par jūsu"

"Par mūsu - tev nu jūk valoda",saimniece saka un smīn.
/Vīnd.dr.b.kāz.II,228/.

Metaforas reālizācija.

Bergsons par metaforas reālizāciju saka: "Kōmisks efekts rodas katru reizi, kad mēs tiešā nozīmē saprotam izteicienu, kas lietots pārgrozītā nozīmē. Citiem vārdiem: tiklīdz mūsu uzmanība pievēršas metaforas materiālajai pusei, tanī ietvertā ideja kļūst kōmiska" 44/.

Māte. Nudie, sirds pa muti kāpj laukā!

Lavīze. Nu tad turi muti cieti, citādi paliksi vēl bešā! /No sald.pud.VI,209/.

Abrams. Saimniece, man ir viene liele naste uz sirde.

Antonija. Uz sirds? Tu gribēji teikt vezumā?

/Skrod.Silm.VI,362/.

Vilis. Nāc nu dzersim kāzas.

Joske. Labāk viņas ēdisem. Man gribes ēst.

/Tr.gr.VI,68/.

Parodija.

Ja svinīgo, cēlo izsaka vienkārši, parasti, rodas parodija, kas modina kōmismu. Blaumanis - parodijas meistars.

Tā par pazīstamo ziņģi Ak puķīt, tavu noskumšan' Blaumanis uzrakstījis parodiju Ak, Jancīt, tava klusēšan', kurā izzobots tās sakanašais sentimentālisms.

Ak, Jancīt, tava klusēšan',
Tā manu sirdi krent!
Kad es par tevi domāju,
Tad gribas lielu bomi ņemt
Un Tev ko uzrakstīt -
Un Tev ko uzrakstīt!
/Bet neprasi tikai, kur?/ /XI,132/.

Kōmisku vārdu substitūcija.

Zināmu personu, lietu, īpašību vai darbību Blaumanis reizēm apzīmē ar kādu tai tuvu stāvošu priekšstatu. To dara, lai puķaini runātu vai modinātu apziņu, ka priekšmets īpaša vārda nav cienīgs. Tā Blaumaņa čigāns saka:

Arī zirgus es tagad tikai vairs miju
Un šogad divreiz Cēsītēs biju,
Dzirdēju, krons dodot korteli par velti,
Bet kungi: - vēl vari dzīvot pa telti?
Arī Kurzemi drusku apmeklēju
Un tur tikko tintē neieskrēju,
Jo, redzat, kāds nerrs man tur, braucot uz tirgu,
Bij piesējis pie ratiem svešu zirgu.
/Kā es šo vas. IX,71/.

Blaumaņa valodas kōmika ir ļoti bagāta un nav pilnīgi izskaidrojama ar vienu pašu teōriju. Svarīga ir Bergsona kōmiska teōrija, kas aplūkota viņa grāmatā Smieklī. Kōmikas kodols viņam šķiet smieklī. Viņš atrod smieklus vienīgi cilvēku dzīvē: smieklīgs var būt tikai cilvēks. Smejoties par kādu kustoni vai priekšmetu, cilvēks tos antropomorfizē. Smieklī rodas vienīgi sabiedrībā, tāpēc tiem sociāls raksturs. Tie nav savienojami ar dziļu dvēseles savilņojumu un nekādā ziņā nedrīkst modināt līdzcietību. Smieklīga ir katra cilvēka darbība, kas sava sastinguma dēļ nostājas pret sabiedrības prasībām. Dzīvs cilvēks ir smieklīgs, ja tas atgādina automatu, mašīnu.

Daži Blaumaņa valodas kōmiska veidi viegli izskaidrojami ar Bergsona smieklī teōriju. Šeit minams pārpratums, atkārtojums, metaforas reālizācija u.c. Tomēr visus rakstnieka valodas kōmiska veidus ar Bergsona teōriju nav iespējams izskaidrot. Tā neaptver visus Blaumaņa valodas kōmiska veidus.

Ievērojamu kōmiska teōriju sniedz T.Lipss 45/. Pēc Lipsa domām, kōmisks ir viss niecīgais, nesvarīgais, nenozīmīgais, kas iestājas lielā, svarīgā, nozīmīgā vietā. Kōmisks ir viss mazais, kas parādās

45/ Komik und Humor. Eine psychologisch-aesthetische Untersuchung von Theodor Lipps. Zweite unveränderte Auflage. 1922. Leipzig. Verlag von Leopold Voss.

kā liels, bet beigās tomēr nav nekas. Kōmiskā pārvērtība iestājas piepeši. Spilgts piemērs, kuŗu Lipss min savas teōrijas apstiprināšanai, ir sakāmvārds Kalns dzemdē peli. Lipss izšķir kōmikā prieka un ciešanu elementu. Prieks ceļas no tām, ka kaut kas liels top mazs. Ciešanas rodas tāpēc, ka lielā vietā iestājas mazais. Tas rada vilšanos. Šī vilšanās ir īstais ciešanu cēlonis kōmikā. Ciešanu elements kōmikā gan var būt pavisam niecīgs.

Lipss izšķir objektīvu, subjektīvu un naivu kōmiku. Objektīvā kōmika izpaužas lolotās un nepiepildītās gaidās. Naivā kōmikā pretstats starp lielo un mazo ceļas tikai no viedokļa. Subjektīvajā kōmikā kaut kas tēlojas liels, bet galā izrādās mazs; te viena un tā pati parādība ir reizē liela un maza. Šeit iederas dažādas asprātības. Valodas kōmika ietelp subjektīvajā kōmikā.

Daži Blaumaņa valodas kōmikas veidi viegli izskaidrojami ar T.Lipsa teōriju. Te varam minēt kōmisku vārdu šķiršanu, tulkojumu, pārklausīšanos, šļupstēšanu u.c. Bet visus Blaumaņa valodas kōmikas veidus ar T.Lipsa teōriju arī nav iespējams izskaidrot.

Vēstulē T.Zeifertam Blaumanis aizrāda, ka viņa dvēselē slēpjo-ties gaiša stīga, kas meklējot izteiksmes. Kōmika dziļi sakņojas rakstnieka psihē. Viņa valodas kōmika ir ļoti bagāta. Rakstnieks pieder pie kōmikas meistariem nevien latviešu, bet arī pasaules literātūrā. Viņš stādāms blakus Plautam, Moljēram un citiem. Savas kōmikas nolūkus rakstnieks pats raksturo vārdos, kas likti par motīvo uz viņa pirmās joku lugas Zagļi manuskripta.

Lai tie citi tautu māca,
Lai tie tautu raudināja.
Pats mācāms, es gribētu
Tautu drusku smīdināt /XI,318/.

Stila labojumi.

Blaumanis nopietni strādājis gar savu stilu. Rakstnieks daudz pūlējies, lai valoda precīzi izteic viņa domas un jūtas un lasītājam būtu viegli saprotama. Viņa stila labojumi rāda, ar kādu rūpību viņš centies atrast pareizāku, skaidrāku, noteiktāku un tīrāku izteiksmi. Stila labojumi bieži sastopami Blaumaņa pirmajos darbos, vēlākajos rakstos tie jau retāki, Mēģināsim noskaidrot rakstnieka stila labojumu raksturu.

Literārās darbības sākumā Blaumanis atrodas stiprā vācu valodas ietekmē. Viņa pirmajos darbos bieži sastopam germānismus. Pamatīgāk iedziļinājiēs latviešu valodas garā, rakstnieks cenšas atsvabināties no nevajadzīgiem germānismiem. Šī cenšanās skaidri izpaužas viņa stila labojumos. Blaumanis cenšas apmainīt liekos germānismus pret īstiem latviešu vārdiem. Tā viņš pārtaisa strēķi par brīdi, vīzi par kārtu, "bailīgā vīzē" par "bīstamā kārtā", "nejaukā vīzē" par nejauki, ķešu par kuli, vēlāk par kabatu, smuku par glītu, nesmuku par neglītu, virčaftēt

par saimniekot, liķa bālo par bālo, "pauzei iestājoties" par "atpūtas brīžam iestājoties", piekritēju par domu biedru, gābeli par dakšīnu, izmet vārdu ķerlis u.t.t.

Blaumanis nereti lieto prēpozīcijas pēc vācu valodas parauga. Rakstnieks tomēr tās parasti atstāj nelabotas vēlākajos izdevumos. Tikai retumis viņš pēc vācu valodas darinātās prēpozīcijas izmet vai izlabo. Tā teiciens "priekš otras glāzes cukuru kausējot" /Baltijas Kal.1883/vēlākajos izdevumos izlaists. Teicienu "caur graku" /Pērk.neg./ Blaumanis izlabo šādi "ar graku". Teicienu "caur savu mazo ieņēmumu gudro palielināšanu" /Pērk.g./ Blaumanis papriekšu pārlabo par teicienu "caur savu ieņēmumu gudro palielināšanu" un beigās teicienu ar divdabi "ienākumus gudri palielinot". Teicienu "uzliksim uz bankas" /Nauda z./ rakstnieks izlabo šādi "ieliksim bankā".

Blaumanis bieži vien garākus teicienus apmaina pret īsākiem, lai panāktu lielāku stila koncentrāciju.

Teiciens "es tam nelikšu pretim" /Pērk.g./pārlabots "es tam nepretošos".

"Tu tak nebūsi slims palicis, ko?" - "Tu tak nebūsi saslimis, ko?" /Pērk.neg./

"uz kuŗu...varēja būt lepni" /P.g./ - "ar kuŗu varēja lepoties"

"jau nedēļām iepriekš ielūgšanas izdarīja" /P.g./ - "ielūdza viesus".

"un labprāt atļāva savai sirdei bieži vien iedegties slepenā mīlestībā pret kādu meitu" /Pērk.g./ - "un labprāt sadraudzējās ar tēva dienestniecēm".

"Viņš nekad vairs nedabūs savu pilnu prātu atpakaļ" /Aizv.lillā/ - "Viņš būs vājprātīgs".

"dusmīgs palicis" /Kā vec.Zem./ - "atkal sadusmojies".

"pie Danderiem piederošā smēde" /Kā vec.Zem./ - "Danderu smēde".

"pretī darīsiet" /Kā vec.Zem./ - "pretosities".

"pārsteidzošāki aizķēra" /Kā vec.Zem./ - "pārsteidza".

"skatītājs beztrūcīgi turēs kāzas" /Kā vec.Zem./ - "jāsapre-oējas".

"Bet runājot no avīzes, tad tev saku" /Pērk.g./ - "Bet par avīzi tev saku".

Izlabotie teicieni ir pareizāki, īstāki, vienkāršāki un spēcīgāki.

Lielāku domu koncentrāciju Blaumanis sasniedz arī ar izlaidumiem tekstā. Šādi izlaidumi pirmo darbu vēlākajos izdevumos sastopami diezgan bieži. Ar izlaidumiem visbagātākais stāsts ir Bērtuļa pirksts. Otrā izdevumā izlaista starp daudzām šāda vieta: "Vai tad viņš jau

atkal jālūdzas?" Kājauts vaicāja, kas stoikas istabā bija aizpīpējis jaunu paperosu un tagad ienāca. "Ta tad cilvēks! Tāda puisieša savā mūžā vēl neesmu redzējis! Bērtul, ja viņš nedzer, tad uzlej viņam to brandvīnu uz galvas". Šinī piemērā sastopam izplūdušu izteiksmi, kuru raksturo liekvārdība. Lai panāktu lielāku stila koncentrāciju, Blaumanis minēto gabaliņu otrā izdevumā pavisam izmetis.

Noveles Raudupiete otrā izdevumā Blaumanis izmetis veselu epizodu ar žīdu. Žīds noskatās, ka Raudupiete ļauj savam bērnam akā noslikt. Gribēdama noslēpt noziegumu, Raudupiete cenšas visādi pielabināt žīdu, lai tas notikumu noklusētu. Vēlāk Blaumanim tāds iepinums licies neīsts un lieks, un viņš to izmetis.

Ievērojami grozījumi izdarīti joku lugā Trīnes grēki, kas 1896.g.jūlijā iesniegta Pēterpils drāmatiskai cenzūrai ar piezīmi "Joki ar dziedāšanu četros cēlienos no R.Blaumaņa. Mūzika no Erika Mārkalna". Tā paša gada beigās luga iespiesta ar piezīmi "joki četros cēlienos", bet "dziedāšana" izmesta. Tā pirmā cēliena 12.skatā izmesta šāda kupleja, ko dzied tēvs.

Graša cigārs laba lieta,
Ja to smēķēt drikst un var.
Tāpat pīpe, ja tik cieta
Māte nevēl: "vadzī kar!"
Tomēr lieta labāka
Viena prize tabaka.

Glāze alus visai laba;
Vīniņš dzīvi saldina;
Jāteic arī šnaba daba.
Kājas gan taš maldina.
Tomēr lieta labāka
Viena prize tabaka.

Patīkama puķu smarža,
Kas pa ziedu laiku plūst;
Arī skūpstam maiga garša,
Kas no skaistām lūpām kūst.
Tomēr, tomēr labāka
Viena prize tabaka.

Rakstnieks pavisam izmetis kādas piecas kuplejas.

Lielu vērību Blaumanis piegriež stila noteiktībai. Lai panāktu lielāku noteiktību, Blaumanis stipri labo darbu stilu. Tā teiciens "sasīta glāzes kopā" /Bērt.p.Balt.Vēstn.1890. 82.-98.nr./ pārlabots šādi: "saskandināja glāzes". Teiciens "Lielmutis, vairāk nekā" /Bērt.p. izlabots šādi: "Lielmutis tāds". Novelē Pērkona gaiss /Balss 1887.41.-43.nr./rakstnieks saka par Krustiņu: "Viņš gan bija tēva vārdā kristīts". Otrā izdevumā viņš minēto teikumu izlabo šādi: "Viņš gan bija tēva sejā atsities". Otrs teikums ir noteiktāks un stāv tuvāk tautas valodai. Pirmajā izdevumā Blaumanis aizrāda, ka Krustiņam nebija "tēva dabas", bet otrā runā jau par "tēva tikumu", kar ir noteiktāks

apzīmējums. Teicienu "visām iesildītām galvām par spīti" /Zirgs.../ Blaumanis izlabo - "ar visām iesildītām galvām"; vārdi "par spīti" šeit nevietā. Salīdzinājums "kā tīgera māte" /Aizv.lillā/ pārlabots - "kā tīgeriene", jo pirmajā salīdzinājumā neiederas vārds "māte". Vārdi "bailes uzkrīta" /Pērk.g./ pārdēvēti "bailes pārņēma", kas skan noteiktāk. Teiciens "acu vāki nolaidās" /Pērk.g./ pārvēršas teicienā "acu vāki aizvērās", kas daudz noteiktāk apzīmē darbību. Vārdi "asaru pilnā balsī" pārlaboti šādi: "asaru apspiestā balsī" /Pērk.neg./.

Blaumanis dažreiz palīga teikumu pārvērš par teicinu ar divdabi, lai izvairītos no liekiem saikļiem un panāktu lielāku stila koncentrāciju. Teikumu "Kamēr... izbrauc uz lauka" /Pērk.g./ Blaumanis pārvērš teikumā "izbraucot uz lauka". Tāpat teiciens "Kamēr... tēvs skatījās nākamībā" /Pērk.g./ pārlabots par teicienu "Skatoties nākamībā". Teicieni ar divdabi visai parasti tautas dziesmās un pasakās.

Pirmajos darbos Blaumanis dažreiz lieto par apzīmētāju tagadnes nelokāmo divdabi ar -dams. Šeit rakstnieks min savu priekšteču pēdās. Nelokāmo divdabi ar -dams par apzīmētāju sastopam brāļu Kau-dzišu, Pumpura un Ausekļa darbos. Blaumanis tomēr no apzīmētāja, kas izteikts ar nelokāmo divdabi, izvairās. Teiciens "ķērkdams balsiens" /Pērk.g./ vēlāk izlabots par "ķērcošu balsienu". Teiciens "Sauca ar no prieka drebēdamu balsi" pārvēršas par teicienu "ar priekā drebošu balsi". Vārdi "trīsēdamiem pirkstiem" izlaboti par "trīcošiem pirkstiem". Teiciens "pa pusei pagābdamais žīds" pārveidots par teicienu "pa pusei pagābdams žīds", kur apzīmētājs pārvērsts par apstākli.

Lokāmo divdabi ar -ošs Blaumanis dažreiz izteic ar palīga teikumu. Tā teicienu "aiz mīlestības savienojušies pāri" /Pērk.g./ rakstnieks pārvērš par teikumu "pāri, kurus mīlestība savieno". Teicienu "visus pie tās karājošos lietus pilienus" /Aizv.lillā/ Blaumanis pārvērš par teikumu "lietus pilienus, kas pie tās karājās". Teicienu "gribošus uzcelt" rakstnieks pārveido teicienā "kas gribēja uzcelt". Vārdus "Runājot no pēdīgā, laba izskata dodoša līdzekļa" Blaumanis pārtaisījis šādi: "Runājot no pēdējā līdzekļa, kas dod labu izskatu" un beidzot "Runājot par pēdējo līdzekli, kas dod labu izskatu". Izteicienu "Iz tumšāk un tumšāk paliekošiem mākoņiem" Blaumanis pārlabo par teikumu "Iz mākoņiem, kas metās tumšāki un tumšāki" /Pērk.neg./. Tagadnes lokāmā divdabja ar -ošs pārvēršana palīga teikumā skaidri liecina, ka rakstnieks tiecies pēc vienkāršas, dabīgas un skaidras izteiksmes.

Nojauzdams, ka lokāmo divdabi ar -ošs tautas valodā reti lieto no pārejošiem vārdiem, Blaumanis tā vietā reizēm lieto substantīvu ar -ējs, adjektīvu ar -īgs vai divdabi ar -ms. Teiciens "jokojošu balsi pieņemdams" pārtaisīts - "jokotāja balsi pieņemdams" /Pērk.neg./. "Steidzoši" /Bērt.p./ pārvēršas par "steidzīgi". "Gaidoša brūtgāna" /Kā vec.Zem./ vietā viņš lieto "gaidāma brūtgāna"; "dzirdoši" /turp./ vietā - "dzirdami".

Par saitiņu Blaumanis pirmajos darbos lieto verbu palikt. Ar to rakstnieks apzīmē nevien priekšmeta atrašanos agrākā stāvoklī, bet arī pāreju jaunā stāvoklī. Nojauzdams, ka verbs palikt īstenībā apzīmē tikai atrašanos agrākā stāvoklī, viņš vēlāk otrā gadījumā lieto verbu tapt. Vēlākajos izdevumos atmešts arī verbs tapt un tā vietā lietots verbs kļūt. Pēdējais labojums tomēr nav vairs paša Blaumaņa darbs.

Vai caur to esmu sliktāks palicis /Pērk.g.Balss 1887.

41.-43.nr./.

Vai caur to esmu tapis sliktāks /Pērk.neg.Dr. 53.lapp./.

Vai caur to esmu kļuvis sliktāks /Pērk.neg.Neim.53.lapp./.

Prēpozīciju iz Blaumanis vēlākajos izdevumos reizēm apmaina pret prēpozīciju no. Tā vārdi "iz rokām" /Aizv.lillā/ pārvēršas par vārdiem "no rokām", "iz kādas" /Zirgs.../ - "no kādas". Tomēr konsekvēnti rakstnieks to nedara.

Noprazdams, ka prēdikāta novietošana teikuma beigās zināmā mērā radusies vācu valodas ietekmē, Blaumanis dažreiz noliek to tūliņ pēc subjekta. Tā teikumu "kur tumši mākoņi pār apvārsni karājās" /Pērk.g./ Blaumanis pārlabo šādi: "kur tumši mākoņi karājas pār apvārsni".

Dažreiz Blaumanis pārmaina savu pirmo darbu vēlākajos izdevumos vārdu kārtību. Tā teikumu "to darīt kauns" /Pērk.g./ viņš pārveido par teikumu "kauns to darīt", vairāk uzsvērdams vārdu darīt. Teikums "īsti prātā nācis" /Pērk.g./ pārlabots par teikumu "īsti nācis prātā", ~~uzsvērt~~ vārdu prātā. Teiciens "glāzi alus dzert kopā kā tagad" pārveidots šādi "kā tagad dzert kopā glāzi alus", kur uzsvērti vārdi "glāzi alus". Teicienu "otrādi ar tevi apieties" Blaumanis pārlabo par teicienu "apieties ar tevi savādāk", kur pasvīttrāts vārds savādāk. Minētie piemēri skaidri norāda uz Blaumaņa tieksmi nobeigt teikumu ar uzsvērtiem vārdiem.

Retumis Blaumanis pārmaina savu stāstu personu vārdus. Tā stāstā Aizvein lillā kāda persona vispirms nosaukta par Cīruli, pēc tam par Metēju un beidzot par Mietu. Liekas, ka personas apzīmējumam Cīruļa vārds rakstniekam izrādījies par nepiemērotu, un Metējs par visai parastu; tāpēc viņš beidzot izvēlējies vārdu Miets. Tāpat novelē Pērkona gaišs galvenais varonis vispirms nosaukts par Andrievu, bet vēlāk par Krustiņu. Tomēr šāda parādība Blaumaņa darbos sastopama diezgan reti. Tā liecina, ka rakstnieks savu stāstu personām centies dot piedienīgus vārdus.

Blaumanis izvairās vēlākajos izdevumos no biežas saikļu un satiksmes vārdu lietošanas. Tā teicienā "un šo bēdu" /Pērk.g./ viņš vēlāk izmet un: "šo bēdu". Teicienu "manis dēļ ar" /Pērk.g./ pārlabo šādi: "manis dēļ". Teiciens "pat varēja tikt skaists jauneklis" /Zirgs/ pārlabots - "varēja teikt skaists jauneklis". "Ar mēru" /Zirgs.../ pārvēršas par "mēreni".

Blaumanis savos darbos izvairās no piedauzīgiem izteicieniem. Tā "tauks miesnieks" /Pērk.g./ pārvēršas par "tuklo miesnieku". "Resnais vepris" /Pērk.g./ pārlabots par "resno slakteri". Nosaukumu "Velna sūds" rakstnieks apzīmē ar svešvārdu "drīveldrekis" /Zirgs/. "Gatavi aitas" pārvēršas par "gluži traki" /Aizv.lillā/. Teiciens "manis dēļ arī vērši" pavisam svīttrāts. "Bābiska" pārlabots par "varen aplamu" /Aizv.lillā/. "Briemīgas domas" pārvēršas par "ne-labām aizdomām" /Zirgs/.

Blaumaņa pirmajos darbos dažreiz sastopam blakus divus epitetus, no kuriem vēlāk rakstnieks vienu nosvīttrājis, uzlūkodams to par lieku. Tā "laipnais gādīgais tēvs" pārvēršas par "gādīgo tēvu" /Zirgs.../. Teiciens "Bieziem, tumšiem padebešu klučiem" /Aizv.lillā/

pārvēršas par teicienu "Tumšiem padebešu klučiem". Minētā parādība liecina par rakstnieka taupību epitetu izlietošanā.

Pirmajos darbos Blaumanis ievieto īsas sarunas ar lasītāju pēc savu priekšteču parauga. Tā stāsta Zirgs, trīs govīs unsimts rubļu ievadā lasām: "Labāk sakot, es viņu tā saucu, jo viņa īstais vārds man jāslēpj, tādēļ, ka stāstu patiesu atgadījumu". Otrā izdevumā teikums paturēts, tikai vārds "labāk" apmainīts pret vārdu "pareizāk". Trešajā izdevumā minētais teikums pavisam izlaists. Pirmajā izdevumā tas ievietots ar nolūku sniegt stāstam reālu motīvējumu. Tādu reālu motīvējumu sniedz jau J. Neikens un Apsīšu Jēkabs. Blaumanim vēlāk tāds motīvējums liecies nevajadzīgs, un viņš to atmetis. Tālāk tanī pašā stāstā rakstnieks saka: "es lūdzu par to klusu ciest, jo tas ir noslēpums". Otrā izdevumā viņš šos vārdus vēl patur, bet trešajā - to vairs nelieto. Acīmredzot, šis paņēmieni Blaumanim sava mākslīguma dēļ nav patīcis, un viņš to atmetis.

Retumis Blaumanis pārgroza tekstu tā, lai no tā izveidotos vadmotīvs. Tā stāsta Aizvein lillā pirmajā izdevumā rakstnieks vienkārši runā par to, ka pa mežu braukuši divi vīrieši, kas krogū tapuši vārgi. Otrā izdevumā rakstnieks šos vārdus izveido par vadmotīvu.

Pa mežu ritēja vāgi, kuŗos divi vīrieši sēdēja: pagasta vecākais Miets un viņa krustdēls Augusts Tiltiņš. Abi bij bijuši pagasta namā, kur Mietam bij bijušas pagasta darīšanas, bij vēlāk uz māju braucot pašu darīšanās iegriezušies baznīcas krogā un tur divu stundu laikā tā noguruši, ka tikai ar krodzinieka palīdzību bij varējuši iekāpt vāgos
/1,3/.

Vadmotīvs atkārtojas otrā nodalījuma sākumā, lai pasvītrotu, ka stāsta personu dzīve nemaz nav mainījusies. Vadmotīvs darināts Apsīšu Jēkaba stāstu vadmotīvu ietekmē. Piemēra dēļ minēsim Apsīšu Jēkaba stāstu Pazudušais dēls, kuŗa sākumā un beigās sastopam Ziemassvētku vadmotīvu.

Savu darbu pirmajos iespaidumos Blaumanis nereti lieto adjektīvus ar -ots, piem. miegots. Šie adjektīvi ērglēniešiem ļoti labi pazīstami. Blaumaņa rakstos tie iekļuvuši no ērglēniešu izloksnes. Vēlākos izdevumos rakstnieks tos apmainījis pret adjektīviem ar -ains, piem. miegains.

Blaumanis nopietni raudzījies uz to, lai stils būtu gleznains, konkrēts. Kā Blaumanis rūpējies par stila gleznām, rāda balāde Talavas taurētājs, kas pieejama divās redakcijās. Pirmā redakcija atrodama 11. sējumā /305., 306. lapp./, otra - 10. sējumā /47.-48. lapp./.

Balādes pēdējā redakcijā pārlaboti atsevišķi vārdi un teicieni, lai padarītu izteiksmi skaidrāku, noteiktāku un konkrētāku. Tā vārdi "drūvām un mežiem" apmainīti pret vārdiem "bieziem siliem", snauž - gul, tas kālusas, un viņam tā liekas - te it kā pa sapņiem tam liekas, tam lielajos gaviļu svētkos - bet uzvaras gaviļu svētkos; bet mirušo /kritušo/ taurētāju - un varoni sirmā mātē.

Spilgtāk izstrādātas balādes pēdējā redakcijā atsevišķas gleznas. Tā teikums "Grauj ienaidnieku lāsti, un bultas spīd un sīc" apmainīts pret teikumu "Un lejā atskan lāsti un bultas spindz un sīc". Tumsā grūti saredzēt bultu spīdumu, bet to spindzēšanu un sīkšanu var labi sadzirdēt. Spilgtu dzirdes gleznu sastopam pēdējās redakcijas 5.pantā, kas skan šādi:

Un troksnis ap egli ceļas
Un bultas augšup skrien
Un asu cirvju zobi
Egles stumburā lien.

Balādes pēdējā redakcijā iepīta arī spilgta redzes un kustību glezna 9.pantā:

Mirdz lāpu sarkanā uguns,
Sāk cirtiens uz cirtiena līt,
Dreb, šūpojas staltā egle
Un brākš un gāžas un krīt.

Balādes pēdējā redakcijā iesprausti vairāki jauni panti: 5., 6., 7., 9., 10., 11. Tie padara balādi skaidrāku, spēcīgāku un konkrētāku. Gleznas tanīs košākas, un izteiksme dzīvāka. Blaumanis iepin pat ienaidnieka un taurētāja runu, lai padarītu tēlojumu dzīvāku un gleznaināku. 7.pants Mans zelts ir mana tauta skaidri izsaka taurētāja dziļo dzimtenes mīlestību.

Tāpat stipri laboti dzejoļi Vasaras nakts, Manas sirds mīlulis, Ziemas aina u.c. Labojumu nolūks padarīt stilu gleznaināku, konkrētāku.

Mēs redzam, ka Blaumanis ar sevišķu rūpību strādājis gar savu stilu. Viņš centies pēc stila pareizības, tīrības, noteiktības un skaidrības. Turklāt rakstnieka darbi ir stila koncentrācijas paraugs. Viņš pūlējies izteikt daudz domu ar maz vārdiem. Viņš cenšas piešķirt stilam lielāku spriegumu un spēku. Grūts ir bijis Blaumanim stila labošanas darbs. Tomēr viņš sasniedzis lielu stila meistarību. Stila meistarību viņš panācis izturīgā un neatlaidīgā darbā, ņemdam par paraugu tautas valodu.

Aplūkojot Blaumaņa Skroderdienas Silmačos, J.Asaris sniedz šādu rakstnieka stila raksturojumu: Blaumaņa valoda ir viņa lepnums! Cik dažs labs rakstnieks nebūs viņu par to apskaudis, cik dažam labam pie viņa nevajadzētu iet mācīties! Saka, ka krievu lugās esot tautas valoda nepārspējami dzīva un ka pie latviešiem tas neesot sasniedzams. Bet tas nav tiesa: Blaumaņa laudis runā tikpat dzīvi latviski, varbūt pārāk dzīvu valodu. Neviens izteiciens neiznāk bāls un tikai gramatikāli konstruēts, bet visi ir raksturīgi, visi ar saviem salīdzinājumiem un gleznām attēlo tautas humoru viņas priekos un bēdās. Var iedomāties, kā mākslinieks smaidīdams noklausas šo humoru no tautas lūpām, iekrāj tā veselu frazeologiju, lai tad uz skatuves šī valoda atrastu drošo ceļu uz turieni un visskaļāko atbalsi tur, no kurienes tā nākusi 46/.

46/ Jāņa Asara kopoti raksti. III sējums I burtnīca. Kritiski apcerējumi par latviešu literatūru. 1910.g. A.Raņķa grāmatu tirgotavas apgādībā. 75.lapp.

U Z B Ū V E.

K o m p o z i c i j a.

Drāmas kompozīcija.

Blaumanis drāmas kompozīcijā sasniedzis lielu meistarību. Rakstnieks labi pazīst drāmas tehniku. Aizrādījums par to viņš visvairāk smēlies no G. Freitagas grāmatas Die Technik des Dramas. Šo grāmatu viņš uzlūkojis par teicamu palīgu drāmas tehnikas jautājumu noskaidrošanā. To viņš pats nopietni studējis un silti ieteicis saviem draugiem. Tikai pēdējos gados rakstnieks Freitagai grāmatai vairs nav piešķīris tik lielu nozīmi drāmas tehnikas jautājumu noskaidrošanā kā agrākajos gados.

Drāma tēlo darbību, kas pāriet cīņā. G. Freitags izšķir drāmā kāpjošu un krītošu darbību. Darbības virsotne atrodas tās vidū. Līdz virsotnei darbība kāpj, aiz tās krīt. Blaumanis stingri ievēro darbības virsotnes vietu drāmā. Pieccēlienu drāmā darbības virsotne atrodas trešā cēliena beigās. Drāmā Indrāni virsotne trešā cēliena beigās, kur Edvarts nonāk asā sadursmē ar tēvu. Četrucēlienu lugā darbības virsotne atrodas otra cēliena beigās. Joku lugā No saldenās pudeles virsotne ir otra cēliena beigās, kur Mārtiņš pārmāca Krišu. Trīscēlienu drāmā virsotne atrodas otra cēliena beigās. Bērnu lugā Pamāte darbības virsotne ir otra cēliena beigās, kur Dzenīša jaunkundzes pretinieki ievaino Kārlēnu ar revolveru. Divcēlienu lugā darbības virsotne atrodas pirmā cēliena beigās. Joku lugā Zagļi virsotne ir pirmā cēliena beigās, kur Kārklēns uzbrūk Abramam un Pēterim. Viencēliena drāmā darbības virsotne atrodas tā vidū. Drāmā Sestdienas vakars virsotne ir sestajā skatā, kur Bungatiņu pārņem nāves nojausma.

Gustavs Freitags drāmā izšķir šādas piecas daļas: Ievadu, kāpjošu darbību, virsotni, krītošu darbību un katastrofu. Šo daļu starpā atrodas trīs svarīgi momenti, kas tās šķir un arī vieno. Pirmais moments ir starp ievadu un kāpjošu darbību; to sauc par ierosinātāju momentu. Otrs moments stāv starp virsotni un krītošu darbību; to sauc par tragisko momentu. Trešais moments aptver pēdējo saspīlējumu starp krītošu darbību un katastrofu. To sauc par pēdējā saspīlējuma momentu. Pirmais moments drāmā ir nepieciešams, otrs un trešais var būt un var arī nebūt. Šīs daļas un momentus sastopam arī Blaumaņa drāmās. Aplūkosim minētās daļas un momentus rakstnieka drāmās.

I e v a d s notēlo drāmas darbības apstākļus. Tas satur ekspozīciju. Tanī rakstnieks iepazīstina ar darbības vietu, laiku un varoņiem. Ievadā viņš sniedz arī darba noskaņu un darbības tempu. Freitagas ieteic pirmo akordu sākt tik spēcīgi, cik vien drāma to atļauj. Tā drāmas Indrāni ievadā Blaumanis rāda, ka Indrānu tēvs un māte ir veci un nespēcīgi. Viņi runā par dēlu Edvartu, kas grib saņemt mājas savās rokās. Pēc spēcīga akorda seko mierīgs tēlojums, kas iepazīstina tuvāk ar varoņiem un to apkārtni. Tanī rakstnieks rāda spēles un pretspēles dalībniekus. Drāmā Indrāni ekspozīcija aptver pirmo cēlienu, kas iepazīstina ar varoņiem un to apkārtni. Tā tad

ievada kompozīcija ir šāda: spēcīgs akords, plaša aina un īsa pāreja.

I e r o s i n ā t ā j s m o m e n t s ievada drāmas cīņu. Varoņa dvēselē pamostas jūtas, kas noteic drāmas tālāko darbību. Drāmā Indrāni ierosinātājs moments ir viltus vēstule, kuru uzrakstījis Ieva, lai izgādātu mājas savam vīram Edvartam. Ierosinātājs moments seko pēc plašas ekspozīcijas, kurā rakstnieks iepazīstina ar spēles un pretspēles dalībniekiem. Drāmā Indrāni ierosinātājs moments iepīts pirmā cēliena 14. skatā. Ar to sākas drāmas cīņa.

Ar ierosinātāju momentu cīņa ir sākusies, galvenās personas jau zināmas, skatītāja interese pamodināta. Kāpjošas darbības mērķis ir skatītāja intereses pakāpeniska pastiprināšana. Drāmā Indrāni k ā p j o š ā d a r b ī b a sākas otrā un turpinās trešajā cēlienā. Cīņā sastopami šādi galvenie posmi: Indrānu tēva un Edvarta sadursme Edžiņa nekrietnās rīcības dēļ, Indrānu mātes un Ievas sadursme Gustes noslēptā gaļas gabaliņa dēļ, Indrānu māte uzzina par vēstules voltojumu, Indrānu tēvs dzird par koku pārdošanu.

D a r b ī b a s v i r s o t n e ir tur, kur cīņa sasniedz augstāko pakāpi. Tā sastopama plaši notēlotas ainas beigās. Lai darbības virsotne būtu spilgta, rakstniekam jāizlieto viss drāmatiskais tēlošanas spēks. Drāmā Indrāni cīņa virsotni sasniedz trešā cēliena 12. skatā, kur norisinās sadursme Indrānu tēva un viņa dēla Edvarta starpā ošu dēļ. Tēvs neļauj Noliņam zāgēt ošus, kurus Edvarts pārdevis Irbem. Noliņš paklausā tēvam, rīkodamies pret Edvarta gribu. Še tad nu visasāk nostājas dēls pret tēvu. Šo sadursmi Blau-manis tēlojis ar lielu prasmi. Rakstnieka drāmatiskā talants šeit izpaužas ar lielu spēku un spilgtumu.

Virsotne ir cīņas viduspunkts, uz kuru tiecas kāpjošā darbība, un no kura sākas krītoša darbība. Virsotni no krītošās darbības drāmā palaikam šķir t r a g i s k a i s m o m e n t s, kas izsaka varoņa sāpju smagumu. Drāmā Indrāni tragiskais moments ietverts trešā cēliena 13. skatā. Guste un Ieva apkapā ošus, iznīcinādamas Indrānu mājas krāšņumu. Edvarts padzen tēvu uz pirtiņu, piesavinādamies visus viņa mūža pūliņu augļus. Indrānu tēva dziļās ciešanas izpaužas tragiskajā momentā, kas ievada krītošu darbību. Tragiskais moments novada darbību pretējā virzienā: tā iet no laimes nelaimē. Jau Aristotelis uz šo momentu griež skatītāja uzmanību. Viņš to nosauc par peripetiju. Aristotelis peripetiju raksturo šādi: "Peripetija, kā jau teikts, ir piepeša notikuma pārvērsmē pretējā virzienā" 47/. Indrānos pēc cīņas virsotnes seko peripetija.

K r ī t o š ā d a r b ī b a sākas tieši pēc tragiskā momenta. Tanī jāierobežo personu skaits un darbība jāradā lielos vilcienos, lai panāktu spēcīgu iespaidu. Drāmā Indrāni krītošā darbība norisinās ceturtajā un piektajā cēlienā. Tēvs slims, māte pusakla. Kaukēns grib Indrānu tēvu ar dēlu samierināt, bet bez panākumiem. Piektajā cēlienā darbība vēlreiz kāpj. Iestājas pēdējā saspīlējuma moments.

47/ Aristotela Poētika. No grieķu valodas tulkojis Augusts Ģiezēns. Rīgā, 1924. Apgādājis A. Gulbis. 44. lapp.

Pēdējā saspīlējuma moments rāda beidzamo cīņas uzliesmojumu. Drāmā Indrāni Indrānu tēvs ieliek pagalvī Edžiņa akmeni, ko tas aiz rupjības iemetis pa pirts lodziņu. Viņš jūt nāves tuvumu un grib mirt uz savas zemes. Guste paziņo Indrānu tēvam bēdīgo vēsti, ka tiesā Edvarts uzvarējis. Dziļā vientulībā un smagās ciešanās Indrānu tēvs skaita dziesmu Sārds vēlas saraut saitu. Visas zīmes sagatavo skatītāju uz Indrānu tēva nāvi. Saplīst trauks, kas norāda uz Indrānu tēva dzīves beigām. Nodziest svece, kas simbolizē Indrānu tēva miršanu. Iestājas pilnīga tumsa, un sabrūk Indrānu tēva pēdējās cerības.

Pēc pēdējā saspīlējuma momenta seko k a t a s t r o f a. Indrānu māte no bēdām kļuvusi pilnīgi akla. Indrānu tēvs dziļās dvēseles mokās mirst. Skatītājos mostas dziļa līdzjūtība pret vecajiem Indrāniem. Blaumanis tomēr netaupa savu varoņu. Tā kā cīņa aptver visu varoņa dzīvi, tad ir nepieciešami novest to līdz katastrofai. Drāmā nedrīkst būt nejaušības, tanī jāvalda nepieciešamībai. Blaumanis katastrofu tēlo īsi un vienkārši. Viņš rāda to vienā spēcīgā skatā, nelietojot ārējo efektu.

Vispār par drāmas kompozīciju Gustavs Freitags raksta šādi: "Lai atrastu labu ievadu un spilgtu momentu, kas varoņu dvēseli ieliek darbības spriegumā, ir vajadzīgs ass prāts un piedzīvojumi. Virsotnes spēcīgs izveidojums ir dzejiska spēka lieta; laba katastrofas sagatavošana liecina par vīrišķīgu sirdi un augstu prātu; tomēr radīt iespaidīgu krītošu darbību ir visgrūtāk" 48/.

Tā tad Blaumaņa piecēlienu drāmas kompozīcija ir šāda. Pirmais cēliens satur ekspozīciju, kas iepazīstina ar lugas personām, darbības vietu un laiku. Ekspozīcija ievē skatītāju arī drāmas noskaņā. Drāmas darbībai ir savs kolorīts, kas atbilst tās pamatnoskaņai. Pirmā cēliena beigās top sevišķi dzīvas, ja tās spriegā perspektīvē paver skatu nākotnē. Tā drāmā Indrāni Indrānu tēvs pirmā cēliena beigās sauc Edvartu atpakaļ. Skatītājs nojauš, ka viņš dabūs mājas un sāks saimniekot... Ekspozīcija beidzas ar ierosinātāju momentu, kas ievada drāmas cīņā. Otrs cēliens saista ciešāk cīņas pavedienus un izveido kāpjošu darbību. Trešais cēliens ir drāmas centrs, kas satur cīņas virsotni. Darbība kāpināta līdz augstākai pakāpei, konflikts sasniedz dižu spēku. Drāmas patosa koncentrācija piešķir šī cēliena beigām apbrīnojamu spriegumu. Tas spilgti izpaužas bēdu lugā Pazudušais dēls, kur trešā cēliena beigās ar spēcīgu patorsu runā māte un dēls, asi nostādāmie viens pret otru. Ceturtais cēliens satur peripetiju, kurā ievada traģiskais moments. Piektais cēliens ietver katastrofu, kurā drāmas varonis neglābjami iet bojā.

Lai labāk saprastu Blaumaņa joku lugu uzbūvi, aplūkosim Zagļus. "Šo savu pirmo drāmatisko mēģinājumu" sacerētājs dāvinājis "teicamajam latviešu aktierim Duburam". Zagļi 1890.gada vidū iesniegti Pēterpils drāmatiskai cenzūrai ar piezīmi "Originālburleska ar dziedāšanu

vienā cēlienā". 1891.gadā tie iespiesti ar piezīmi "Joku luga ar dziedāšanu divos cēlienos". Luga stingri ieturēta vietas, laika un darbības vienība. Notikumu vieta lugā nemainās, laiks aptver vienu dienu, galvenā darbība nesašķēlas blakus darbībās. Tās darbība norisinās divos cēlienos.

Ievads iepazīstina ar darbības vietu, laiku un personām: Kārklēnu, Ješku. Viņi sarunā piemin Namnieku un Ozolu, kas apmetušies uz dzīvi Krievijā. Kārklēns labprāt vēlētos, kaut Namnieks paņemtu Lienu. Saruna sniedz noskaņu, kas vijas cauri visai lugai. Ievadam seko ierosinātājs moments. Ješka paziņo Kārklēnam, ka nozagti visi četri maisi kviešu, kurus Namnieks atsūtījis no Krievijas. Tanī pašā laikā ierodas Namnieks un Ozols, kurus Kārklēns nejauši notur par zagļiem. Ar to sākas lugas kāpjošā darbība. Kārklēns ar Ješku cītīgi meklē zagļus. Kārklēns notur Ozolu par zagli, sagūsta to un liek Ješkam apsargāt. Iebrauc žīds Abrams, kurū arī Kārklēns iejauc kviešu zādzībā. Lugas darbība sasniedz virsotni, kad Kārklēns uzbrūk Ozolam un Abramam par kviešu zādzību. Ar to nobeidzas pirmais cēliens.

Otrā cēlienā sākas krītoša darbība. Ješka notur arī Namnieku par zagli; tomēr Kārklēns viņu tūlī pazīst. Nu noskaidrojās arī Ozola personība. Personu sarunās rodas dažādi pārpratumi. Uz Namnieka lūgumu Ozols bildina Lieni viņam, bet Liene saprot, ka tas bildinājis šo pats sev. Turpretī Maija un Ozols ātri saprotas sirdslietās. Pēdējā saspīlējuma momentā noskaidrojās Lienes un Namnieka pārpratums. Liens ar skumjām apsolās iet pie Namnieka par sievu. Tad nāk lugas darbības atrisinājums. Tanī atklājas Namnieka mīlestība pret Lieni un Ozola mīlestība pret Maiju. Luga dibināta uz pārpratuma. Tās pamatā situācijas kōmisms: Kārklēns ar Ješku notur preciniekus par zagļiem. Beigās Kārklēns vērs bēdīgo pārpratumu par labu: "Mīļais dēls, mīlo svaini, jūs gan neesat kviešu zagļi, par kādiem papriekšu tikāt noturēti, bet zagļi jūs tomēr esat: jūs esat siržu zagļi! Lai jums šī zādzība nekad nebūtu jānožēlo!" /V, 45/.

Blaumaņa Zagļi darināti A. Alunāna lugu ietekmē. Tanī pēc Alunāna joku lugu parauga sastopam negaidītus pārpratumus, prāvus monologus, jocīgas kuplejas, kōmisku žīdu u. t. t. Tomēr Blaumaņa joku luga darbības kāpinājumā, dialogu risinājumā, raksturu veidojumā, kōmisma izlietošanā, psiholoģiskā pamatojumā pārspēj A. Alunāna joku lugas.

Blaumaņa joku luga Zagļi darināta pēc klasiskās komēdijas parauga. Uz klasiskās komēdijas ietekmi norāda darbības, vietas un laika vienība, kas ieturēta lugā. Niecīga vērība šeit piegriezta sadzīves notēlojumam, liela uzmanība veltīta notikumu sarežģījumiem.

Blaumanis stingri aizstāv drāmas vienības likumu. Drāmas autoram nopietni jāievēro darbības vienība. Tanī jābūt vienai galvenai darbībai, kas ir tās pamats. Galvenajā darbībā var ievīties blakus darbības, kas ar to cieši saistās un to tuvāk noskaidro. Tā traģēdijā Pazudušais dēls galvenā darbība ir Roplaiņu tēva cīņa ar dēlu Krustiņu. Šai cīņā ievījas mierīga idille, kas norisinās starp Mikus tēvu un Miku. Še Blaumanis izlieto blakus darbību, lai radītu kontrastu galvenajai darbībai. No vienas puses rakstnieks rāda asās cīņas starp Roplaiņu tēvu un Krustiņu, no otras puses tam kontrastā nostāda Mikus tēva un Mikus sirsnīgās attieksmes. Drāmā Indrāni galvenā darbība ir cīņa starp Indrānu tēvu un dēlu Edvartu.

Šai cīņā Blaumanis ievij blakus darbību, kas saistās ar Noliņu un Gusti. Tā palīdz noskaidrot galveno darbību: Noliņa un Gustes attieksmes apgaismo Indrānu tēva un dēla Edvarta cīņu.

Blaumaņa drāmās sastopam arī darbības kāpinājuma principu. Kāpinājuma likums nosaka kāpjotās darbības pieaugumu, virsotnes izveidojumu un krītošās darbības iestāšanos. Darbības kāpinājuma likums Blaumaņa lugās izmantots ar lielu prasmi.

Kāpinājuma likumu pastiprina kontrasta likums, kas nostāda pretstatā divas darbības. Kontrasts izceļ asāk lugas cīņu. Kontrasta likums izpaužas spēles un pretspēles iekārtojumā. To Blaumanis veikli izlieto savās lugās.

Savās drāmās Blaumanis parasti noved cīņu līdz katastrofai, kas ir tās dabisks nobeigums. Katastrofu sastopam bēdu lugā Pazudušais dēls, kur Roplaiņu tēvs tās beigās nošauj savu dēlu Krustiņu; ar katastrofu nobeidzas drāma Indrāni, kur beigās Indrānu tēvs atstāts mirst pirtīnā. Tomēr dažreiz Blaumanis nenobeidz drāmu ar katastrofu. Tās trūkst drāmai Sestdienas vakars. Šī luga, kas tēlo smagu iekšēju cīņu, nobeidzas ar mierīgu izskaņu: darbība pārceļas no reālās pasaules irreālā, un Bungatiņš iegūst dvēseles tīrību un skaidrību, pēc kuŗas karsti ilgojies dzīves vakarā. Tāpat bērnu luga Pamāte nobeidzas ar katastrofu, bet izskan ar gaišu akordu. Parasti gaiši nobeidzas Blaumaņa joku lugas. Tādā kārtā rakstnieka darbos izpaužas arī izlīdzinājuma likums. Cīņa nereti beidzas ar gaišu, saulainu noskaņu.

Skatu iekārtojums.

Luga iedalās cēlienos, cēlieni - skatos. Skata sākumu un beigas noteic personu uznākšana vai noiešana no skatuves. Skatus iedala pēc personu skaita. Ja skatā rīkojas viena pati persona, rodas monologs; ja tajā uzstājas divas vai vairāk personas, izceļas dialogs. Ja piedalās daudz lugas personu, rodas ansambļa skats.

M o n o l o g ā varonis iepazīstina skatītājus ar savām slepenajām dziņām un nolūkiem. Monologi palaikam iesāk vai nobeidz kādu lielāku skatu. Nereti tie atrodas divu spriegu skatu starpā. Visos gadījumos tanīs izpaužas iekšēja cīņa. Varonis cīnās pats ar sevi, lai gūtu skaidrību par savu rīcību. Monologiem zināmā mērā drāmatiski liriska nokrāsa. Tos lielākā vai mazākā mērā sastopam visās Blaumaņa lugās. Ievērojams ir tautas lugā Jaunais gars pirmā cēliena 8. skata Mantrauša monologs, kuŗā izpaužas tā mantas kāre un lielās bailes, ka savu mantu varētu pazaudēt. Tanī pašā lugā otra cēliena 4. skatā sastopam Mantrauša monologu, kuŗā notēlotā tā šķiršanās no mīļās naudas, ko apracis zem mazas eglītes mežmalā. Monologi rāda Mantrauša dvēseles cīņu, kas ļaužu acīm ir apslēpta. Šeit monologi ir nepieciešami, jo ļauj ieskatīties varoņa slepenajās dvēseles cīņās un ciešanās. Ļoti raksturīgs ir Skarbaltā monologs nepabeigtajā drāmā Dzīvais ūdens. Šinī monologā viņš iepazīstina klausītājus ar savām dvēseles cīņām, kas norisinājušās pagātnē. Šīs cīņas dziļāk apgaismo Skarbaltā drauga Kalvja dvēseles mokas, ko tas pašlaik izcieš. Ko Skarbaltā savā dvēselē agrāk izjutis, to Kalvis pašlaik pārdzīvo. Šo monologu Blaumanis vēlāk arī nodrukājis atsevišķi ar nosaukumu Mana ticība, kas atrodams rakstnieka dzejoļu

krājumā. Monologs raksturo arī paša rakstnieka ticību. Vispār tomēr jāsa, ka Blaumanis ir ļoti uzmanīgs monologu izmantošanā. Viņš tos nelieto bieži, lai tie nezaudētu dziļo iespaidu.

Svarīgākā skata sastāvdaļa ir d i a l o g s, kas norisinās starp divām personām. Tas veidojas pretstatos: spars un pretspars, spēks un pretspēks. Uzbrucējs rīkojas pretēji sava pretinieka darbībai. Ja skatā ir trīs personas, tad trešā parasti ir šķīrēja, kam pretinieki izteic savas domas un jūtas. Dažreiz trešā persona nostājas kāda cīnītāja pusē. Dialogam jābūt spriegam un tvirtam. Dialogs virza lugas darbību uz priekšu. Blaumanis ir liels dialogu meistars. To apliecina arī kritiķi, piem. J. Asaris. Dialogu rakstnieks veido ar apbrīnojamu sirsniību un rūpību. Minēsim bēdu lugā Pazudušais dēls Roplaina tēva un dēla Krustiņa sadursmi pirmā cēliena beigās, Roplainu mētes un dēla Krustiņa konfliktu trešā cēliena beigās. Aizrādīsim vēl drāmā Indrāni uz Indrānu tēva un dēla dialogu trešā cēliena beigās, kas izstrādāts ar lielu prasmi.

A n s a m b ļ a skatā rīkojas daudz dalībnieku. Īsiem vilcieniem rakstnieks rāda tos skatītājiem. Jo vairāk personu skatā, jo vājāk drīkst izpausties to īpatība. Jo lielāks dalībnieku skaits, jo spēcīgāk jāveido tā uzbūve. Dažreiz spēcīgāk atskan dažas balsis par pārējām, citreiz nostājas pirmajā vietā personu kopa. Tomēr ansambļa skatos atsevišķas personas neizsaka pilnīgi visu, kas to raksturošanai vajadzīgs. Tanīs parasti nepiedalās visas lugas personas, bet tikai nepieciešamās. Runājot par ansambļa skatu nozīmi, varam pievienoties G. Freitagam vārdiem: "Ansambļa skati katrā gadījumā ir svarīgs līdzeklis, lai piešķirtu lugai krāsu un mirdzumu" 49/. Ansambļa skatus Blaumanis biežāk lieto joku lugās, kur tie parasti sastopami cēliena beigās. Šeit tie piešķir cēlienam sparīgu, spēcīgu, dzīvu, saulainu noskaņu. Tā sadzīves skatos Skroderdienas Silmačos pirmais cēliens nobeidzas ar ansambļa skatu, kurā piedalās ap 10 personu. Abrams pašulaik rāda savas nastas saturu, kad pūlī iejaucas Kārlēns un paziņo, ka valā pasprukušas bites. Izceļas apjukums, un katrs skrien uz savu pusi. Ansambļa skats izteic dzīvu, spriegu darbību. Tās pašas lugas trešā cēliena otra aina beidzas ar ansambļa skatu, kurā piedalās prāvs skaits personu. Antonija paziņo, ka viņai kāzu ar Aleksi nebūšot. Viņa svinēšot kāzas ar Dūdāru, bet Aleksis - ar Elīnu. Šiem diviem pāriem pievienojas vēl trešais - Joske ar Zāru. Skats sniedz negaidītu lugas darbības atrisinājumu, kas modina kōmismu. Kōmismu pavairo dziesma Skroderu dienas, ar ko tas nobeidzas.

Dažreiz Blaumanis skatos iepin lirikas un epikas elementus. Liriskie motīvi tēlo varoņa dvēseles intimās noskaņas, episkie izteic to mierīgo dvēseles stāvokli. Par lirisko iepinumu paraugu var nodēvēt tautas dziesmas, garīgas dziesmas un ziņģes, kas nereti sastopamas rakstnieka lugās. Tā joku lugā Zagļi Blaumanis iepin tautas dziesmu

49/ Die Technik des Dramas von Gustav Freytag. Dreizehnte Auflage. Verlag von Z. Hirzel in Leipzig. 1922. 205. lapp.

Meitiņ' sēdēj' aiz ūdeņa, kas pareģo Maijas mīlestības laimes tuvošanos. Drāmā Indrāni Blaumanis ievij garīgo dziesmu Sirds vēlas saraut saitu, kas izsaka Indrānu tēva reliģiskās jūtas un dziļās sāpes priekš šķiršanās no šīs pasaules. Bēdu lugā Pazudušais dēls Blaumanis ievieto vecā Stendera ziņģi Jau visi ciemi priecājas, kas izteic Mikus nelaimīgās mīlestības jūtas pret Ilzi. Visos gadījumos liriskie iepinumi ievēd skatītāju varoņa intīmajos dvēseles pārdzīvojumos. Episkie motīvi lugās tēlo mierīgu varoņa dvēseles pārdzīvojumu. Tā drāmā Indrāni Kaukēns pastāsta Indrānu mātei šādu notikumu.

Tev nepatīk, māt?... Paklausies: vienreiz bij tāds vectēvs, tas atdeva visu mantu saviem bērniem, iesēdās aizkrāsne un sacīja: "Nu es te sildīšos!" Bet bērni viņu tur aizmirsa. Tad šis poda lauskā sabēra stiklus, pašvadzināja tos pareizei, un bērni domāja, ka nauda skanot. Un uzreiz tiem aizkrāsne palika par mīļāko vietu visā mājā /VII,15/.

Notikuma iepinums liecina par Kaukēnu tēva mierīgo dabu, kurā trūkst spēcīga drāmatisma. Tas izsaka pārbaudītu dzīves gudrību.

Drāmā Indrāni Indrānu tēvs stāsta mātei kādu notikumu dēla Edvarta dzīvē, kad tas bijis vēl mazs puisītis.

Vai tu atminies, māt, mums reiz bij tāds mazs puisītis ar baltu galviņu. Es viņu uņāju uz ceļgala un nēsāju pa pagalmu kukaragās. Un viņš iekērās koku zaros, un tam atlūza nadziņš. Tad es nogriezu nadziņu, un tu appūti pirkstiņu. Tu atminies... vai tas ir tas pats, kam tagad roka tik stīva, ka tās vairs nevar izstiept pret savu veco tēvu, jeb vai tas ir kāds cits? Es esmu gluži dums palicis, māt /VII,69/.

Šinī iepinumā izpaužas Indrānu tēva atmiņas, kas saistās ar dēla Edvarta bērību. Atmiņas tēlo siltu, gaišu Indrānu tēva mīlestību pret dēlu. Šī mīlestība nostājas asā kontrastā pret Edvarta cietsirdību tēva vecuma dienās. Iepinums ārēji mierīgs, bet iekšēji dziļi lirisks un drāmatisks. Kontrasts pavairo Indrānu tēva ciešanas. Šādu paņēmienu jau lietoja Apsīšu Jēkabs stāstā Pie pagasta tiesas.

Drāmā Sestdienas vakars ievietots gabaliņš no pasakas par Garpupu, ko vecais tēvs stāsta Gustiņam. Šī pasaka pārceļ notikumus no reālās pasaules irreālā.

Mēs redzam, ka Blaumanis veikli iepin liriskus un episkus motīvus savās lugās. Iepinumi spilgtāk izteic varoņa dvēseles pārdzīvojumu dažādību. Tie ienes spēcīgajā lugas drāmatisma gan maigi liriskas, gan mierīgi episkas noskaņas. Tā dvēseles pārdzīvojumu gamma lugās ievērojami paplašinās.

Blaumanis drāmas kompozīcijā pieturējies pie Gustava Freitaga uzskatiem par drāmas tehniku. Sos uzskatus viņš centies ievērot savās lugās. Panākumi, kurus viņš sasniedzis drāmas laukā, ir teicami. Rakstnieka lugas augstu paceļ latviešu drāmas līmeni. Tomēr šie panākumi gūti tikai daļai ar Freitaga aizrādījumiem. Taisni Blaumaņa talants padara tos par vērtīgu drāmatisku sacerējumu. Rakstnieks guvis teicamus panākumus drāmas laukā ar savu talantu, bet nevis ar Gustava Freitaga aizrādījumiem vien, kurus viņš savās lugās nopietni centies ievērot.

G. Freitaga mācība par drāmas tehniku nav pilnīga. Tā nesniedz negrozāmus drāmas uzbūves likumus, kas pastāvētu mūžīgi. Tā varētu apstrīdēt drāmas uzbūvē dažas daļas un momentus, kurus jau aplūkojām, piem. tragisko momentu, katastrofu u.c. G. Freitaga drāmas tehnika īstenībā ir reālās drāmas tehnika, kuru Blaumanis centies ievērot savos darbos. Blaumanis ir spilgts reālās drāmas pārstāvis latviešu literatūrā. Viņš tomēr nav pagājis secen arī klasiskajai drāmai. Klasiskās drāmas tehnika izpaužas vietās, laika un darbības vienībā, kas sastopama rakstnieka lugās Zagļi, Jaunais gars. Klasiskās un reālās drāmas principi sastopas Blaumaņa bēdu lugā Pazudušais dēls. Tanī Krustiņš ir sliktas apkārtnes auglis. Sliktajā apkārtņē ietelp tēva vienaldzība audzināšanas jautājumos, mātes lutināšana, sliktie draugi Pauls un Matilde, viltīgais krodzinieks Inķis, bagātie tirgotāji Rauda un Rempis. Tādā kārtā Krustiņš saskaņā ar reālisma principiem ir sliktās apkārtnes produkts. No otras puses Krustiņa dvēselē mīt vainas apziņa, ka Reinis viņa dēļ gājis nāvē. Viņa vaina iemiesota Ažas personā, kas kā ēna pavada Krustiņa gaitas. Viņa to slepeni uzrauga, krusto svarīgos brīžos tā ceļus un beigās atklāj tā noziegumu. Tā netik vien sliktās apkārtnes dēļ Krustiņš iet nāvē, bet arī savas vainas dēļ. "Melnaiss gailis dziedāja" nosakā Aža pēc Krustiņa nošaušanas. Melnaiss gailis ir samgā vainas apziņa, kas nospiež Krustiņu. Tā Pazudušajā dēlā apvienojas reālisma apkārtnes ietekme ar klasicisma vainas apziņu. Klasiskās drāmas principiem Blaumanis seko vairāk sākumā, vēlāk viņš piegriežas reālās drāmas likumiem.

Noveļu kompozīcija.

Blaumanis pats savus episkos sacerējumus reti nosauc par novelēm. Parasti viņš tiem nepievieno nekāda literārā žanra apzīmējuma. Retumis viņš tikai savus episkos sacerējumus dēvē par originālstāstiem, nepabeigtiem stāstiem, jaukiem stāstiem, uzzīmējumiem, novelēm u. t. t. Tomēr aplūkojot pamatīgāk Blaumaņa episkos sacerējumus, redzam, ka tie sadalās stāstos un novelēs. Starp stāstu un noveli ir zināma izšķirība. Stāsts ir mierīgāks, rāmāks, novele nemierīgāka, straujāka. Stāsts rāda pilnīgu cilvēku dzīves ainu, novele kādu svarīgu momentu. Stāsts risina ārējos cilvēku dzīves notikumus, novele iekšējos. Stāsts zīmē ārējo dzīves gaitu, novele iekšējo norisi. Stāsts tēlo parasto, vispārīgo, tipisko, novele neparasto, sevišķo, individuālo. Stāstam vaļīgāka, novelei stingrāka uzbūve. Stāstā sastopam

plašus prātojumus, liriskas nosakaņas, dabas aprakstus, personu raksturojumus, novelē parasti visa tā trūkst. Stāsts ir episks, novele drāmatiska.

Saprotams, Blaumaņa stāsti stipri vien atgādina viņa noveles. Izšķirība starp stāstu un noveli dažreiz pat visai niecīga; tomēr tā pastāv.

Blaumanis ir latviešu noveles lielmeistars. Bagāts ir viņa noveļu saturs, teicama to uzbūve. Šeit uzkavēsimies pie rakstnieka noveļu kompozīcijas. Noveles kompozīcijā Blaumanis guvis lielus panākumus.

Blaumaņa noveļu kompozīcijā stingri ievērots vienības likums. Novele izaug no noteikta rakstnieka nodoma un modina lasītājā attiecīgu nolūku. Blaumaņa novelēs sastopam darbības attīstības vienību. Noveles darbība virzās stingrā likumībā uz zināmu mērķi. Parasti tā pāriet cīņā. Tāpēc par rakstnieka noveļu galveno pazīmi varam uzskatīt cīņu. Dzejniekam L.Laicēnam Blaumanis dod stāstīna kompozīcijā šādu padomu vēstulē, kas rakstīta 1904.g.17.oktobrī Ērgļos.

Bet dariet taču turpmāk tā, ka Jūs to, ko esiet novērojuši, sakomponējiet par stāstīnu. Jūs sastopiet, p.p.kādu raksturu, kas Jūs savādības dēļ kairina uz attēlošanu. Nemiet šo karakteri un ieliekiet to interesantā sarežģījumā, kurū Jūs paši izdomāji. Un tad tēlojiet šo cilvēku, kā tas izturētos šos Jūsu radītos apstākļos. Jūs pazīstiet skopu veci. Izdomāji situāciju, kur tam nākas ciest lielu kaunu vai maksāt daudz naudas. Iznāks interesanta cīņa. Jūs ziniet māti, kas ļoti mīl savus divus dēlus: ielieciēt šo mātes sirdi spīlēs. Rādiēt apstākļus, kurus mātei jāziedo viens dēls un lieciēt viņai nežēlīgo lēmumu uz pleciem, kad tai pašai jāizšķiras priekš viena mīlota dēla nāves un priekš otra mīlota dēla dzīvības. Ne tēlojums vien dara stāstu pievilcīgu - to vislielākā mērā dara viņa radītā cīņa! Cīņa ar sevi, cīņa ar darbu, cīņa ar apstākļiem, cīņa, cīņa liek lasītājam drāzties uz priekšu ar aizturētu elpu /XI,140,141/.

Šie vārdi itin pareizi noskaidro paša Blaumaņa noveļu kompozīciju. Arī viņa novelēs izpaužas cīņa. Cīņa var norisināties varoņa dvēselē. Tādu iekšēju cīņu Blaumanis rāda Ilzes sirdī novelē Dancis pa trim. Ilzes dvēselē cīnās mīlestības jūtas pret Ješku ar seksuālām kaislībām pret mežsargu. Visbiežāk Blaumanis rāda reizē iekšējo un ārējo cīņu. Tāda jaukta cīņa notēlota novelēs Raudupiete, Purva bridējs, Romeo un Jūlija u.c. Raudupiete iekšēji cīnās ar sevi pašu, bet ārēji ar dēlu Matīsiņu, kurū grib nodabūt no ceļa. Edgars ārēji cīnās ar sliktiem biedriem, iekšēji ar savām kaislībām. Juris ārēji cīnās ar savu tēvu, iekšēji ar kaislību neprātu.

Blaumanim līdzīgas domas izsaka rakstnieks P.Heize rakstā Mana novelistika: "Jo no noveles, kam piešķirama mākslinieciska vērtība, mēs prasām tāpat kā no katra īsta dzejas darba, lai tā mums celtu priekšā ievērojamu cilvēku likteni, dvēselisku, garīgu vai tikumisku konfliktu, atklātu mums neikdienišķā notikumā kādu jaunu pusi cilvēka dabā" 50/.

Vienības likumu Blaumanis pastiprina ar raksturotāju akordu. Raksturotājs akords sniedz sākumā pamatnoskaņu, kas velkas cauri visai novelei. Tā, piemēram, novele Raudupiete sākas vārdiem

Sēru zvanīšana baznīcas tornī, sēru dziedāšana kapsētā, pulks sērīgu gīmju ap vaļēju kapu, kapā lepns, melns zārks, jauks puķu vainags uz zārka, bet asaras - nevienas... /I,155/.

Šinīs vārdos izpaužas raksturotājs akords, kas dod pamatnoskaņu, kuŗa velkas cauri visai novelei. Novele sākas ar apbedīšanas ainu: apglabā bagāto Raudupju saimnieku. Otra apbedīšanas aina novelē nav aprakstīta. To lasītājs iztēlo savās domās: aprok Raudupietes dēlu Matīsiņu. Trešā apbedīšanas aina līdzīga pirmajai: apglabā pašu Raudupieti. Šo ainu Blaumanis apraksta šādi.

Sēru zvanīšana baznīcas tornī, sēru dziedāšana kapsētā, vaļējā kapā lepns, melns zārks, jauks puķu vainags uz zārka, un ap kapu un zārku pulks smīnošu mantinieku /I,180/.

Šinī piemērā raksturotājs akords sākumā rada pamatnoskaņu, kas piešķir dziļāku vienību visai novelei.

Tādu pašu raksturotāju akordu sastopam novelēs Romeo un Jūlija /Liel-Upmalieša rēta/, Dancis pa trim /mežsarga smīns/, Nāves ēnā /zvejnieku izmisums uz ledus gabala/ u.c.

Lai cīņa modinātu dziļāku pārdzīvojumu lasītāja dvēselē, Blaumanis to pamazām kāpina. Kāpinājuma likums ir otrs svarīgs rakstnieka kompozīcijas noteikums. Afekti un kaislības varoņu dvēselē arvien pieaug un beidzot sasniedz lielu spēku. Šis spēks palaikam noved pie katastrofas: varonis aiziet bojā. Tādu katastrofu sastopam novelēs Raudupiete, Romeo un Jūlija, Baltais, Laimes klēpī u.c.

Cīņas kāpinājumā novērojami saspīlējuma brīži. Kaislības un dziņas spēcīgi pieaug un sasniedz ievērojamu stiprumu. Nereti saspīlējuma brīžus Blaumanis nobeidz ar asu pretstatu. Pretstata uzdevums parādīt lasītājam stipro saspīlējumu un atgādināt patieso stāvokli. Tā, piemēram, novelē Raudupiete Blaumanis kāpina Raudupietes mīlestības jūtas vīra bērnu vakarā tik spēcīgi, ka viņa dejo ar puisī Kārlī.

Saspīlējums ir stiprs. Šo saspīlējumu rakstnieks kontrastē vārdos:

Raudupiete danco ar Kārli - un uz tikko aizmesta
kapa mēneša stari auž sidrabotu šķidrautu...
/I,160/.

Šinīs vārdos Blaumanis liek lasītājam spēcīgi pārdzīvot Raudupietes jūtu saspīlējumu un atcerēties kapsētā Raudupju kapu, uz kuŗa mēness stari auž sidrabotu šķidrautu.

Vēl stiprāk Blaumanis kāpina Raudupietes mīlestības jūtas pret Kārli Matīsiņa slīkšanas brīdī. Viņas dvēselē cīnās mīlestības jūtas pret Matīsiņu ar mīlestības kaislībām pret Kārli. Kaislības pret Kārli ņem virsroku: Raudupiete ļauj Matīsiņam nogrimt akā. Saspīlējums ir spēcīgs. To Blaumanis kontrastē vārdos:

Bezdelīga izšaujas iz gaisa ziluma, sasiť
spārnus tuvu virs saimnieces galvas kopā,
uzkliedz skaļi "Kviķirī!" un nozūd /I,174/.

Šinīs vārdos Blaumanis tēlo lasītājam Raudupietes jūtu saspīlējumu un aizrāda uz lielo dabas likumu, kas izpaužas vecāku mīlestībā pret bērniem. Bezdelīgā šī mīlestība mīt, bet Raudupietei tās trūkst.

Saspīlējuma brīžiem seko atslābuma mirkļi. Darbība uz laiciņu atslābst, lai parādītos vēl lielākā spēkā. Sevišķi svarīgs Blaumaņa novelēs ir pēdējā saspīlējuma brīdis. Katastrofa nedrīkst nākt nejauši, bet tai jābūt iepriekš sagatavotai. Jo spēcīgāk tad nu izveidots noveles beigās cīņas saspīlējums, jo stiprāks pārdzīvojums rodas lasītāja dvēselē. Tā, piem., novelē Raudupiete pēdējā saspīlējuma brīdis ir Raudupietes otrs bildinājums. Matīsiņu viņa zaudējusi, Kārļa nav ieguvusi. Atliek tikai nāve. Iestājas katastrofa. Pēdējā saspīlējuma brīdis noveles beigās atbilst raksturotājam akordam noveles sākumā. Tādā kārtā noveles kompozīcija zināmā mērā atgādina drāmas kompozīciju. Blaumanis savas noveles ceļ pēc drāmas likumiem. Rakstnieka novelēs izšķirām kāpjošu un krītošu darbību. Darbība tiek kāpināta apmēram līdz noveles vidum, kur tā sasniedz virsotni; pēc tam sākas krītoša darbība.

Piemēra dēļ aplūkosim Blaumaņa noveli Raudupiete. Novelē atrodam septiņus nodalījumus. Pirmajā nodalījumā darbība kāpj gan drīz līdz beigām. Raudupietes mīlestība pret Kārli pieaug tik stipri, ka viņa vīra bērnu vakarā dejo ar to. Otrā nodalījumā darbība mazliet atslābst. Raudupiete sagatavojas uz to, lai bildinātu Kārli. Trešā nodalījumā darbība strauji pieaug un ievērojami pārspēj beigās pirmā nodalījuma darbības stiprumu. Raudupiete bildina Kārli, kas to atraida. Tagad darbība sasniedz virsotni. Ceturtajā un piektajā nodalījumā darbība krīt. Raudupiete cenšas nogādāt Matīsiņu nost no ceļa. Sestajā nodalījumā iestājas katastrofa: Raudupiete metas zem pajūga, kas to sabrauc. Katastrofa nobeidz pēdējā saspīlējuma brīdī, uz kuŗa atbalstās visa noveles kompozīcija.

Tādā kārtā noveles Raudupiete kompozīcija atgādina pieccēlienu drāmas uzbūvi, kuŗas darbība kāpj līdz trešā cēliena beigām, kur sasniedz virsotni, bet pēc tam krīt.

Uz Blaumaņa noveļu drāmatisko uzbūvi norāda arī rakstnieks Ed. Virza apcerējumā Rūdolfa Blaumaņa proza: "Kā pļavā zemnieki kaudzi met ap kārti, tā viņš /Blaumanis/ savu stāstu vij ap sižetu. Viņš pazīst visas kompozīcijas nianees un katrs viņa stāsts iet uz priekšu ne tik daudz episki, kā drāmatiski. To dzēn kāda ļoti sagriezta atspere, tāpat kā pulksteņa mēchanismu. Šī stāstītāja tehnika viņam tik ļoti attīstīta, ka viņš arvien domā fabuliski" 51/.

Septītajā nodalījumā aprakstītas Raudupietes bēres. Pēc bērēm Kārlis un Marija skumst par Matīsiņa nāvi un baidās no Raudupietes lāsta piepildīšanās. Beigās tomēr lāsta spēks ir iznīcināts. Viņu bērņā Matīsiņš ir atgriezies atpakaļ. Tā noveles darbība nobeidzas ar izlīdzinātāju akordu. Nobeigums pēc savas dabas ir episks. Līdzīgu nobeigumu atrodam arī Blaumaņa novelē Romeo un Jūlija.

Blaumanis padziļina vienības likumu un pastiprina kāpinājuma noteikumu, nostādīdams tiem dažreiz blakus p r e t s t a t a likumu. Pretstats stiprāk izceļ tēlojamos priekšmetus un skaidrāk tos noglezno. Pretstatu Blaumanis veikli izlieto novelē Salna pavasarī. Novele aptver divas daļas: ziedus un salnu. Pirmajā daļā rakstnieks kāpina puīša Andra jūtas līdz beigām, kur tās sasniedz savu virsotni. Otrā daļā dzejnieks kāpina Andra sāpes līdz beigām, kur tās sasniedz virsotni. Abu kāpinājumu virsotnes nostādītas pretstatā viena otrai. Pārdzīvojums ļoti stiprs.

Pretstatu sastopam arī Blaumaņa tēlojumā Smiltainē. Tēlojums aptver divas daļas: pie bedres un pie kapa. Pirmajā daļā aprakstīta zirga nošaušana: saimnieks aiz dziļas līdzcietības nošauj vecu zirgu, kas viņam visu mūžu kalpojis. Zirgs bijis visai noderīgs kustonis viņa dzīvē, un viņam tā ļoti žēl. Otrā daļā aprakstītas vecas preilēnes bēres. Viņa bijusi ļoti bagāta, bet skopa: nevienam viņa neesot palīdzējusi. Tāpēc arī nevienam viņas nav žēl. Abas daļas nostādītas pretstatā viena otrai. Pārdzīvojums spēcīgs.

Minētajos piemēros pretstats aptver visu darbu; turklāt tas savienojas ar kāpinājumu. Darbība abās daļās pamazām kāpj un beigās iegūst ievērojamu spēku. Kāpinājums sasniedz virsotni katras daļas beigās. Tā pretstats iznāk ļoti ass.

Beidzot retumis Blaumaņa novelēs sastopam i z l ī d z i n ā j u m a principu. Visa noveles darbības attīstība virzās uz noteiktu mērķi. Kad mērķis sasniegts, rakstnieka nodoms ir realizēts. Ir atrasta pakāpe, aiz kuŗas darbības attīstības pieaugums vairs nav iespējams. Kāpinājumam nepieciešams nobeigums, kontrastam vajadzīgs izlīdzinājums. Tiaki tad lašītājā radīsies īstas aistētiskas patikas jūtas. Sevišķi stipras ir patikas jūtas, kad noveles beigas nāk negaidītas.

Izlīdzinājuma princips nav sastopams visās Blaumaņa novelēs. Tā tā neatrodam novelē Salna pavasarī, tēlojumā Smiltainē un citos. Tomēr

51/ Ed. Virza Zem karoga. 1935. Izdevniecība Pagalms. Rūdolfa Blaumaņa proza. 428.lapp.

dažās tas izpaužas ļoti spilgti. Par piemēru novele Raudupiete beidzas ar idillisku izlīdzinājumu. Pēc Raudupietes bērēm Kārlis un Marija atrodas viņas lāstu ietekmē. Viņi baidās no nelaimes, kas varētu Marijai uzbrukt grūtā brīdī. Bet kad Marijai piedzimst sārts puisēns ar skaistām zilām acīm, kuņģis atspīd debesu laimība un piedošana, tad Raudupietes lāstu spēks ir iznīcināts: Matīsiņš atnācis pie viņiem atpakaļ. Viss ir izlīdzināts un piedots.

Arī Blaumaņa novele Romeo un Jūlija beidzas ar izlīdzinājumu. Novelē pēdējais saspīlējuma moments ir visai spēcīgs. Tas nobeidzas ar katastrofu: Anna noslīcinās, Juris pakaras. Pašās noveles beigās rakstnieks tēlo divus ganus: zēnu un meiteņi, kas spēlē saimnieku un saimnieci. Nejauši zēns atrod zīmīti, kuņģis tēvs raksta dēlam Jurim: "Jūs esiet brālis un māsa". Bērni saplēš zīmīti un pagatavo no tās sniegu. Zēns uzsviež sniegu augstu gaisā; bērni baidās no apsnigšanas, bet piepešs vēja grūdiens paceļ baltās pārslas un aiznes projām. Novele nobeidzas vārdiem: "Kur gan tās atkal nokrita zemē?" Šī novele nenobeidzas ar galīgu izlīdzinājumu. Beigās neiestājas vis pilnīgs miers, bet tikai pamiers. Rakstnieks nobeidz darbu ar iespēju, ka kaut kur citur atkal var norisināties Romeo un Jūlijas drāma.

Minētie kompozīcijas likumi izpaužas novēlu nodalījumu sākumu un beigu instrumentācijā. Nodalījumu sākumi rāda galveno noveles darbības līniju. Bez tam katrs nodalījuma sākums ir arī tā raksturotājs akords. Aplūkosim nodalījumu sākumus novelē Salna pavasarī.

Novele Salna pavasarī aptver divas daļas: ziedus un salnu. Pirmā daļa sākas vārdiem:

Augšā - zilas debesis, zibošas mākoņu aitiņas
un cīruļu nebeidzama trallināšana; lejā - spilgti
zaļumi, balti ziedi, smarža daždažādākā, maigas
rokas un gaviles sirdīs /III,110/.

Šinīs vārdos Blaumanis sniedz lasītājam spilgtu dabas ainu pavasarī. Dabā valda darbs un prieks, kas mīt arī puisīša Andra dzīvē. Ievadā sastopam raksturotāju akordu, kas izsaka visas nodaļas pamatnoskaņu.

Otru daļu ievada vārdi:

Reizē ar Lienī - tikai no otras puses - Vanagu
pagalmā ienāca Mālnieku tēvs, garš, sauss vecis,
kuņģis mājas, no Vanagiem uz rītiem skatoties,
lejā birzes malā starp ozoliem un ābelēm bija
redzamas.

Viņš bij rūpīgi gērbies un sveicināja skuķi
tādā savādā balsī, uzmēta viņai tādu savādu mir-
kli un iegāja istabā /III,114/.

Šie vārdi iepazīstina lasītāju ar otru Lienī precinieku Mālnieku tēvu, kuņģis mājas lejā birzes malā redzamas. Šinīs vārdos ietvertas trīs Mālnieka īpašības: vecums, bagātība un kaislība. Ievadā sastopam raksturotāju akordu, kas izteic visas daļas pamatnoskaņu. Abu daļu ievadi sniedz lasītājam galveno noveles darbības līniju; bez

tam katras daļas sākums ir arī tās raksturotājs akords.

Līdzīgā kārtā instrumentēti arī citu noveļu nodalījumu sākumi, piemēram noveles Raudupiete, stāsta Aizvien lillā, tēlojuma Smiltainē u.c.

Veikli Blaumanis instrumentē arī noveļu nodalījumu beigas. Nodalījumu beigās rakstnieks izceļ kādu zīmīgu izteicienu, kas koncentrēti apvieno tā saturu. Bez tam nodalījumu beigas sagatavo arī nākamās notikums. Piemēra dēļ aplūkosim nodalījumu beigas novelē Salaņ pavasarī. Pirmā daļa nobeidzas vārdiem:

Tad viņš it kā locekļus izstaipīdams izplēta rokas... A?... To dzīvi?... To laimi?... To jauko laiciņu... To laimi? To laimi?

Mana puķe!

Un svilpodams viņš atkal uzsāka art
/III,114/.

Šinī piemērā Blaumanis izceļ vārdus: "To laimi", kas raksturo visas daļas saturu. Andris tiešām jūtas bezgala laimīgs. Laime pavairo dzīves un darba prieku.

Otra daļa nobeidzas vārdiem:

"Manu pelēcīt!" Andris čukstēja raustīdamies.

"Manu pelēcīt! ... Manu zirdziņ?... Manu pelēcīt?!

Mana laime?... Mana laime!..."

"Mana puķe!..." /III,123/.

Šeit Blaumanis izceļ vārdus: "Manu pelēcīt", kas raksturo visas daļas saturu. Andrim paliek naigas rokas, bet gaviļu viņa sirdī trūkst viņa laime zudusi. Abu nodaļu beigas stāstā asā pretstatā.

Līdzīgā kārtā instrumentētas citu noveļu nodalījumu beigas: noveles Raudupiete, stāsta Aizvēin lillā, tēlojuma Smiltainē u.c.

Tādā kārtā Blaumanis noveles kompozīcijā meistariski izlieto vienības, kāpinājuma, pretstata un izlīdzinājuma likumu. Galveno nozīmi viņš piešķir vienības, kāpinājuma un pretstata principam; mazāk ievērots izlīdzinājuma likums, kas novelē nav tik svarīgs.

Lirisku dzejoļu kompozīcija.

Blaumaņa lirisko dzejoļu kompozīcijā valda tie paši likumi, kas sastopami viņa drāmā un epikā. Vienības likums ievērots dzejoļos Pērkons, Ziema, Manas sirds mīlulis u.c. Pretstata princips ieturēts dzejoļos Pērn un šogad, Jaunie rīkoties stidzas un darīt, Nesa-pratnē, Kas godīgi pa ceļu ies, Atkalredzēšanās, Viena vēlēšanās u.c. Kāpinājuma likums rakstnieka dzejoļos sastopams retāk, piem., dze-jolī Ilgas u.c. Tomēr, aplūkojot Blaumaņa dzejoļu kompozīciju,

novērsīsimies no parastās kārtības. Apskatīsim lirisko dzejoļu kompozīciju no tematiskā, sintaktiskā un metriskā viedokļa.

Lirisko dzejoļu kompozīcija aptver tematiskā, sintaktiskā un metriskā materiāla sakārtojumu. Tā Blaumaņa dzejolī Pienenītes sastopam divas strofas, kas tematiski sakāpotas parallēli. Pirmajā strofā tēlotas pienenītes, otrā meitene. Sintaktiski abas strofas sākas ar anaforu: Pienenītes, pienenītes. Metriski abas strofas ieturētas trochajiskās četrindās.

Anaforiskā kompozīcija.

Blaumanis savos dzejoļos lieto dažādus kompozīcijas veidus. Parastākā ir anaforiskā kompozīcija. Anaforiskā kompozīcijā katra strofa sākas ar vieniem un tiem pašiem vārdiem, kas piešķir dzejolim zināmu vienību. To sastopam dzejolī Kā zagšus. Dzejolī divas strofas, kas tematiski sakārtotas parallēli. Pirmā strofa tēlo pavasara atnākšanu, otra - mīlestības pamošanos. Metriski dzejolis ietverts amfibrahiskās četrindās. Abas strofas sākas ar anaforu: Kā zagšus, tik lēnām, tik klusītiņām, kas apvieno tematus un piešķir dzejolim vienību. Anaforiskā kompozīcija sastopama arī dzejolī Mīlestība, kurā atsevišķas strofas saista anafora Un, piešķirot dzejolim lielāku vienību.

Dažreiz Blaumanis nelieto anaforu visās strofās, bet tikai dažās. Tā, piemēram, dzejolī Piedod anafora Es sastopama pirmajā un pēdējā strofā. Šeit anafora saista dzejoļa sākumu ar beigām, piešķirdama tam lielāku vienību. Dzejolī Tāpat un tomēr citādi anafora Un saista otru, trešo un ceturto strofu, piešķirot tām ciešāku vienību. Anafora Un sastopama arī pirmās strofas vidū.

Strofu skaits, ko apvieno anafora, Blaumaņa dzejoļos ir dažāds. Parasti tā aptver divus locekļus, piemēram, dzejoļos Kā zagšus, Pienenītes, Tirgš u.c. Dažreiz tā satur trīs locekļus, piemēram dzejoļos Mīlestība, Čigānu dziesma, Pie pagraba lōga u.c. Retumis sastopam arī četru locekļu anaforu, piemēram dzejolī Sapņu zeme, kurā ar anaforu Un saistītas četras strofas, kas sniedz sapņu zemes aprakstu. Tanī pašā dzejolī meitenes gaidas un dziesmas skaņas raksturo anafora Un, kas izsaka noskaņas kāpinājumu.

Atkārtotjamie locekļi Blaumaņa anaforās ir dažāda garuma. Dažreiz dzejnieks atkārtoti veselu strofu, piemēram dzejolī Atstātā:

Kā diena bez saules,
Tik drūms ir mans prāts.
Kur remdēšu sirdi,
Ko žēlabas māc? /X,22/.

Minētā anafora ievada atstātās atmiņas par mīlāko, kurū atgādina mežīņš, pļava, dārziņš, vakara saule. Otrreiz atkārtodamās, anafora ievada atmiņas par ezeru, pie kurā mīlākais kādreiz zvērēdams spiedis viņu pie krūts un kurā viņai tagad gribas remdēt saņu sirdi. Tā anafora saista divas dzejoļa puses ciešākā vienībā. Beizāk Blaumanis

atkārto dzejolī vienu pašu rindu. Tā dzejolī Kā zagšus atkārtojas rinda

Kā zagšus, tik lēnām, tik klusītiņām.

Dzejolī Pienenītes arī atkārtojas viena pati rinda

Pienenītes, pienenītes.

Dzejolī Pie pagraba loga atkārtojas rinda

Es zinu, tagad visus rozēs zied.

Retumis atkārtojas arī pusrinda. Tā dzejolī Tirgs sastopam pusridnu

Nu troksnis rimis.

Beidzot nereti atkārtojas viens pats vārds. Tā dzejolī Piedod atkārtojas vārds Es, dzejolī Vēl tu nezini - Vēl u.c.

Amoibiskā kompozīcija.

Retumis Blaumaņa dzejoļos sastopam amoibisko kompozīciju. Tā rodas, ja strofā ārējā anafora saistās ar iekšējo. Par ārējo sauc anaforu, ar kuru strofas ārējā rinda sākas, par iekšējo dēvē anaforu, ar kuru sākas strofas iekšējā rinda. Amoibisko kompozīciju sastopam Blaumaņa dzejolī Balāde, kur tā tomēr līdz galam nav izturēta.

-Klau, puisi, ko zīle tik aši tur dzied?-

"Tā vēsta, ka ceļš mums uz nelaimi iet".

"Mums zirgus vajaga atpakaļ griezt".

-Nē! Piešus tik dziļāk sānos tiem spiest!

-Vai dzirdi, ko krauklis tur eglē sauc?-

"Tas vēsta, ka nelaieme pretim mums trauc".

"Mums zirgus vajaga atpakaļ griezt".

-Nē! Piešus tik dziļāk sānos tiem spiest.

-Klau, puisi, kā ūpis tur bēdīgi vaid.-

"Tas, virsaiti, tevi no nāves baid'".

"Mums zirgus vajaga atpakaļ griezt".

-Nē! Piešus tik dziļāk sānos tiem spiest.

/X,73,74/.

Šinī piemērā amoibiskā kompozīcija izveidota jautājumu un atbilžu parallēlisma formā /antifōniskais parallēlisms/. Dialoga elementi sakārtoti attiecīgās strofas vietās. Tie apvienojas sintaktiski ritmiskās vienībās ar skaidriem anaforiskiem atkārtojumiem.

Amoibiskā kompozīcija sastopama jau latviešu tautas dziesmās. Piemēra dēļ minēšu tautas dziesmu Ko gribi, māsiņa.

Ko gribi māsiņa,
Par vainadziņu?
Vai gribi, māsiņa,
Raibaju govi?
- Negribu, negribu,
Tā man pašē.
Ko gribi māsiņa
Par vainadziņu?
Vai gribi, māsiņa
Bēraju zirgu?
- Negribu, negribu,
Tas man pašē.
- Ko gribi, māsiņa,
Par vainadziņu?
Vai gribi māsiņa,
Linarājiņu?
- Tā gribu, tā gribu,
Tā man nava 52/.

Šinī tautas dziesmā amoibiskā kompozīcija izpaužas ļoti skaidri. Tā ieturēta jautājumu un atbilžu parallēlisma formā.

Blaumaņa Balāde skaidri liecina, ka viņš labi pazinis moderno balādi, kas izaugusi no tautas balādes.

Amoibiskā kompozīcija sastopama arī V. Ģētes balādē Lietuvēns, kuru Blaumanis meistariski pārtulkojis latviski. Balādē ievērots jautājumu un atbilžu parallēlisms. Tās pamatā tautas balāžu amoibiskā kompozīcija.

Epiforiskā kompozīcija.

Epifora iegūst kompozicionālu nozīmi, ja tā atkārtojas strofā vai strofu grupā. Tā atšķir strofā vienu no otras un saista augstākā vienībā. Epiforiskā kompozīcija atrodama dzejolī Čigānu dziesmā, kas darināta pēc kādas īstas čigānu dziesmas motīviem. Dzejolī 3 strofas, kas nobeidzas ar epiforu: Vai! Par tagadni lai... Pārējā rindas daļā sastopama variācija ar kāpinājumu. Šinī piemērā epifora atšķir strofā vienu no otras un saista tās augstākā vienībā. Epiforisko kompozīciju sastopam arī dzejolī Mēs trīs, kas darināts pēc sveša parauga. Dzejolī 3 strofas, kas nobeidzas ar epiforu: Ziedons, tu, mīlā, un es. Epifora saista atsevišķas strofas ciešākā vienībā. Epiforisko kompozīciju sastopam V. Ģētes dzejolī Minjona, kuru meistariski pārtulkojis Blaumanis. Dzejolī 3 strofas, kas beidzas ar epiforu: Turpu, turpu... Pārējā rindas daļā atrodam variāciju. Epiforiskā kompozīcija sastopama arī Viktora fon Andrejanova dzejolī Naksniņā, kuru jauki pārtulkojis Blaumanis. Šinī dzejolī katra otra rinda beidzas ar epiforu "naksniņā".

52/ Latvju dainas. Pamatdziesmas doc. L. Bērziņa sakopojumā. I Dziesmu vītnes. Rīgā, 1928. Valtera un Rapas akc. sab. izdevums. 1416. dz.

Cits pie cita glaužas
Koki naksniņā;
Cits caur citu aužas
Ziedi naksniņā;
Sveicas zvaigžņu stari
Spulgi naksniņā;
Maigi vēju gari
Skūpstas naksniņā;
Saprašana rodas
Sirdīm naksniņā;
Laimē kopā dodas
Lūpas naksniņā /X,128/.

Epiforisko kompozīciju atrodam arī dzejolī Jāpārcieš, kas veltīts dzejnieka brāļa sievai Annai. Dzejolis aptver divas strofas. Pirmā strofa beidzas vārdiem: Jāpārcieš un jānoraud. Turpretī otra strofa izskan ar tiem pašiem vārdiem, tikai otrādā kārtībā: Jānoraud un jāpārcieš.

Blaumaņa epiforām parasti liriska noskaņa. Tās izteic dziļas dzejnieka jūtas.

Blaumaņa dzejoļos epifora aptver pusotras rindas /Ķigānu dziesma/, rindu /Mēs trīs/, pus rindu /Turpu, turpu/, vārdu /naksniņā/.

Gredzena kompozīcija.

Dažreiz Blaumanis lieto arī gredzena kompozīciju. To dabūjam, kad pēdējās vārdu grupas atkārtoti dzejolī vārdu sākuma grupas. Gredzena kompozīciju sastopam dzejolī Ilgas.

Projām no šenas, projām no šenas,
Turp, kur aiz kalniem gaviļē gani,
Zilos ezeros saule kur laistas
Un kur gaisā skan sudraba zvani,
Sirdis kur tīrā kvēlē vēl saistas -
Projām no šenas, projām no šenas
Ilgodamās mana dvēsele dzenas /X,16/.

Dzejoļa priekšpēdējā rinda atkārtoti pirmo rindu, izveidojama gredzenu; pēdējā rinda gan skan citādi nekā otra. Gredzena kompozīciju atrodam arī satīriskajā dzejolī Hotentotu ubaga gaudas. Dzejolis sākas ar divrindu

Ak, Hotentotu ubagam -
Cik grūti, cik slikti klājas tam?

un beidzas ar divrindu

Ak, Hotentotu ubagam -
Cik bebebebēdīgi klājas tam?

Vārdu atkārtojums gredzenā ir tā iekšējās kustības ārējā izpausme: tā ir atgriešanās pie tematiskās kustības sākuma. Temats noskaidrojas dzejoļa attīstības gaitā, jo sākuma vārdi ir jau motīvoti, kad tie beigās vēl reiz atkārtojas.

Epanastrofas kompozīcija.

Epanastrofas kompozīcijā iepriekšējā strofa beidzas ar vārdiem, ar kuriem nākamā strofa sākas. Tā tikai retu reiz izturēta līdz galam; parasti tā aptver tikai dažas strofas. Retumis epanastrofas kompozīciju sastopam arī Blaumaņa dzejoļos. Blaumanis lieto to epanastrofas kompozīcijas veidu, kuru sauc par ķēdi. Ķēdē iepriekšējās strofas pēdējā rinda atkārtojas nākamās strofas pirmajā rindā. Ķēdes piemēru sniedz Blaumaņa dzejolis Nāc!

It kā ziedinš sausā laikā
Maigu lietu gaidot nīkst,
Tā pēc tevis, tā pēc tevis
Mana dvēs'le kāri tvīkst.
Mana dvēs'le tvīkst pēc tavas,
Domas tik pie tevis mīt,
Nāc, lai drīz uz manām rozēm
Spirdzinoša rasa krīt! /X,14/.

Šinī dzejolī pirmā strofa beidzas ar to pašu rindu, ar kuru otra strofa mazliet pārveidota sākas.

Vispār par Blaumaņa lirisko dzejoļu kompozīciju jāliecina, ka tā ir bagāta. Rakstnieks lieto anaforisko, amfibisko, epiforisko, gredzena un epanastrofas kompozīciju. Šos kompozīcijas veidus viņš izlieto ar lielu prasmi. Blaumanis ir apbrīnojams meistars ne tik vien drāmas un noveles, bet arī lirisko dzejoļu kompozīcijā.

M o t ī v ā c i j a.

Liela meistarību Blaumanis sasniedzis noveļu notikumu motīvācijā. Viņa noveļu motīvācija ir pārskatāma un nobeigta. Blaumaņa noveļu motīvu tīkls ir smalks un bagāts. Veikli rakstnieks saista motīvus savā starpā. Viens motīvs cieši piekļaujas otram. Katra motīva ievietošanu novelē rakstnieks nopietni sagatavo, lai tas lasītājam zināmā vietā izliktos nepieciešams.

Blaumanis savās novelēs meistariski izlieto dažādus morīvus. Bieži vien viņa novelēs sastopami sagatavotāji motīvi. Tie paredz nākamus notikumus. Iepriekšējs motīvs jau sagatavo nākamo. Sagatavotāji motīvi var sniegt noskaņas, kurās vēlāk ieraugām nojausmas.

Nereti sagatavotāji motīvi ir sapņi.

Blaumanis sāk noveli Raudupiete ar bagātā Raudupju saimnieka bērņu aprakstu. Noskaņa drūma, smaga. Tā pareģo nākamus notikumus un sagatavo vēl divus bērņu aprakstus: Matīsiņa un Raudupietes. Pirmo lasītājs pārdzīvo iztēlē, otru īstenībā. Tā tad Raudupju saimnieka bēres ir sagatavotājs motīvs, kas sniedz noskaņu, kurā vēlāk ieraugām nojausmu.

Tanī pašā novelē Raudupiete pēc pirmā bildinājuma redz dīvainu sapni. Istabas vidū stāv zārciņš, kurā guļ bērns ar bālu, izdilušu gīmīti. Tas ir viņas dēls Matīsiņš. Pie loga sēd Kārlis, smīn un māj Raudupietei ar roku. Viņa metas Kārļa apkampienos un skūpstā to. Matīsiņš sāk zārkā raudāt, Kārlis satrūkstas un atgrūž Raudupieti. Tā atmosfēta: tas bijis tikai sapnis. Sapnis pareģo nākamus notikumus: Raudupiete vēlāk ļauj Matīsiņam noslīkt. Tad istabas vidā patiesi stāv zārciņš, kurā guļ Matīsiņš ar bālu, izdilušu gīmīti. Tiklīdz Raudupietes sapnis pilnīgi izdevies. Tikai pie loga nesēd Kārlis un nemāj Raudupietei ar roku. Sapnis ir sagatavotājs motīvs.

Blaumaņa novelēs nereti sastopam slēptus motīvus. Rakstnieks gluži labi zina, ka pilnīgi atklāta un skaidra motīvācija lasītājam izliekas neīsta, mākslīga. Tāpēc viņš svarīgus motīvus sākumā tur slepenībā, lai tie tikai vēlāk kļūtu pilnīgi redzami. Slēptie motīvi liek kāda notikuma sekām piepeši iestāties. Beigās tomēr izrādās, ka tās ir jau iepriekš sagatavotas.

Novelē Slapkavas Blaumanis veikli izlieto slēptu motīvu, aprakstot meža brāļu tuvošanos mironim. Tie ierodas pie miroņa, lai atņemtu tam naudā. To ierašanos Blaumanis tēlo pakāpeniski. Par meža brāļu tuvošanos vispirms vēstī suņa riešana mājās aiz birzs. Pēc brīža suņa riešana mājās atkārtojas. Līdz ar to tālumā sadzirdams neskaidrs troksnis, kas ātri apklus. Pēc kāda laiciņa suņa riešana atkal atkārtojas. Reizē ar to no šķūņa, kas stāv pļavas otrā galā, kūņojas uz meža pusi liels kamols. Beigās nobrakšņ lazdu krūmi viņpus lielceļa, un tas nodun, it kā uz tā divi cilvēki uzlēktu. Piepeši kāda balss iesaucas: "Rokas augšā!" Meža brāļu tuvošanās motīvs sākumā ir apslēpts lasītājam un miroņa apsargātājiem. Tikai pamazām tas atklājas un kļūst skaidrs un saprotams; tas ir slēpts motīvs.

Stāstā Aizvien lillā Blaumanis tikai piemin, ka sauss, pundurains egles zars Mietam ievainojis pieri un norāvis šķipsnu sirmu matu no galvas. Stāsta beigās ārsts aplūko sausu, pundurainu egles zaru, ar kuņu Madāļa situsi savam vīram. Zars aplīpis asiņainiem brūniem matiem; tie ir Tiltiņa mati. Tikai vienā galā aiz kādas skabargas spīd pāris pavedienu sirmu matu. Lasītājs noprot, ka tie ie Mieta mati. Tādā kārtā Miets un Tiltiņš aiziet bojā no egles zara, zem kuņa abi briesmu brīdī lūguši Dievu un solījušies laboties. Tā kā viņi savu solījumu nav turējuši, tad abi saņem pelnīto sodu. Šis domas lasītājam top skaidras tikai noveles beigās, kaut gan tās sagatavotas jau agrāk. Tāpēc šo motīvu sauksim par slēptu motīvu.

Noveles Romeo un Jūlija sākumā Blaumanis piemin iegarenu rētu

Liel-Upmaliešu Juŗa mutes kreisajā kaktā. Šī rēta padara viņa muti greizu. Par tās izcelšanos dabūjam zināt tikai noveles priekšvēstūrē, kas seko vēlāk. Jaunībā Liel-Upmaliešu Juris un Maz-Upmaliešu Jēkabs saķildojušies Lazdu Lienas dēļ, kuŗu abi gribējuši precēt. Ķildā Maz-Upmaliešu Jēkabs iesitis Liel-Upmaliešu Jurim lielu brūci mutes kaktā. Rēta pieminēta jau noveles sākumā, bet tās izcelšanās noskaidrota vēlāk. Arī tas ir slēpts motīvs.

Novelē Raudupiete Kārlis uz Raudupietes jautājumu, kad viņam vajadzēšot krusttēva Raudupja novēlētās naudas, atbild: uz Mārtiņiem. Sākumā šai atbildei lasītājs nepiegrieŗ nekādas vērības. Bet vēlāk izrādās, ka Kārlis nodomājis Mārtiņos salaulāties ar Mariju. Šim nolūkam tad arī nepiecieŗama krusttēva Raudupja novēlētā nauda. Motīvs pašā sākumā norāda uz Raudupietes neveiksmi mīlestībā pret Kārli. Motīvs papriekŗu ir sveŗs, bet pēc tam tas top saprotams; tas ir slēpts motīvs.

Īpati Blaumaņa novelēs ir nejauŗi motīvi. Nereti nejauŗs gadījums parāda noveles varonim kādu izeju, kuŗu tad tas arī izmanto. Œeit galvenā nozīme nejauŗībai. Tā, piemēram, novelē Raudupiete Raudupiete bildina Kārli. Viņŗ īsto atteikŗanas iemeslu negrib teikt. Viņŗ nejauŗi iebāŗ roku svāŗku kabatā, kur pirksti pieduŗas pie maza apaļa akmentiņa, ko tam Matīsiņŗ jokodamies svētdien tur iebāŗis un aizmīrsis. Šī akmentiņa dēļ Kārlim ieŗaujas prātā doma pateikt Raudupietei, ka mājas piēder nevīŗ viņai, bet Matīsiņam. Tā nejauŗība izŗķīŗ Matīsiņa likteni. Tas ir nejauŗs motīvs.

Novelē Andriksons Andriksons grib atriebties baronam par smago apvainojumu. Bet viņŗ nespēŗ izdomāŗ nedarbu, kas varētu baronu sāpīgi aizŗkert. Œinī brīdī viņŗ redz, ka muiŗas ogu un sēņu lasītājs nevilus aizdedzina meŗu, kuŗu drīz vien nodzēŗ. Nejauŗs gadījums Andriksonam rāda, kā baronam par viņa cietsirdību var atriebties. Tas ir nejauŗs motīvs.

Simboliskie motīvi spilgti apgaismo noveles varoņa darbību. Tie nereti stāv tās beigās. Tā noveles Nezāle beigās Blaumanis notēlo Jāņa kapu, kas simboliski apgaismo viņa dzīvi. Kamēr Jāņa kapu kopj, tikmēr uz tā zied koŗas puķes. Kad to vairs neuzpoŗ, nezāles nomāc tās. Tā arī cilvēks izaug par cilvēku ar audzināŗanu. Ja viņu neaudzina, tas kļūst par sabiedrībai kaitīgu cilvēku. Simboliskie motīvi vēl sastopami stāstā Aizvien lillā, novelē Slepkaŗas u.c. Blaumaņa darbos tie raduŗies Apsīŗu Jēkaba stāstu ietekmē. Tā Apsīŗu Jēkabs stāsta Ārprātīgais beigās salīdzina varoņa dvēseli ar avotiņu. Kā avotiņŗ var saduļŗoties, tā cilvēka dvēsele var aptumŗoties. Reiz avotiņŗ atkal noskaidrosies, bet kā būs ar dvēseli? Simboliskos motīvus Blaumanis tomēr nelieto bieŗi.

Daŗreiz Blaumanis atkārto vienu un to paŗu motīvu vairāŗ reiz. Tā rodas vadmotīvi viņa novelēs. Tā, piemēram, novelē Pie aizbiruŗā avota trīs reiz atkārtojas rokas spiediena motīvs, kas kļūst par vadmotīvu. Pirmo reiz Blaumanis vienkāŗŗi konstatē: "Vieŗņa viņam /Jānim/ izstiepa roku pretim, kuŗu tas pieceldamies satvēra". Otru reiz rakstnieks saka: "Pateicos", viņa /vieŗņa/ sacīja un apņēma ar abu roku pirkstiem jaunekļa roku. Tas bija tāds maigs, silts spiediēns, kas Jānim gāja līdz sirdij". Treŗo reiz Blaumanis raksta:

"...viņa /viešņa/ atkal satvēra Jāņa roku... un spieda laipni viņa pirkstus". Pēc tam viešņa noskūpstīja Jāni. Rokas spiediena motīvs raksturo viešņas mīlestības jūtas, kas silti ievilņo Jāņa sirdi. Jāņa dvēselē klusi iešalcas mīlestības avots, kas viņa tēva sirdī jau sen apklusis un aizbiris.

Novelē Aizveid lillā pirmā nodalījuma sākumā Blaumanis šādi notēlo Mieta un Tiltiņa palaidnīgo dzīvi:

Pa mežu ritēja vāgi, kuŗos divi vīrieši sēdēja: pagasta vecākais Miets un viņa krustdēls Augusts Tiltiņš. Abi bij bijuši pagasta namā, kur Mietam bij bijušas pagasta darīšanas, bij vēlāk uz māju braucot pašu darīšanās iegriezušies baznīcas krogā un tur divu stundu laikā tā noguruši, ka tikai ar krodzenieka palīdzību bij varējuši iekāpt vāgos.
/I,3/.

Otra nodalījuma sākumā Blaumanis tēlo Mieta un Tiltiņa palaidnīgo dzīvi gandrīz tādiem pašiem vārdiem. Šinī novelē viens un tas pats motīvs atkārtojas divas reizes; tas ir vadmotīvs. Šā vadmotīva nolūks raksturot Mieta un Tiltiņa seklo un tukšo dzīvi priekš un pēc apsolišanās laboties. Viņu dzīve nav mainījusies; kāda tā bijusi priekš solījuma, tāda ir pēc tā. Tādēļ abi saņem pelnīto sodu. Jā-aizrāda, ka pirmā izdevumā šā vadmotīva vēl nav; tas pirmo reiz sastopams tikai otrā izdevumā. Vadmotīvu izlietošanā Blaumanis ir Apsīšu Jēkaba skolnieks.

Blaumanis cenšas stingri motivēt notikumus nevien novelēs, bet arī drāmās. Tanīs viņš rūpīgi pamato katras presonas rīcību, lai tā nebūtu nejauša. Tā bēdu lugā Pazudušais dēls Krustiņš atrod priekš iešanas uz krogu tēva naudas skapja atslēgu, kas tam nemanot izkritusi. Vēlāk viņš iekāpj pa logu istabā, atslēdz skapi un izņem no tā tēva naudu. Atslēga ir sagatavotājs motīvs, jo mēs pēc tās atrašanas tūliņ noprotam, ka Krustiņš ies pie tēva naudas skapja.

Bēdu lugā Pazudušais dēls tēvs beigās nošauj Krustiņu gluži nejauši. Viņš nezina, ka tas ir viņa dēls. Tomēr tāda nejaušība galvenā varoņa dzīves nobeigumā nav pieļaujama. To labi sapratis pats rakstnieks. Tādēļ viņš iepin lugā epizodu ar zagļu Jurkas tēvu, kas ar sarūsējušu šauteni pār pleciem dzen pēdas savam nekrietnajam dēlam. Viņš ceļā atzīstas Roplaiņu tēvam: "Vai tu domā, ka man roka drebētu, plinti pacelot? Ja es viņu mežā būtu saticis, nebūtu gaidījis padodamies, būtu viņu nošāvis kā suni? Labāk lai dēla nav, nekā tāds" /V,206/. Šos vārdus vecītis izsaka ar asarām acīs. Stāstīdams par minēto notikumu sievai, Roplainis atzīstas: "Cik daudz trūka, ka Krustiņš tik pat tālu būtu nokļuvis kā Jurka. Dievs Kungs - es tad laikam arī citādi nebūtu runājis un darījis kā tas vecītis ar to sarūsējušo plinti" /V,206/. Notikums ar zagļu Jurkas tēvu ir sagatavotājs motīvs, kas paredz Krustiņa nošaušanu. Blaumanis ļoti

rūpīgi sagatavo lugas katastrofas iestāšanos, apvienodams nejaušību ar nepieciešamību.

Savās drāmās Blaumanis lieto arī slēptus motīvus. Tā bēdu luga Pazudušais dēls Roplainu tēvs trešā cēliena sākumā ar līdzciecību noskatās, kā Aža mīlinās ar salmu kūli, kuŗu iedomājas par savu dēlu. Sākumā viņš šā skata labi nesaprot, bet tad no Ažas runas nojauš, ka Krustiņš zināmā mērā vainojams Reiņa nāvē. Sākumā Ažas rīcība Roplainim nesaprotama, bet vēlāk tā noskaidrojas. Ažas mīlināšanās ap salmu kūli ir slēpts motīvs.

Drāmā Indrāni Edvarts trešā cēliena sākumā sarunājas ar Irbi par kokiem, kas drīzai izstrādāšanai vēl būšot par zaļiem. Vēlāk noskaidrojas, ka tas šos kokus no viņa pircis. Tikai no tālākās sarunas noprotam, ka Edvarts Irbem "pārdevis visus lietas kokus, kuŗi atronas ap Indrānu māju". Indrānu tēva ošu pārdošana ir slēpts motīvs, kas labi raksturo to noslēpumainību, ar kuŗu oši tiek atdoti Irbem.

Mēs redzam, ka notikumu motīvācijā Blaumanis ir sasniedzis lielus panākumus. Viņš meistariski izlieto sagatavotājus, slēptus, nejaušus un simboliskus motīvus.

R a k s t u r o j u m s.

Personu raksturojumā Blaumanis sasniedzis lielu veiklību. Parasti rakstnieka noveles un drāmas sniedz jau gatavus raksturus, kuŗus tās nostāda interesantā stāvoklī. Šis stāvoklis ļauj lasītājam ieskatīties tēlojamo personu dvēseles dziļumos, Personas parādās savā īstajā būtībā. Tomēr visai sarežģītas rakstura problēmas Blaumaņa noveles neaizkar. Svarīgākais novelē nav vis raksturīgo momentu skaits, bet gan to attīstības veids. Novele modina lasītājā zināmu noskaņu, kam pietiek ar dažiem raksturīgiem vilcieniem, lai gleznu papildinātu fantāzijā. Novelē plastiskās fantāzijas darbība ir vissvarīgākā.

Noveles sākumā Blaumanis parasti nesniedz plašu personu ārēines aprakstu. Pietiek ar īsu raksturotāju akordu. Tikai vēlāk rakstnieks iepazīstina ar personas apgērbu un sejas izteiksmi, bet arī tad diezgan īsi. Blaumanis ir smalks portretists. Viņš uzbur lasītāja acu priekšā zināmu personu kā dzīvu. To novelē Baltais sevišķi skaidri rāda Jānis, kuŗa sejas izteiksmi apraksta gleznotājs Kalnroez.

Es paskatījos savā vedējā. Viņu uzmanīgāki uzlūkojot, tapu pārsteigts. Man līdzās sēdēja Narciss, Antinous vai pats Febs Apolons zemnieka drēbēs!... Tiešām, šis cilvēks bij ārkārtīgi skaists. Slaikais, taisnais deguns, lūpas, žods, piere, cik no tās varēja redzēt, viss bija klasiski daiļš un pilnīgs. Vaigi

bij tumši nodeguši, bet tomēr zem nodeguma bij manāms veselīgs sārtums, kas gīnim piešķir santam līdzīgu, sevišķi tīkamu krāsu. Ap ausīm vijās gaišas matu sprogziņas, uz pakausi izplūzdamas lielās kuplās sprogās. Virslūpa bij' plika, tāpat žods rūpīgi nodzīts /III,7,8/.

Šinī aprakstā Jānis kā uz audekla nostājas lasītāja priekšā. Tas redz viņa portretu, kurā atzīmēti pat niecīgākie sīkumi.

Blaumanis sevišķi mīl tēlot situāciju, kurā zināma persona cīnās ar pilnīgi pretējām jūtām vai dziņām. Tā, piemēram, Lienas dvēselē cīnās mīlestība pret skaisto Andri ar mīlestību pret Mālnieku, kura manta to valdzina. Ilzes krūtīs sadurās mīlestības jūtas pret Ješku ar seksuālām kaislībām pret mežsargu.

Blaumanis ir izveidojis noteiktu personu raksturojuma tehniku. Papriekšu rakstnieks sniedz lasītājam līdzspēlētāju iztulkojumā zināmas personas redzes gleznu. Tad viņš liek šai personai runāt; lasītājs iegūst dzirdes gleznu. Runā viņš iepazīstas ar personas garīgo dzīvi. Ļoti reti Blaumanis iepazīstina ar personas priekšvēsturi; tādu priekšvēsturi sastopam novelē Romeo un Jūlija.

Tā, piemēram, novelē Šalna pavasarī Blaumanis lasītāju vispirms iepazīstina ar Lienas ārieni. Lasītājs iegūst redzes gleznu Andra uztverē.

Un puisis skatījās noņēmies uz kalnu un ieraudzīja tur pēc minūtu sešu, septiņu ilgas gaidīšanas gaišrozā lakatiņu, tumšrozā jaku, baltu priekšautu un pelēkus brunčus /III,111/.

Pēc tam lasītājs dzird Lienas runu. Viņš iegūst dzirdes gleznu. Šinī runā izpaužas Lienas garīgā pasaule. Lai pilnīgāk atklātu Lienas dvēseles dzīvi, Blaumanis nostāda konfliktā viņas mīlestību pret puisī Andri un ilgas pēc Mālnieka mantas un goda. Konflikta rakstnieks izšķir par labu Mālniekam: saimnieces gods un manta patur virsroku, Novēršanos no Andra un piegriešanos Mālniekam Blaumanis smalki parāda.

Konfliktā parādās Lienas raksturs. Liene ir vienkārša lauku sieviete. Viņa ir kalpone, kas cenšas izkļūt no sava apspiestā stāvokļa, Viņa kāro pēc saimnieces goda un mantas. Kad laimīgs gadījums viņai tos piešķir, viņa atstāj nogo puisī Andri un pieķeras bagātājam saimniekam Mālniekam.

Tēlodams Lienas raksturu, Blaumanis modina lasītāja pamatnoskaņu - Lienas cenšanos izkļūt no kalpones stāvokļa un nākt saimnieces godā. Rakstnieks izceļ tikai Lienas mantkārību un godkārību. Viņš atļauj lasītājam tās raksturojumu nobeigt savā fantāzijā.

Minētās domas P.Heize apstiprina šādos vārdos: "Novele cenšas modināt lasītājā noskaņu, kurā tam pietiek ar dažiem raksturiskiem

vilcieniem, lai savā plastiskajā fantazijā izveidotu gleznu pilnīgi. Vispārīgi šīs iekšējās plastiskās fantazijas modināšana ir rakstnieka vissvarīgākā lieta" 53/.

Blaumanis savās novelēs lieto divas personu notēlošanas metodes: tiešo un netiešo raksturojumu. T i e š ā raksturojumā rakstnieks pats ceļ jaunu personu lasītājam priekšā un nosauc tās īpašības. Tiešā metode ir skaidra un īsa. To V.Dibeliuss raksturo šādi: "Autors pats ceļ jaunu raksturu priekšā un nosauc tā īpašības. No vēsturiskā viedokļa šī metode ir vecāka par otru, mākslinieciskā ziņā mazvērtīgāka par to un sniedz maz darba lasītāja fantazijai. Tomēr tā ir skaidra un īsa. Tāpēc to bieži lieto arī ievērojami rakstnieki, it īpaši raksturojot blakus personas, kam autors nevar ziedot daudz laika un kam tomēr jābūt pietiekami skaidrām. Arī svarīgas personas tēlojot, rakstniekam bieži nepieciešams tiešais raksturojums, lietojot to par palīga līdzekli, lai netiešā ceļā iegūtu portretu vēlreiz autentiski apstiprinātu" 54/.

Tiešo raksturojumu Blaumanis lieto diezgan reti. Piemēra dēļ minēsim puīša Kārļa raksturojumu novelē Slepka.

Pēc brīža no viņšētas ieradās Kārlis. Viņam rudenī bij jāiet pie lozēm, bet viņš izskatījās daudz jaunāks. Ģimis rādīja 17 vai 18 gadu vecu zēnu, vaigi bij mīksti un apaļi un āda ļoti smalka. Puīša mute bija liela un muļķīgu viltīgs vilciens ap to padarīja viņu vēl mazāk pievilcīgu. Uz virslūpas nedīga vēl ne mata galiņa. Zem diezgan skaidrām acīm bij mazliet iesarkuši maciņi/IV,132/.

Šinīs vārdos Blaumanis raksturo puīša Kārļa ārieni, apgaismodams arī viņa iekšieni. Āriene neglīta, iekšiene nesimpatiska.

N e t i e š o raksturojumu Blaumanis lieto biežāk nekā tiešo. Netiešajā raksturojumā personas raksturs rodas lasītāja acu priekšā. Tas parādās nozīmīgā darbībā, izpaužas vārdos, vaibstos, žestos. Netiešo metodi V.Dibeliuss raksturo šādi: "Raksturs rodas lasītāja acu priekšā. Tas parādās raksturiskā darbībā, izpaužas vārdos, vaibstos, žestos, darbos, kas tam tipiski, kam simboliska nozīme. Netiešo metodi tagad uzskata mākslinieciskā ziņā par vērtīgāku nekā pirmo. Un tāda tā arī ir" 55/.

Piemēra dēļ aplūkosim vecā Dalda atvadīšanos no dēla Jāņa novelē Nāves ēnā.

"Es palikšu", sacīja Dalda.

"Es neiešu! Ne par ko!" izsaucās Jānis.

53/ Jugenderinnerungen und Bekenntnisse. Von Paul Heyse. Dritte Auflage. Berlin. Verlag von Wilhelm Hertz. 1906. 357. lapp.

54/ Englische Romankunst. Die Technik des englischen Romans im 18. und zu Anfang des 19. Jahrhunderts. I Band. Von Wilhelm Dibelius. Zweite Auflage. Berlin und Leipzig. Mayer und Müller. 1922. 13. lapp.

55/ Turpat. 13. lapp.

"Tu iesi! Ej! Tu man drīzāk atbruksi pakaļ, nekā
es tev. Es gaidīšu. Ej".

"Tēv:"

"Ej, ej!...Mātei no vecā labasdienas.Un brauc pakaļ.
Ej, kāp laivā".

"Ne par ko!" Es nevaru! Es neiešu!"

..Bet vecais Dalda stūma Jani uz laivu, kurā tas beidzot
kautrēdamies iekāpa /IV,27/.

Šinī piemērā vecā Daldas un viņa dēla Jana raksturs izpaužas vār-
dos, vaibstos un žestos. Tanīs parādās viņu dziļā savstarpējā mī-
lestība.

Tādā kārtā personu raksturojumi Blaumaņa novelēs ir meistariski.
Rakstnieks teicami izlieto personu notēlošanā tiešo un netiešo
raksturojumu.

Lai labāk redzētu, kā Blaumanis izlieto tiešo un netiešo rak-
sturojumu, aplūkosim noveles Purva bridējs galvenās personas Kri-
stīni un Edgaru.

Kristīnes raksturojums ir diezgan sarežģīts. Tas sākas ar vi-
ņas dzīvokļa notēlojumu.

Alaines muižas dārzā šur tur starp bieziem zaļumiem
mirdzēja baltās maija rozes. Arī kaktā, kur dārznieka
mājas sarkanā siena sadūrās ar augsto sētu, liels
krūms stāvēja pilnos ziedos. Gaŗš, kupls zars snie-
dzās līdz pat atvērtam logam un piemetās pa reizei
viegli, viegli pie viņa rūtīm. Smalka smarša pildīja
istabiņu, kurā Kristīne nupat ienāca un, dziesmu grā-
matu uz galda nolikdama, mātei pretim nosēdās

/III,127/.

Baltās maija rozes ar smalko smaršu apgaismo Kristīnes tēlu. Tāpat
kā tās viņa ir balta un tīra.

Pēc dzīvokļa apraksta seko Kristīnes ārienes notēlojums.

Vešeriene pārlaida acis pār jaunekles gaišpelēkā,
vilmnainā kleitā gērbto stāvu un ļāva saviem mirk-
ļiem ar labpatikšanu pakavēties pie Kristīnes zel-
tainiem matiem, kuŗi divās gaŗās bizēs bij sapīti

/III,127/.

Tālāk Blaumanis apraksta Kristīnes un Edgara draudzību, kas
pārvērtusies mīlestībā. Rakstnieks ieved lasītāju Kristīnes dvēseles
dzīves notēlojumā. Pēc viņas tīko nevien Edgars, bet arī Akmentiņš.
Viņa nostājas vidū starp diviem precniekiem - Edgaru un Akmentiņu.
Pretstatī modina viņas dvēselē cīņu. Viņai jāizvēlas vai nu godīgais
un krietnais Akmentiņš vai dzērājs un palaidnis Edgars. Šinī cīnā
pilnīgi noskaidrojas Kristīnes raksturs. Viņa no sirds mīl Edgaru,
kuŗu cenšas izsargāt no netikumiem, kam viņš padevis. Bet kad Edgars
joprojam turpina palaidnīgo dzīvi, viņa iecērt tam sašutumā plīķi.
Akmentiņš Kristīnei nopūlas patikt ar savu pilnību, kārtību un spod-
rību. Tomēr viss tas nespēj Kristīne saistīt: viņa paliek pret to

joprojām auksta. Toties viņa cehšas Edgaru dabūt uz pareizā ceļa, kad tas no tā noklīdis. Bet kad Edgars piegriežas kalponei Minnai un nododas uzdzīvei, viņa noraksta Akmentiņam vēstuli, kurā tam piedāvā savu sirdi.

Līdz šim es nelikos Jūsu nodomu saprotam, tādēļ, ka man bija cita cerība. Tā nu pilnīgi iznīcināta un es esmu brīva. Es esmu ar mieru, kļūt par Jūsu saimnieci, ja Jūs vēl tāpat domājat, kā tad, kad šīs rindiņas vēl nebijāt lasījuši
/III,173/.

Tomēr beidzamajā brīdī brūtes tērpā viņa pilnīgi atsakās no Akmentiņa un uzņemas grūto dzīvi ar Edgaru.

Kristīnes raksturs savā pamatā ir negrozīgs. Tas nemainās, bet tikai noskaidrojas. Viņa mīl Edgaru un paliek tam uzticīga. Tikai dziļa apvainojuma brīdī viņa uz laiciņu novēršas no tā. Bet drīz vien viņa tiek ar sevi skaidrībā un redz, ka nav ceļa uz Akmentiņu. Viņa apsolās Edgaram, uzņemdamās kopā ar to visas dzīves grūtības. Tā Blaumanis Kristīnes raksturojumā veikli izlieto tiešo un netiešo metodi ar lielu prasmi.

Vēl sarežģītāks ir Edgara raksturojums. Par viņu noveles sākumā sarunājas Kristīne ar māti. Tad Blaumanis stāsta par viņa nodarbošanos un pagātņi, kas dara saprotamu viņa dabu. Edgara pagātnes notēlojums ievēd lasītāju viņa priekšvēsturē. Tālāk Edgaru raksturo muižas sulainis un kučieris. Par viņu runā arī daži dziedātāji, kas redz viņu gar skolu pajājam garām. Tas pilnīgi saprotams, jo slikta slava par viņu tālu izplatījusies. Pēc dziedāšanas mēģinājuma Edgars sastop Kristīni, kas viņam pārmet netiklo dzīvi. Edgars gan visādi cenšas sevi attaisnot. Bet kad viņš tuvojas Kristīnei kaislību reibonī, tā viņam iecērt plīķi. Pēc tam, kad Kristīne bija apciemojusi Akmentiņu, Edgars jūtas dziļi nelaimīgs. Bet drīz viņš izlīgst ar Kristīni un pat norunā precēties. Edgars Kristīnes mātei apsolās veselu gadu labi uzvesties. Tiešām viņš kādu laiku izturas priekšzīmīgi, bet tad sulainis un kučieris viņu ar viltu ievēl atkal kāršu spēlē un dzeršanā. Bez tam muižā ierodas jauna kalpone Minna, kas Edgaram atgādina Margitu, ar kuru viņš bija sadraudzējies Poļos. Kad Kristīne pārsteidz Edgaru pie Minnas, viņa sarauj visas saites ar to. Dabūjis zināt, ka Kristīne apsolījusi Akmentiņam, Edgars neizsakāmi cieš. Edgara pretstats ir Akmentiņš, kas uz kontrasta pamata spilgtāk izceļ viņa rakstura vājības. Kaut gan Kristīne no Edgara vairās, tas viņu sastop kāzu priekšvakarā brūtes rotā. Viņa dziļās ciešanas un lielā mīla uzvar Kristīni, un tā solās iet pie viņa par sievu.

Edgara raksturs ir pilns pretrunu. Šīs pretrunas izpaužas jau viņa sejā:

Ģimīs it kā no divām daļām salikts. Piere, acis, deguns - sacīsim: skaisti. Bet mute, bet lielie vaigu kauli, bet ausis -- /III,139/.

Edgara raksturā apvienojas baudītājs un ideālists. Pretējie spēki

rada Edgara dvēselē dziļu iekšēju cīņu. Tā kā šie spēki ir vienādi, stipri, tad pilnīgu uzvaru negūst ne viens, ne otrs no tiem. Vienreiz pārsvarā ir viena puse, otrreiz - otra. Tādā kārtā arī Edgara raksturs diezgan maz mainās novelē. Tomēr zināma tendence uz labošanu viņā Kristīnes ietekmē konstatējama.

Edgars pats sevi raksturo šādi:

Tu saki, es esot pie visa vainīgs. Es esmu pie visa vainīgs. Bet to visu neesmu... ar nodomu gribējis. Es nevaru teikt, ka esmu kā bērns, kas nezina, tas ir slikti un tas ir slikti. Es zinu, kas ļauns, kas labs. Bet man uznāk tāds nelabs ... tāda griba... un tad viss sajūk... aizmirstas... un tas sliktais izliekas tik labs... un es degu pēc tā... un turos pretim... un iegāžos... un beigts.../III,179/.

Mēs redzams, ka šo pretrunīgo dabu Blaumanis apgaismo ļoti vispusīgi. Viņu raksturo vešeriene un Kristīne; par viņu izsakās sulainis un kučieris. Par viņu runā dziedātāji skolā; beidzot arī viņš pats cenšas noskaidrot savu dvēseles dzīvi. Edgara dvēseles cīņu notēlojumā Blaumanis smalki izlieto tiešo un netiešo raksturojumu.

Aplūkosim vēl drāmas Sestdienas vakars varoņa Bungatiņa raksturojumu. Bungatiņam pienācis dzīves vakars, kurā tas vēlas kļūt tīrs un šķīsts. Bet apkārtējie cilvēki traucē pilnīgu viņa dvēseles noskaidrošanu. Marenīca smejas par viņu, ka neesot sakrājis naudas, ar ko varētu mierīgi pavadīt vecuma dienas. To pašu dara arī Made. Abas viņas ir materiālistes un nevar saprast Bungatiņa ideālismu. Made un Marenīca sniedz tiešo Bungatiņa raksturojumu no negatīvā viedokļa. No pozitīvā viedokļa tiešo Bungatiņa raksturojumu dod Pupīna, viņa jaunības draudzenē. Viņa aizrāda, ka Bungatiņa sirds silusi vienmēr uz labu vien. Viņš visiem palīdzējis, cik vien varējis. Šie divi pretējie vērtējumi pastiprina Bungatiņa dvēselē šaubas un nesaskaņas, kas tanī jau agrāk mitušas. Bungatiņš grib nokļūt pirtī, kas to atkal darītu skaidru un svētu. Bet saimniece par viņu nerūpējas, puīši viņam nepalīdz, Pupīna nespēj. Tā Bungatiņš paliek bez pirts. Bet tad Blaumanis pārceļ viņa dzīvi no materiālās pasaules ideālā, no reālās - irreālā. Par teicamu līdzekli šeit noder pasaka par Gaŗo pupu. Pasakas dieviņš sniedz Bungatiņam dzīves piepildījumu un attaisnojumu. Kas dzīvē bijis tīrs un šķīsts, tas gūst nāvē atpestīšanu. Tāds Bungatiņš ir bijis, un dieviņš viņu aizved mūžīgā skaidrībā. Bungatiņš mirstot saka: "Jā, nu es atminos... pie labākā drauga... tīrs... tīrs...". Drāmā Sestdienas vakars tiešais un netiešais raksturojums cieši savijas kopā. Bungatiņa daba paliek savā būtībā negrozīta, tā dzīves vakarā tikai noskaidrojas. No Bungatiņa dvēseles nobirst sārņi, ko dzīvē uzklājusi, un tā balta un tīra atstāj zemes dzīvi. Bungatiņa dzīvi raksturo tīrības un pilnības slāpes. Viņš ir šķīstisiržu ļaužu pārstāvis.

Vienkāršāko raksturojumu Blaumanis dažreiz sniedz jau personas vārdā. Tā novelē Pērkona negaiss Paula mīlākās vārds ir Sētmalu Mada, kas norāda uz viņas paklīdušo dzīvi, stāstā Zirgs, trīs govīs un simts

rubļu Pupulakstu Reiņa līgavu sauc par Natāliju, Amāliju, Rozāliju Bedrīti, kas norāda uz viņas rētaino seju. Stāstā Stulbenis kāda atraitne nosaukta par Gaiļu Gusti, kas raksturo viņas palaidnīgo dabu. Novelē Raudupiete rakstnieks nosauc Raudupietes preciniekus vārdiem, kas modina lasītājā kōmisku iespaidu: Micpapu Mārcis, Šļakanu Spricis, Čučakoku Pēteris, Švaukstu Andžs, Kvēpiņu Krustiņš, Bezbērnū Brencis. Joku lugā Trīnes grēki rakstnieks apzīmē Trīnes preciniekus vārdiem, kas norāda uz viņu nevērtību: Kikreižu Kārlis, Limbaku Ludis, Pupiņu Spricis. Zīmīgi, ka liela daļa uzvārdu sākas ar to pašu skaņu, ar ko iesākas vārds. Uzvārdu un vārdu alliterācija pavairo kōmisko iespaidu. Tomēr šo paņēmienu nopietnajos sacerējumos Blaumanis nav sevišķi cienījis, jo tas viņam licies stipri parasts. To pierāda tas, ka viņš stāstā Aizvien lillā papriekš nosauc pagasta vecāko par Metēju, norādīdams ar to uz viņa dzērāja dabu, bet vēlāk to pārtaisījis par Mietu.

Personu grupējumi Blaumaņa rakstos ir dažādi. Novelēs un stāstos rakstnieks parasti tēlo trīs personas, no kurām viena nostājas vidū un divas pārējās pulcējas ap to. Tā rodas personu grupējums, kam Blaumanis devis nosaukumu "dancis pa trim". Šāds personu grupējums veicina spēcīgu galvenās personas cīņas norisi. Tās dvēseles dzīve tiek it kā sadalīta starp divām pārējām personām, kas rīkojas gluži pretēji. Viņa cenšas noskaidrot savu stāvokli starp tām, jo tās darbojas pretējos virzienos, attīstot viņā visaugstāko cīņas spēku. Tādu grupējumu sastopam novelēs Salna pavasarī, Raudupiete, Purva bridējs, Dancis pa trim, Kāpēc, kāpēc u.c.

Nereti Blaumanis novelēs un stāstos notēlo divi personas, kas nostājas viena pret otru draudzīgās vai naidīgās attieksmēs. Divas personas aprakstītas stāstā Aizvien lillā, novelēs Slepkaņas, Istā līgaviņa u.c.

Dažreiz Blaumanis novelēs un stāstos notēlo vienu pašu personu, kuras dvēseles dzīvi mums rāda. Viena persona aprakstīta stāstā Viņa ceļi, Tur, kur neviens nav bijis u.c.

Sarežģītāki ir personu grupējumi Blaumaņa lugās. Personu skaits tanīs ir daudz lielāks nekā novelēs, tāpēc arī to grupējumi ir dažādi. Tomēr arī tanīs rakstnieks nereti rīkojas pēc principa "dancis pa trim". Tā bēdu lugē Pazudušais dēls Blaumanis divkāršo formulu "dancis pa trim". Krustiņš novietots vidū starp palaidnīgo Paulu un krietno Miku, kaislīgo Matildu un skaidro Ilzi.

Citāds personu grupējums ir drāmā Sestdienas vakars. Ideālistu pusē nostājas Bungatiņš un Pupiņa, materiālistu pusē - Made, Mareņca, Pieteris un Lauris. Abas grupas saista vecais tēvs un Gustiņš.

Pamatodamies uz J. Grīna, P. Ērmanis aizrāda, ka joku lugā Skroderdienas Silmačos Blaumanis personas sagrupējis pa trim: trīs žīdi, trīs pusaudži, trīs večenes, trīs laimīgi un trīs nelaimīgi mīlētāji; tāds sagrupējums stipri pavairojot kōmismu 56/.

56/ R. Blaumaņa kopoti raksti. I sējums. IV iespiedums. Rīgā, 1930. Valtera un Rapas A/S. izdevums. P. Ērmaņa Rūdolfs Blaumanis kā mākslinieks. XV lapp.

Personu valoda.

Netiešā raksturojumā ietelp arī personu valoda. Dažas Blaumaņa personas lieto īpašu valodu, kas krasi atšķiras no pārējo personu valodas. Tās izvēlas sevišķas vārdu formas, savdabīgas teikuma konstrukcijas u.t.t. Tā valoda kļūst par personu raksturojuma paņēmieni. Personu valoda kā raksturojuma līdzeklis sastopama sevišķi Blaumaņa joku lugās.

Vispirms te minama Blaumaņa žīdu valoda. Viņi palaikam sarunām izvēlas latviešu valodu. Tikai viņi parasti lieto sabojātu valodu. Runājot latviešu valodu, viņi to stipri pārgroza. Žīdu valodas galvenā savādība ir tā, ka tanī gandrīz visi latviešu vārdi pieņem galotni -e.

Agrāk, kad es vēl ar paune
Apstaigāje muzikes,
Vine nebij vēl tik laune
Kā tie tagad - ne uz pus.
Ienāc's sētā, kur man tikes
Naste mete zemē es,
Zināje no preces sikes,
Nezags man ne adates.
Ja, tie laudes bij bez galem
Godīge pa male malem /Zagļi V,19/.

Šīs žīdu valodas savādības sastopamas jau Lapas Mārtiņa dzejā un A. Alunāna lugās, piemēram, jautrības lugā ar dziedāšanu Icigs Mozes. No viņa lugām tad arī Blaumanis aizņēmis žīdu valodas īpatības. Visai iespējams, ka Blaumanis žīdu valodas savādības noklausījies tieši dzīvē.

Spilgtas valodas savādības raksturo veco Taukšķi, kas sastopams joku lugās No saldenās pudeles un Pēc pirmā mītiņa. Viņa valoda tik neizkopta, ka viņam parasti trūkst vārdu. Tādēļ viņš bieži atkārtoti nenozīmīgus vārdinūs: bete, tase, koe, ēme, jāe, ūne, bēm, tade, mēm, boi, bo u.t.t. Nereti viņš atkārtoti vienus un tos pašus vārdus: Tad jau... m.m... kā kur smejas... man arī... Ujā..., kas par... kas par... kas par... tā jau gatava... Otra raksturīga Taukšķa valodas savādība ir viegla pāriešana no viena priekšmeta uz otru. Padodamies asociāciju varai, viņš viegli slīd no viena priekšmeta uz otru, tā pilnīgi pazaudēdams runas pavedienu. Tā viņa runa liekas ļoti nabadzīga un nesakarīga.

Tiesa gan, Kriš, tiesa. Bete... bet... es vēl no
sirids dibina... tā... tā nemaz neesmu... tur pļavā
gan... bet jo tuvāk mājai... tad tā... hm... tā ir...
es savā laikā vēl tādu lembastu neesmu taisījis. Un
pie sliktiem saimniekiem esmu dzīvojis... Nudien...
sātaniem? Bet ar godu savu gadu... Visu... Ek Auli-
tēnos, tur kad es dzīvoju... tur, to pirmo lāgu...
tur bija tāda pati putra. Lūk, tase... kā viņu sauc,
kas tagad dzīvo tās... tāse... e, tas ar to kleino
kāju, kur vēl apprecēja.. man tas vārds vienādiņ
piemirstas... /No sald.pud.VI,193/.

Taukšķa valoda ir neattīstīta cilvēka valoda. Viņš atrodas uz zemas valodas attīstības pakāpes. Viņa valodas savādības Blaumanis noklausījies tieši dzīvē.

Brencim lugā Trīnes grēki arī piemīt dažas valodas savādības. Raksturīgākā no tām ir šāda: Brencis vienmēr atkārtoti teikuma beigās tā priekšpēdējo vārdu. Ar to viņa valoda dabū stipri kōmisku nokrāsu. Brenča savdabīgā valoda ir gausa domātāja pazīme.

Jā, jā, drusciņ taisnībā tai sliņķei gan ir: dažreiz tā māte mūs gan spīdzina par daudz - spīdzina. Nu i pīpēt vairs nav brīv. Tā kā es būtu vainīgs, ka Vegēnam caur pīpi istaba sakūpēja gaisos - sakūpēja. Lai noņem pīpi vainīgajam, bet ne man. Ko tagad bez pīpes lai daru - bez pīpes? /VI,12/.

Šī Brenča valodas savādība izskaidrojama ar gauso domāšanu. Viņš teikuma beigās atkārtoti priekšpēdējo vārdu, lai tad piegrieztos nākamajam teikumam. Brenča valodu Blaumanis noklausījies tieši dzīvē.

Visai savdabīga ir Trīnes valoda joku lugā Trīnes grēki. Viņa mīl puķainu izteiksmi, izpušķotu runu. Šī puķainā valoda izskaidrojama ar sentimentālās literatūras ietekmi, kas bija stipri jūtama latviešu dzīvē Blaumaņa darbības sākumā. Tā sarunā ar iecerēto Brenci Trīne saka:

Tā nav nekā. Klausies vienu prātīgu vārdu, Brenci! Krietns vīrs, kam gods sirdī un lepnums, tā nedarīs kā tu? Meitas dēļ, kurai it nekā vairāk nav kā drusku sārtuma vaigu galos, prātīgs cilvēks nepūtīs kā sila priede, smalka lietūs pielijuse. Kas tas smukums ir, kad nav pastāvības un tikuma? Acu mānītājs viņš ir. Tādēļ esi apdomīgs un precē tikai tādu, kurai sirds laba un šķīsta un darbi veicīgi. Maz gan tādu vairs uz zemēm var atrast, bet pa vienai puķītei šē tomēr vēl ir. Brenci, paskaties manī. Tā no visas sirds! Brencīt, es esmu vēl viena no tām retajām vijolītēm... Precēsimies, Brenci
/VI,40/.

Ar Trīnes valodu Blaumanis izzobojis sentimentālo stilu.

Raksturīga ir arī Lavīzes valoda lugā No saldenās pudeles. Viņa savā runā lieto vīriešu kārtu. Ar to viņa savai runai cenšas piešķirt vairāk svāra, jo ieņem saimnieka vietu.

Šē būs tavi četri papīri. Pavasara pracentes es vēl neesmu nogriezis. Bet glabā nu cieši. Es jau tos papīrus no tevis nemaz nebūtu izprasījis, bet domāju tāpat, sak', pie mums tie stāvēs drošāk. Priekš šitādas mantas zagļiem vienmēr labs ožamais /VI,212/.

Tanī pašā lugā Kriša valodu raksturo nekrietnība, rupjība, meļība. Viņš bieži lieto prastus vārdus un teicienus. Viņš negatīvās lauku jaunatnes valodas pārstāvis.

Tā! Nu, ko jūs ar mani darīsiet? Ko jūs no manis gribat! Iekožat nu, nokožat nu pa gabalam kā suņi /VI,256/.

Dažreiz Blaumanis ieliek personu mutē kādu atsevišķu vārdu, ko tas bieži atkārto. Tā skatu lugā Jaunais gars Mantrausis bieži lieto vārdu sacīt, Jāņa māte - dažkārt, Vilks - Samalajēkab. Šie vārdi top par personu vadmotīviem, kas, bieži atkārtodamies, modina kōmisku iespaidu.

Novēršanās no parastās izteiksmes raksturo Blaumaņa joku lugu personas. Lai modinātu skatītājā smieklus, rakstnieks lieto ne tikai situācijas un raksturu, bet arī valodas kōmismu. Viņš liek joku lugu personām runāt īpašā valodā, kas tās spilgti raksturo. Šīs valodas savādības nav Blaumaņa izdomātas, bet noklausītas dzīvē. Lēnas, nedrošas domāšanas pārstāvji ir Taukšķis un Brencis, ātras, nenosvērtas domāšanas - Krišs. Trīne runā puķainu valodu, kas radusies sentimentālisma ietekmē. Žīdi, dzīvodami latviešu vidū, tomēr nav piesavinājušies to valodu, viņi runā sabojātā latviešu valodā. Visos gadījumos joku lugu personu valoda nostājas pretstatā literārai valodai. Pretstats starp joku lugu personu un rakstu valodu ir Blaumaņa valodas kōmisma pamats.

Noskaņu notēlojumi.

Savos rakstos Blaumanis lielu vērību piegriež dažādu noskaņu notēlojumiem. Viņa noskaņu notēlošanas paņēmieni stāv tuvu glezniecības izteiksmes līdzekļiem. Tāpēc varam runāt par portretu, iekšienes ainām, žanra gleznām un dabas skatiem Blaumaņa rakstos. Ar tiem viņš panāk tādu pašu iespaidu, kā gleznotājs. Noskaņu notēlojumi ir netiešā raksturojuma veids.

Portrets.

Spilgtu portreta uzmetumu atrodam Blaumaņa tēlojumā Mīlis Kraujiņš, kurā dzejnieks apraksta Braku priekšstrādnieku Mīli Kraujiņu. Pirmo iespaidu no viņa dzejnieks apraksta šādi:

Viņa brālis ne par velti viņu bij lielījis par stiprinieku. Mīlis bij ļoti brašs jauneklis ar platiem pleciem, spēcīgām rokām, pie kurām man tikai uzkrīta paīsie pirksti. Ļaudis ar īsiem pirkstiem nav diezīn kādi diplomāti. Ģimis viņam bija ļoti balts un sārts, deguns strups, bet glīts, acis uzkrītoši lielas, apaļas, skaidras kā divi auseklīši. Mati biezi un mazliet sprgaini. Viņu krāsa bij gaišs dzeltenums, kas dīgstošās bārdas matos pārgāja gaišā rūsganumā /IV,124/.

Šis iespiads dzejnieku sajūsmina. Jaunais puisis viņam stipri patāk, viņš jūt tanī mākslinieka dvēseli. Tā Blaumanis ar ārienes notēlojumu modina lasītāja simpatijas pret puisi.

Dzīvu portreta uzmetumu sastopam arī stāstā Slepkaivas, kurā dzejnieks tēlo lauku puisī Kārli. Pirmais iespaids no viņa rakstniekam šāds:

Pēc brīža no viņšētas ieradās Kārlis. Viņam rudenī bij jāiet pie lōzēm, bet viņš izskatījās daudz jaunāks. Ģimīš rādīja 17 vai 18 gadu vecu zēnu, vaigi bij mīksti un apaļi un āda ļoti smalka. Puiša mute bij liela un muļķīgi viltīgs vilciens ap to padarīja viņu vēl mazāk pievilcīgu. Uz virslūpas nedīga vēl ne mata galīna. Zem diezgan skaidrām acīm bija mazliet iesarkuši maciņi /IV,132/.

Pirmais iespaids no Kārļa dzejniekam nav patīkams. Viņš ir vieglprātīgs un nekaunīgs puisis. Tā Blaumanis modina lasītājā antipatijas pret viņu.

Iekšiene.

Spilgtu iekšienes notēlojumu sastopam novelē Romeo un Jūlija, kur aprakstīta Liel-Upmaliešu istaba.

Ja šo spoguļi, kurā stikls otrā pusē jau vietvietā bija notrīts plīks, kopā ar vecu vaidošu pulksteni varēja saukt par istabas rotājumu, tad šie priekšmeti bij vienīgie, kurī rotāja Liel-Upmaliešu saimnieka istabu. Visas citas lietas, kas tajā bija redzamas, nedarīja nekāda glīta iespaids. Vienā kaktā stāvēja plata, nekrāsota, tumši nokvēpuse gulta, pie loga galds ar ļoti biezu virsu, galda vienā un otrā pusē smagīksnēji koka krēsli, galda galā sols un pie sienas, platās gultas galvgalā un taisni pretim pulkstenim, atradās stiprs, tikai ar firnisu pārvilkts skapis /III,41/.

Iekšienes notēlojums modina drūmu, smagu iespaidu. Tanī viss vecs, pelēks un neglīts. Tikpat drūmas un smagas ir attieksmes starp tēvu un dēlu. Tā iekšienes apraksts met gaismu uz tēvu un dēlu, kas tanī atrodas.

Dzīvu iekšienes aprakstu atrodam stāstā Nauda zeķē, kurā notēlota Taurēna saimes istaba.

Krāsns stūrī iespraustais skals, ap kurū Taurēnu sievieši sēdēja un vērpa, kūpēja diktī un dega tumši. Ratiņu spoles griezās ātri un pildīja saimes istabu ar vienmuļīgu, jauko troksni, kurā klausoties tik viegli var aizlaisties miegā. Bērni un vīrieši tad arī jau gulēja maigi un mierīgi savās gultās. Tikai viens vienīgs no pēdējiem, jauns puisis, vēl bija kājās un vija pastalu auklas /I,58/.

Blaumanis iekšienes aprakstā piemin skalu, kas tumši deg un stipri kūp. Skala vājā degšana norāda uz Ilzes mātes drīzo miršanu. Jaunais

puisis, kas vij pastalu auklas, ir Ilzes līgavainis, kurš tās dēļ palicis nomodā. Tā iekšienes apraksts netieši raksturo māti un meitu.

Tā iekšienes notēlojumi netieši raksturo noveles personas, modinādami lasītājā dzīvu noskaņu.

Žanrs.

Savos darbos Blaumanis sniedz arī žanra gleznas, kurās rakstnieks izlieto, lai raksturotu personas. Piemēra dēļ minēsim darba ainu pļavā stāstā Īstā līgaviņa.

Visapkārt, cik tālu Ješkas acis vien sniedzās, strādnieki bij pilnā darbā. Citi pļāva, citi ārdīja sienu, citi to jauca no gubām, izkaptis šņāca un skanēja, baltie grābekļu kāti mirdzēja saulē, un meitas saviem raibajiem galvu lakatiņiem izskatījās kā puķes tumšajā zaļumā, tērzedamas, smiedamās un jokodamās gandrīz cīruļu dziesmas pārspēja. Ješkam tā bija ap sirdi, it kā viņš pasauli vēl nekad tik jauku nebūtu redzējis. /II,200/.

Siena novākšanas ainā Blaumanis ielicis spēcīgu dzīves prieku un dziļu darba mīlestību. Šie tikumi mīt arī puisa Ješkas sirdī. Tos viņā kāpinājusi karsta mīlestība pret Mariju. Viņam liekas, ka viņš pasauli vēl nekad tik jauku nebūtu redzējis. Tā žanra glezna raksturo Ješkas gaišo dvēseles noskaņu.

Spilgtu žanra gleznu sastopam arī novelē Nāves ēnā laimēšanas skatā.

Viņš /Grīntāls/ satina lozes, ielika tās cepurē un piegāja pie Daīdas. Vecais attina savu zīmīti; tā bij tukša. Drebošu roku Zaļga ķēra cepurē. Tas satvēra vienu, otru zīmīti un beigās trešo attina vaļā. Tā bija tukša. Gurlumam bija tāda pate laime. Skrastiņš sev sviņīgi pārmeta krustu un izvilka tad savu lozi. Tukšo. Grīntāls piegāja pie Sīļa. Nu taču vajadzēja ķerties pilnai lozei. Sīļa rokas tā drebēja, ka tas tikko papīru varēja attīt vaļā. Glābts.. Ar drošu roku Jānis ķēra cepurē un izvilka pirmo krustiņu. Cepurē palika tik divi krustiņi un viena balta loze. Lūpas sakniebis Grīntāls Birkenbaumam cepuri sniedza pretim. Tas paskatājās brīdi ar aizrautu elpu lozēs, satvēra tad vienu un attina to ātrū vaļā. Viņš bij izvilcis pēdīgo dzīvības lapiņu /IV,26/.

Šī žanra glezna tēlo laimēšanas skatu, kurā zvejnieki laimē, lai izvilktu tukšo lozi un atgriezots dzīvē. Laimēšanas skats rāda, ar kādu mīlestību cilvēks vairās no nāves un slāpst pēc dzīves. Žanra glezna

netieši raksturo zvejniekus un modina lasītājā stipri emocionālu noskaņu.

Peizaža.

Redzamu vietu Blaumaņa darbos ieņem peizaža, kam svarīga nozīme personu raksturojumā. Dažreiz dabas skati izteic dzajnieka dziļākās atziņas un jūtas.

Dabas skati parasti noskaidro personu dvēseles pārdzīvojumus. Tie kļūst saprotamāki, ja tos pavada dabas notēlojumi. Blaumaņa dabas skati ir īsi, koncentrēti. Tie nosauc tikai dažas raksturīgas priekšmeta pazīmes, nenogremdējoties sīkumos. Tā novelē Nāves ēnā Blaumanis šādi notēlo nakti uz ledus gabala jūrā:

Un tad aptumsa. Pie debesīm nespīdēja neviena zvaigznīte, ass vējš pūta un jūra kauca un krāca visapkārt.

Neviena acs neaizdarījās. Viņi visi lūkojās biežajā tumsā, kuŗa kā svins gulās uz visu kamiešiem /IV,14/.

Minētajā dabas aprakstā svarīgākās nakts pazīmes šādas: melna tumsa, ass vējš un smaga jūras kaušana. Nakts tumsa raksturo zvejnieku dvēseles stāvokli, kuŗu neapgaismo neviena cerību stars.

Košu vasaras ainu Blaumanis tēlo stāstā Nezāle:

Pavasara pagāja, vasara pienāca. Lauki pārvērtās zaļi, sarkanās zemenes mirdzēja krūmos un grāvju malās, visur bij redzama dzīvību izelpojoša pilnība. Laiks bija jauks; šad un tad uznāca atspirdzinošs lietus un atnesa pārmaiņu vienmuļīgajās saules dienās /II,11/.

Vasaras aina izdveš dzīvības pilnību, kuŗu izjūt arī Jānis un Līze, kas gana lopus. Tā dabas aina raksturo cilvēku dzīvi.

Aplūkotajos piemēros dabas skati un cilvēku dvēseles stāvoklis notēlots ciešā sakarā. Dabas apraksts harmonē ar cilvēka iekšējiem pārdzīvojumiem. Tomēr dažreiz Blaumanis notēlo dabas skatus un cilvēku dzīvi pretstatā: dabas apraksts modina pretējas noskaņas tām, ko pārdzīvo cilvēks. Tādu dabas ainas un cilvēka dvēseles stāvokļa pretstatu atrodam stāstā Viņa ceļi.

Dienvidus stundas burvīgums valdīja sētā. Pa lielceļu, kas mājai kā pelēkdzeltena stiepās garām, neviena nebrauca. Visapkārt klusums. Tikai šad un tad kāda bezdelīga nočviruļoja savu dziesmu, uz istabās vai uz tuvējās klēts jumta uzmezdams. Laiks bija karsts, un gaiss trīsēja tālumā. No istabas puses, kuŗas durvis līdz kājai bij atvērtas vaļā, aizmidzinoša mušu žikstēšana atskanēja sirmgalvja ausīs /II,41/.

Šeit notēlots dienvidus stundas burvīgums: dabā klusums un karstums. Tomēr šo dabas jaukumu nemana sirmgalvis, kas zaudējis acu gaismu. Viņš kurn uz Dievu, kas viņam liedzis skatīt dabas burvīgumu. Tā dabas aina un cilvēka dvēseles stāvoklis notēloti pretstatā.

Dabas ainas un cilvēku dvēseles pretstats rādīts arī dzejoļos Vasaras nakts, Pazudušais dēls u.c.

Dzejnieka dziļākās atziņas izsaka dabas dzejoļi Pērkons, Mūžība u.c. Noraudzīdamies pērkona negaisā, rakstnieks izsaka šādu atziņu:

Manu sirdi jūsmas pilda,
Redzot, kā pa dabas ēku
Iet, kas mūžam tīk un cilda:
Daiļums savienots ar spēku /Pērk.X,14/.

Blaumaņa dvēseles dziļākās noskaņas izteic dzejoļi Rudens, Īss sapnis, Negaidīts vakars u.c. Šinīs dzejoļos dabas ainas modina dzejnieka dvēselē laimes gaidas, skaidrības ilgas, nāves nojausmas u.c.

Dažreiz Blaumanis personificē dabas parādības, pārvērdams tās par dzīvām būtēm, piemēram dzejolī Manas sirds mīlulis u.c.

Noskaņu notēlojumā Blaumanis sasniedzis lielu veiklību. Viņš dzīvi tēlo portretus, iekšienes ainas, žanra gleznas un dabas skatus. Ar tiem viņš raksturo darba personas un izsaka savas dziļākās atziņas un jūtas. Noskaņu notēlojumā Blaumanis ir realists.

BLAUMAŅA PERSONĪBA UN VIŅA DARBU ĀRĒJĀ FORMA.

Mēģināsim saistīt atsevišķās Blaumaņa darbu stila un uzbūves savādības kopīgā ainā. Rakstnieka literārā darbība sakņojas latviešu tautas tradīcijās un literātūrā. No tautas tradīcijām viņš ņēmis bagātos izteiksmes līdzekļus, kas veicinājuši viņa stila attīstību līdz iespējamai pilnībai. Viņa stilu raksturo vienkāršība, noteiktība un skaidrība, kas piemīt tautas tradīciju izteiksmei. Blaumaņa stila raksturīgā pazīme ir spēja nedaudz vārdos izteikt daudz domu un jūtu. Rakstnieka stils sasniedz apbrīnojamu koncentrāciju, kas spilgti izpaužas arī tautas tradīcijās. Blaumaņa piegriešanās tautas tradīcijām stāv sakarā ar bērniecības iespaidiem un tautas atmodas laikmetu, kurā iekrīt viņa literārās darbības sākumi.

No tautas tradīcijām izaug rakstnieka stila dabīgums, kas prasa īstu, nemākslotu izteiksmi. Aizstāvēdams dabīgu izteiksmi, Blaumanis asi nostājas pret sentimentālo stilu, kas viņam liekas neīsts, mākslots. Sentimentālais stils latviešu literātūrā ienācis no vācu rakstniekiem; Blaumanis to dedzīgi apkaņo. Viņam pienākas atzinība par to, ka latviešu rakstniecība novēršas no sarkanā sentimentālisma un piegriežas dabīgajam reālismam.

Reālisko stilu Blaumanis izkopj arī latviešu reālās rakstniecības ietekmē. No reāliskā virziena rakstniekiem viņu vairāk iespaidojuši J. Neikens un Apsīšu Jēkabs. J. Neikens ir tiešs ceļa sagatavotājs Blaumanim. Viņa ietekme vērojama Blaumaņa kompozīcijā un stilā. Apsīšu Jēkabs spēļ soli tālāk par J. Neikenu. Viņš palīdz Blaumanim pilnīgāk izveidot sacerējumu tematiku, kompozīciju un motivāciju. J. Neikens iesāk latviskā stāsta izveidošanu, Apsīšu Jēkabs to turpina un Blaumanis nobeidz.

Drāmas laukā Blaumaņa priekštecis ir Ā. Alunāns. Viņš mazāk ietekmē rakstnieku ar savu tematiku un kompozīciju, kurā izpaužas sentimentālisms. Vairāk viņš saista to ar drāmas tehniku un komiku, kas zināmā mērā noderējuši tam par paraugu.

Vēl jāaizrāda uz cittautu rakstniekiem, kas lielākā vai mazākā mērā noderējuši Blaumanim par paraugu stilā un kompozīcijā. Mācīdamies vācu skolās, rakstnieks iepazinās ar Ģēti un Šilleru. Vācu klasiķi veicināja viņa stila dabīgumu, noteiktību un skaidrību. Blaumaņa sacerējumu stilu un kompozīciju ietekmējis arī reālists Fr. Hebelis ar savu sacerējumu glīto arhitektoniku un veiklo stilu. Arī romantiķis V. fon Andrejanovs devis Blaumanim vērtīgus aizrādījumus stila un kompozīcijas jautājumos. Ar stila meistarību un kompozīcijas veiklību Blaumanim bijis tuvs Čarls Dikenss, par kura darbiem viņš stipri sajūsminājies. No krievu rakstniekiem Blaumanis vairāk saistījis smalkais prōzists Turgeņevs, kura stāsti rakstniekam stipri patikuši.

Mēs runājam par svešām ietekmēm, kas darbojušās uz Blaumaņa stilu un uzbūvi. Tagad piegriezīsimies tiem sasniegumiem, kurus literatūras laukā guvis pats Blaumanis.

Rakstnieks caur un cauri ir konkrēts tēlotājs, kas galveno vē-
rību piegriež spilgtām ainām. Viņš rāda parādības tā, it kā tās no-
ritētu acu priekšā. Dzīvas, skaidras un noteiktas gleznas ir svarīga
Blaumaņa stila pazīme. Blaumanis ir sensoriskā tipa rakstnieks. No
gleznām pirmo vietu viņa darbos ieņem redzes gleznas. Rakstnieks ir
vizuālā tipa pārstāvis literatūrā. Viņam pasaule atveras krāsu mir-
dzumā un formu bagātībā. Blaumanis ir arī motoriskā tipa rakstnieks,
jo viņa darbos svarīgu vietu ieņem kustību gleznas. Tā kā rakstnieks
grib katru priekšmetu pēc iespējas parādīt īpašību daudzpusībā, tad
viņš bieži lieto epitetu. Viņa darbos pārsvarā ir tautologiskais epi-
tets, kas sniedz tiešās priekšmeta pazīmes.

Rakstnieks ir reāliskā virziena pārstāvis. Viņa reālisms atbal-
stās uz to pasaules uzskatu filozofijā, kuŗu dēvē par pozitīvismu.
Pozitīvisms māca, ka pētniekam pieejamas tikai lietu parādības, ne
būtība. Pētnieks aplūko tikai fainomenu, bet ne nūmenu pasauli. Šis
filozofijas virziens veidojis arī Blaumaņa reāliskos uzskatus. Blau-
manis nerāda dzīves dziļākos noslēpumus, nepētī lietu būtību, bet
tēlo notikumus, kas pieejami viņa asajam skatam. Viņš nekur neiziet
no apkārtējās dzīves parādību loka. Tikai savos pēdējos darbos viņš
pūlas ieskatīties lietu būtībā un piegriežas irreālai pasaulei, pie-
mēram drāmā *Sestdienas vakars*, stāstā *Tur*, kur neviens nav bijis,
tēlojumā *Uz mironu svētkiem u.c.* Balstīdamies uz pozitīvisma, Blau-
manis parasti rāda fiziskās pasaules notikumus, kas pieejami viņa
novērojumiem. Garīgās dzīves parādības rakstnieks tieši netēlo.
Viņš tikai liek nojaust gara dzīvi, tēlojot fizisko pasauli. Tādā
kārtā Blaumanis rāda garīgo dzīvi caur fiziskās pasaules prismu.
Garīgo procesu skatījums aiz fiziskām parādībām rada īpašu tropa
veidu, ko sauc par metonimiju. Blaumanis ir metonimijas rakstnieks,
viņa izteiksme caur un cauri metonimiska. Metonimija izaug no viņa
personības.

Tomēr Blaumanis lieto nevien metonimiju, bet arī metaforu. Me-
taforās rakstnieks apgaro dabas parādības. Nedzīvā pasaule top dzīva,
fiziskā garīga. Metafora izaug no Blaumaņa tieksmes piešķirt garīgas
īpašības fiziskām lietām un parādībām. Rakstnieks cenšas nevien fi-
ziskos notikumus saskatīt psihisko dzīvi, kas raksturo metonimisko
izteiksmi, bet arī apgarot fiziskās parādības, kas raksturo meta-
forisko stilu. Vēstulē rakstniekam Linardam Laicēnam 1904.g.17.ok-
tobrī Blaumanis raksta šādi: "Telefona drātes un stabi gan ir uz
bildes, zirgu s.... uz ceļa, bet lauki un meži, debess un mākoņi -
kur tie? Nevis pašu dabu mēs mākslā varam lietot, tikai viņas kon-
centrēto atspīdumu mūsu dvēselēs" /XI,140/. Blaumanis padara ārējo
pasauli dzīvu un apgarotu. No tieksmes apgarot ārējās pasaules parā-
dības izaug Blaumaņa metafora. Tā Blaumaņa darbos sastopam blakus
metonimiju un metaforu.

Blaumanis ir dinamisks rakstnieks. Viņa dinamisms izpaužas spē-
cīgā stilā. Rakstnieks mīl spriegu izteiksmi. Viņa stils ir verbāls,
jo tanī valda verbālās vārdu šķiras. Verbi ieņem svarīgu vietu epi-
tetā, metaforā, metonimijā u.c. Dinamisms sastopams nevien rakstnie-
ka stilā, bet arī kompozīcijā. Tanī izpaužas spēks un spars. Netiek
vien lugas, bet arī viņa noveles darinātas pēc drāmas likumiem. Gal-
veno vērību rakstnieks piegriež nevis raksturiem, bet sižetam. Darbu
pavediens risinās strauji, sparīgi. Tomēr arī raksturu zīmējumi Blau-
maņa darbos ir spilgti.

Blaumaņa dzīves uzskats ir samērā gaišs, saulains. Gaišums izpaužas arī rakstnieka stilā. Viņš savā valodā ievij dzidrus kōmisma pavedienus. Viņa valodas kōmisms ir visai bagāts. Tas izverd nō dzejnieka dvēseles gaišā avota.

Minētās rakstnieka darbu savādības izaug no viņa personības. Gleznainība un dabīgums sakņojas rakstnieka reālajā dzīves skatīšanā. Metonimija sakņojas rakstnieka pozitīvistiskajā domāšanā, metafora - viņa dabas apgarojuma tieksmē. Dinamisms izaug no Blaumaņa straujā temperāmenta. Rakstā Blaumaņa pašraksturojums viņš uzjautājumu: "Kāds tavs temperāments?" atbild ar vienu vārdu: "Straujš". Blaumaņa straujo temperāmentu pastiprināja mošais laikmeta ritms, kurā iekrita viņa darbība. Laikmets, kurā rakstnieks darbojās, bija nemierīgs, straujš. To apstiprina arī Aspazijas, Raiņa, Plūdoņa pirmie darbi. Dzīves prieks dzimst no rakstnieka personības, kas par visu vairāk tiecas pēc dzīves atzīšanas. Tā Blaumaņa bagātā un dziļā personība ir dziļākais pamats, kurā sakņojas viņa darbu stila un kompozīcijas savādības. Tā varam apgalvot, ka rakstnieka stils un kompozīcija ir viņš pats.

BLAUMAŅA DARBU ĀRĒJĀS FORMAS NOZĪME LATVIEŠU
LITERĀTŪRĀ.

Blaumanim ļoti liela nozīme darbu valodas stila un uzbūves izveidošanā. Rakstnieka valoda ir samērā pareiza un tīra. Tā izaugusi no tautas valodas, kas ir sakne, no kuras cēlies rakstnieka valodas koks. Rakstnieks izveidojis tautas valodu par smalku domu un jūtu izteiksmes līdzekli. Viņš ļoti rūpējies par labas latviešu rakstu valodas izkopšanu. Apcerēdams vācu valodā Andreja Lapskalna tulkojumu Amergavas Līze, rakstnieks saka tā:

Dann fragt man sich traurig, wo denn die Liebe zur Muttersprache, zum Mutterlaut, von denen auch die Letten so schoen zu reden und zu schreiben wissen, wo denn diese Liebe eigentlich zu finden sei, bei der Theaterleitung, die das Stueck auffuehren laesst oder beim Publikum, welches gegen eine solche Auffuehrung nicht Protest erhebt. Denn eine erprobte Wahrheit ist doch, dass Niemand das ruhigen Blutes verunglimpfen laesst, was er liebt und nicht anders, denn als eine Verunglimpfung der lettischen Sprache, als eine Suende wider den Geist derselben muss die von einem Andrej Lapskaln angefertigte Uebersetzung, nach welcher das Tannenhofersche Schauspiel "Die Ammergauer Liese" vorgestern im lettischen Theater aufgefuehrt wurde, bezeichnet werden. Es liegt in der Zulassung solcher Uebersetzung zur Auffuehrung einer Gleichgueltigkeit, eine Missachtung der Sprache, die, wenn auch nicht vor der Koechinnen und Kutscher, dem Publikum der Gallerie, so doch von einem grossen Teil des lettischen Theater-Publikums, von dem besten Teil desselben, tief schmerzlich empfunden wird. Besucht doch gerade dieser Teil des Publikums sein Theater nur um der in demselben gesprochenen Sprache willen, denn nichts hindert ihn ja, sein Kunstgefuehl und seine Vergnuegunssucht fuer seinen Rubel im deutschen Theater in weit vollkommenerer Weise zu befriedigen. Hoert er nun diese Sprache drei Stunden lang in einer Weise misshandeln, wie es am Sonntag Abend geschah, dann muss er zur Ueberzeugung gelangen, dass auch den bescheidenen leicht zu genuegenden Anspruechen, mit denen er das Haus betreten, nicht Rechnung getragen wird und mit Missbehagen verlaesst er es wieder - um vielleicht nicht wieder zu kommen. Es waere auch keine zu starke Anforderung an die Pietaaet eines Menschen, dass er aus einem schlichten Becher, der ihm teuer geworden, weil seine Vaeter daraus getrunken, sich auch dann Erfrischung holen sollte, wenn ihm eine nachlaessige Hand dieses Gefaess in unsauberem Zustande darreicht, und er nebenbei in der Lage ist, aus einem reinen feingeschliffenen Glas zu trinken. Doch gesetzt auch den Fall, Niemand nehme Anstoss an

dem Lettisch, welches auf der Rigaer lettischen Buehne kultiviert wird, und der Theatercasse geschehe kein Schaden dadurch, so sollte doch an den Schaden gedacht werden, welches die misshandelte Sprache selbst erleidet, indem das Ohr des urteilslosen Zuschauers an falsche Formen gewoehnt wird /XI,419,420/.

Šeit Blaumanis Lapskalna Andreja tulkojumu uzskata par grēku pret latviešu valodas garu, jo publika iet latviešu teātrī visvairāk valodas dēļ. Blaumaņa paša darbu valoda ir latviešu valodas augstākais sasniegums 20.g.s.sākumā. Viņš pārspēj savus priekštečus Juri Neikenu un Apsišu Jēkabu, kuŗu valodā vēl nesniedz modernās izteiksmes bagātības. Tā lielā mērā sakņojas garīgo rakstu valodā un ir pa daļai jau vecmodīga valoda. Turpretī Blaumaņa valoda ir moderna latviešu valoda, kas spēj izteikt visdažādākos jaunlaiku cilvēka dvēseles pārdzīvojumus. Rakstnieka valoda ir modernās latviešu valodas lepnums.

Arī stila izkopšanā Blaumanis sasniedzis teicamus panākumus. Viņa stils ir vienkāršs un dabīgs. Viņš nemīl izpušķotu izteiksmi. Tāpēc viņš asi uzstājas pret sentimentālismu, kas lieto mākslotu stilu. Blaumaņa stilu raksturo apbrīnojams smalkums, kas izpaužas spējā izteikt vissubtīlākos dvēseles pārdzīvojumus. Rakstnieks ļoti veikli pārvalda visu dvēseles pārdzīvojumu gammu, sākot ar visļiegākajām noskaņām un beidzot ar visspēcīgākajiem savilņojumiem. Blaumaņa stilu varam uzlūkot par latviešu stila meistarības apliecinājumu.

Beidzot arī darbu uzbūvē Blaumanis guvis lielus panākumus. Rakstnieka darbu kompozīcija ir meistariska. Blaumanis darina darbus pēc drāmas likumiem, ielikdams tanīs mošu dzīvību. Viņa darbu kompozīcijā izpaužas liels spēks un spars. Viņš aizrauj ar savu darbu kompozīcijas straujo plūdumu. Motīvācijas tīkls ir bagāts un smalks. Rakstnieks katru jaunu notikumu darbā stingri pamato, lai nekas nebūtu nejaušs, negaidīts. Viens notikums stingri seko otram, viena aina modina otru. Blaumaņa personu raksturojumi ir dzīvi. Personu daba izpaužas mīmikā, žestos, darbībā. Jura Neikena un Apsišu Jēkaba darbu uzbūves paņēmienus Blaumanis izkopj līdz iespējamai pilnībai. Darbu uzbūves ziņā rakstnieks būs paraugs nākamajiem māksliniekiem. Viņa darbi ir stingras celtnes, kuŗās katra parādība savā vietā. Viss smalki izjusts un apsvērts.

Blaumaņa darbu valoda, stils un uzbūve sakņojas latviešu tautas garā. Rakstnieks ir latviešu formas izjūtas spilgts izpaudējs. Tāpēc ar stingru pārliecību varam dēvēt Blaumani par latviešu nacionālās literatūras lepnumu. Viņš ir latviešu gara tulks.

T e z e s.

1. Blaumaņa stils ir konkrēts, gleznains.
2. Viņš ir redzes tipa rakstnieks. Viņš rāda pasauli krāsu un formu dažādībā.
3. Rakstnieks ir motoriskā tipa pārstāvis literātūrā. Viņš tēlo dzīvi kustībās, darbībā.
4. Blaumanis ir dinamisks rakstnieks. Viņa stilā izpaužas spēks, spars, spriegums.
5. Viņa izteiksme ir verbāla. Verbs valda epītetā, metaforā, metonimijā u.c.
6. Blaumaņa izteiksme ir metonimiska, pa daļai arī metaforiska. Metonimija izaug no rakstnieka reālās dzīves skatījuma, metafora no apgarojuma tieksmes.
7. Blaumaņa gaišā daba skaidri izpaužas viņa valodas kōmikā.
8. Blaumaņa stils ir vienkāršs, noteikts, dabīgs, koncentrēts.
9. Rakstnieks nopietni strādājis gar savu stilu, cenšoties pēc lielākas pareizības, noteiktības, skaidrības un tīrības.
10. Viņa stilā atspoguļojas agrākās literātūras slāņi: tautas tradīcijas, garīgie raksti un zīnges. Blaumaņa literārā darbība dziļi sakņojas iepriekšējā latviešu literātūrā.
11. Blaumaņa darbu kompozīcija noteikti drāmatiska. Viņa lugās, novelēs un stāstos izpaužas spēcīga cīņa.
12. Blaumaņa motīvācija bagāta un stingra: katrs notikums lugās un novelēs nopietni pamatots.
13. Rakstnieks biežāk lieto netiešo raksturojumu, retāk tiešo. Netiešā raksturojumā persona parādās mīmikā, žestos, kustībās.
14. Blaumaņa darbu stils un uzbūve sakņojas viņa personībā un laikmetā.
15. Blaumanis ir spilgts latviskās formas izjūtas izpaudējs.

S a i s i n ā j u m i.

Citāti ņemti no R.Blaumaņa kopotiem rakstiem, kurus izdevusi Valtera un Rapas akociju sabiedrība 12 sējumos:

I₄- 1934, II₂- 1924, III₃- 1930, IV₂- 1925, V₂- 1929,
VI - 1923, VII₂- 1924, VIII - 1926, IX - 1926, X - 1926,
XI - 1928, XII - 1927.

Vēl izlietoti šādi izdevumi:

Pie skala uguns. Rūdolfa Blaumaņa stāsti, Jelgavā 1893.
J.Draviņ-Dravnieka apgādībā. Darbā apzīmēti ar Dr.

R.Blaumaņa kopotie raksti. J.Neimaņa izdevums. Jelgavā.
Darbā apzīmēti ar N.

Tad vēl izlietoti R.Blaumaņa darbu pirmiespiedumi un daļa manu-
skriptu.

Adv. - Adventus.

Al. - Aleksis.

Andr. - Andriksons.

Aizv.l. - Aizvien lillā.

Balt. - Baltais.

Balt.id. - Baltijas idile.

B.p. - Bērtuļa pirksts.

D.p.tr. - Dancis pa trim.

Dz.ūd. - Dzīvais ūdens.

Dz.Miķ. - Dziru Miķelis.

Gult. - Gultā.

Ģen. - Ģenoveva.

Hugd.pr.br. - Hugdītriķa precību brauciens.

Indr. - Indrāni.

Izp.l. - Izpušierēta laime.

Kā vec.Zem. - Kā vecais Zemītis pašu nelabo redzējis.

K.Sk. - Kārlis Skalbe.

Kāpēc - Kāpēc, kāpēc?

Ļ.g. - Ļaunais gars.

Mēm.pr. - Mēmais precinieks.

Mīl.Krauj. - Mīlis Kraujiņš.

N.ē. - Nāves ēnā.

N.z. - Nauda zekšs.
No s.pud. - No saldenās pudeles.
Neg.v. - Negaidīts vakars.
Pam. - Pamāte.
Paz.d. - Pazudušais dēls.
Par. - Paradīzē.
Pie pagr.l. - Pie pagraba loga.
Raud. - Raudupiete.
Ren. - Renātus.
Rom.un Jūl. - Romeo un Jūlija.
Rud. - Rudens.
St.p.c. - Stāsts par cūku, kuņa runājuse.
Sp. - Spijēni.
St. - Stulbenis.
Šūp. - Šūpulis.
Tā.taur. - Talavas taurētājs.
Tr.gr. - Trīnes grēki.
Ug. - Ugunī.
Vas.n. - Vasaras nakts.
Vaj.dz. - Vajātais dzejnieks.
V.c. - Viņa ceļi.
Vec.dz. - Vecā dziesma.
Visl.br. - Vislielākais brīnums.
Zirgs - Zirgs, trīs govīs, simts rubļu.

L i t e r ā t ū r a.

=====

- A. Албала. Искусство писателя. Петроград, 1924.
- Bergmane. Ērglēniešu izlokneses pēdas Blaumaņa rakstos /kand.d./.
- H. Bergson. Le Rire. 1938.
- L. Bērziņš. Poētika pamatviloienos. Rīgā, 1933.
- " Dažāda veida atkārtojumi latviešu tautas dzejā.
Zin. Kom. rakstu krāj. 18. Rīgā, 1926.
- " Satira un homors latviešu tautas dziesmās.
Burtn. 1927. 1-5. num.
- " Epitets latviešu tautas dzejā. FBR VI. Rīgā, 1926.
- " Stila jautājumi latviešu tautas dzejā. INM 1929.
- " Latviešu tautas dziesmu metrika. Latvju tautas daiņas X.
- L. Bērziņa virsred. Latviešu literatūras vēsture. Rīgā, 1935.
- O. Böckel. Psychologie der Volksdichtung. 2. Aufl. Leipzig, 1913.
- W. Dibelius. Charles Dickens. 2. Auflage. Leipzig, 1926.
- " Englische Romankunst. 1. und 2. Band. 2. Auflage.
Berlin, 1922.
- K. Draviņš. Atskaņas I. Rīgā, 1933.
- J. Endzelin. Lettische Grammatik. Riga, 1922.
- " Latviešu valodas skaņas un formas. Rīgā, 1938.
- Ed. Engel. Deutsche Stilkunst. 6. Auflage. Leipzig, 1911.
- Filologijas materiāli. Profesoram J. Endzelīnam sešdesmitajā
dzimšanas dienā veltīts rakstu krājums.
Rīgā, 1933.
- G. Freytag. Die Technik des Dramas. 13. Auflage. Leipzig, 1922.
- A. Jansons. Brachilogismi un tautas tradīcijas Blaumaņa darbos.
Ceļi VIII. Rīgā, 1937.
- R. Lehmann. Poetik. 2. Auflage. Muenchen, 1919.
- Th. Lipps. Grundlegung der Aesthetik. 2. Auflage. Leipzig. I B.-
1914, II B.- 1920.
- " Komik und Humor. 2. Auflage. Leipzig, 1922.
- R. M. Meyer. Deutsche Stilistik. 2. Auflage. Muenchen, 1913.
- R. Mueller-Freienfels. Poetik. 2. Auflage. Leipzig, 1920.
- " Psychologie der Kunst. 3 Baende. I und II
Leipzig, 1923. III Muenchen, 1933.
- " Persoenlichkeit und Weltanschauung. 2. Auflage.
Leipzig, 1923.

M. Ozoliņa. Piezīmes par ērglēniešu, ogrēniešu un kaizēniešu izloksni. FBR XIV sēj. Rīgā, 1934.

A.М.Пешковский. Русский синтаксис в научном освещении. Издание 2-е. Москва, 1920.

J.Pfeifer. Umgang mit Dichtung. 2.Auflage. Leipzig, 1938.

H.Pongs. Das Bild in der Dichtung. I Band. Marburg, 1927.

A.A.Потебня. Из записок по теории словесности. Харьковъ, 1905.

M.A.Рыбникова. Введение в стилистику. Москва, 1937.

Fr.Spielhagen. Epik und Dramatik. Leipzig, 1898.

W.Schneider. Kleine deutsche Stilkunde. 2.Auflage. Leipzig, 1927.

W.Scherer. Poetik. Berlin, 1888.

Б.Томашевский. Теория литературы. Поэтика. Москва, 1930.

O.Walzel. Das Wortkunstwerk. Leipzig, 1926.

" Gehalt und Gestalt im Kunstwerk des Dichters. Handbuch der Literaturwissenschaft, Berlin, 1923.

" Leben, Erleben und Dichten. Leipzig, 1912.

Wackernagel. Poetik, Rhetorik, Stilistik, 1873.

R.M.Werner. Lyrik und Lyriker. Hamburg, 1890.

J.Veselis. Pārdomu grāmata. Rīgā, 1936.

A.H.Веселовский. Поэтика. Т. I. Петербург, 1913.

Вопросы теории и *психологии* творчества. Т. I. Издание второе. Харьковъ, 1911.

J.Zariņš. Ērgļu un Ogres pagasta izloksne. FBR XI sēj. Rīgā, 1931.

Fr.Seiler. Deutsche Sprichwoerterkunde. Muenchen, 1922.

В.Жирмунский. Композиция лирических стихотворений. Петербург, 1921.

" Вопросы теории литературы. Ленинград, 1928.